273

Kur'an Çevirilerinin Dünyası | dücane cündioğlu

kaknüs

dücane cündioğlu

dücane cündioğlu kitaplığı

Kur'an Çevirilerinin Dünyası

kaknüs

Kur'an Çevirilerinin Dünyası

dücane cündioğlu

Günümüzde Kur'an-ı Kerim'i anlamak, onun hitabını kavramak isteyen kimseler, ister istemez Kur'an'ın Türkçe çevirilerinden istifade etmek durumundadırlar. Farklı çevirilere, farklı tefsirlere ya da müstakil Kur'an tedkiklerine müracaat etmek de çağdaş Kur'an okurunun kendisinden kaçınamayacağı bir durum. Binaenaleyh işaret ettiğimiz bu zorunluluk, özelde Kur'an çevirilerinin, genelde Kur'an tefsirleri ile Kur'an tedkiklerinin sıhhatini, güvenilirliğini sınama ve hesaba çekme gibi bir yükümlülüğü de beraberinde getirmekte, çağdaş Kur'an tasavvurunu oluşturan bu aracı kaynaklar karşısında daha eleştirel bir tutum takınmak, Kur'an okuru için, ihmal edilemeyecek bir vecibe halini almaktadır.

Koşulların tüm olumsuzluğuna rağmen gün gelip Kur'an sevdalılarının Kur'an'a sahip çıkmak azim ve gayretini göstereceklerinden henüz umudumu kesmiş değilim. Tek ihtiyacımız gayret ve samimiyet. O halde çaba bizden, tevfik O'ndan!

ISBN 975-256-037-7
9 799752 560375

DÜCANE CÜNDİOĞLU

21 Ocak 1962'de İstanbul'un Üsküdar ilçesinde doğdu. 2 Nisan 1980'de başladığı yazı hayatına çeşitli dergi ve gazetelerde makaleler yayımlamak suretiyle devam etti. 1981'de Kur'an ilimlerini temel uğraş alanı olarak seçti. Yorumbilim'in (İlm-i Tefsir) yanısıra uzun yıllar Dilbilim (İlm-i Belağat) ve Düşüncebilim (İlm-i Mantık) dersleri verdi. Şubat 1998'ten itibaren Yeni Şafak gazetesinde köşeyazarlığı yapmakta olan Cündioğlu, geleneksel ilimlere hayatiyet kazandırmak amacıyla Klasik Mantık, Psikoloji ve Felsefe metinlerinin neşir hazırlıklarıyla meşgul olmaktadır.

1993'te Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili: Kur'an-ı Kerim ve Meali*'ni hazırlayıp notlandıran yazarın 1995'den itibaren yayımlanmış başlıca eserleri şunlardır: *Başörtü' Risalesi* (1995); *Kur'an'ı Anlama'nın Anlamı* (1995); *Anlam'ın Buharlaşması ve Kur'an* (1995); *Söz'ün Özü: Kelâm-ı İlahî'nin Tabiatına Dâir* (1996); *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Tarihi* (1997); *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi* (1998); *Kur'an, Dil ve Siyaset Üzerine Söyleşiler* (1998); *Kur'an Çevirilerinin Dünyası* (1999); *Bir Siyasî Proje Olarak Türkçe İbadet* (1999); *Hakikat ve Hurafe* (1999); *Bir Kur'an Şâiri: Mehmed Âkif ve Kur'an Meâli* (2000); *Cenab-ı Aşka Dair* (2004); *PhiloSophiaLoren* (2004); *Arasokakların Tarihi: Hatıralar ve Hatıratlar* (2004); *Keşf-i Kadim: İmam Gazâlî'ye Dair* (2004); *Felsefe'nin Türkçesi: Cumhuriyet-Felsefe-Eleştiri* (2004)

kaknüs yayınları: 273
dücane cündioğlu kitaplığı: 3

ısbn: 975-256-037-7

1. basım; ocak 1999 (kitabevi yay.)
2. basım; eylül 2005 (kaknüs yay.)

kitabın adı: kur'an çevirilerinin dünyası
yazarı: dücane cündioğlu

teknik hazırlık: betül biliktü
kapak düzeni: burhan derdiyok
iç baskı: alemdar ofset
kapak baskı: milsan
cilt: dilek mücellit

kaknüs yayınları
kızkulesi yayıncılık ve tanıtım hiz.
merkez: selman ağa mah., selami ali efendi cad., no: 11, üsküdar, istanbul
tel: (0 216) 341 08 65 - 492 59 74/75 faks: 334 61 48
dağıtım: çatalçeşme sk., defne han, no: 27/3, cağaloğlu, istanbul
tel: (0 212) 520 49 27 faks: 520 49 28
e-mail:kizkulesi@ttnet.net.tr

KUR'AN ÇEVİRİLERİNİN DÜNYASI

DÜCANE CÜNDİOĞLU

İçindekiler

İkinci Baskıya Önsöz

Kur'an Çevirilerinin Dünyası adlı bu kitabın ilk baskısı kısa zamanda tükendiği halde, hayatın birtakım beklenmedik cilveleri sebebiyle uzun yıllar ikinci basımını gerçekleştirmek mümkün olmadı.

Kur'an çevirilerinin en önemli sorununun 'yöntem sorunu' olduğunu ve eldeki çevirilerin ciddi çeviri ilkelerine riayet etmeden ve yöntemsiz bir biçimde hazırlandıklarından ötürü başarısız ve dolayısıyla istifade edilmez bir halde bulundukları ilk kez ve ısrarla bu satırların yazarı tarafından öne sürülmüş ve fakat bu iddianın üzerinden yıllar geçmesine karşın hâlâ Kur'an çevirilerinde hesabı verilebilir bir yöntem izlenmesi gerektiğine dair ciddiye alınabilir bir tek teşebbüs, bir tek ciddi bir tartışma vuku bulmamıştır.

Evet, ehliyetsiz eller tarafından yine özensiz, yine dikkatsiz ve yine alelacele kotarılmış Kur'an çevirileri yayımlanmaya devam ediyor ve ne yazık ki bu içler acı-

sı durumdan rahatsızlık duyulduğuna dair en küçük bir belirti de görünmüyor ortada.

Bu kitapta yer alan tedkik ve eleştirilerin hiç kuşkusuz bu özensiz çeviri salgınını bir süreliğine yavaşlattığını, hatta heveskâr mütercimleri bir süreliğine olsun tereddüde sevkettiğini biliyorum. Yeni çıkan çevirilerin çoğunda, eleştirilerimde yer alan kimi örneklerden hareketle birtakım düzeltmeler yapılmış olsa bile bu çok sınırlı sayıdaki göstermelik tashihlere rağmen aynı özensizlik, aynı ciddiyetsizlik, aynı yöntemsizlik hâlen devam etmektir.

Bu baskıya daha önce Prof. Suat Yıldırım'ın (5-16 Ocak 1999; 21-29 Aralık 2002), Eski Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz'ın (26 Şubat 1999) ve Edip Yüksel'in (22-31 Aralık 2000; 2-5 Ocak 2001) Kur'an çevirileri hakkında *Yeni Şafak* gazetesinde yayımladığım üç eleştiri yazısını da eklemiş bulunuyorum. Kur'an çevirilerinin başarısızlığıyla ilgili yetersizlik ve seviyesizlik sorununun ne raddelere geldiğini görmek, bu yazıların katkısıyla daha da kolaylaşacaktır sanırım.

Başka ne söyleyebilir ve ne yapabilirim?

Bir mevsim-i baharına geldik ki âlemin,

Bülbül hâmuş, havz tehî, gülsitan harab.

Koşulların tüm olumsuzluğuna rağmen gün gelip Kur'an sevdalılarının Kur'an'a sahip çıkmak azim ve gayretini göstereceklerinden henüz umudumu kesmiş değilim. Tek ihtiyacınız gayret ve samimiyet.

O halde çaba bizden, tevfik O'ndan!

Dücane Cündioğlu

Çengelköy, Ocak 2005

Birinci Baskıya Önsöz

Kur'an Tedkikleri Dizisi'nin beşinci kitabı olan *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, beş ayrı bölümden oluşmaktadır.

1) *Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu* başlıklı birinci bölümde, Bilgi Vakfı tarafından 4-5 Kasım 1995 tarihleri arasında düzenlenen II. Kur'an Sempozyumu'nda sunulmuş olan *Matbû Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu* (Ankara, 1996) adlı tebliğ metnine (ikinci kısmına) yer verilmiştir.

Bu çalışmamda, Kur'an çevirilerinde yöntem sorununu tartışabilmek için önce mevcut çeviri literatürünün kronolojik olarak tesbit edilmesi ve mevcut çevirilerin ciddi bir tenkid süzgecinden geçirilmesinden sonra ancak *yöntem* üzerine konuşulması lâzım geldiğini söylemiştim. Bu nedenle tebliğimin ilk kısmını Tanzi-

mat'tan 1960 yılına kadar geçen süre zarfında ortaya çıkan çevirilere ayırmak sûretiyle *tasvirî* bir çalışma yapmış; ikinci kısmında ise Kur'an çevirilerinde takip edilecek yönteme ilişkin kanaatlerimi *tahlilî* bir surette ortaya koymuştum.

Daha sonra yayımladığım eserlerde bu konudaki malzemeyi geliştirmeye/zenginleştirmeye çalıştığımdan ve yakın bir zamanda yayımlamayı düşündüğüm *Türkçe Kur'an Çevirilerinin Siyasî Tarihi* adlı eserde de bu meseleyi daha ayrıntılı bir biçimde ele alacağımdan, bu kitapta tebliğ metninin sadece ikinci kısmına yer vermeyi uygun buldum.[1] Nasip olursa ileride bu konuyu müstakil bir çalışma halinde ve daha kapsamlı olarak ele almak niyetindeyim.

2) *Kur'an'ı Anlama'da Deyimsel İfadelerin Rolü ve Önemi* başlıklı ikinci bölümde, Fecr Yayınevi tarafından 2-4 Şubat 1996 tarihleri arasında düzenlenen II. Kur'an Haftası: Kur'an Sempozyumu'nda sunulan aynı başlıklı tebliğ metnine yer verilmiştir. (bas. Aralık, 1996)

Deyimler meselesi, hiç kuşkusuz *Kur'an* gibi belağatın zirvesindeki bir metni anlamak çabası içerisinde olan kimselerin karşı karşıya bulundukları en çetin mevzûların başında gelmektedir. Nitekim bu meseleye *Türkçe Kur'an çevirileri* açısından bakıldığında da görülecektir ki mütercimlerin ve hatta müfessirlerin ayaklarının en çok kaydığı yer yine *deyimler* sahasıdır.

Kur'an'ın tebliğatını sağlıklı olarak anlamak ve anlatmak arzusunda olan herkesin konuşup yazarken dik-

1 Bu konuda yayımlanan ilk makalemiz için bkz. *Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu ve Bir Örnek*, "Kelime", sn. 2, sy. 16, sh. 3-6, Ekim 1987.

katli olmasını gerektiren bu mevzûda yetkin çalışmaların ortada olmaması ve üstelik Kur'an çevirilerinde *yöntem* sorununun her nedense erbabınca ihmal edilmesi sebebiyle, hem ilim adamlarının, hem de efkâr-ı umûmiyenin dikkatlerini bu sahaya çevirmelerini sağlamak maksadıyla yaptığımız bu çalışmada meselenin *nazarî* ve *tarihî* arkaplanına atıf yapılmış ve okurla metin arasındaki mesafenin açılması halinde ne tür sorunlarla karşılaşılabileceğine dâir misaller verilmiştir.

Misallerin mevcut Türkçe çeviriler içinden seçilmesi nedeniyle okurun ilk bölümden ikinci bölüme geçmesi kolaylaşacağı gibi, aynı zamanda eleştiri konusu olan hususların mevcut eserlerden hareketle izlenmesi, karşılaştırılması ve böylelikle Türkçe çevirilerin en önemli zaaflarından birinin de *deyimler* konusundaki başarısızlıkları olduğunun anlaşılması mümkün olacaktır sanırım. Ayrıca fıkhî terminolojinin Kur'an yorumlarına etkisinin tartışıldığı kısmın, bazı Kur'an mütercimlerinin "yorumsuz çeviri" adıyla oluşturmaya çalıştıkları söylemin *parlak, cazip* ve fakat *hakikate ters* bir iddiadan başka bir şey olmadığının anlaşılmasına katkıda bulunacağı kanaatindeyim.

3) *Kur'an Çevirileri Üzerine Notlar* başlıklı üçüncü bölümde, "Yeni Şafak" gazetesinde yayımlanmış bulunan yazılara yer verilmiş olup, bu yazılar 8-15-22-29 Ağustos; 5-12-19-26 Eylül; 3-10-17-24-31 Ekim; 5-7-28 Kasım 1998 tarihlerinde arasında ve biri müstesna tamamı Cumartesi günleri yayımlanan 16 makaleden ibarettir.[2] Bu bölümde, Türkçe Kur'an çevirilerinde yaygın olarak rastlanan müşterek zaaflara dikkat çekilmiş ve ba-

[2] 5-7 Kasım 1998 tarihli iki makale birleştirilmiştir. (sh. 166-178).

zen mütercimlerin isimleri verilmeden, bazen de diğerlerini temsilen *misal* sadedinde birkaç isim vermek sûretiyle ayet çevirileri hakkında çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Cumartesi yazılarının ilk sekiz tanesi —bu kitaba da adını veren— *Kur'an Çevirilerinin Dünyası* şeklinde ortak bir başlık taşırken, diğerleri münferid adlarla yayımlanmıştı. Bu bakımdan ilk sekiz makaleye uygun başlıklar verilmiş ve diğerlerinin adı ise, ya olduğu gibi bırakılmış ya da bazı küçük değişiklikler yapılmıştır.

Bu bölümün son iki yazısından ilki (XIV. no'lu yazı), Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirinin yazma nüshasıyla ilgili değerlendirmeler içeren bir tanıtım yazısıdır. Tefsirin, merhumun kardeşi meşhûr hattat Mahmud Bedreddin Yazır tarafından istinsah edilen ve birinci ve dördüncü ciltleri eksik olan yazma bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde yazma kolleksiyonlarının bulunduğu bölümdedir (no: 3589-94). Bir diğer yazma nüshası ise —ki fihristi de dahil toplam onüç ciltir— Topbaşlar ailesine verilmiş olup İLAM adlı vakıfta bulunmaktadır.

İşte bu yazma nüshayı tanıtmak amacıyla yazdığımız 27-28-29-31 Ekim 1998 tarihli dört yazıdan burada sadece dördüncüsüne yer vermiş bulunuyoruz. Bu yazıda *yazma nüsha* ile (Diyanet İşleri Reisliği tarafından 1935-39'da yayımlanan) matbu *nüsha* arasındaki farklılıkların, atlamaların, çıkarmaların bir kısmına işaret edilmiş ve ayrıca yazma nüshanın *meâl* kısmında tesbit edilen atlamalardan bazıları gösterilmiştir. Böylelikle hem ilim âlemi, hem de efkâr-ı umûmiye bu önemli eserin yazma nüshalarının varlığından haberdar edilmeye çalışılmıştır.

Bu bölümün son makalesi ise, "Elmalılı Tefsiri"nin *Azim Yayıncılık* tarafından neşredilip *Zaman* gazetesi tarafından promosyon olarak dağıtılan sadeleştirmesinin tenkididir. Burada, yazılan dört yazı içerisinde —birleştirilmek sûretiyle— sadece son ikisine yer verilmiştir. (3-4-5-7 Kasım 1998)

4) *Parantezsiz Meâl'in Eleştirisi* başlıklı dördüncü bölümde, Yaşar Nuri Öztürk'ün *Kur'an-ı Kerim Meâli (Türkçe Çeviri)* adlı eseriyle ilgili olarak "Yeni Şafak"ta yayımlanan 21-23-25-28-30 Temmuz 1998 tarihli beş yazıya yer verilmiş ve tanıtım maksadıyla söylenen: "yorumlardan arındırarak, tek bir paranteze dahi yer vermeden, Kur'an metnine en küçük bir ekleme yapmadan, herkesin anlayacağı Türkçe'yle..." sözünün boş bir iddiadan ibaret olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

5) *Türkçe Anlam'ın Eleştirisi* başlıklı beşinci ve son bölümde ise, Ali Bulaç'ın *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı* adlı çevirisi hakkında yayımlanan 11-12-14-17-18-19 Kasım 1998 tarihli altı makaleye yer verilmiş ve bu çevirinin *Türkçe Anlam* adını hak etmediği çeşitli misaller verilmek sûretiyle gösterilmeye çalışılmıştır. 17 Ekim 1998 tarihli bir yazıma (sh. 143-148) atfen *Zaman*'da yayımladığı 3-5-7 Kasım 1998 tarihli üç yazısına cevap olarak sekiz yazıyla, 12-26 Kasım 1998 tarihlerinde yazdığı son iki yazıya da 5 Aralık 1998 tarihli bir yazıyla cevap vermiştim.

Ali Bulaç'ın siyasî ve ahlâkî tutumuna yönelik yazdığım iki yazı (*Tanrı et yiyenleri değil, ot yiyenleri sever,* 10 Kasım 1998; *Demokrasi: şirk mi, tevhîd mi?,* 21 Kasım 1998) ile son yazısına atfen yazmış olduğum bir yazıya (*Su üstüne yazı yazmak,* 5 Aralık 1998) bu eserde yer verilmemiştir.

Rabbimizden niyazımız, *Kur'an Tedkîkleri Dizisi* başlığı altında çıktığımız bu uzun yolculuğu tamamına erdirmesi ve bu yolda yürüyecekleri yollarına eriştirmesidir. Muhakkak ki Allah, cehd edenleri yollarına hidayet edendir.

O halde çaba bizden, tevfîk O'ndan!

Dücane Cündioğlu

Çamlıca, 10 Aralık 1998

I. Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu

1. Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu

Kur'an'ın başka dillere çevrilmesi yönündeki teşebbüsler —bu teşebbüs sahipleri farkında olsunlar ya da olmasınlar— önemli ölçüde *siyasî* bir amacın gerçekleşmesine hizmet etmiş, bunun neticesinde anadili Arapça olmayan İslâm toplulukları, dinî tefekkürlerini ancak *çeviriler* yoluyla beslemek durumunda kalmışlardır. Nitekim XX. yüzyılın sonlarına geldiğimiz şu günlerde, Kur'an-ı Kerim'in büyük ölçüde ancak *çeviriler* aracılığıyla kendisine ulaşılabilen bir metin halini almış olduğu, Arapça konuşmayan İslâm topluluklarının Kur'an'a dair bilgilerini hemen hemen bu çevirilerden devşirdiği ve daha da önemlisi, Kur'an'ın anlaşılmasıyla ilgili sorunların temelinde bu nedenle bu çevirilerin yer aldığı artık reddedilemez bir vâkıadır. Hal böyle olduğuna göre, Kur'an çevirilerinde ne tür bir yol ve yöntem izlenmesi gerektiği, artık ciddiyetle ele alınmalıdır.

Kur'an çevirilerinin, günümüzde, Kur'an'ı anlamadaki en yaygın vasıtalardan biri olduğu düşünülecek olursa, *çeviriler* bahsi Tefsir İlmi'nin 'yeni bir şubesi' olarak addedilebilir. Binaenaleyh, ısrarla görmezlikten gelinen bu *yeni durum* karşısında, hâl-i hazır tutumun değişmesi, ilgili kimselerin bu meselede üzerlerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi ve mevcut birikimin tesbit ve tasnifiyle birlikte köklü bir 'eleştiri' hareketinin başlatılması elzem olmaktadır.

2/a. Kur'an Çevirilerinin Düzeni

Biz burada çevirileri, önce, metnin, sayfaların ve ayetlerin *düzeni* açısından ele alacak ve böylece metnin *şeklî* koşullarının, bizatihi çeviri üzerindeki rolünü tartışacağız. Tefsir kitaplarında yaşanmayan birçok sorunun, *Standart Meâl Formu*'nda ortaya çıktığı düşünülecek olursa, mevcut form üzerinde yapılacak bazı tadilatlar neticesinde, metnin anlaşılmasının kolaylaşacağı ve sözkonusu *şeklî* alışkanlıklar nedeniyle ortaya çıkan kimi anlam bozukluklarının bu sayede ve büyük ölçüde düzeleceği umulabilir.

Meâllerin *şeklî* yapısına yönelik eleştirilerin ve önerilen çözümlerin kabul görüp görmemesi, bu bağlamda pek önemli değildir; önemli olan, meâllerin *şeklî* yapısından kaynaklanan anlam sorunlarının tartışmaya açılması ve bu tartışmalar neticesinde meâllerin daha sağlıklı ve daha anlaşılabilir bir muhteva ve biçim kazanmasıdır. Anlamı kelimelerde ya da cümlelerde aramak kadar, paragrafların ve pasajların yapısında, kuruluşunda ve bunların metnin bütünlüğü içerisinde yerleştirildikleri yer ve konumda aramak da gerekir.

Burada artık, doğrudan kelimelerin, cümlelerin ve ibarelerin anlamından değil, onların, içinde yer aldıkları dilsel birliklerin yapısından ve bu birliklerden oluşan metnin iskeletinden söz edilmektedir. Çünkü anlam, kendisini sadece ibarelerde ifşa etmez; bilakis anlam, onların yapısal özelliklerinde, dile getiriliş biçimlerinde, oluşturdukları tutarlı birliklerde, kısaca metnin genel kurgusu dahilinde tezahür eder. O halde, asıl olan, metnin unsurlarından ziyade, bu unsurları bir araya getiren yapıyı çevirmeye çalışmak olmalıdır.[3]

A. Metin Düzeni

Kur'an-ı Kerim'in nüzülü, bilindiği gibi 20 küsur yıllık bir süreç içerisinde parça parça (*müneccemen*) nazil olmak suretiyle tamamlanmış ve bu sebeple Kur'an-ı Kerim, bir defada nâzil olmadığı gibi, yazılı metinlerin düzeniyle *giriş-gelişme-sonuç* şeklinde de kompoze edilmemiştir. Metnin kurgusu, birbiriyle irtibatlı ve fakat müstakil pasajlar halinde olup ayetler farklı zamanlarda, farklı mekânlarda, farklı konularda ve farklı topluluklara hitaben nâzil olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in tamamını ihtiva eden metin, Hz. Ebubekir döneminde 'yazılı' olarak biraraya getirilerek *Mushaf* adını almış ve Hz. Osman döneminde 'istinsah' yoluyla çoğaltılan bu *Mushaf*, kompozisyonu değişmeksizin günümüze kadar gelmiştir.

Bu keyfiyet, Kur'an metnine, hem *dili*, hem de *kompozisyonu* açısından nev-i şahsına münhasır bir özellik kazandırdığından, çevirilerde bu hususiyetin dikkate a-

3 "Çevirmenin görevi tek tek sözcükler ya da tümcelerden çok metinleri çevirmektir. Sözcüklerin ya da tümcelerin önemini azımsamak anlamına gelmez bu. Nitekim, tek bir sözcüğün ya da tümcenin bütün bir metin işlevi kazandığı durumlar yok değildir". (Akşit Göktürk, *Çeviri: Dillerin Dili*, sh. 17, İstanbul, 1994).

lınması bir zorunluluktur. Çünkü Kur'an-ı Kerim, özü itibariyle yazılı bir metin (=*mektub*) değildir; bilakis onun hâkim vasfı *meşfuh* (ağızdan çıkan) ve *mesmû* (işitilen) bir hitab olmasıdır.[4] Bu nedenle, Kur'an'ın bu vasfı gözönünde tutularak metin, önce konuşma dilinden yazı diline çevrilmeli, ancak daha sonra Arapça'dan başka bir dile çevirmeye teşebbüs etmelidir. Metindeki tekrarlar, kopukluklar, boşluklar, siga değişimleri, hitablar, vurgular, ünlemler, sualler, aktarımlar, takdim-tehirler, ihtisar ve hazflar, kısaca konuşma diline mahsus *özellikler* ve bu özelliklerin metnin anlamını tayindeki rolleri önce tesbit edilmeli, yazı dilinin tüm imkânları (meselâ: 'imlâ işaretleri') özenle kullanıldıktan sonra, metin, yazılı metin okurunun beklentileri ve alışkanlıkları dikkate alınarak çevrilmelidir. Nitekim Tefsir tarihi incelendiğinde, bu inceliklere, bidayetinden beri dikkat edildiği ve müfessirlerin sûre ve ayetleri tefsir ederken bu sorunları halletmeye çalıştıkları açıkça görülebilir. Sözgelimi sûre ve ayetlerin *Mekkî* ya da *Medenî* olmaları, hangi hâdise üzerine, hangi tarihte ve ne sebeple nâzil oldukları, ayetin kimleri (*yahudiler, hristiyanlar, müşrikler* ya da *müslümanlar*) muhatab aldığı gibi meseleler, müfessirler tarafından önemsenmiş, konuşma dilinin yol açtığı *ihtisar-hazf, takdim-tehir* gibi sorunlar, Tefsir kitaplarında elden geldiğince giderilmeye çalışılmıştır.

Konuşma diliyle ifade edilen pasajlardan meydana gelen ve kronolojik olarak (*nüzûl sırasına göre*) düzenlenmemiş olan Mushaf-ı Şerif, bu nedenle günümüz okurunun beklentileriyle bir tezad teşkil etmekte; meselâ okur, bir Kur'an çevirisini açıp "Fatiha, Bakara, Âlu İm-

[4] Bu konuda bkz. *Kur'an'ı Anlama'nın Anlamı* adlı eserimizin *Yazı Dili-Konuşma Dili* (sh. 117-125) başlıklı bölümü.

ran, Nisa, Mâide..." şeklinde bir sıralamayla karşılaştığında, alışmış olduğu *giriş-gelişme-sonuç* şeklindeki kompozisyon düzenini, pek tabii ki *metnin bütünlüğünde* görememektedir. Üstelik Kur'an'ın ilk nâzil olan sûreleri (Mekkî sûreler), itikadî konuları kısa ve *nazma yakın* bir üslûbla ele alırken, mevcut Mushaf sıralaması Medenî sûrelerle başlamakta ve bu sûrelerde ahkâm'a ilişkin meseleler uzun ve *nesre yakın* bir üslûbla dile getirilmektedir.

Metnin bu tür bir düzene sahip olmasının yol açtığı sorunlar, Tefsir kitaplarının hem hacminin, hem de münderecatının şekillenmesinde rol oynamış ve her müfessir'in bu sorunların altından kalkacak bir birikime ve cehde sahip olması, Tefsir İlmi'nin icablarından sayılmıştır. Binaenaleyh, Kur'an çevirilerinin hazırlanmasında, *metnin dilî ve düzeni* dikkate alınmalı; okur, bu yapı hakkında önceden bilgilendirilmelidir. Sûrelerin tertibinin ve nüzûl sırasının, anlam'ı tayindeki rolünün, Medenî sûrelerin içerisinde yer alan pasajlar için de geçerli olduğu gözönüne alınarak, çeviride, sadece sûrelerin değil, büyük sûrelerdeki pasajların da öncesi ve sonrasıyla 'ilgisi' ya da 'ilgisizliği' gösterilmelidir.

Batılıların ve hatta Kur'an-ı Kerim'le çeviriler yoluyla tanışan hemen herkesin, Kur'an'ı okurken müşkilâta düşmelerinin en önemli nedenlerinden biri de işte budur. Çünkü bu kimseler Kur'an'da bir yazılı metnin tertibini, dilini ve üslûbunu aramakta, bulamadıklarında da şaşırıp kalmaktadırlar. Bu hususta iki misal vermek, sanırız maksadımızı izaha kâfi gelecektir:

> Bundan neticelenir ki pek ziyade muhtelif tarihlerde vârid olan vahiyler şimdi *bilâ-nizam* yekdiğerine katışmış bulunur; ve böyle bir *karışıklık* başka hiçbir kitapta hükümran değildir. Ve ezcümle bu keyfiyet-

tir ki Kur'an'ın kıraatini bu kadar *çetin*, bu kadar *sıkıntılı* kılar. Eğer Kitap, devirlere göre tanzim edilmiş olsaydı, şüphesiz daha ziyade lezzetle okunurdu. (...) Fakat benim fikrim sorulursa, ben şuna kâilim ki az marûf kütüb-i kadime-i Arabiyye içinde Kur'an kadar *az hüsn-i zevk gösteren*, Kur'an kadar *az aslî olan*, Kur'an kadar ifrat derecede *mutnab* ve *usandırıcı* bir Kitab tanımıyorum.[5]

R. Dozy'nin bu ifadelerinin, bir önyargının, hatta bir düşmanlığın eseri olduğu aşikârdır. Çünkü Dozy, bu Kitab'ın tamamında Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e karşı düşmanlığını gizlememiş ve Rasûl-i Ekrem'e çeşitli iftiralar atmaktan çekinmemiştir. Nitekim kendisine, eserin yayımlandığı dönemde gerekli cevaplar da bi-hakkın verilmiştir. Ancak bu ifadeleri, sadece, İslâm'ı inkâr eden birinin *psikolojisiyle* izah etmek yeterli olmaz. Çünkü burada sorun, sadece farklı bir *dine* değil, farklı bir *kültüre* mensup olmaktan da kaynaklanmaktadır. 'Farklı bir kültür' ile kastettiğim cihet, salt Batı kültürü değil, bilakis yazılı kültürdür. Yazılı metnin kompozisyonuna, diline, üslûb ve zevkine alışmış bir kimsenin, bu perspektiften hareketle, yazısız kültüre ait bir metnin kompozisyonunu, dilini, üslûb ve zevkini sağlıklı olarak değerlendirmesi işte bu nedenlerden ötürü mümkün değildir. Nitekim aynı zaafı, Carlyle'ın şu ifadelerinde de görebiliriz:

> *Sale*in Kur'an tercümesi, aslına pek sadık olmakla ün salmıştır. Ancak şunu belirtmek zorundayım ki benim en zahmet çekerek okuduğum kitaplardan biri de budur. Karışık, usanç verici bir düzensizlik, anlaşılması güç, bitmez-tükenmez tekrarlar, insanın so-

[5] R. Dozy, *Tarih-i İslâmiyyet*, (Çev. Dr. Abdullah Cevdet), sh. 153-156, Mısır, 1908

> luğunu kesen uzunluklar, karmakarışık ifadeler; kısacası çekilmez bir saçmalık! Bir Avrupalı Kur'an'ı ancak bir vazife hissinin baskısı altında okuyabilir; tıpkı devlet arşivlerindeki okunması güç evrak yığınları gibi.[6]

"Çekilmez bir saçmalık!" Carlyle, *Kur'an* hakkında kullandığı bu ifadeyi, biraz ileride, güya tavzih eder:

> Az önce bu konuda 'saçmalık' deyimini kullanmıştım. Ama Muhammed'in Kitabının özelliği, katiyyen tabii anlamında bir 'saçmalık' olmayıp daha çok tabii bir saflık, işlenmemişlik halidir.

Bir çeviriden —aslına pek sadık olduğuna itimad ettiği Sale'in çevirisinden— hareketle Carlyle'ın Kur'an-ı Kerim'in dili ve üslûbu hakkında bu sözleri sarfetmesinde, herşeyden önce, kendisinde bulunan "Kur'an'ı Hz. Muhammed'in söylemiş ve yazmış olduğu inancı" rol oynamaktadır. Ne var ki iddiaları, sadece *Kur'an'ın menşei* ile ilgili değildir. Şayet böyle olsaydı, dediklerini önemsemez, sözlerini, Kur'an ilk nüzûlü sırasında müşriklerin attıkları iftiralarda olduğu gibi kaale dahi almazdık. Ancak o bu noktada durmamakta, inançla doğrudan alâkası olmayan bir konuda (Kur'an'ın üslûbu hakkında) —hem de bir çeviriden hareketle— haksız suçlamalarda bulunmaktadır.

Calib-i dikkat olan husus, Kur'an'ı ve Rasûlullah'ı (s.a) tezyif etmekte hiçbir fırsatı kaçırmamış olan müşriklerin ve ehl-i kitab'ın, Kur'an-ı Kerim'in üslûbuyla alâkalı olarak bu tür bir tezyifatta bulunmamış olmalarıdır. Onların inkârları, genellikle ya Kur'an'ın ilahî menşei ya da mesajı ile alâkalıydı. Kur'an'ın üslûbuna gelin-

[6] Thomas Carlyle, *Kahramanlar*, sh. 108-109, (Çev. Behzat Tanç), İstanbul, 1976

ce, bunu tenkid konusu yapmak şöyle dursun, müşrikler, mesajına karşı çıktıkları halde, Kur'an'ın üslûbu karşısındaki hayranlıklarını gizleyememişlerdi. Bunun nedeni ise, Kelâm-ı İlahî'nin kendisine mahsus tesirinin yanısıra, Allah Teâlâ'nın, Kur'an'ın ilk muhataplarına, kendi lisanlarıyla, daha da önemlisi, kendi lisanlarına ait özellikleri ve üslûbu kullanarak hitab etmiş olmasıydı. Dozy'nin ve Carlyle'ın 'sıkıcı ve çetin' bularak okudukları, "karışık, usanç verici bir düzensizlik, anlaşılması güç, bitmez-tükenmez tekrarlar, insanın soluğunu kesen uzunluklar, karmakarışık ifadeler" olarak nitelendirdikleri Kur'anî üslûb, sözlü metinlere ait bir üslûbdur. Yazılı bir metinden okunduğunda *sıkıcı* ve *çetin* bulunan bu üslûb, dinlenildiği takdirde, kelimenin tam anlamıyla büyüleyicidir.

Buradaki asıl mesele, ifade ve deyimlerin doğru çevrilip çevrilmemesi meselesi değildir. Mesele, değişik zaman ve mekânlarda îrad edilmiş müstakil hitapların, bir defada ve yazılı metinden —hem de yazılı metnin hususiyetlerini görmek beklentisiyle— okunmasıdır. *Tekrarlar*, hitabet sırasında dinleyiciyi sıkan ve bunaltan bir unsur değil, sözlü kültür mensubunun hafızasını tazeleyen, konuşmaya canlılık katan, hatta hitabı başarılı kılan bir özelliktir; bu, sözlü dile (konuşma'ya) mahsus bir özelliktir. "Karışık ve usanç verici düzensizlik" şeklinde nitelenen kompozisyon şekli, yine hitaba özgüdür; hitabın, hitabetin bir özelliğidir. Dinleyici'nin, mesajı algılamasını, dikkatle dinlemesini sağlayan, hitabın dinlenmesini zorlaştıran değil kolaylaştıran, ilgiyi azaltan değil artıran bir özelliktir.

Kısaca, sözlü metinleri başarılı kılan kıstaslarla, yazılı metinleri başarılı kılan kıstaslar birbirlerinden ol-

dukça farklıdırlar. Binaenaleyh, Kur'an-ı Kerim'i, yazılı metinlerin ölçüleriyle değerlendirmek ve bu farklı ölçülerden hareketle bir hükme varmak, tek kelimeyle cehalet eseridir.[7]

Yusuf kıssasında sözü edildiği vechile, Melik'in gördüğü rüyanın dilini bilmeyenlerin, bu dili ve bu dildeki temsilleri okumayı beceremeyenlerin, Melik'in rüyasını *adgâs'ul-ahlâm* (karmakarışık, saçmasapan düşler) olarak nitelemiş oldukları bir *misal* sadedinde hatırlanabilir. Oysa rüyaların dilini, ne anlama geldiklerini, neye işaret ettiklerini (tevilini) bilen Hz. Yusuf, o rüyayı doğru olarak yorumlamış; saçmalığın, karışıklığın metinden değil, metnin diline nüfuz edemeyenlerden kaynaklandığını gayet açık bir surette göstermişti. Aynen bunun gibi, Kur'an'ı 'çekilmez bir saçmalık' olarak görenler de aslında, Kur'an'ın ne dediğini, ne demek istediğini ve bu maksadını nasıl ifade ettiğini anlayamayanlardır.

Yukarıda, Kur'an'a ve onun mesajına inanmayan iki Batılıyı misal olarak verdikse de benzeri kanaatlerin çeşitli biçimlerde dile getirildiğini ve özellikle Kur'an'ı meâllerden okuyanların da aynı sıkıntılarla karşılaştıklarını birçok defalar müşahade etmiş bulunuyoruz. Nitekim Üstad Mevdûdî de *Tefhim'ul-Kur'an* adlı tefsirinin önsözünde bu soruna değinir ve *yazı dili* ile *konuşma dili* arasındaki farkı uzun uzadıya izah ettikten sonra şöyle der:

> Bu nedenle bir konuşma yazıya döküldüğünde, okuyucunun o yazıda bir kopukluk hissetmesi doğaldır.

[7] Bu konuda yayımlanmış önemli bir eser için bkz. Walter Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür/Sözün Teknolojileşmesi*, (Çev. Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul, 1995; krş. David R. Olson, *The World On Paper*, Cambridge, 1994

> Okuyucunun, konuşmanın yapıldığı yer ve zamandan uzak olduğu ölçüde, bu kopukluğu daha çok hissedeceği ortadadır. Bu yüzden, Arapça bildiği halde birçok kimse, sırf Kur'an'ın üslûbunu kavramadığı için, Kur'an'ın üslûbundaki irtibatsızlık ve kopukluktan şikayet etmektedir. Kur'an'ın kelimelerini değiştirmek haram olduğundan dolayı, *Arapça metindeki kopukluk*, ancak tefsir ve dipnotlarla giderilebilmektedir. Dolayısıyla Kur'an başka bir dile çevrilirken konuşma dili de ustalıkla yazı diline aktarılırsa, bu takdirde kopukluğun kolayca giderilmesi mümkün olur.[8]

Bizim bu bölümde söyleyeceklerimiz, şimdilik bundan ibarettir.

B. Sayfa Düzeni

Kur'an-ı Kerim'in özellikle Türkçe çevirilerinde, berkenar Mushaf'ın yer alması, bir *teâmül* haline geldiğinden, çeviriler umumiyetle berkenar Mushaf'ın sayfa düzenine uygun bir şekilde yapılmaktadır. Berkenar Mushaf'ın en önemli hususiyeti, sayfa sonlarının bir ayetle bitmesi ve dolayısıyla sayfa başlarının da yine bir ayetle başlamasıdır. [Bu düzenin, meselâ Neml: 44 gibi bazı istisnaları olabilmektedir.]

Daha sonra da işaret edeceğimiz üzere, her ayet, bir *cümle* demek değildir. Bir cümle, bazen birkaç ayetten müteşekkil olabilmektedir. Bu bakımdan sayfa düzeninin, ayet fâsılalarına uygun olarak tanzim edilmesi ve her sayfanın bir ayet fâsılasıyla son bulması, anlam'ın tamamlanması için arka sayfaya geçilmesini gerektirmektedir. Bunun, belki okur açısından önemli bir

[8] Mevdûdî, *Tefhim'ul-Kur'an*, I/9, İstanbul, 1987

sorun olmayabileceği söylenebilirse de esasen böyle bir sayfa düzeni, hem okurun, hem de çeviriyi yapan kişinin metni kendi bütünlüğü içinde algılamasına mâni olmaktadır.

Bu konuda Nûr Sûresi'nin 36-37. ayetleri misal olarak verilebilir; zira 36. ayet, berkenar mushaflarda sayfanın ön yüzünde ve en altında, 37. ayet ise sayfanın arka yüzünde ve en başında yer almaktadır. Bu ayetin çevirisini mütedavil bir meâl'den verelim:

> 36— **(Bu kandil)** Allah'ın yükseltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. Onların içinde sabah akşam O'nu tesbîh eder **(Şânının yüceliğini anar)**lar:

Ayetin ikinci ve son cümlesine dikkat edilecek olursa, tesbîh etme eyleminin öznesi zikredilmemiştir. Kimler tesbîh ederler? Sayfayı çeviriyor ve 37. ayeti okuyoruz:

> 37— Kendilerini ne ticaretin, ne de alışverişin Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekât vermekten alıkoymadığı erkekler. **(Onlar)**, yüreklerin ve gözlerin **(dehşetten)** ters döneceği günden korkarlar.

Bu ayetin ilk cümlesine dikkat edilecek olursa, burada da cümlenin öznesi zikredilmekte ve fakat bu öznenin ('erkekler'in) ne yaptığından söz edilmemektedir. Bu sorun, her iki ayetin de iki ayrı cümle gibi algılanıp çevrilmesinden kaynaklanmaktadır. 37. ayetin ilk kelimesi olan *ricalun* (erkekler), bir önceki sayfanın son ayetindeki *yusebbihu* (tesbîh ederler) fiilinin öznesidir. Cümle hem 36. ayetin fâsılası, hem de sayfanın düzeni nedeniyle ikiye ayrıldığından, bir sayfada fiil *fâilsiz* kalmış, diğer sayfada ise fâil *fiilsiz* olarak zikredilmiştir.

Yazılı metinlerde *ara-başlıklar* sayfa ortalarında verilebilirken, *ana-başlıklar* ve *bölüm başlıkları* sayfa başından itibaren başlatılır. Her Kur'an sûresi, umumiyetle müstakil bir bölüm teşkil etmesine rağmen, —yine berkenar mushaflardaki sayfa düzeni gereğince— birçok yerde sayfanın ortasından başlamaktadır. Diğer taraftan *Duhâ ve İnşirah* ile *Fil ve Kureyş* sûreleri arasında 'şiddet-i ittisal' bulunduğu söylenirken, hatta bir görüşe göre aralarında *besmele* okunmaksızın birer bütün olarak ele alınıp öylece tefsir olunurken, bu sûreler, yine berkenar Mushaf gereğince *ayrı* sayfalara yerleştirilmişler, buna karşın, aralarında ne konu bütünlüğü, ne de zaman yakınlığı olan birçok sûre *aynı* sayfada ve peşisıra yer alabilmiştir.

Klasik Tefsir kitaplarında, sûre ve ayetler tefsir olunurken, herhangibir şekle riayet olunmadıktan başka, büyük sûrelerde yer alan müstakil pasajlar dahi, konu ve mânâ bütünlüğü dikkate alınarak bölümlenmiş ve böylece tefsir edilmişlerdir. Binaenaleyh, hafızların ezberlemelerine kolaylık sağlamasına rağmen, mânânın tayininde hiçbir rolü olmayan, hatta mânânın izlenmesini güçleştiren berkenar Mushafın sayfa düzenlemesi meâllerde terkedilmeli, Tefsir kitaplarında olduğu gibi sûre ve ayetler *konu ve mânâ bütünlüğü* nazar-ı dikkate alınarak düzenlenmeli ve meâller bu yeni düzene göre hazırlanmalıdır.

C. Ayet Düzeni

Ayet kelimesi, bir teknik terim olarak Kur'an-ı Kerim'de fâsılalarla ayrılmış parçalara verilen bir addır. 'Ayet durakları' şeklinde de tesmiye edilen bu fâsılalar, gramatik anlamda birer *cümle* değillerdir. Bilakis cümleler, birkaç ayetin birleşmesiyle ortaya çıkmakta, mânâ

ancak bu bütünlük dikkate alındığı takdirde tamam olmaktadır. Fâsılaların mushaflara niçin konuldukları ve ne gibi bir işlev taşıdıkları hakkında çeşitli görüşler öne sürülmüşse de Mushaf'ın aslında bulunmadıkları, noktalama işaretleri, harekeler ve benzeri alâmetler gibi sonraki dönemlerde ortaya çıktıkları bilinmektedir.

Bir diğer husus, fâsıla işaretlerinin içerisine ayet numaralarının yerleştirilmiş olmasıdır. Bu uygulama, özellikle içinde bulunduğumuz yüzyılda başlamış ve hassaten meâllerde, ayetlerin numaralarıyla birlikte gösterilmesi en nihayet bir *âdet* halini almıştır. Kur'an meâllerinde, ayet-i kerimelerin fâsılalara göre çevrilmesi ve her ayetin numaralandırılması, anlamı bozan en önemli *âdetlerden*, daha doğrusu *bid'atlerden* biridir. Çünkü mânâ, ayet fâsılalarına ve numaralarına göre belirlenmez. O halde cümleler ve hatta paragraflar, ayet fâsılalarına göre tefrik edilmemeli, mânâ bu tefrik sebebiyle parçalanmamalıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de cümle yapılarında ayrımın caiz olmadığı yerler vardır. Sözgelimi *müstesna-müstesna minhu, sebeb-müsebbeb, fiil ve müteallakı* gibi aralarında sıkı münasebetlerin varolduğu birçok durumda cümle bölünemez. Şayet bölünecek olursa, yanlış anlamlar ortaya çıkar.

Diğer taraftan, Kur'an-ı Kerim'de, cümleler her ne kadar ayet fâsılaları tarafından bölünmüş olsa bile kesinlikle vakf yapılmaması ya da cümle fâsıla ile bölünmemiş olsa da muhakkak vakf yapılması gereken mahaller bulunmaktadır. Nitekim *Secavend* işaretleri, Mushaf'taki (yazılı metindeki) ayet düzenini değil, mânâyı ve muhtevayı dikkate alarak konulmuştur. Bu işaretler, şifahî okumada nefes alınıp verilecek (*vakf*'u *vasl* yapılacak) yerleri, mânânın etkilenebileceği hallerde ise du-

rulması gerekiyorsa durulmasını, durulmaması gerekiyorsa durulmamasını göstermeyi hedef almıştır.[9]

Mânâ yerine ayet duraklarına uyulması halinde ortaya çıkacak ifade bozukluklarına —yine mütedavil bir meâl'den— Rûm Sûresi'nin ilk beş ayetinin çevirisini misal olarak verebiliriz:

1— Elif lâm mim.

2— Rum(lar) yenildi:

• Nerede yenildiler?

3— (Arabların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde. Onlar (bu) yenilgilerinden sonra yeneceklerdir;

• Ne kadar bir sürede?

4— Birkaç (3-9) yıl içinde. (Onların) bu (yenilgileri)nden önce de, sonra da emir Allah'ındır (ferman O'nundur). O gün mü'minler sevinir(ler):

• Ne sûretle veya hangi sebeple?

5— Allah'ın yardımiyle. (Allah), dilediğine yardım eder. O, gaalibtir, esirgeyendir.

Ayetlerin çevirisi, Arapça cümlelerin ***okunuşuna,*** Türkçe cümlelerin de ***kuruluşuna*** uygun değildir. Çünkü *gulibet* (yenildi) fiiliyle, onun mütaallakı olan *fî ednâ'l-ardi* (en yakın bir yerde) ibaresi arasında her ne kadar bir ayet durağı varsa da orada vakf yapılmamasını ihtar eden bir işaret de vardır; dolayısıyla burada yer zarfının fiilden ayrılmasının sebebi, mânâya değil, fâsılaya riayet zaafıdır. Keza *seyağlibûne* (yeneceklerdir) fiiliyle, onun müteallakı olan *fî bid'i sinîn* ibaresi arasında da bir ayet durağı vardır. Fakat orada vakf yapılmaması gerektiği-

[9] Bkz. Tayyib Okiç, *Kur'an-ı Kerim'in Üslûb ve Kıraati*, Ankara, 1963

ni gösteren bir işaret de bulunmaktadır; dolayısıyla burada zaman zarfının fiilden ayrılmasının sebebi, mânâya değil, fâsılaya riayet zaafıdır. Son olarak *yefrahu* (sevinir/ler) fiiliyle, bu fiilin müteallakı olan *bi-nasrillahi* (Allah'ın yardımıyla) ibaresinin arasında yine bir ayet durağı vardır; ancak orada da diğerleri gibi aynı işaret bulunmaktadır. Burada sebebin müsebbeb'den (fiilden) ayrılmasının nedeni de aynı şekilde fâsıla'ya riayet zaafıdır.

Şimdi yukarıdaki ayet çevirilerini tekrar yazalım:

> **2-3.** Rumlar yenildi + **en yakın bir yerde.**
>
> **3-4.** Onlar bu yenilgilerinden sonra yeneceklerdir + **birkaç yıl içinde.**
>
> **4-5.** O gün mü'minler sevinirler + **Allah'ın yardımıyla.**

Bu cümlelerin Türkçe'ye bu şekilde çevrilmesinin savunulur bir tarafı yoktur. Hem Arapça ibarelerin kendisinden, hem de bu ibareleri Türkçe'de ifade etmekten kaynaklanan bir güçlük ortada olmadığı halde, ayetlerin bu şekilde çevrilmesinin ve üstelik her ayetin —paragrafbaşı gibi içeriden boşluk verilmek sûretiyle— numaralanmasının, gereksiz yere fâsılalara tâbi olmaktan başka hiçbir mazereti bulunmamaktadır. O halde mânâyı anlaşılır bir biçimde ifade etmek için, ayet numaralarını yeniden düzenleyip fiilleri cümlenin sonuna almak yeterli olacaktır:

> **1-5.** Elif lâm mim. Rumlar **en yakın bir yerde** yenildi. Onlar bu yenilgilerinden sonra **birkaç yıl içinde** yeneceklerdir. (...) O gün mü'minler **Allah'ın yardımıyla** sevinirler. (...)

Ayet duraklarına riayet etmekten kaynaklanan anlam bozuklukları için Kur'an çevirilerinden birçok misaller verilebilirse de maksadın hâsıl olduğu düşünce-

siyle buna gerek görmüyoruz. Arzu edenler, Kur'an-ı Kerim'de, özellikle karşılıklı konuşmaların (muhaverelerin) ve duaların yer aldığı pasajlara bakabilirler. Çünkü bu tür yerlerde, umumiyetle çeviriler sözün akışına ve mânânın bütünlüğüne göre değil, ayet duraklarına göre yapılmış, meselâ bir cümleyle ifade edilen bir söz, üç-dört parçaya ayrılarak ve tabiatıyla kesik bir sûrette tercüme edilebilmiştir. Üstelik yazılı metinlere özgü imlâ işaretleri (msl. konuşma çizgisi veya ünlem, soru işareti koymak, tırnak içine almak, vb.) bu tür pasajlarda titizlikle kullanılmamış, hatta çoğu yerde tümüyle ihmal edilmiştir.

2/b. Kur'an Çevirilerinin Dili

Kur'an-ı Kerim, Sâmî dil âilesine dahil olan bir dille, Arap diliyle nâzil olmuş ve Kur'an'ın mesajı bu dilde, bu dilin imkânlarıyla ifade edilmiştir. Bu bakımdan Kur'an ayetlerinin anlamını tayinde, bilhassa o dönemde konuşulan dilin ve bu dili ortaya çıkaran sosyal çevrenin ve kültürün bi-hakkın bilinmesi, kaçınılamaz bir zorunluluk halini almaktadır. Çok erken tarihlerde bu ihtiyacın farkına varmış ve önemini kavramış olan müslümanlar, tarih boyunca Arap dili üzerinde kıymetli eserler yazmışlar, Arapça'yı alet ilimlerinin en ehemmiyetlisi kabul ederek, asırlarca medreselerde bu dilin öğrenilmesi için gayret göstermişlerdir. Nitekim Arapça, bu nedenle en işlenmiş, en gelişmiş dillerden biri olarak kabul edilmektedir.

Kur'an çevirilerinde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri, hiç kuşkusuz, her çeviride olduğu gibi *dillerarası mütekabiliyet* sorunudur. Bu sorunu da üç safhada ele almanın doğru olacağını düşünüyoruz.

A. Kelime Düzeyi

Bilindiği üzere Arapça'da kelime *isim*, *fiil* ve *harf* (edat) olmak üzere üçe ayrılır. Bu ayırım çoğu dillerde aynıdır. *İsim* ve *fiil* tek başına anlam ifade edebilirken; *edatlar* tek başlarına anlam ifade etmezler.

• Türkçe'de isimler, fiiller ve kişi zamirleri, *erkeklik-dişilik* ifade etmelerine göre ayrılmazken, Arapça'da kelimeler erkeklik-dişilik ifade ederler. Meselâ Türkçe'deki 'o' veya 'onlar' zamiri, Arapça'da 'huve-hiye', (muttasıl zamirlerde) 'hum-hunne' şeklinde iki kelimeyle ve erkeklik-dişilik bildirecek şekilde ifade edilmektedir. Bu ayrımın gösterilmesinin gerekli olduğu yerlerde, meselâ Bakara: 228 ayetinin çevirisinde iltibasın veya anlam zayiinin vukû bulması kaçınılmazdır.[10] Kelimelerin *müennes* ya da *müzekker* olmaları Arapça'da genel bir kaide ise de Kur'an'da bu kaidenin istisnalarının olduğuna dikkat edilmelidir. [Meselâ Yusuf: 30 ayetinde bu kaideye riayet olunmamıştır.]

• Türkçe'de kelimeler ikilik (tesniye) bildirmezken, Arapça da tesniye sigası vardır. Bu da çevirilerde en basitinden ya vurgu kaybına ya da gereksiz vurguların oluşmasına (msl. 'siz', 'ikiniz': 'siz ikiniz') yol açmaktadır. İsm-i mevsullerde sorun daha karmaşık hale gelmektedir. Meselâ, 'ellezâni', hem müzekkerdir, hem de tesniye sigasındadır. Türkçe'de ancak 'ikisi' demek mümkün olacağından, Nisâ: 16 ayetinin çevirisinde ciddi bir güçlük sözkonusudur.

• Türkçe'de kelimelerde 'akıllı varlıklar-akılsız varlıklar' ayrımı bulunmamaktadır. Oysa Arapça'da bu ay-

[10] Ahzab: 35 ayetinin Türkçe çevirilerine bakıldığında, sözünü ettiğimiz güçlük daha açık bir sûrette görülecektir.

rım önemlidir. Meselâ *âlemîn* ve *avâlim* kelimelerinin ikisi de Türkçe'ye 'âlem*ler*' olarak tercüme edilebilmektedir. Arapça'da 'ma' ve 'men' ism-i mevsulleri, umumiyetle bu ayrıma göre mânâ kazanırlar. Bu bakımdan *mâ fî's-semâvâti ve'l-ardi* ile *men fî's-semâvâti ve'l-ardi* ibareleri, 'göklerde ve yerde *olanlar*' şeklinde Türkçe'ye çevirildiğinde bu ayrımı doğrudan göstermek kabil olmaz.

• Türkçe'de kelimeler, Türkçe'nin yapısı gereği genellikle 'ler-lar' çoğul eki alarak çoğul yapılmaktadır. Arapça bükümlü dillerden olduğu için, çoğul (*cemî*) kelimeler, kelimenin yapısının belli vezinlerde değişmesiyle elde edilebilmektedir. Bu nedenle, *rabbihim* kelimesi, Türkçe'de *rabler*i şeklinde ifade edildiğinde, kastedilenin 'onların rabbi' (=*rabbihim*) mi, yoksa 'onun rableri' (=*erbabihi*) mi olduğu, ancak karine yoluyla tayin edilebilmektedir.[11] Ayrıca Arapça'da, bazı durumlarda kelime *çoğul* kullanıldığı halde, *tekil mânâ* kastedilebilmektedir. Bu açıdan Hicr: 9 ayeti tipik bir misaldir.

• Türkçe'de kelimeler, kök harfleri değişmeksizin ek almak yoluyla türetilirken, Arapça'da bir tek kökten türlü yapılar üretilebilir ve çekim sırasında kelimelerin kök yapısı da sürekli değişir; yani Türkçe *bağlantılı* dillerden iken, Arapça *bükümlü* dillerdendir. Arapça'da bu özelliği nedeniyle, kelimelerin kök harflerini tayin ermekte zaman zaman sorunlar yaşanmakta, hele kök içerisinde illetli harflerden biri veya ikisi varsa bu sorun iyice artmaktadır. Her kökün sahip olduğu anlamın diğerinden farklı olduğu dikkate alınırsa, kökü tayin işinin ehemmiyeti de o denli anlaşılır kanaatindeyiz.

11 Arapça'da Türkçe'de bir kimseye 'siz' ya da 'sen' şeklinde hitab etmek arasındaki fark üzerinde düşününüz ve daha sonra bu ayrımı Arapça'da bulmaya çalışınız.

• Arapça'da kullanılan belirtme takısı (*harf-i tarif*), kelimenin anlamını etkilediği halde, Türkçe'de bu vurguyu göstermek her zaman imkân dahilinde değildir. Meselâ *el-hamd* kelimesi Türkçe'ye çevrilirken, harf-i tarifin, kelimenin anlamı üzerindeki katkısı ihmal edildiğinde mânâ ciddi ölçülerde zayi olacaktır.

• Arapça'da edatlar (*harf-i cerler*), birlikte kullanıldıkları kelimelerin anlamını ciddi ölçülerde etkilemekte; hatta birçok fiilin anlamı, aldığı harf-i cere göre değişmektedir. Meselâ Nisâ: 127 ayetinde geçen *tarğabûne* fiili ile Sâd: 44 ayetinde geçen *tahnes* fiilinin anlamı, birer harf-i cerin takdir edilmesiyle tamamen değişmektedir. Keza, *bâ* harf-i cerinin Bakara: 3 ve 8. ayetlerinin anlamları üzerindeki etkisi hiçbir sûrette ihmal edilemez. Yine bu harf-i cerin (Mâun: 1 ayetinde geçtiği gibi) *kezzebe* fiiliyle birlikte kullanımı, mefûl olarak aldığı *ed-din* kelimesinin anlamını doğrudan belirleyebilmektedir.

• Arapça'da *mâ* edatı, bazı yerlerde *mevsul,* bazı yerlerde *nâfiye,* bazı yerlerde ise *masdariye* olarak kullanılmaktadır. Edatın cümle içerisindeki yerinin doğru bir biçimde takdir edilememesi halinde, ciddi müşkillerle karşılaşmak kaçınılmazdır. Meselâ Bakara: 102 ayetinde geçen *unzile* fiilinin başındaki 'mâ', *mevsul* olduğunda başka, *nâfiye* olduğunda daha başka bir mânâya gelmektedir. Keza, Leyl: 3 ayetinde geçen 'halaqa' fiilinin başındaki 'mâ' *mevsul* veya *masdariye* olduğunda, ayet farklı iki anlama da gelebilmektedir. Kâfirûn Sûresi'nde de durum aynıdır.[12]

[12] Türkçe'ye Arapça'dan geçmiş olan 'gayr' kelimesinin Kur'an'da farklı işlevleri de olabileceğine dikkat etmelidir. Meselâ Fatiha: 7 ayetinde geçen 'gayr' kelimesinin, *sıfat* ya da *bedel* olarak takdir edilmesi halinde anlam değişmektedir.

Bu misallerden anlaşılacağı üzere, Arapça'da ve Türkçe'de kelimelerin yapısı ve bu yapıların mânâya delâlet yolları birbirinden farklıdır. Biz, kaynak metnin dili *Arapça* olduğundan dolayı misallerimizi Arapça'dan seçtik ve bu dilde kelimelerin kendilerine özgü yanlarının yol açabileceği sorunları dile getirmeye çalıştık. Aynı sorunlar, Türkçe için de geçerlidir ve bu dilin de kendine özgü yanları bulunmaktadır. Bu bakımdan, çeviride karşılaşılacak *yapısal* sorunlar hakkında bir ön-hazırlık yapmaksızın Kur'an-ı Kerim'i Türkçe'ye aktarmaya çalışmak, işin başında başarısızlığa mahkûm olmak demektir. O halde önce iki dilin kelime düzeyinde *yapısal* farklılıkları tesbit edilmeli ve çeviride, bu farklılıklardan kaynaklanan zaafları mümkün mertebe gidermeye çalışmalıdır.

İki dil arasında kelime düzeyindeki *yapısal* sorunların dışında, anlam alanında da ciddi sorunlar bulunmaktadır. Çünkü her dil, belli bir muhitin, belli bir coğrafyanın, belli bir kültür ve hayat tarzının izlerini taşır. Arap dili (özellikle Kur'an'ın nâzil olduğu dönemdeki Arap dili) o dönemin ve o bölgenin kendisine özgü şartlarını, Arap örf ve âdetlerinin, kısaca bir hayat tarzının ürünüdür. Kelimelerin anlamı, o çevrenin ve o şartların içerisinde doğmuş, o dönem Arap kültürünün etkisiyle şekillenmiştir.[13] Aynı husus Türkçe için de geçerlidir. Türkçe'deki kelimeler de yine kendisine özgü bir çevrenin ve kültürün ürünüdür. Bambaşka iki dünyadan değil ama, en azından farklılıkları olan iki ayrı dünyadan söz ediyoruz. O halde çeviri yapacak kimseler, her iki dildeki mütekabil kelimeleri bulmakla yetin-

[13] Meselâ *câr* kelimesine ve bu kelimenin o dönem Arap toplumunda ifade ettiği anlama Türkçe'de karşılık bulmanın güçlüğü, *dil* ile *kültür* arasındaki iç-bağlantıdan kaynaklanmaktadır.

memeli, kelimelerin temsil ettikleri dünyayı da bir biçimde aktarmaya çalışmalıdırlar; hiç değilse, bu konuda ellerinden geleni yapmalıdırlar.

Burada Türkçe'nin diğer birçok dile, meselâ Batı dillerine nazaran özel bir durumu vardır; zira bu dil, yüzyıllarca Arapça'nın etkisinde kalmış, Arapça'dan birçok kelimeler, hatta birtakım yapısal özellikler almıştır. Türkçe, Arapça'dan sadece *mazbut, muhteva, imkân, ihtimal, tesir, teessür, delâlet, işaret* ya da *fakat, ama, hatta, ve, keza* gibi kelimeleri değil, *küfür, şirk, fısk, nifak, cihad, sabır, gayb, rahmet, zekât, sefer, secde, rükû, iman, islâm, din, ibadet, hidayet, dalâlet* gibi kelimeleri de almıştır. Dolayısıyla Kur'an çevirilerinde, kelime hazinesi bakımından iki dil arasındaki bu yakınlık, birçok kavramın ifade edilmesinde kolaylık sağlayacaktır. Ancak bu kelimelerin çoğunun Kur'an'daki anlamıyla kullanılmıyor olması esasen bir olumsuzluktur ve bu olumsuzluk, modern Arapça için de geçerlidir. Sözgelimi *sabır, fitne, fıqh, ibadet, teyemmüm, ruh, yaqîn, münafık, kâfir, zikir, tesbih* ve bunun gibi birçok kelime, Kur'an'daki anlamıyla değil, daha sonra kazandığı anlamlarla kullanılmakta ve bu kelimeleri Kur'an'da ya da Kur'an çevirilerinde okuyan kimseler, bu kelimelerin Kur'an'daki anlamlarının farklı olabileceğini düşünmeksizin, bildikleri yaygın mânânın kastedildiğini sanmaktadırlar.[14]

[14] Türkçe'ye Arapça'dan geçmiş olan 've' bağlacının Kur'an'daki kullanımı kimi yerlerde farklılık arzetmekte, yani Türkçe'deki 've', Arapça'daki 've' edatının fonksiyonlarını *kapsamamaktadır.* Ayrıca burada, bağlaçların konuşma dilindeki işlevleri ile yazı dilindeki işlevlerinin aynı olmadığına da işaret etmeliyiz; zira çeviride bu 'incelikler' ihmal edildiğinde, umumiyetle ifadenin ya anlamı ya da akıcılığı bozulmaktadır. Meselâ 'Kitab ve Hikmet' ya da 'Rahman-Rahîm' kelimelerinde, birincisindeki 've'nin işlevi farklı biçimlerde yorumlanmaya müsait iken, ikincisinin arasına Türkçe'de bir 've' eklendiğinde vurgu değişmektedir.

Hâsılı, kelimelerin Kur'an'ın nâzil olduğu dönemdeki anlamları ile bu kelimelerin sonraki dönemlerde kazanmış oldukları mânâlar arasında *köklü* farklılıklar, hatta aykırılıklar olduğu kavranılmadıkça, yapılacak çevirilerden başarı beklemek fazlaca iyimser davranmak olacaktır.

Kelimelerle ilgili bir diğer sorun da Arapça ile Türkçe'nin kelime hazineleri arasında, dillerin doğası gereği tam bir tekabüliyetin bulunmamasıdır; zira her dilde bazı ve nesne ve varlıklara, toplumun o nesne ve varlıklara atfettiği önem derecesine göre çeşitli adlar verilir. Meselâ Türkiye'nin birçok bölgesinde mısır'la ilgili kelimelerin sayısı birkaçı geçmezken, Karadeniz bölgesinde (msl. Rize'de) 40'ı aşkın kelime kullanılmaktadır ve bu da gayet tabiidir. Aynı şekilde Arapça'da da bazı nesne ve varlıklara, başka dillerde eşine rastlanılmayacak kadar çok sayıda ad verilmiş ve bu zenginlik, tabiatıyla Kur'an'ın kelime hazinesine de yansımıştır.

Çeviriyi güçleştiren taraflardan biri de işte budur. Meselâ Kur'an'da, 'yıldız'la ilgili *necm* (çoğ. *nücûm*) ve *kevkeb* (çoğ. *kevâkib*) ya da 'deve'yle ilgili *ibil, cemel, nâqa, baîr* gibi farklı kelimeler kullanılmasına rağmen, çevirilerde bütün bu tabirler umumiyetle bir tek kelimeyle ('yıldız' ve 'deve') karşılanmaktadır. Keza Arapça'da *qamer* kelimesiyle gökyüzündeki 'ay', *hilâl* (çoğ. *ehille*) kelimesiyle bu ayın geçirdiği istihaleler, *şehr* (çoğ. *eşhur*) kelimesiyle de yılın 30-31 günlük 12 bölümünden biri mânâsındaki 'ay' kastedildiği halde, bu kelimelerin hepsine çevirilerde yine bir tek karşılık verilmektedir. Bakara: 185 ayetinde geçen *şehr* kelimesinin çevirisi bu açıdan problamatiktir.

B. Cümle Düzeyi

Lugat ve *Sarf İlmi,* bize nasıl kelimelerin yapısı ve anlamı hakkında bilgi veriyorsa, *Nahiv İlmi* de aynı şe-

kilde cümlenin yapısı ve anlamı hakkında bilgi verir. Arapça'nın cümle kuruluşu, kelimelerin cümle içerisindeki ilişkileri, Türkçe'den tamamiyle farklıdır. Çünkü Sâmi dil ailesine mensub olan Arapça'da standart cümle kuruluşu, *yüklem+özne+tümleç* şeklinde iken, Ural-Altay dil ailesine mensup olan Türkçe'de *özne+tümleç+yüklem* şeklindedir. Her iki dilde de cümlenin unsurları arasında yer değişmeleri olduğunda, anlamı, bu değişmelere uygun olarak farklı vurgular kazanır. Nitekim Fatiha: 5 ayeti, bu konuda bir misal olarak verilebilir.

Her iki dilde de sözdiziminin birbirinden farklı özellikler göstermesi dolayısıyla birtakım anlam kaymalarının, vurgu düşüklüklerinin meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bu sorun, düz cümlelerde, *giderilebilir* bir keyfiyet taşıyorsa da aynı kanaati karmaşık, uzun ve devrik cümleler için de öne sürmek pek mümkün değildir. Sözgelimi Arapça'da *yüklem* (fiil) ve *özne* (fâil) zikredildikten sonra, *tümleç* kısmı istenildiği kadar uzun tutulabilir. Oysa Türkçe de *yüklem* sonda geldiği için, önce tümleyici unsurları, en sonunda da yüklemi zikretmek gerekecektir. *Emir* ve *nehiy* sigalarında ise durum daha farklıdır. Türkçe'de önce yapılması ya da yapılmaması istenen hususlar söylenir, ardından da emre ya da nehye delâlet eden fiil gelir: "şunları şunları... *yap* (ya da *yapma*)!" gibi. Arapça'da ise önce fiil zikredilir, ardından yapılması ya da yapılmaması istenenler gelir: "*yap* (ya da *yapma*) şunları şunları..." gibi.[15]

[15] Türkçe'de, özellikle nesirlerde devrik cümle kurmak makbul değildir. Nitekim Elmalılı Hamdi Yazır, meâlinde Kur'an'ın cümle yapısına uygun olarak Mekkî Sûrelerde bol bol *devrik cümle* kullanmış ve bu tarz, doğrusunu söylemek gerekirse, çevirilerine ayrı bir özellik kazandırmıştır. Ancak, okurların bu tarzı 'garib' karşıladıklarını ve benimseyemediklerini çok kere müşahade etmişizdir.

Genellikle dillerde isim ve fiiller, edatlardan tek başlarına mânâ ifade etmeleri yönünden ayrılırlar. İsimleri sıfatlarla ve fiilleri zarflarla nitelemek imkânı olduğu gibi, isim ve sıfat tamlamaları kurmak sûretiyle *mürekkeb mânâlar* elde edilebilmektedir. Arapça'da sıfat tamlamaları *sıfat-mevsuf* (niteleyen-nitelenen) şeklinde tesmiye edilir ve birtakım uygunluklara bağlı olarak sıfat, mevsuftan sonra gelir. Oysa Türkçe'de sıfat'a *ön-ad* denilmektedir; zira sıfat, mevsuftan önce gelen bir addır. Besmele'nin çevirisinde, sözdizimindeki sıralamadan kaynaklanan vurgu sorunu burada hatırlanabilir. Çünkü bu terkibde geçen sıfatlar, Türkçe'de ancak *ön-ad* olarak dile getirilmekte ve tabiatıyla, vurgu sırası değişmektedir.

Arapça ile Türkçe arasında, cümledeki unsurların farklı bir biçimde konumlanmalarından kaynaklanan başka sorunlar da vardır. Meselâ, Türkçe —bu dilde *özne* genellikle cümlenin başında geldiğinden ötürü— *özne merkezli* bir dil iken, Arapça *eylem-merkezli* bir dildir; zira bu dilde cümle kurulurken önce *yüklem* (eylem), sonra *özne* zikredilir.[16] Her iki dilde de sözdizimini (cümledeki unsurların yerlerini) değiştirmek pekâlâ mümkündür. Fakat unutulmamalıdır ki bu takdirde iki dilde de cümlenin anlam ve vurgusu değişecektir.

Kur'an-ı Kerim'in üslûbu, tam anlamıyla ne nesir ne de nazımdır. Bu bakımdan Kur'an'da *nesre yakın* cümleler bulmak mümkün olduğu gibi, *nazma yakın* (şiirsel) cümleler de bulmak mümkündür. Meselâ *Medenî*

16 İngilizce'de *özne*'nin cümledeki yeri Türkçe'de olduğu gibi baştadır. İngilizce ile Arapça'nın sözdizimsel farklılıklarını ele alan ilginç bir çalışma için bkz. Kahtan al-Madfai, *Mimarlık ve Dil*, sh. 103-108, 9. Tebliğ, 'İslâm Mimarî Mirasını Koruma Konferansı' içerisinde, İstanbul

sûrelerde cümleler umumiyetle nesre yakın bir üslûpta iken, *Mekkî* sûrelerde cümleler daha kısa ve daha vurguludur; bu yönüyle de nazma yakın bir üslûptadırlar. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in en uzun ayeti (Bakara: 282) ile en kısa sûresi (Kevser: 1-3) bu açıdan karşılaştırılabilir. Binaenaleyh, çevirilerde, Kur'an-ı Kerim'in bu hususiyeti dikkate alınmalı ve her pasaj, sözdiziminin anlam'a etkisi gözönünde tutularak çevrilmelidir; yani sadece cümledeki unsurların (kelimelerin) anlamını değil, cümlenin yapısını, daha doğru bir deyişle, bu yapının anlamın oluşmasındaki katkısını da Türkçe'ye aktarmak hedeflenmelidir.

Cümle yapılarının her iki dilde de *farklılık* arzetmesinden başka, bir dildeki cümlelerin de hepsinin aynı yapısal özellikte olmadıkları hatırda tutulmalıdır. Nitekim isim cümleleriyle, fiil cümleleri ya da haberî (*takrirî*) cümlelerle inşaî (*uslûbî*) cümleler birbirlerinden farklı yapılardadır ve sırf bu yapıları sebebiyle anlam'ın değişik bir içerik ve biçim kazanmasına yol açarlar. ["İşte hikmetli bir söz!" ifadesiyle, "Bu, hikmetli bir sözdür" ifadesi arasındaki *anlam* ve *vurgu* farkı üzerinde düşününüz.]

Türkçe'de cümleler, *yapısına* göre (msl. basit, birleşik, bağlı, sıralı cümleler), *yüklemin türüne* göre (msl. isim cümlesi, fiil cümlesi), *yüklemin yerine* göre (msl. kurallı cümle, devrik cümle) ve *anlamına* göre (msl. olumlu, olumsuz, emir) birbirlerinden ayrılırken, Arapça'da *isim* ve *fiil* cümleleri şeklinde genel bir ayrım yapılmakta, sonra bu cümle yapıları *basit* ve *mürekkeb* olmak üzere aralarında yeniden taksim edilmektedir.[17]

[17] İki dilin sözdizimsel özellikleri için bkz. Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi/Cümle Tahlilleri*, Ankara, 1993; Meral Çörtü, *Arapça'da Cümle Kuruluşu ve Tercüme Teknikleri*, İstanbul, 1995

Hiç kuşkusuz iki dilde de sözdizimsel özellikleri çoğaltmak mümkündür. Ancak burada önemli olan bizatihi bu sözdizimsel özellikler değildir, önemli olan, bu farklı yapıların birbirlerine çevrilip çevrilemeyecekleridir.

Diller arasında *düzanlam* bakımından birbirine çevrilemeyecek hiçbir dilsel metin, hiçbir dilsel birim ve yapı yoktur; başka bir deyişle, her dilsel göstergenin, şöyle ya da böyle, taşıdığı *düzanlam* itibariyle 'birbirine çevrilebilir' olduğunu söylemek mümkündür; zaten çevrilmektedir de. Ne var ki dilsel ifadeler; görevi, anlamı iletmek olan basit birer araç değillerdir. Dilin, dildeki kelime ve cümlelerin, tür ve yapılarından kaynaklanan yananlamları da vardır ve *yananlam*, sadece ifadeyi güzelleştirmek ve derinleştirmekle kalmaz, çoğu zaman onun mânâsını da etkiler.

İşte çevrilemeyen, çevrilemeyecek olan, bu yananlamlardır. Nitekim bir şiiri çevirmenin güçlüğü, o şiirin ait olduğu dilden ziyade, şiir dilinin kendisinden kaynaklanır. Şiir dili, meselâ hukuk dilinde olduğu gibi, basit/düz cümleler kurarak, kelimelerin yaygın anlamlarını kullanarak inşa edilmez. Çünkü nasıl *bir Arap dili*, bir *Türk dili* varsa, bir *şiir dili*, bir *hukuk dili* de vardır; tıpkı bir *yazı dili*, bir *konuşma dili* olduğu gibi. Bir dilden başka bir dile çeviri yapmayı neredeyse imkânsız hale getiren sorunların en önemlilerinden biri de işte budur. Dolayısıyla, kaynak metnin ait olduğu 'genel dil' kadar, o metnin türü de önemlidir.

Her dilin kendisine özgü bir yapısı olduğu gibi, bu yapının ürettiği yananlamların bulunması da doğaldır. Dilden kaynaklanan yananlamlar, gayr-ı şahsîdir ve dilin, içinden çıktığı toplumsal yapı ve çevreye indirgenebilir bir özellik taşırlar. Çeviriyi güçleştiren, hatta kay-

nak metne nisbetle çirkinleştiren cihet, 'yananlamlar' dediğimiz, toplumsal yapı ve çevreye ait bu özelliklerin, başka bir dilde ifadesinin hemen hemen imkânsız oluşudur. Ayrıca metnin türü de aynı şekilde yananlamlar üretir ve fakat bunlar, genel dilde olduğu gibi toplumsal yapı ve çevreye indirgenemez; zira gayr-ı şahsî değil, bilakis şahsîdirler.

Özetlemek gerekirse, Kur'an-ı Kerim'in bir başka dile çevrilmesindeki güçlüklerden ilki, Kur'an'ın nâzil olduğu dile (Arap diline) özgü hususiyetlerden; ikincisi ise, Kur'an-ı Kerim'in kendi üslûbundan kaynaklanmaktadır.

C. Deyim Düzeyi

Üslûb meselesi, Arapça'da, artık doğrudan, *Lugat, Sarf* ve *Nahiv* ilimlerince değil, *Belağat İlmi* tarafından incelenmekte, bu konu *Meânî-Beyan-Bedii* şeklinde üçlü bir taksimle ele alınmaktadır. İlm-i Meânî'de önce *haber* (bildirim) ve *inşâ* (dilek) kipleri ayrımı yapılır; sonra *emir, nehiy, istifham, temenni, nida, zikr ve hazf, takdim ve tehir, kasr, vasl ve fasl, icâz* gibi başlıklar altında ifadelerin özellikleri incelenir. İlm-i Beyan'da, *teşbih, mecaz, mecaz-ı mürsel, mecaz-ı mürekkeb, mecaz-ı aklî, istiâre, kinaye* gibi söz sanatları; İlm-i Bedii de ise, mânâ ve lafızla ilgili süsleme sanatları inceleme konusu yapılır.

Kur'an çevirilerinde karşılaşılan zaaflar, sadece Arap dilinin yapısından kaynaklanmamaktadır. Bu zaaflar, aynı zamanda, Arap dilindeki söz sanatlarına yeterince vukûfiyet kesbetmemiş olan mütercimlerin kavrayış eksikliklerinin de bir sonucudur. Bunun yanısıra, çoğu mütercimin, kendi anadilinde (Türkçe'de) ustalaşmış, anadilini iyi bilen, iyi kullanan kimseler olmadıkları da düşünülecek olursa, Kur'an çevirilerinin niçin bir-

çok garabetlerle dolu oldukları, niçin 'karmaşık, garib, çetin, sıkıntı verici, anlamsız' cümlelerle malûl bulundukları daha iyi anlaşılacaktır.

Burada, çeviri yapacak kimselerden, kerametleri kendilerinden menkul birer *dil ustası* olmaları beklenmemektedir. Kur'an Arapçasının, 14 asırlık bir geçmişi olduğu, bidayetinden bu yana Kur'an dilinin hususiyetleri üzerinde çalışıldığı, Kur'an'daki ifade inceliklerinin ve uslûbî özelliklerin büyük ölçüde tesbit ve müzakere edildiği nazar-ı dikkate alınacak olursa, mütercimlere düşen görevin, evvelemirde bu birikimi ihata etmek ve ihataları ölçüsünde kendi kavrayışlarını derinleştirmek olduğu görülür. Dillerin *kıyasî* değil, *sem'î* olması, dil eğitiminin *ta'limî* tarafını önemsemeyi gerektireceğinden, klasik Arapça'nın kavranılması da geçmiş dil ustalarının eserlerinin tedkikiyle mümkün olabilecektir. O halde Kur'an çevirilerindeki zaafların, sadece kaynak dilin yapısal özelliklerinin yol açtığı güçlükler açısından izah etmek doğru olmayacaktır.

Tekrarlayacak olursak, mütercimlerden, kendi başlarına bu dilin sorunları hakkında karar vermeleri ve böylece, ondört asırlık bir metnin dilsel güçlüklerini aşmaları beklenmemektedir. Onlardan yapmaları istenen, bu dilin asıl ustalarının ortaya koyduğu eserleri incelemek, klasik metinlerdeki izahlara muttali olmak ve en nihayet Kur'an'da söyleneni, söylenmek isteneni doğru bir biçimde anlamaya ve çevirmeye çalışmak olmalıdır. Ne var ki mütercimlerin bu hususta ehil olmadıkları, en azından gerekli gayret ve titizliği göstermedikleri de reddedilemez bir vâkıadır.

Yabancı dilde ifade edilen bir kavramı, bir cümleyi, bu kavram ve cümleden kastedileni doğru anlamak ye-

terli değildir. Doğru anlaşıldığı düşünülen mânâ, aynı zamanda doğru ve aslına sadık bir biçimde amaç dilde de ifade edilebilmelidir. Nitekim Kur'an çevirilerindeki ifade bozukluklarının en önemli nedenlerinden biri de doğru anlaşılmış olsa bile kaynak dildeki kavramlara amaç dilde uygun karşılıklar bulamamaktır.

Türkçe'nin gerek yapısı, gerekse kelime hazinesi bakımından 'yetersiz' olduğu iddiasıyla bu beceriksizliği örtbas etmeye kimsenin hakkı yoktur. Çünkü böyle bir iddia, ancak Türkçe'nin imkânları 'yeterince' araştırıldıktan ya da kullanıldıktan sonra öne sürülebilir. Oysa bizim görebildiğimiz kadarıyla Kur'an mütercimleri arasında Türkçe'deki otoritesiyle temayüz etmiş ya da hiç değilse eserinde Türkçe'ye hâkimiyetini göstermiş, bu konudaki ustalığını kanıtlamış çok sayıda mütercim bulunmamaktadır. Dolayısıyla Kur'an'ı Türkçe'ye çevirecek olanların, kabahati Türkçe'ye yüklemek yerine, bu dili daha iyi kullanmanın yollarını araştırmaları, kaynak dilde olduğu kadar amaç dilde de yetkinleşmeye çalışmaları, daha makul ve daha insaflı bir tutum olacaktır.[18]

2/c. Genel Bir Değerlendirme

Kur'an çevirilerinde karşılaşılan müşkillerden hareketle bazı sorunları dile getirmeye çalıştık ve bazı çözüm önerilerinde bulunduk. Bunu yapmaktaki amacımız, Kur'an çevirilerinde (aktüalitesi nedeniyle bilhassa Türkçe çevirilerde) 'yöntem' sorununu gündeme getirmek ve tartışılmasını sağlamaktır. Bu bakımdan, işaret edilen 'sorunlar', bu sorunları aşmaya yönelik 'çö-

18 "Herder'e göre, her dil, bir 'anadili'dir ve bu bakımdan diller eşsizdir, aralarında bir üstünlükten söz edilemez". (Nedret Kuran, *Çağdaş Alman Çeviribilicilerin Yaklaşımları*, sh. 35, "Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler" içerisinde, İstanbul, 1995)

zümler'den daha ehemmiyetli addedilmeli, doğru sualler sorulamadığı sürece, doğru cevapların bulunamayacağı hatırda tutulmalıdır.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalara istinaden Türkçe Kur'an çevirilerine ilişkin tesbit ve tenkidlerimizi şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Tercümeler sırasında, Kur'an-ı Kerim'in bir *sözlü metin* olduğu dikkate alınmamakta, bu nedenle Kur'an'ın kendisine özgü dili çevrilmeden kalmaktadır.

2. Kur'an-ı Kerim'in bir *sözlü metin* olması dolayısıyla, metninin düzeni, pasajlarının kurgusu ve ifade özellikleri, yazılı metin kompozisyonundan farklıdır. Tercümelerde bu *farklılık* tamamiyle ihmal edilmiş, metnin düzeni hakkında herhangibir çalışma yapılmamıştır.

3. Kur'an-ı Kerim'in *yazılı* halini ifade eden terim *Mushaf*'tır ve Mushaf'ın bugünkü halini alması; yani metne ayet duraklarının konulması, numaralanması, kelimelerin noktalanması, harekelenmesi, hiziblerin, aşırların, secavend işaretlerinin yerleştirilmesi türünden düzenlemelerin yapılması zaman içerisinde olmuştur. Çevirilerde, bu düzenlemelere nerelerde ve nasıl riayet edilmesi gerektiği üzerinde düşünülmemiş, bunlar olduğu gibi çeviri metne yansıtılmıştır. Kıraat farklılıklarına gelince, çoğu çevirinin hiçbir zaman böyle bir meselesi olmamıştır.

4. Türkiye'de estetik değerinin yanısıra, hafızların ezberlemelerini kolaylaştırmak maksadıyla hattatların mushafları *berkenar* olarak yazmaları güzel bir âdettir. Ancak bu âdetin, çeviri metni, olumsuz yönde etkileyebileceği dikkate alınmamış ve bu ihmal nedeniyle meâllerde anlam sorunları ortaya çıkmıştır.

5. Cümlelerin ayet duraklarıyla bölünmesinin Arap dili açısından bir mânâsı ve işlevi vardır. Ancak bu işlev, çeviri metinde geçersiz olmakla birlikte, sakıncalar da doğurmaktadır. Bu yüzyılda ayet duraklarının numaralanması bazı açılardan faydalı olmakla birlikte kimi anlam bozukluklarına yol açabilmektedir. Çevirilerde bu hususlar gözardı edilmiş ve herhangibir tedbir almak nedense akla gelmemiştir.

6. *Arapça* ve *Türkçe* farklı dil ailelerine mensup olduklarından aralarında ciddi yapısal farklılıklar mevcuttur. Her iki dilin, içinden çıktıkları toplumsal yapı ve çevre de birbirinden çok ayrıdır. Çevirilerde —bu *farklılıklar* gözardı edildiğinden dolayı— ne Arapça'ya ne de Türkçe'ye benzemeyen garip bir gramer yapısı ortaya çıkmıştır.

7. Her dil belli bir muhitin, hatta belli bir dünyagörüşü'nün izlerini taşır ve çeviriyi güçleştiren hususlardan biri de bu izleri her zaman aktarmanın mümkün olmayışıdır. Çevirilerde, ifadelerin 'yananlamları'nın zâyiine yol açan bu durum önemsenmemiş ve yaygınlaşan standart form nedeniyle miktarı artan bu kayıpların, çeşitli tedbirlerle (msl. *dipnotlar* yoluyla) önüne geçilmesi pek düşünülmemiştir.

8. Kur'an-ı Kerim'in üslûbunun zaman zaman *nesre*, zaman zaman *nazma* yakınlaşması sebebiyle çevirilerde bu inceliğin dikkate alınması gerekli olmaktadır. Yananlamların, nazma yakın bir üslûbun kullanıldığı yerlerde yoğunlaşması doğaldır. Amaç-dilde seçilecek kelimelerin ve yapı biçimlerinin, kaynak-dildeki değişkenlere göre ayarlanması, sadece estetik bir kaygının değil, anlama sadakatın da bir gereğidir. Ancak çevirilerde, bu denge gözetilmeyerek standart bir dil kulla-

nılmış, mânânın üslûba bağlı bir keyfiyet olduğu âdeta unutulmuştur.

9. Arapça ile Türkçe arasında aykırılıklar olduğu kadar, yakınlıklar da vardır ve bu durumun çeviriye bir kolaylık sağlayacağı muhakkaktır. Ancak bu müşterek kelimelerin, Arapça'nın Kur'an sonrası asırlarda kazanmış olduğu mânâları da içerdikleri düşünülecek olursa, kelime seçimlerinin titiz bir biçimde yapılması ve farklı mânâların akla gelebileceği durumlarda, —Kur'an'da kullanılıyor olsa bile— bu kelimelerden vazgeçilmesi çevirinin sıhhati gereğidir. Ancak mevcut çevirilerde bu hususa riayet edilmemiş, kelimeler gelişigüzel bir biçimde kullanılmıştır.

10. Hiçbir dil, diğerinden daha üstün değildir; sadece daha farklıdır. Bu bakımdan bir dilden bir dile yapılan çevirilerde karşılaşılacak güçlükler, dillerin birbirlerinden *üstün* olmasından değil, *farklı* olmasından kaynaklanmaktadır. Türkçe çevirilerde görülen başarısızlık, Türkçe'nin yetersizliğiyle izah edilmek isteniyorsa da bu makul ve makbul bir bahane değildir. Sorun, mütercimlerin sadece Arapça'ya değil, Türkçe'ye de hâkim olmamalarından kaynaklanmaktadır.

Bütün bunlardan sonra, Türkçe Kur'an çevirilerinin en ciddi zaafının, tek kelimeyle *yöntemsizlik* olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü her çevirinin bir yoruma, her yorumun ise bir yönteme dayanmak zorunda olduğunun farkına varılamamıştır.

3. Sonuç

Merhum Mevdûdî, *Tefhim'ul-Kur'an*'ın önsözünde, muhtevası ya da biçimi itibariyle daha önce yapılan meâlleri aşmak gibi bir maksada sahip olunmadıkça sırf

Allah rızası için meâl hazırlanmayacağını, Allah'ın rızasının başka yollarla da kazanılabileceğini söyler.

Acaba bugünkü Türkçe meâllerin, Allah rızasını kazanmak (!) dışında, *önceki çalışmaları aşmak* gibi bir maksatları var mı? Başka bir deyişle, bugün elde dolaşan Türkçe Meâller, daha önceki çalışmalara nazaran bir fâikiyyet, bir üstünlük taşıyorlar mı?

Biz bu suallere, *olumlu* bir cevap veremiyoruz.

II. Kur'an'ı Anlama'da Deyimsel İfadelerin Rolü ve Önemi

1. Giriş

Kur'an-ı Kerim'i —kendilerine emrolunduğu üzere— tatbik ve tebliğle sorumlu tutulmuş olan müslümanların, bu sorumluluklarını yerine getirebilmeleri hiç kuşkusuz Kur'an'ı *sağlıklı bir biçimde* anlamaları halinde mümkün olabilecektir; zira yanlış anlaşılmış bir metnin, doğru olarak tatbik ve tebliğ edilebilmesi imkân dahilinde değildir. Kur'an'ı Kerim'i sağlıklı bir biçimde anlamak ise, ancak kendi mahiyetine uygun araçların kullanılmasıyla gerçekleşebileceğinden, evvelemirde "Kur'an'ın mahiyeti" hakkında sahih bir tanımın yapılması, sonra bu tanımdan hareketle sahih bir anlama tarzının koşulları üzerinde durulması gerekmektedir.[19]

[19] Bu mesele, *Anlamın Buharlaşması ve Kur'an* adlı eserimizin *Kur'an'ı Anlama'nın Mahiyeti Üzerine Felsefî Bir Çözümleme* adlı bölümünde uzun uzadıya ele alınmıştır.

Vahy-i ilahî, *bizâtihi* Arap diliyle nâzil olduğu gibi, onun bu hususiyetine Kur'an'da da defalarca işaret edilmiştir. Nitekim usûl âlimleri de bu olguya atfen Arap dilinin, "mahiyet-i Kur'an'ın bir cüz'ü" olduğunu söylemektedirler. Kur'an-ı Kerim'in Arap diliyle nâzil olması ve bu olguya bizâtihi Kur'an ayetlerinde "kelâm-ı ilahî'nin anlaşılmasının bir imkânı, bir vasıtası" olarak açıkça işaret edilmesi dolayısıyla, usûlcülerin bu tesbiti, önemli bir ilkeyi dile getirmektedir. Bu ilkeye göre, Arap dili, ilahî irade'nin içine dahil olduğu bir *form* (zarf) olarak kabul edildikte, Kur'an'ı anlamak arzusunda olan kimselerin Kur'an'ın bu hususiyetini nazar-ı dikkate almalarının, kendileri için 'kaçınılamaz bir zorunluluk' olacağı aşikârdır.

Dil, özü itibariyle 'toplumsal bir olgu' olduğundan, *gayr-ı şahsî* bir nitelik taşır ve bu genel karakteri nedeniyle de *belli bir zamana* iktiranı yoktur. Dil zamanla birlikte yinelenir, yenilenir, gelişir, değişir, yerinde durmaz. Bu hususiyet, her dil için geçerli olduğu gibi, tabiatıyla *Arap dili* için de böyledir. Arap dili de zamanla tegayyür etmiş; sözcük hazinesi çeşitli olayların etkisiyle değişirken, bazen mevcut sözcüklerin bir kısmı kullanımdan kalkmış, bazen sözcüklerin kendileri sabit kalıp bu sözcükler yeni anlamlar kazanmış, bazen de bu sözcük hazinesine yenileri katılıp durmuştur. Dildeki değişme, dili kullananlar arasındaki uylaşımın sürekli olarak *yinelenmesi/yenilenmesi* demek olduğundan, değişen sadece sözcüklerin anlamları değil, aynı zamanda sözcüklerin anlamları üzerindeki toplumsal uylaşım'ın kendisidir de. Dili ya da bir dilde ifade edilmiş bir sözü *tarihsel* kılan da işte onun bu özelliğidir.

Dil *toplumsal*, dolayısıyla *tarihsel* bir nitelik taşıdığından, dilde ortaya çıkan her metin ister istemez sözkonusu toplumsal ve tarihsel oluştan payını alır, almak zorundadır. Değişim sürecini izlemeye, bu süreci ve bu süreç içerisinde olup bitenleri anlamaya çalışanlar, ister istemez *tarihsel* bir zeminin üzerinde hareket etmek zorunda kalırlar. Çünkü dildeki değişim, özü itibariyle tarih'te, tarihin belli bir evresinde gerçekleşir; bu nedenle de anlam, metnin ait olduğu o tarihsel zeminde tutukludur.

Modern lenguistiğin dil'i bir *dizge*, bir *sistem* olarak görüp onu 'toplumsal bir olgu' olarak ele aldığı ve bu doğrultuda dil'i tarihsel semantiğin bir konusu haline getirerek *art-süremli* (dikey) bir tarzda incelediği bilinmektedir. Nitekim bir dilin sözcük hazinesinin, o dili konuşan toplumun çeşitli açılardan (msl. *sosyal*, *siyasî*, *iktisadî* ve *kültürel* hâdiseler münasebetiyle) yaşadığı değişikliklere paralel olarak değişmesi, bu yüzden de sözcüklerin ve deyimlerin, o dilin üyeleri tarafından farklı anlamlarda kullanılması dolayısıyla, bir toplumun sahip olduğu sözcük hazinesini tesbit etmek için *art-süremli* ve *eş-süremli* çalışmaların birlikte yapılması, modern dilbilimcilerce vazgeçilmez bir görev addedilmektedir.

Dil'in *toplumsal* ve *tarihsel* bir nitelik taşıdığı söylendiğinde, dil, belli bir toplumun üyeleri tarafından tarihin belli bir evresinde aktedilmiş bir uylaşıma indirgenmiş olmaz. Bilakis dil, sürekli *yinelenen/yenilenen* dilsel sözleşmelerin bir nevî kataloğudur; belki zamana değil ama, *belli bir zamana* iktiranının olmayışı da esasen onun bu özelliğinden kaynaklanmaktadır. Herhangibir dilin sahip olduğu sözcük hazinesi; dilin, dillerin sözü edilen bu özelliği nedeniyle *statik* bir okumanın konusu ola-

mayacağından, kronolojik değişime duyarlı olmayan genel lugatlar (sözlükler), o dilde ortaya çıkmış bir metni anlamada, *tek başlarına* okur'a bir yarar sağlamazlar. Bunun mümkün olabilmesi için, lugatların, ihtiva ettikleri sözcüklerin anlamlarını sıralarken, sözcüklerin anlamlarını *etkileyen, değiştiren*, hatta *belirleyen* tarihsel koşulları dikkate almaları ve sözcüklerin farklı dönemlerde farklı anlamlar taşıdıkları hakikatine binaen de bu farklılıklara özenle işaret etmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde anlam alanı genişler, anlam alanı genişledikçe, sözcükler *belli bir yere* gönderide bulunamazlar; sözcükler *belli bir yere* gönderide bulunamadıklarında ise, hiç kimsenin kuşkusu olmasın ki o sözcükler artık *hiçbir yere* gönderide bulunamazlar.

2. Anlam Değişmelerinin Tesbitinde Eşsüremli Yaklaşım

Kur'an-ı Kerim, tüm zamanlara, tüm yeryüzüne ve tüm insanlara hitab eden bir *kelâm-ı ilahî* olmakla birlikte, şurası muhakkaktır ki Kur'an aynı zamanda tarih'in belli bir evresinde (miladî VII. asırda), belli bir muhitte (Hicaz'da) ve belli bir dille (Arapça) indirilmiştir. O halde Kur'an-ı Kerim'i anlamak isteyen herkesin, ilahî irade'nin büründüğü bu *formel şartları* dikkate alması gerektiğini söyleyebiliriz.

Ancak burada asıl sorun, Kur'an'ın Arap diliyle nâzil olması değil, Arap dilinin tarihin belli bir evresinde konuşulduğu şekliyle nâzil olmasıdır; dolayısıyla Kur'an'ın nâzil olduğu dilin (*Arap dilinin*) bilinmesi gereğinden söz edildiğinde, bununla genel olarak "Arap dili" değil, "Kur'an'ın nâzil olduğu dönemde konuşulan Arap dili" kastedilmiş olmaktadır. Çünkü Arap dilinin sözcük hazinesi ve bu sözcüklerin anlamı, Kur'an'ın

nüzûlünden önce ve Kur'an'ın nâzil olduğu dönemde nasıl değişime uğradıysa, Kur'an'ın nüzûlünden sonra geçen bunca asır içerisinde de benzer değişikliklere maruz kalmıştır.

İmdi, Kur'an'ı anlamak, en nihayet *dilsel bir metni* anlamak demek olduğuna göre ve Arap dili de bu metni anlamanın zorunlu araçlarından birini teşkil ettiğinden burada kendisine cevap aranılacak olan sual şudur:

- "Arap dilinin sözcük hazinesi, tarihsel değişime (*kronolojik tahavvülâtı*) uygun olarak tesbit edilmiş midir?"

Bu suale verilecek cevap ne yazık ki olumsuzdur; zira mevcut Arapça sözlükler şöyle bir incelendiğinde bile görülecektir ki sözcüklerin anlamları 'tarihsel değişiklikler' (*tahavvülât*) dikkate alınarak tasnif edilmemiş, bilakis sözcüklerin anlam değerleri bu sözlüklerde ('kırk ambar' misali) gelişigüzel bir sıralamayla yer almışlardır. Nitekim muâsır Tefsir Usûlü âlimlerinden Emin el-Hûlî'nin (h. vef. 1966) gerek İbn Manzûr'un (h. vef. 711) *Lisan'ul-Arab* ve gerekse Fîruzâbâdî'nin (h. vef. 817) *Qâmus'ul-Muhît* gibi birer klasik olmuş sözlükleri hakkındaki tesbitleri calib-i dikkattir:

> Bu sahada sahip olduğumuz en büyük lugatlardan, İbn Manzur el-Mısrî'nin *Lisan'ul-Arab*ı bile, çağdaş lugatçıların dediği gibi, zaman itibariyle birbirine uygunluk arzetmeyen bilgilerin bir araya getirilmesi ile yazılmış olan bir eserdir. Bu sebeple, eserde, birbirlerinden birkaç asır farklı devirlerde yaşamış olan kimselerin metinleri yanyana zikredilmiştir. Meselâ, dördüncü hicrî asrın başlarında yaşamış olan İbn Dureyd (Ö.H. 321) ile hicrî yedinci asrın başlarında yaşamış olan İbn'ul-Esîr (Ö.H. 606) yanyana zikre-

dilerek, birincinin *dil ile ilgili sözleri* ile ikincinin *dinî sözleri* meczedilmeye çalışılmıştır.

Yine meselâ *el-Kâmus'ul-Muhît*, bildiğimiz gibi, birbiriyle uyumu olmayan, ayrı ayrı ve birbirine zıt kültürlere ait bilgilerin özetidir: aklî, felsefî bilgilerden, amelî, tıbbî bilgilere... sonra lugavî, edebî bilgilere, oradan da itikâdî, dinî bilgilere kadar, vb... (el-Hûlî, 1995: 85-86)

Emin el-Hûlî, Arapça sözlüklerin hâl-i hazır durumlarının bu şekilde olduğunu dile getirdikten sonra, "lafızların zaman içinde gösterdikleri değişiklikler konusunda, sabit olan bu gerçeğin tahkik edilmesi için, lugatlarımızın hiçbir sûrette yardımcı olacak bir durumları yoktur" der ve ardından şöyle devam eder:

Şu halde, bir Kur'an müfessirinin önünde, Kur'an kelimelerinden birisinin ilk mânâsını öğrenmek istediği zaman, bunun için bizzat kendisinin bir araştırma yapmasından başka bir seçenek yoktur. Bu çalışma kısa veya uzun, ne kadar bir zamana mâl olursa olsun, bugün için mümkün olan şey budur. (1995: 86)

Sözcüklerin zaman içerisinde farklı anlamlara sahip olmalarına ve bu anlamların zamanla değişip durmasına rağmen, bu değişikliklerin dikkate alındığı ve sözcüklerin kronolojik tahavvülâtına uygun olarak hazırlanmış olduğu sözlüklere bugün bile rastlanılmaması, ulemanın Kur'an'ı anlamada dilin bu hususiyetini kaale almadıkları anlamına elbette gelmez. Aksine, bu konuda müslüman dilbilimciler fevkalâde hassas davranmışlar ve Kur'an'da geçen sözcük ve deyimlerin o dönemdeki anlamlarını tayin için ciddi gayretler göstermişlerdir. Nitekim Tefsir eserleri de dahil hemen hemen bütün İslâmî kitabiyat, bu azîm gayretlere tanıklık edecek

durumdadır. *İlm'ul-Luga, Fıqh'ul-Luga, İlm'ul-Belâğat (Beyan, Meânî, Bedîî)*, *Usûl'ul-Fıqh* ve *İlm'ut-Tefsir* gibi birçok ilim dalının yanısıra, *Ulûm'ul-Qur'an*'ın birçok şûbesi, esasen Kur'an ayetlerinin doğru bir biçimde anlaşılabilmesine yardımcı olmak üzere tedvin edilmiş ve Kur'an'da geçen kelime ve terkiblerin, gerek dilbilim, gerekse söz sanatları açısından tahlil edilmesine yardımcı ilim dalları olarak kendi dönemlerinde önemli bir ihtiyacı karşılamışlardır.

Ancak bütün bunlara rağmen bu gayretlerin 'sistematik bir bütünlük' oluşturduklarını, dolayısıyla bugün için 'yeterli' olduklarını söyleyebilmek pek mümkün değildir. Elimizdeki malzeme dağınık bir durumdadır ve dağınık olduğu kadar zengin de olan bu malzeme, hâlâ onları tasnif ve tedvin edecek yetkin kimseleri beklemektedir. Meselâ bugün için elimizde yukarıda sözünü ettiğimiz türden (*art-süremli*) bir Arapça lugat olmadığı gibi, (*eş-süremli*) bir Kur'an lugatı da maalesef bulunmamaktadır.

Ferra'nın (h. vef. 207) *Meânî'il-Qur'an*, Ebu Ubeyde'nin (h.vef. 210) *Mecâz'ul-Qur'an*, Zemahşerî'nin (h. vef. 538) *Keşşâf*, Ebu Hayyan'ın (h. vef. 745) *Bahr'ul-Muhît* gibi filolojik değeri gayet yüksek olan tefsirleri, Kur'an'da geçen sözcük ve deyimlerin anlamlarını tayinde önemli birer kaynak olarak kullanılabilirler ise de bu tür eserlerin dahi ciddi bir eleştiri süzgecinden geçirilmeleri gerektiği erbabına meçhul değildir. Kur'an lugatları ile ilgili olarak Râgıb el-İsfehanî'nin (h. vef. 425?) *Müfredât*ı türünden müstakil çalışmalara gelince, bu alanda hâlâ önemli bir boşluğun olduğu bilinmektedir. Nitekim Emîn el-Hûlî bu yöndeki kanaatini şu şekilde ifade eder:

> Özellikle bu asrın şu iddialı adamlarını utandırmalı ve üzmeli ki ellerinde bu eksik, hatta ibtidaî Kur'an lugatından başka bir lugatları yoktur. (1995: 88)

Bu haklı bir serzeniştir; zira Kur'an'da geçen sözcük ve deyimlerle ilgili erken tarihli bazı çalışmalar varsa da bunların önemli bir kısmı ya günümüze ulaşmamıştır, ya da elyazmaları halinde kütüphanelerin tozlu raflarından çıkarılmayı beklemektedirler. Meselâ Mukatil b. Süleyman'ın (h. vef. 150) Hicrî II. asrın ilk yarısında yazılmış olan *el-Vücûh ve'n-Nezâir* adlı kıymetli eserinin tahkikli neşrinin ilim dünyasının istifadesine sunulması daha çok yenidir. Kezâ yazmış olduğu meşhûr *Tefsir* ise yine yakın bir zamanda neşredilmiştir. Bu bakımdan öncelikle hâl-i hazır ilmî mirasın ciddi bir dökümünün ve tasnifinin yapılması, kütüphanelerde ilgililerini bekleyen birçok kıymetli eserin tahkikli neşirler yoluyla müslüman ilim adamlarının istifadesine sunulması, daha sonra da bu eserlerin tedkik ve tahlili sûretiyle muhkem bir Arapça lugatın —sözcüklerin tarih içerisinde kazandığı yeni anlamları kronolojik olarak gösterecek bir biçimde— yazılması gerekmektedir. Belki o zaman, Kur'an'da geçen sözcük ve deyimlerin, Kur'an'ın nâzil olduğu dönemdeki karşılıklarını sağlıklı olarak tesbit etmek mümkün olabilecek ve *eş-süremli* dil tahlillerinden (dil'in belli bir dönemde ya da belli bir metinde nasıl tezahür ettiğini tesbite yönelik çalışmalardan) daha verimli neticeler elde edilebilecektir.

Ne var ki son iki yüzyıldır kadîm Arap edebiyatı ve dili, hatta cahiliyye şiiri üzerine sarfedilen mesâinin önemli bir kısmı oryantalistler tarafından gerçekleştirilmiştir. Oryantalistler —sebebi her ne olursa olsun— gerek *Arapça*, gerekse *Kur'an* üzerine önemli bir litera-

rür meydana getirmişlerdir ki bilindiği üzere müslüman ilim adamları da artık bu eserlere bigâne kalamamaktadırlar. Nitekim bugün için, meselâ Edward William Lane'in *An Arabic-English Lexicon* (London, 1863), John Penrice'in *A Dictionary and Glossary of The Kor'ân* (London, 1873), Arthur Jeffery'nin *Materials For The History of The Text of The Qur'ân* (Leiden, 1937), yine aynı yazarın *The Foreign Vocabulary of The Qur'ân* (Baroda, 1938), hatta Rudi Paret'in *Der Koran/Kommentar und Konkordanz* (Tübingen, 1979) adlı eserlerine kendi sahalarında nazîre olabilecek değerde, günümüz müslümanları tarafından yapılmış ciddi çalışmalar —görebildiğimiz kadarıyla— pek mevcut değildir. Avrupa dillerine yapılan ilk *ideomatik çeviri* olmak itibariyle Muhammed Esed'in *The Message of The Qur'ân* (Gibraltar, 1980) adlı kıymetli eserini ise bu vesileyle zikretmeyi bir vazife addediyorum.

Osmanlı devletinin dağılmasıyla birlikte Müslüman Toplum'un *uluslaşma* sürecine girmesi neticesinde Arap dilinin İslâm dünyasındaki eski hâkimiyetini kaybettiği ve ulusal dillerin önem kazanması nedeniyle de Arap kökenli olmayan ulemanın, eserlerini kendi ana dillerinde yazdıkları bilinen bir husustur. Bir de buna, sömürgeleşen İslâm memleketlerinde Batı dillerinin yaygınlaşmasıyla bu dillerde tahsil görmüş müslüman aydınların, eserlerini anadillerinin yanısıra Batı dillerinde de yazmış olmaları ve ayrıca birtakım sosyal ve siyasal nedenlerle geleneksel eğitim kurumlarının (msl. *medreselerin*) gözden düşmesi, hatta kapatılması olgusu eklenecek olursa, özellikle son asırda Arap dili üzerine yapılan çalışmaların niçin irtifâ kaybettiğine ilişkin akla gelebilecek suallere cevap bulmak pek tabii ki daha da kolaylaşacaktır.

Daha bir asır öncesine kadar *Arapça*, İslâm topluluklarının 'müşterek ilim dili' olarak kullanılırken, bugün İslâmî eserler umumiyetle *Türkçe, Farsça, Urduca* gibi ulusal dillerde yazılmakta, hatta mahalli lehçelerde bile Kur'an'ın tercüme ve tefsirleri yayınlanmaktadır. Arap kökenli olmayan ulema, artık Arapça eser yazmadığı, yazmayı da gerekli görmediği gibi, yazabilecek kudreti de büyük ölçüde hâiz değildir. Hâl böyle olunca, bidayette, Arap olmayan müslümanların elinde zirveye çıkmış olan Arap dili, bugün eskisi gibi ilgi konusu olmamakta, olamamaktadır. Bu konuda çalışma yapabilecek durumda olanlar ise, mesâilerinin önemli bir kısmını ya tercüme faaliyetlerine ayırmaktadırlar ya da *telif* adı altında Arapça kaynak eserlerin kendi dillerindeki kopyalarını hazırlamakla meşgul olmaktadırlar.

Sözgelimi bugün Ragıb el-İsfehânî'nin *Müfredâtı* veya Ebu'l-Beqâ'nın *Külliyâtı* Türkçe'ye tercüme edilip yayına hazırlanırken, bu ve benzeri eserlerden de istifadeyle daha derinlikli çalışmalar yapmak kimsenin aklına gelmemektedir; zira bu sabır ve tahammül isteyen meşakkatli bir iştir; dolayısıyla *ticarî* de değildir. Oysa bu gidişle ve böylesine kolaycı tutumlar nedeniyle birgün, sözü geçen eserleri tercüme edebilecek vasıfta kimseler bulmak dahi neredeyse mümkün olamayacaktır. O halde Arapça, Kur'an'ın kendisiyle inzâl edildiği dil olmak itibariyle, —kim ne derse desin—müslümanların ciddi alâka konusu olmalı ve bu alandaki çalışmaların son tahlilde Kur'an'ın anlaşılmasına yardımcı olacağı aslâ unutulmamalıdır.

Kur'an'da geçen sözcük ve deyimlerin, Kur'an'ın nüzûlünden sonra çeşitli anlam değişikliklerine maruz kaldığı ve metnin, bu değişiklikler dikkate alınmadan

doğru bir biçimde *okunamayacağı* tesbitinden hareketle, burada, dil'in en hassas konularından biri olan *deyimsel ifadelerin* Kur'an'ı anlamada ne tür bir role sahip olduğunu göstermeye çalışacağız. Meselenin —önemi itibariyle— daha hacimli ve derinlikli tedkikleri gerektirdiğini bilmemize rağmen, oldukça ihmal edilmiş ve hâlen de edilmekte olan bu konuyu bu vesileyle efkâr-ı umumiyenin dikkatlerine hiç değilse ana hatlarıyla sunmak istedik.

Amacımızı dar sınırlar içerisinde gerçekleştirmek durumunda olduğumuzdan, konuyu genel karakteristikleri itibariyle ele alacak ve bazı detaylardan mümkün mertebe kaçınacağız.

3. Anlam Alanı Daralan ve Değişen Sözcükler

Kur'an'da geçen sözcük ve deyimleri, sonraki devirlerde kazanmış oldukları yeni anlamlardan hareketle yorumlama teşebbüslerine dair bazı misallere geçmeden önce, bir İslâm âliminin: İmam Gazâlî'nin (h. vef. 505) bu konudaki görüşlerini aktarmakta fayda mülahaza ediyoruz. Çünkü İmam Gazâlî *İhyâu Ulûmi'd-Din* adlı eserinde, birtakım lafızlara *selef-i salihînin* ve *ilk nesillerin* kasdettikleri mânâlar dışında başka anlamların yüklendiğinden bahisle, *anlam alanı daralan ve değişen* beş kelimeyi (*Fıqh, İlm, Tevhid, Zikr, Hikmet*) semantik açıdan değerlendirme konusu yapmakta ve "tebdîl-i elfaz'dan gaflet edilmesi halinde" ne tür anlam kaymalarıyla, ne tür semantik sapmalarla karşılaşılabileceğini gayet güzel bir biçimde ortaya koymaktadır.

1. İmam Gazâlî'ye göre, *fıqh* kelimesi üzerinde 'tahsîs' yoluyla tasarrufta bulunulmuş; yani anlamı değiştirilmemiş ve aslî mânâsından başka mânâlara nakledil-

memişse de bu kelime, Fetva İlmi'nin fürûatını bilip illetlerinin inceliklerine vakıf olmakla, bu sahada sözü çoğaltmakla ve bu konuda varid olan kavilleri ezberlemekle sınırlandırılmıştır. Öyle ki bu sahada derinleşen ve bu ilimle çokça meşgul olanlar, 'büyük fakîhler' (*el-efqah*) olarak adlandırılmıştır. Oysa bu kelime, ilk asırda, ahiret yolunun ilmine, nefislere ârız olan âfetlerin inceliklerini ve fâsid amelleri bilmeye, hatta Allah korkusunun kalbe dolmasına ıtlak ediliyordu.

Gazâlî, Tevbe: 122, A'raf: 179 ayetlerini zikrederek bu ayetlerde geçen *yetefeqqahû* ve *yefqahûne* fiillerinin *fıqh* kelimesinin muahhar anlamıyla hiçbir alâkası olmadığını, hatta *Talaq, Lian, Selem* ve *İcare* gibi meselelerin fıqh'ın asıl anlam sahasının dışında kaldıklarını söyler. Kısaca ona göre, bu lafzın delâletiyle ilgili olarak bir 'anlam daralması' sözkonusudur. (Gazâlî, 1985: I/54)

2. Anlam daralması'nın ârız olduğu ikinci lafız *ilm* lafzıdır; zira bu kelime de bidayette Allah'ı, ayetlerini ve kulları hakkındaki fiilerini bilmek demek iken, daha sonraları kelimenin anlamı *daralmış* ve umumiyetle tartışma sanatına (cedel ve hilafiyât'a) *ilim*, bu sanatı bilenlere de *âlim* denmeye başlanmıştır. (1985: I/55-56)[20]

3. Üçüncüsü ise *tevhîd* lafzıdır; zira bu kelimenin başına da aynı âkibet gelerek anlamı *daralmış* ve bu sefer Kelâmcılara 'tevhîd uleması' adı verilmiştir. Burada Gazâlî *öz-kabuk* darb-ı meseline başvurarak insanların *tevhîd* kavramını özünden çekip aldığını, bu ismi kabuğa ve o kabuğu koruyan sanata verdiğini, özü ise ihmal et-

20 *İlim* kelimesinin günümüzde *bilim* (=*science*) kelimesiyle özdeş bir anlamda kullanıldığına dikkat edilmelidir; dolayısıyla artık burada bir anlam daralmasından değil, açıkça bir anlam (alanının) değişmesinden söz edilebilir.

tiğini söylemektedir; zira tevhîd'in başı *lâ ilahe illallah* sözüdür. Tevhid'in kabuğu ile ilgilenenler, bu sözü sırf dilleriyle söylemekte ve sadece dildeki tezahürüyle ilgilenmektedirler. Oysa dil, kalbin tercümanıdır; bazen doğru, bazen yalan söyleyebilir. Bu bakımdan Tevhid'in asıl tecelli etmesi gereken yer kalptir ve kalp tevhîd'in cevheridir. Allah nezdinde önemli olan da dilin ikrar ettiği değil, kalbin tasdik ettiği tevhîddir. (1985: I/56-57)

4. *Zikr* kelimesine gelince, Gazâlî kendi döneminin vâizlerinin bu lafızdan şu dört mânâyı anladıklarını söylemektedir: 1. Kıssalar, 2. Şiirler, 3. Şatahât, 4. Tamat

• *Kıssalar* bid'attır ve kıssacılık ne Hz. Peygamber'in döneminde, ne Hz. Ebubekir'in döneminde, ne de Hz. Ömer'in döneminde vardır. Bunlar fitne ortaya çıktıktan (Hz. Osman katledildikten) sonra zuhur ederek ortalığa yayılmıştır.

• *Şiirlere* gelince, vâizlerin okumayı âdet edindikleri şiirler umumiyetle aşk, mâşuk'un cemâli, visal, ayrılığın elemi gibi hususlardadır. Bu şiirlerin çoğu dine zarar verici mahiyette lâf u güzaf kabilinden boş sözlerdir.

• *Şatahât* ise iki kısımdır. **Birincisi,** sûfîlerin *Allah aşkı* hakkındaki iddialı sözleridir. Hallac'ın "Ene'l-Hakk", Bayezid-i Bistamî'nin 'Sübhanî, Sübhanî" gibi sözleri *şatahât* nev'indendir ve bunlar fevkalâde tehlikeli ifadelerdir; dolayısıyla bu tür ifadelerin bu zevat tarafından ancak *hikâye tarikiyle* sarfedildiğini kabul etmek gerekir, zira aksi kabul edilemez. **İkincisi,** anlamsız (*gayrı mefhume*) birtakım sözlerdir ki bu sözlerin zâhiri hikmetli gibi görünür, hoş ve etkileyicidir ve fakat hepsi bu kadardır. Çünkü bunun ötesinde bu sözler hiçbir anlam ifade etmezler.

• *Şatahât* hakkında söylenenler, *tamat* için de geçerlidir. Ancak tamat'ın kendisine mahsus bir yönü vardır ki bu da Kur'an'da geçen ifadeleri gelişigüzel tevil etmekten, ibarelere birtakım zorlamalarla bâtınî mânâlar yakıştırmaktan ibarettir; dolayısıyla bu tür sapmaların en önemli müsebbiblerinden biri de tamat ehlidir. Meselâ Nâziât: 17 ayetinde geçen *Firavun* kelimesi, ehl-i tamat tarafından *kalbe* hamledilmiş ve *Firavun* kelimesiyle her insanı azdıran kalbin kastedildiği söylenmiştir. Yine Hz. Musa'ya hitaben söylenilen 'âsanı bırak' (Kasas: 32) ifadesi, insanın Allah'tan gayrı dayanıp güvendiği herşeye ıtlak edilmiş ve bu yorumdan hareketle bunları kaldırıp atmak gerektiği öne sürülmüştür. İmam Gazâlî bu tür tevillerin Allah'a ve Rasûlü'ne iftira atmakla eşdeğer olduğunu söyler. Ona göre lafızların bu yolda tevili, şerlerin en büyüğüdür. Çünkü bu tür teviller, kelimelere olan güveni iptal ettiği gibi, Kur'an'ı anlama ve ondan istifade etme imkânını da *külliyen* yok eder. (1985: 1/63-64)

5. İmam Gazâlî'nin verdiği son misal *hikmet* kelimesidir. Bu kelime de ilk asırdaki anlamını (semantik değerini) kaybetmiş ve meselâ *hakîm* kelimesi en nihayet tabiplere, şâirlere, müneccimlere, hatta hokkabazlara ıtlak edilir hale gelmiştir. Öyle ki artık herkes *hikmet* denildiğinde, bu kimselerin yaptıkları işleri aklına getirmekte ve kelimenin asıl anlamını düşünmemektedir. (1985: 1/64)

İmam Gazâlî'ye göre bütün bunların sebebi ise, lafızların mânâlarının değişebileceğinden gaflet edilmesidir.

İmam Gazâlî'nin misal olarak verdiği ve anlamının *daraldığını* ya da *değiştiğini* iddia ettiği kavramlara ve bu kavramların tahlilinden elde edilen neticelere bakıldı-

ğında, bu kavramların *gelişigüzel* seçilmediklerini ve bu kavramların tahlili yoluyla *Fıkıh, Kelâm, Felsefe* ve hatta *Tasavvuf* ehlinin bir biçimde tenkid konusu yapıldığını, bu nedenle de kendisinin 'objektif' davranmadığını söylemek mümkündür. Ancak hal ne olursa olsun, burada asıl dikkat edilecek husus, müellifin *anlam değişmeleri* karşısındaki endişelerinin esas itibariyle haklılık taşımasıdır.

Bir diğer önemli husus, İmam Gazâlî'nin, kelimelerin kendi döneminde taşıdıkları anlamları reddederken 'asr-ı evvel' ya da 'kurûn-u evvel' gibi ifadeler kullanmak suretiyle asıl anlamı tayinde hiç değilse önemli bir ölçüte istinad ediyor olmasıdır. Biz —sahip olduğu zaafları dikkate almakla birlikte— bu hassasiyetin bugün de muhakkak surette gösterilmesi ve yine aynı semantik ölçütün kullanılması gerektiğine inanıyoruz. Çünkü bu semantik ölçüt kullanılmadığı takdirde, Kur'an'da geçen kelimelere anlam verilirken Allah Teâlâ'nın murad etmediği mânâların O'nun kelâmına atfedilmesi ve Kur'an'a ait olmayan ifadelerin *Kur'an'a aitmiş gibi* kabul edilmesi tehlikesi sözkonusudur.

4. Fıkhî Terminolojinin Kur'an Yorumlarına Etkisi

Kur'an'ın nâzil olduğu dönem sonrasında kelimelerin kazandıkları 'yeni' anlamların Kur'an'a atfedilmesi, —İmam Gazâlî'nin de işaret ettiği gibi— kelimelerin taşıdıkları anlamların ve tabiatıyla semantik alanlarının *zamanın değişmesiyle* değişebilecekleri gerçeğinin dikkate alınmamasından kaynaklanmaktadır. Bu hakikate binaen bu bölümde, *fıkhî* terminolojinin Kur'an ayetlerini yorumlamadaki menfi tesiri ele alınarak bu zaafın yol açtığı anlam sapmalarına dair misaller verilecektir.

Bu misallere tefsir kitapları yerine, yaygın bir biçimde kullanılan meâllerden mehaz gösterilmesinin nedeni, mütedavil meâlleri bu eleştirinin dışında bırakmamak kaygısının yanısıra, mezkur hataların meâller vasıtasıyla hâlen yaşatılmakta olduğunu bilhassa vurgulamak arzusudur.

Belirtmemiz gerekirse, bu hataların önemli bir kısmı tefsir kitaplarında da mevcuttur ve bu hataların tefsir ve hatta fıkıh kitaplarına kadar götürülmesi, bu zahmete katlanacaklar için hiç kuşkusuz her zaman imkân dahilindedir:

Tevbe: 122

> ... Fakat her fırkadan bir tâife toplansa da *dinde fıkıh tahsil etseler...* (Elmalılı Hamdi Yazır)

Ayette geçen *li-yetefeqqahû fi'd-din* ifadesi, yukarıda görüldüğü gibi 'dinde fıkıh tahsil etmek' şeklinde tefsir ve tercüme edilmektedir. Nitekim ibareyi doğrudan böyle çevirmedikleri halde ayetin genelinden benzer bir neticeyi istinbat edenler de yok değildir:

> Bazı kimseler İslâm'da 'din adamı' olmadığını söylerler. İşte bu ayet, onlara da cevaptır. Gerçi İslâm'da Allah ile kul arasında aracı yoktur ama din adamı, yani din işlerinde ihtisas sahibi kimselerin bulunması, bu ayet ile farz kılınmaktadır. (Süleyman Ateş)

Ayette geçen *li-yetefeqqahû fi'd-din* ifadesinin 'dinde fıkıh tahsil etmek' ile bir alâkası olmadığı gibi, ayetten 'din adamı' sınıfının ihdas edilmesine dair bir farziyetin çıkarılması da mümkün değildir. Bu yorumların doğruluklarını test etmek için, sadece her iki kavramın da ('fıkıh tahsil etmek' ve 'din adamı') Kur'an'ın nâzil olduğu ortama uygun düşüp düşmediklerine bakmak yeterli o-

lacaktır kanaatindeyiz. [Bu zaaf Âlû İmran:104, Nisâ: 83 ayetlerinin yorumunda da etkili olmaktadır.]

Müddessir: 4

— Giydiklerini temiz tut! (Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay)

— Elbiseni de temizle! (Ali Bulaç)

— Elbiseni (*pislikten*) temizle! (Ahmet Ağırakça-Beşir Eryarsoy)

— Temizle giysini! (Yaşar Nuri Öztürk)

Ayette *ve siyabeke fetahhir* şeklinde geçen ifadenin bir *deyim* olduğuna dikkat edilmeyerek fukaha'nın namazın rükûnlarından addettiği 'teharet' kavramı doğrultusunda ibareye anlam verilmiş ve böylelikle ilk inen vahiy gruplarından birine dahil olan bu ayetteki Hz. Peygamber'in nefsini/kendisini arındırmasına yönelik uyarı, bu vahim hata nedeniyle zâyi olup gitmiştir. Oysa bu hatalı yorumun ne siyak-sibakla, ne de Kur'an'ın henüz nâzil olmaya başladığı o ilk günlerle bir alâkası vardır. Bazı müfessirler tarafından ayetteki ifadenin *ideomatik* karşılığı birçok şevâhidle açıklığa kavuşturulmuş iken, bu açıklamaların meâl ve tefsir sahiplerince nazar-ı dikkate alınmamasını, fıkhî terminolojinin *Tefsir İlmi* üzerindeki yoğun baskısı dışında bir sebeple izah etmek güç gibi görünmektedir.

Mâide: 6

— ... bu durumda, temiz bir toprakla teyemmüm edin... (Ali Bulaç)

— ... temiz bir toprakla teyemmüm edin... (Yaşar Nuri Öztürk)

— ... o vakit pâk bir toprakla teyemmüm edin... (Ali Fikri Yavuz)

Hemen hemen bütün meâllerde 'teyemmüm edin' şeklinde karşılık verilen *fe-teyemmemû* tabiri, esasen lugatta 'yönelmek, kastetmek, hedeflemek' gibi mânâlara gelmesine rağmen, meâl sahipleri herhangibir Lugat'a ya da Tefsir'e dahi bakmak gereği duymadan bu kelimenin Fıkıh'taki ıstılahî mânâsıyla kullanıldığı zannına kapılmışlardır. Oysa ayette murad edilen mânâ: temiz bir toprağa yönelinmesi, önce temiz bir toprak bulunması, sonra o toprakla ellerin ve yüzün mesh (*teyemmüm*) edilmesidir. Ne var ki bu kimseler, kendilerini *teyemmüm*'ün ıstılahî anlamına o denli kaptırmışlardır ki kelimenin terimleşmeden önceki anlamını akıllarına bile getirememişlerdir.

Vâqıa: 79

— Ona tertemiz (*abdestli*) olanlardan başkası el sürmesin! (Ali Fikri Yavuz)

— Ona ancak (*badesten*) tamamiyle temizlenmiş kimseler dokunur. (Ahmet Ağırakça-Beşir Eryarsoy)

— Onu (*maddeten ve mânen*) temizlenmiş olanlardan başkası elliyemez. (Ali Rıza Sağman)

Bu ayette geçen *mutahharûn* kelimesine, gerek bu meâl sahipleri, gerekse onların etkisinde kaldığı müfessirler tarafından yine *fıkhî* bir yorumla 'abdestli olanlar' mânâsı verilmiş; ayrıca, *hu* zamirinin Mushaf'a işaret ettiği düşüncesiyle "Mushaf'ın abdestsiz ele alınamayacağı" şeklindeki *fıkhî* hüküm, ayetin bu yorumuyla teyid edilmek istenmiştir. Ali Fikrî Yavuz'un, 'yemessehu' (*nefy:* 'el süremez') fiiline, sanki ayette 'yemseshu' (*nehy:* 'el sürmesin') deniliyormuş gibi mânâ vermesi de kanaatimizce aynı gerekçeyle izah edilebilir. Bu yorumların doğruluklarını test etmek için, Kur'an'ın nâzil olduğu dönemde (Vâqıa Sûresi *Mekkî* bir sûre olduğundan

Mekke'de) bu yorumlara haklılık kazandıracak bir ortamın bulunup bulunmadığı üzerinde biraz düşünmek yeterlidir. Çünkü o dönemde el sürülmesi yasaklanacak bir *mushaf* ortada olmadığı gibi, henüz abdest ayeti (Mâide: 6) bile nâzil olmamıştı. Üstelik ayetin konusu *insanlar* değil *melekler*, muhatapları da öncelikle *müslümanlar* değil, *müşrikler* idi.

Mâun: 4

— Şu *namaz kılanların* vay haline! (Süleyman Ateş)

— İşte (şu) *namaz kılanların* vay haline! (Ali Bulaç)

— Vay haline o *namaz kılanların* ki... (Yaşar Nuri Öztürk)

— Vay o *namaz kılanların* haline ki... (Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay)

Bu ayette geçen *musallîn* kelimesi, hemen hemen bütün meâl sahiplerince 'namaz kılanlar' şeklinde tefsir ve tercüme edilmiş, böylelikle *musallîn* kelimesinin anlam alanı daraltılmıştır. Tefsir kitaplarından —hiçbir sorgulamaya tâbi tutmadan— iktibas edilen bu yorum, ayette kınanan kimselerin (Medineli) 'münafıklar' olduğu tesbitinden hareketle yapılmakta ve ayetin hemen arkasından sözkonusu kimselerin riyakârlıklarının vurgulanmasının bu yorumu teyid ettiği düşünülmektedir. Halbuki hem sûrenin Mekke'de nâzil olduğu, hem daha önceki üç ayetin muhtevası, hem de ayetlerin harmonisi dikkate alındığı takdirde, sûrenin kınadığı kimseler, pek o kadar kolay (Medineli) münafıklarla özdeşleştirilemez; zira bu ayetlerde sıralanan nitelikler, evvelemirde Mekke müşriklerinin genel karakteristikleriyle uyuşmaktadır. Üstelik hem *salât*, hem de *musallîn* kelimeleri Kur'an'da Mekke müşrikleriyle ilgili olarak da kullanılmaktadır.

Hâsılı, 'ibadet' anlamına da gelen bu kelimenin namaz'a ve dolayısıyla münafıklar'a hasredilmesi nedeniyle ayetin, ahiret bilincini ön plana çıkaran mesajı dikkatlerden kaçmış ve sûrenin şümûlü daraltılarak anlam göz göre göre zâyi edilmiştir.[21]

Asr: 1

— İkindi vaktine andolsun ki... (Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay)

— Asra (yani peygamberlik çağına, yahut bütün zamana veya ikindi namazına) andolsun ki... (Süleyman Ateş)

— Andolsun asra (ikindi namazına, yahud peygamberlik devrine) ki... (Ali Fikri Yavuz)

— Andolsun zamana/çağa/gündüzün iki ucuna/sabah namazına/ikindi namazına/Asrısaadet'e ki... (Yaşar Nuri Öztürk)

Bu ayet tefsir ve tercüme edilirken, 'ikindi vakti' ya da 'ikindi namazı' şeklindeki bir anlamın nasıl elde edildiği calib-i dikkat değil midir? İkindi namazıyla insanın hüsran içerisinde olmasının ne gibi bir alâkası vardır? Burada da ibare, diğerlerinde de olduğu gibi *fıkhî bir bakışla* okunmuş, tefsir ve tercüme sırasında "sûrenin bütünlüğü" ile "Kur'an'da kasemlerin kullanım tarzı" açıkça ihmal edilmiştir.

Yukarıda verilen misallerden de anlaşılacağı üzere, Kur'an'da geçen birçok kelime ve terkib *Kur'an'ın nüzûlü sonrası oluşmuş kavramlar ışığında* yorumlanmış ve bu yorumların sıhhatini sorgulamayı akıllarından bile geçirmeyen Meâl ve Tefsir sahiplerince bu yanlış mânâlar

21 Mâun Sûresi'nin ve mezkur ayetinin yorumu konusunda detaylı bilgi için *Kur'an'ı Anlamı'nın Anlamı* adlı eserimize bakılabilir.

günümüze kadar taşınmıştır. Nitekim ayetlerin *fıkhî ıstılahlar* doğrultusunda 'okunması' konusunda başka misaller de vermek mümkündür.

- **Bakara: 3** Salât'ı ikame etmek: *namazı tâdil-i erkân ile kılmak.*
- **Bakara: 34** Secde etmek: *namaz'daki secde gibi secde etmek.*
- **Yusuf: 100** Secde etmek: *şükür secdesi yapmak.*
- **Bakara: 43** Rükû etmek: *namaz'daki rükû gibi rüqû etmek.*
- **A'raf: 31** Zîynetleri üzerine almak: *namazda avret mahallini örtmek.*
- **Mü'min: 55** Sabah-akşam tesbih etmek: *Sabah ve akşam namazlarını kılmak.*
- **Kevser: 2** Rabbe salât edip yönelmek: *Kurban bayramı namazını kılmak.*
- **Nuh: 10-11** Rabbinizden mağfiret dileyin... ki bol yağmurlarla göğü üzerinize salsın: *Yağmur duası yapın.*
- **Ahzab: 32** (Peygamber kadınları) sözü yumuşak söylemesinler: *Cehrî namazlarda dahi kadınlar kıraati sessiz yapsınlar.*
- **Ahzab: 56** Peygamber'e sâlât etmek: *Son teşehhüdde Hz. Peygamber'e salât u selâm getirmek.*
- **Müzzemmil: 4** Kur'an'ı tertil üzere okumak: *Kur'an'ı tecvid üzere okumak.*
- **A'lâ: 14** Arınmak (tezekkâ): *zekât vermek.*

Fıkhın özellikle *ibadet* sahasıyla ilgili kavramlarının etkisi altında yorumlanan bu ayetlerin yanısıra, *muamelât* sahasında zamanla oluşan bazı kavramların da Kur'an ayetlerine tatbik edilmesi cihetine gidilmiş; meselâ, Tâhâ: 32 ve aksi bir istidlâlle Sad: 24 *Şirket* bahsiyle, Yusuf: 10 *Luqâta* bahsiyle, Yusuf: 72 *Ceâle* bahsiyle, Kasas: 27

İcare bahsiyle, Mâun: 7 *Âriye* bahsiyle, Âlu İmran: 92 ise *Vakıf* bahsiyle alâkalı görülerek yorumlanmıştır.

Bu kabil gayretler, ümmet'in karşılaştığı çeşitli problemlere cevap arayan fukahanın, Kur'an ayetlerinden *azamî* bir surette istifade etmek arzusuyla izah edilebilirse de bu tür bir izah tarzı, Kur'an'ın —fukahanın elinde— neredeyse bir fıkıh metnine dönüştüğü gerçeğini görmezlikten gelmemizi gerektirmez. Bilhassa *Ahkâm Tefsirleri* yoluyla Kur'anî kavramların kendi siyaksibakları içerisinde taşıdıkları anlamların *daraltılması* ya da *değiştirilmesi* teşebbüsleri, netice itibariyle Kur'an tefsirinde *parçacı* bir yaklaşımın yaygınlaşmasına yol açmış, ait oldukları bütünden çekip çıkarılarak kendilerine anlam verilen ayetlerin, bir süre sonra, tekrar o bütünlük içerisinde okunmaları, daha doğru bir ifadeyle: ait oldukları bütünlüğe yeniden iade edilmeleri pek mümkün olmamış, olamamıştır.

Bugün Kur'an'ın kendisini ya da bir çevirisini okuyan bir kimse, okuduğu ayetlerde msl. *fıkıh* kelimesini gördüğünde hemen bilinen anlamıyla fıkhı, *tesbih* kelimesini gördüğünde tesbih çekmeyi, *zikir* kelimesini gördüğünde zikir çekmeyi, *ilim* kelimesini gördüğünde bilimi, *ümmî* ya da *câhil* kelimesini gördüğünde okuma-yazma bilmemeyi, *küfür/kâfir* kelimesini gördüğünde inkâr etmeyi (=ateizmi), *şirk/müşrik* kelimesini gördüğünde sıradan anlamıyla çoktanrıcılığı (=animizmi), *oku* emrini gördüğünde kitap okuyup ilim tahsil etmeyi aklına getirmekte ve fakat bu sözcüklerin Kur'an'ın nâzil olduğu dönemde *farklı anlamlar* taşıyabileceklerini hiç ama hiç düşünmemektedir.

Bu durumda, mütedavil tefsir ve meâller eliyle yaşatılan bu zaafın birçok Kur'anî kavram için geçerli oldu-

ğunu ve sözcüklere Kur'an sonrası oluşmuş kanaatlerle bakmanın neredeyse bir alışkanlık haline geldiğini söylersek herhalde mübalağa etmiş olmayız.

Ayetleri, Kur'an'ın nüzûlü sonrası oluşmuş kavramlar doğrultusunda yorumlama çabaları, —tahmin edileceği üzere— sadece *Fıkıh* sahasına inhisar etmemiş ve Kur'an'da geçen birçok kelime ve terkib, İslâm toplumunun maruz kaldığı diğer *sosyal, siyasî* ve *kültürel* gelişmelere uygun olarak *yeniden* anlamlandırılmıştır. Meselâ *Ruh* kelimesi (İsrâ: 85), Yunan düşüncesinin etkisiyle —ale'l-ıtlak— 'bedenin karşıtı olan ruh' (*soul*) anlamını kazanırken, *Halife* kelimesi de (Bakara: 30) siyasî gelişmelere paralel olarak 'Allah'ın yeryüzündeki vekili' şeklinde yorumlanmıştır. Fâtiha Sûresi'ndeki *en'âmte aleyhim* (kendilerine nimet verilen kimseler) ifadesi, önce, kendilerine nimet verilen kimselerin (peygamberler, sıddıklar, şehidler ve sâlihlerin) sıralandığı Nisa 69 ayetine atıfla açımlanmış, sonra da bu ayette geçen 'sıddıklar' kelimesine binaen Hz. Ebubekir es-Sıddık'ın hilafetini Kur'an'la teyid etmek yoluna gidilmiştir. (Şınqıtî, *Advâu'l-Beyan fî Tefsir'il-Qur'an bi'l-Qur'an*)

Hâsılı, Kur'an ayetleri, Kur'an'ın nâzil olduğu dönemdeki anlamlarıyla ve ilk neslin anladığı şekilde değil, muahhar gelişmelerin *etkisiyle*, hatta *baskısıyla* tefsir edilmiş ve böylelikle Kur'an'ın söylemediği şeylerin Kur'an'a nisbet edilmesi neredeyse âdet halini almıştır. Nitekim 'bilimsel tefsir' ekolünün bu konuda sahip olduğu sağlıksız yaklaşımın tevlid ettiği —msl. Bakara: 22 ayetinin *dünyanın durduğuna* (Râzî), Gâşiye: 20 ayetinin ise *dünyanın dümdüz kılındığına* (Suyûtî) delil gösterilmesi gibi— neticeler de gözönüne alındığında, yaşadığımız vehametin boyutlarını tahmin etmek hiç de zor olmasa gerek. Bina-

enaleyh günümüz müslümanlarının, bu ve benzeri sebeplerle bugüne kadar yaşamış olan bu kabil tasarrufların önüne geçebilmelerinin, hiç kuşkusuz öncelikle, "Kur'an'ın dili ve üslûbu" üzerinde derinleşmeleriyle ve daha da önemlisi Kur'an'da geçen kelime ve terkibleri *eşsüremli* bir yaklaşımla ele almayı itiyad haline getirdikleri takdirde mümkün olabileceğini söyleyebiliriz.

5. Kur'an'da Deyimsel İfadelerin Kullanımı Üzerine

Kur'an'da kullanılan deyimsel ifadelerin, Kur'an'ı anlamadaki rolünün ihmal edilmesi halinde ne gibi hatalar yapılabileceğini göstermeyi hedeflediğimiz bu bölümde de misallerimizi yine mütedavil meâllerden seçecek ve böylelikle bu zaafın bir anlamda *müzminleştiğine* işaret etmek imkânı bulacağız.

Misallerin takdiminde dikkat edilen en önemli husus, sadece Arapça ibarelerin doğru anlaşılıp anlaşılmaması meselesi olmamış, ayrıca bu ibarelerin Türkçe'deki karşılıklarının seçiminde ne derece isabet edilip edilemediği de tahlil edilmeye çalışılmıştır. Çünkü burada asıl önemli olan, tek başlarına ayetlerin mütercimler tarafından nasıl anlaşıldıkları değil, onların anladıkları mânâyı nasıl ifade ettikleridir de.

Ayetle birlikte herhangibir açıklama yapmadıkları takdirde —ki maalesef çoğunun böyle bir âdeti bulunmamaktadır— mütercimlerin, kurdukları garip cümlelerle ayetteki mânâyı aktardıklarını sanmış olmaları, burada dikkati çeken bir diğer husustur. Çünkü günümüzde okuyucular, Kur'an hakkındaki bilgilerinin önemli bir kısmını bu tür eserlerden elde etmektedirler; dolayısıyla, aşağıdaki misaller, sadece Arapça metnin anlaşılması nokta-i na-

zarından değil, Türkçe'de neredeyse *standartlaşmış* olan ifadelerin anlaşılması açısından da değerlendirilmelidir.

Bakara: 61

— Üzerlerine alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu. (Süleyman Ateş)

— Onlara yoksulluk ve düşkünlük damgası vuruldu. (Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay)

— Onların üzerine horluk ve yoksulluk (damgası) vuruldu. (Ali Bulaç)

— Ve üzerlerine zillet, eziklik ve yoksulluk damgası vuruldu. (Yaşar Nuri Öztürk)

Ayet metninde geçen *duribet aleyhim* tabiri, 'üzerlerine ... damgası vuruldu' şeklinde *lafzen* tercüme edilmeye çalışılınca, ister istemez Türkçe'de tuhaf bir anlam ortaya çıkmış, genel mânâsıyla 'zillete ve fakr u zarurete düçar olmak', 'zillet ve hakarete maruz kalmak' şeklinde ifade edilebilecek olan bu tabir, sırf lafza bağlı kalmak ısrarı yüzünden garip bir kılığa sokulmuştur. Oysa klasik tefsirlerde, ayetin anlamı, bu tür tekellüflere girmeksizin gayet sarih bir biçimde izah edilmiş ve bu eserlerde, *duribet aleyhim* kalıbını Türkçe'de daha anlaşılır bir biçimde ifade etmeyi mümkün kılacak çeşitli alternatifler sıralanmıştır.

Bakara: 93

— Küfürleriyle danayı kalplerinde iliklerine işlettiler. (Elmalılı Hamdi Yazır)

— İnkârlariyle kalplerine buzağı sevgisi içirildi. (Süleyman Ateş)

— İnkârları yüzünden gönüllerine buzağı içirildi. (Yaşar Nuri Öztürk)

Bu ifadelerin hiçbiri Türkçe bakımından 'anlamlı' değildir. Elmalılı'nın çevirisi, msl. 'iliklerine işledi' ya da

'iliklerine kadar ıslandı' gibi Türkçe deyimler dikkate alınarak okunduğu takdirde ve çevirisi de bir Tefsir içerisinde yer alıp orada açıklandığı için kısmen mazur görülebilirse de "Küfürleriyle danayı kalplerinde iliklerine işlettiler" şeklindeki bir ifade, son tahlilde Türkçe açısından hiçbir mânâ ifade etmemektedir. İkinci ve üçüncü misallerde *uşribû* fiiline hiçbir zahmete girmeden *lafzî* bir karşılık (=*içirildi*) vermekle yetinilmesine ve herhangibir açıklama yapılmadan okuyucunun garip bir ifadeyle başbaşa bırakılmasına gelince, işte bu hiçbir sûrette mazur görülemez. Nitekim bu garabet, Arap dilindeki *hazf* kuralı nazar-ı dikkate alınmadığından "Gönüllerine buzağı içirildi" şeklindeki çeviride daha vahim bir hâle bürünmüştür.

Bakara: 187

— Tan yerinde, beyaz iplik siyah iplikten sizce ayrılıncaya kadar yiyin, için... (H. Atay-Y. Kutluay)

— Fecir vakti, sizce beyaz iplik siyah iplikten ayırd edilinceye kadar yiyin, için... (Ali Bulaç)

Adiy b. Hatem adlı sahabînin, ibaredeki *min'el-fecri* şeklindeki vurguya dikkat etmemesi nedeniyle anlayamadığı (daha doğrusu: 'yanlış anladığı') ve Hz. Peygamber'in de (s.a) *ideomatik* anlamını kendisine izah etmek durumunda kaldığı bu ayet, ilginçtir ki asırlar sonra, yukarıdaki meâl sahiplerince de aynı şekilde yanlış anlaşılmış ve ibarenin sonunda yer alan *min'el-fecri* şeklindeki vurgu, bu çevirilerde, sanki ayette *fi'l-fecri* denilmiş gibi bir mânâ kazanmıştır. Fecrin beyazlığının gecenin siyahlığından tefrik edildiği ânın gözlenmesini gayet beliğ bir sûrette ifade eden bu deyimin, tefsirlerde ve diğer meâllerde (msl. 'fecrin beyaz ipliği siyah iplikten ayıredilinceye kadar', Elmalılı, Süleyman Ateş, vs.), asıl

anlamını yansıtacak bir biçimde çevrilebildiği ya da bu anlamın hiç değilse bir dipnotla açıklığa kavuşturulduğu (msl. Çantay) dikkate alınacak olursa, yukarıdaki meâl sahiplerinin, Kur'an'da geçen deyimsel ifadeleri Türkçeleştirirken mevcut birikimden dahi istifade etmedikleri söylenebilir.

Bakara: 223

— Kadınlarınız sizin tarlanızdır, tarlanıza istediğiniz gibi gelin. (Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay)

— Kadınlarınız sizin tarlanızdır. O halde tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın. (Süleyman Ateş)

— Kadınlar sizin tarlanızdır; tarlanıza dilediğiniz gibi varın. (Ali Bulaç)

— Kadınlarınız sizin tarlanızdır. O halde tarlanıza dilediğiniz şekilde varın. (Yaşar Nuri Öztük)

Ayette *kadınlar* ile *tarla* (hars) arasında, ancak Arap toplumu için 'anlamlı' olabilecek bir münasebet kurulurken, meâllerde bu zahirî anlam —Türkçe'de *kadın* ile *tarla* arasında hiçbir münasebet olmadığı halde— aynen korunmuş ve tabiatıyla Türkçe açısından ilk bakışta hiç de hoş olmayan bir ifade ortaya çıkmıştır.

Burada *hars* kelimesinin Arap dilinde 'tarla' (=ekin yeri) anlamına geldiği inkâr ediliyor değildir. Ancak bu kelime Arapça'da *mecazî* anlamıyla, yani 'cinsî münasebetten ve onun hasılasından kinaye olarak' kullanılırken, 'tarla' kelimesi Türkçe'de böyle bir *kinayî* anlama sahip değildir; dolayısıyla bu deyimsel ifadenin 'olduğu gibi' Türkçe'ye aktarılması hiçbir surette mazur görülemez.[22]

[22] Reşid Rıza da Cemil Saîd'in 1924'de Fransızca'dan tercüme ederek yayınladığı Osmanlıca Meâli eleştirirken *el-Menar* adlı tefsirinde bu ayetin çevirisini *misal* olarak vermiş ve haklı olarak tenkid etmiştir. (IX/253-254)

A'raf: 149

— Vakrâ ki ellerine kırağı düşürüldü. (Elmalılı)

— Başları avuçları arasına düşürülüp de... (Yaşar Nuri Öztürk)

— Ne zaman ki (pişmanlıktan ötürü) başları elleri arasına düşürüldü... (Süleyman Ateş)

— Ne zaman ki (yaptıklarından dolayı pişmanlık duyup, başları) elleri arasında düşürüldü... (Bulaç)

Ayette geçen ibarenin aslı: *ve lemmâ suqıta fî eydîhim* şeklindedir ve Arapça'da bu deyim, şiddetli bir pişmanlık halini tasvir etmektedir. Nitekim Elmalılı Hamdi Yazır, bu inceliği Türkçe'de de aynen yansıtmak amacıyla, ibareyi, 'ellerine kırağı düşürüldü' şeklinde çevirmekte ve ardından, "Kırağı hem soğukla alâkadar, hem de cüz'î bir sıcaklıkla derhal eriyiverir birşey olmak itibariyle, 'eline kırağı düşen' hem müteessir olmuş, hem de eline hiçbir şey geçmemiş olacağından, bu tabir 'sonu hüsran olanlar' ve 'nedâmete düşenler' hakkında *darb-ı mesel* olmuştur" şeklinde meseleyi tavzih etmektedir. Oysa diğer meâllerde söylenildiği gibi, 'insanın başının, avuçlarının ya da ellerinin arasına düşürülmesi' olarak ifade edilebilecek şekilde Türkçe'de bir ifade kalıbı bulunmamaktadır. Belki insanın gönlüne *sevda ateşi, pişmanlık ateşi* düşer ama, pişmanlıktan ötürü kimsenin başı avuçları ya da elleri arasına düşürülmez, düşürüldüğü söylenecek olursa da kimse bundan birşey anlamaz.

Yunus: 24

— Şu iğreti hayatın durumu gökten indirdiğimiz suya benzer. (Yaşar Nuri Öztürk)

— Dünya hayatı, tıpkı gökten indirdiğimiz bir suya benzer. (Süleyman Ateş)

— Dünya hayatının örneği, ancak gökten indirdiğimiz, onunla insanların ve hayvanların yediği yeryüzünün bitkisi karışmış olan bir su gibidir. (Ali Bulaç)

Acaba "dünya hayatı"nın (!) "gökten inen su" ile ne gibi bir alâkası vardır? *Dünya hayatı* (!) niçin "gökten inen su"ya benzesin? Tefsirlere kadar izi sürülebilecek olan bu yanlış anlamlandırmanın temelinde, Kur'an'da sıkça geçen *ke-meseli* formunu kavramamış olmak gibi bir zaaf yatmaktadır ki bu zaaf başka ayetlerin yorumunda da (msl. Bakara: 17, 19, 171) ortaya çıkmaktadır. Ayette *ke* edatının hemen ardından *mâ* (=su) kelimesinin geliyor olması nedeniyle, bazı müfessir ve mütercimler, hemen benzetmenin bu kelime ile yapıldığı zannına kapılmakta ve ayeti bu anlayışlarına uygun olarak tefsir ve tercüme ettiklerinden, 'misal-i mürekkeb' zâyi olmaktadır. Oysa ibareyi, msl. 'Dünya hayatının (!) misali, tıpkı şu misal gibidir: ...' şeklinde çevirseler ve verilen misali de bir bütün olarak aktarsalardı, o zaman, *dünya hayatının* (!), su'ya değil, su'yun da içinde yer aldığı misalin bütününe benzetildiği, temsildeki güzelliğin de bu bütünlükte kendisini ifşa ettiği gayet sarih bir biçimde ortaya çıkabilirdi.

İsrâ: 13

— Her insanın da kuşunu boynunda kendine takmışızdır. (Elmalılı Hamdi Yazır)

— Her insanın kuşunu (amelini) boynuna astık. (Ahmed Davudoğlu)

— Her insanın (amel) kuşunu boynuna doladık. (Süleyman Ateş)

— Her insanın uğursuzluk kuşunu boynuna takmışızdır. (Yaşar Nuri Öztürk)

Bu ayette geçen *tâir* kelimesi 'kuş', *elzemnâ* fiili ise 'takmak, dolamak' şeklinde tefsir ve tercüme edilmiş ve fakat netice itibariyle anlamsız bir cümle elde edilmesine rağmen *tâir* kelimesinin hem de Kur'an'da çokça kullanılan bir *deyim* olabileceği akla gelmemiştir. Bazıları bu tuhaflığı 'amel kuşu', 'uğursuzluk kuşu' gibi ifadelerle gidermeye çalışmışlarsa da Türkçe konuşulan memleketlerde bu cins kuşlar (!) bulunmadığından, okurların bu ifadelere zihinlerinde bir karşılık bulamayacakları muhakkaktır. Oysa *tâir* kelimesinin ayrıca 'nasip, pay, hisse, kısmet' (hazz), *elzemnâ* fiilinin de 'takdir etmek, tayin etmek' gibi anlamlara geldiği nazar-ı dikkate alınsaydı ve hiç değilse kadîm Arap kültüründe 'kuş' ile 'kader-kısmet' arasındaki köklü ilişki, (msl. Elmalılı Hamdi Yazır ile Hasan Basri Çantay'ın yaptığı gibi) bir açıklamayla not halinde verilseydi, sanırız, insanların Allah'ın kelâmını anlamaları daha mümkün bir hale gelebilirdi.[23]

İsra: 29

— Elini bağlayıp boynuna asma. Ama onu büsbütün de açma. Sonra kınanır, hasret içinde bir köşede büzülür kalırsın. (Yaşar Nuri Öztürk)

— Elini boynunda bağlanmış olarak kılma, büsbütün de açık tutma. Sonra kınanır, hasret (pişmanlık) içinde kalırsın. (Ali Bulaç)

— Elini boynuna bağlı olarak asma. Bütün bütün de açma. O zaman kınanmış ve perişan olarak kalırsın. (Ziya Kazıcı-Necip Taylan)

Hiçbir açıklama yapılmadan verilen bu meâlleri okuyan bir kimsenin, bu ifadelerden bir anlam çıkarma-

[23] Bu ayetin çevirilerini ele alıp tahlil ve tenkid eden eski tarihli bir makalemiz için bkz. *Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu ve Bir Örnek*, "Kelime", sn. 2, sy. 16, sh. 3-6, Ekim 1987

sı mümkün değildir. *İnsanın elini boynuna bağlaması* ne anlama gelmektedir? Niçin insan elini boynuna bağladığı veya açtığı için Allah Teâlâ tarafından kınansın? Bu suallerin cevabını bulmak için hiç kuşkusuz okuyucunun, elindeki metni bir tarafa bırakıp anlam'ı başka yerlerde araması gerekmektedir. Oysa bu ifadeler, Arap dilinde kullanılan birer *deyim* oldukları nazar-ı dikkate alınarak tercüme edilselerdi veya doğrudan tercüme edilmese bile 'eli boyuna bağlama'nın *cimrilikten*, 'elleri açma'nın ise *müsriflikten* kinaye olduğu münasib bir şekilde açıklansaydı, kimsenin bu bilmecemsi ibareleri çözmek için başka yerlere gitmesine gerek kalmazdı.

Hacc: 36

— Artık *sıralar halinde* onların üzerine Allah'ın ismini anın. (Bahaeddin Sağlam)

— O halde onlar *bir dizi halinde* (ayakta) boğazlanırken üzerlerine Allah'ın ismini anın. (C. Yıldırım)

— Onlar *önayaklarını sıra halinde yere basmış* durumda iken üzerlerine Allah'ın adını anın. (Süleyman Ateş)

— Öyleyse onlar *bir dizi halinde* (veya saf tutmuşcasına ayakta durup) boğazlanırken Allah'ın adını anın. (Ali Bulaç)

— Onlar ayakları üzerine *sıralanmış halde* dururken, üzerlerine Allah'ın ismini anın. (Yaşar Nuri Öztürk)

Ayette geçen 'savâffe' kelimesine —yukarıdaki misallerde görüldüğü gibi— "(ayakta iken) sıra(lar) halinde, dizi halinde, sıralanmış halde" şeklinde mânâlar verilmiş ve bu tabirin Arapça'da köklü bir arkaplana sahip olduğu nazar-ı dikkate alınmayarak kelimenin *ideomatik* anlamı gözden kaçırılmıştır. Bu ibareye merhum Elmalılı tarafından verilen şu mânâ, sanırız maksadımıza açıklık kazandıracak mahiyettedir:

— "... binaenaleyh *önayaklarının biri bağlı olarak* bir düziye üzerlerine Allah'ın ismini anın!"

Elmalılı Hamdi Yazır'ın bu mânâyı vermesinin ö-nemli bir sebebi vardır. Çünkü *koyun, keçi* gibi hayvanlar, ayakları bağlı bir halde yatırılarak boğazlanırken (=*zebh*), bunun aksine *develer*, ayakta iken ve fakat önayaklarından biri bağlı olduğu halde kesilir (=*nahr*). Develerin (hareket etmemeleri maksadıyla) bu şekilde duruyorlarken kesilmelerinin, ayette 'savâffe' kelimesiyle tasvir edilmiş olmasının nedeni de işte budur (*Zemâhşe-rî*). Esasen bu niteleme Arap dilinde *atlar* için kullanılır ve Arapça'da *safene'l-fersu* denilmekle, atın üç ayağı üzerinde durup, dördüncüsünü, yani ön ayaklarından birini[n toynağını] katlaması kastedilir. (*Qurtubî*)

Hâsılı, bu arkaplan açık bir biçimde ortaya konulmadığı sürece, develerin Allah'ın şeâirinden (nişanelerinden) biri kılınmasının ve insanlara boyun eğdirilmiş olmalarının (*sahharnâhâ lekum* ve *sahharahâ lekum*) hikmetini izah etmek zor olacaktır.

Ahzab: 33

— Evvelki cahiliyet çıkışı gibi süslenip çıkmayın. (Elmalılı Hamdi Yazır)

— Cahiliyyede olduğu gibi açılıp saçılmayın. (Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay)

— İlk cahiliyye (çağı kadınları)nın açılıp kırıtması gibi açılıp kırıtmayın. (Süleyman Ateş)

— İlk cahiliye yürüyüşü gibi kendinizi teşhir ederek yürümeyin. (Yaşar Nuri Öztürk)

Teberrüc kelimesine, bu çevirilerde, sırasıyla: 'süslenip çıkmak', 'açılıp saçılmak', 'açılıp kırıtmak', 'teşhir ederek yürümek' şeklinde mânâlar verilmek suretiyle, a-

yette vurgulanan husus genel bir tavsiyeye dönüşmüş ve bu ibareden ne kastedildiğini anlamak güçleşmiştir. Nitekim sırf bu nedenledir ki bazı kimseler, Nûr: 31 ayetinde geçen 'örtünme' emrinin 'tek başına' *mübhem* ve *muğlak* bir mahiyet taşıdığı sonucuna varmışlardır. Ayrıca ibarenin *belli-belirsiz bir biçimde* 'açılıp-saçılmak' olarak tercüme edilmesi, 'açılıp saçılma'nın günümüzdeki anlamını akla getirmekte ve Nûr: 31 ayetinde örtünmesi emredilen yerlerin açılmamasına yönelik mezkur uyarı, asıl vurgusunu yapamamaktadır. Oysa Kur'an'ın nâzil olduğu dönemde Arap kadınının nasıl örtündüğü, örtünme biçimi, kıyafet tarzı, *hımâr, siyab, cilbab* gibi yerel giysiler doğru bir biçimde tasvir edilseydi, sonra bu kıyafetler içerisinde dolaşan cahiliyye kadınlarının nasıl (ne tarzda) açılıp saçıldıklarına işaret edilseydi —ki bu bilgiler Tefsir kitaplarında mevcuttur— işte o zaman yukarıdaki ayette Peygamber hanımlarının menedildikleri 'açılıp saçılma'nın (*teberrüc*'ün ve *teberrüc'ül-cahiliyye*'nin) ne anlama geldiği sarahat kazanır, dolayısıyla 'teşhir etmek, kırıtmak' gibi mübhem tevillere de gerek kalmazdı.

Zümer: 6

— Ve sizin için davarlardan sekiz çift indirdi. (Süleyman Ateş)

— Ve sizin için davarlardan sekiz çift indirdi. (Ali Bulaç)

— Ve sizin için davarlardan sekiz çift indirmiştir. (Yaşar Nuri Öztürk)

Türkçe yazılı böyle bir cümle okunduğunda akla ilk gelecek olan sual, bu davarların nereden indirilmiş olduğudur; zira 'indirmek' (*enzele-inzâl*) fiili, Türkçe'de *davar* (en'âm) kelimesini *mef'ûl* alarak kullanılmaz.

Anlam, sadece kelimenin kendisinde değil, dahil olduğu dizgede de aranılır bir 'şey' olduğundan, bu garabet, izaha muhtaçtır. Nitekim Türkçe'de 'çorba yedi' ya da 'ekmek içti' denilemeyeceği gibi, 'davarlardan sekiz çift indirdi' veya 'demiri indirdik' (Hadîd: 25) ya da 'elbise indirdik' (A'raf: 26) gibi cümleler de kurulamaz. Kur'an-ı Kerim'de *Tevrat, İncil, Furqan, Kitab, Hikmet, Zikir, Sûre, Ayât, Nûr, Sekine, Melâike, Emniyet, Rızık, Su* gibi şeylerin indirildiğini bildiren ayetler bulunmakta ise de bu kelimelerin (Türkçe'de) 'indirmek' fiiliyle birlikte kullanılması —bazı açıklamalar yapmak kaydıyla— belki mazur görülebilir. Ancak 'davar, elbise, demir' gibi şeylerin indirildiğinin söylenmesi böyle değildir. Nitekim müfessirler, Arapça'da da vâki olan bu sorunu, 'enzele-inzâl' fiilini *halq* (yaratmak) mânâsıyla tevil ederek çözüme kavuşturmaya çalışmışlardır. Bizce bu tevile de gerek yoktur; zira *n-z-l* maddesinin kök anlamında zaten *ihsân etmek, ikram etmek, i'tada bulunmak* mânâları olduğu gibi, ilgili ayetleri (A'raf: 26) bu doğrultuda yorumlayan müfessirler de vardır: (Alûsî, VIII/103)

Beled: 3

— Ve (and içerim) doğurucuya ve doğurduğuna ki... (Süleyman Ateş)

— Doğurana ve doğurduğuna and olsun ki... (Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay)

— Ve doğurana ve doğurduğuna da yemin olsun ki... (Yaşar Nuri Öztürk)

Bu ayette, kimlerin üzerine ve niçin yemin edildiğini, yukarıdaki meâllerden anlamak pek mümkün görünmemektedir. Çünkü bu cümleler, Türkçe açısından bir mânâ ifade etmemektedirler; msl. 'doğurucu' ya da 'doğuran' ne demektir?

Bir an için bu kelimenin bizim bilmediğimiz bir anlamı olduğunu varsayalım. Ancak o zaman akla başka bir sual gelmektedir: Bu 'doğurucu'ya veya 'doğuran'a ve 'doğurduğu'na niçin yemin edilmektedir? Bu cümleyle ifade edilmek istenen hikmet nedir? Siyak ve sibak içerisinde bu cümlenin sûre'deki fonksiyonu nedir ve bu cümle bu sûre'ye nasıl bir anlam katmaktadır? 'Doğuran' veya 'doğurucu'nun aslı *vâlid*, 'doğurduğu' şeklinde tercüme edilen kelimenin aslı ise *veled* olduğuna göre, acaba bununla, 'doğurgan' bir varlık olan *anne* mi kastedilmektedir? Eğer böyle ise, niçin 'anneye ve çocuğuna...' denilmemiş de 'doğurucuya (doğurana) ve doğurduğuna...' şeklinde bir ifade kullanılmış? Ayrıca Arapça'da *vâlid* kelimesi 'baba', *vâlide* kelimesi 'anne' için, *veled* kelimesi erkek çocuk, *velîde* kelimesi ise 'kız çocuk' için kullanılıyor değil midir? Yoksa bütün bunların hepsini aynı anda ifade edememenin yol açtığı bir kararsızlık neticesinde mi bu sözcükler icad edilmiştir?

Doğrusu, biz bu suallerin cevabını verecek durumda değiliz. Ancak meâl sahiplerinin ayeti bu şekilde tercüme edip okuyucuyu bu garip ifadelerle başbaşa bırakmalarına bakarak onlara şöyle demiş oldukları neticesine varıyoruz: "Aslında biz de bu ayetin ne demek istediğini anlamadık. Binaenaleyh bizden bu kadar! Artık gerisini siz hallediverin."

Eğer Kur'an okurları bu işin arkasına düşecek olurlarsa, müfessirlerin bu ayeti tefsir ederlerken, ayete, "babaya ve oğluna; yani Hz. İbrahim'e ve Hz. İsmail'e kasem olsun ki..." şeklinde bir mânâ verdiklerini ve bu sûretle ayetin siyak-sibakla ilişkisini kurduklarını göreceklerdir. Bazı müfessirler ise, bu ayette Hz. Âdem ile

zürriyetinin kastedildiğini söylemektedirler ki bizce *muraccah* olan kavil diğeridir.

Tekâsür: 1-2

— Çoğunluk olmak iddianız sizi o kadar meşgul etti ki mezarları ziyaretle oradakileri de sayacak kadar oldunuz. (Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay)

— Aldatıp oyaladı o çokluk yarışı sizleri, öyle ki ziyaret edip saydınız kabirleri. (Yaşar Nuri Öztürk)

— Soy-sopunuzla öğünmek, sizi (Allah'a ibadet etmekten) öyle meşgul etti ki kabirlere varıncıya kadar ziyaret ettiniz; (ölülerinizi sayıb onların çokluğu ile öğündünüz.) (Ali F. Yavuz)

Sûre'nin ikinci ayetinde geçen *hatta zurtum'ul-meqâbir* tabiri, meâl sahiplerinin büyük bir kısmı ve tabiatıyla onların etkisinde kaldıkları müfessirler tarafından yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi yorumlanmakta ve böyle bir anlam vermenin sûrenin mesajına ne gibi bir katkı sağladığı üzerinde her nedense bir an bile durulmamaktadır. Oysa ibarenin anlamı biraz olsun tedkik edilseydi, bu ibarenin ölmek'ten *kinaye* olduğu ve Arapların ölen kimseler hakkında *zâre qabrehu* ('kabrini ziyaret etti'; yani 'öldü') şeklinde bir *deyim* kullandıkları görülebilir ve böylece Kur'an-ı Kerim'in, ölene (*mezara girene*) değin mal-mülk biriktirmekle uğraşan gafilleri bu kadar beliğ bir üslûbla uyaran mesajı zâyi olup gitmezdi.

Fil: 3

— Üzerlerine Ebabil kuşlarını gönderdi. (Ziya Kazıcı-Necip Taylan)

Ayette geçen *tayran ebâbil* terkibinde geçen 'ebâbil' kelimesi, kuşların *ismi* değil, sıfatıdır; dolayısıyla bu ter-

kibin (literal çevirisi) 'sürü sürü kuşlar' veya 'kuş sürüleri' şeklinde olmalıydı.

Tebbet: 4-5

— Karısı da, boynunda bir ip olduğu halde ona odun taşıyacaktır. (Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay)

— Odun yüklenmiş karısı da. Boynunda bükülmüş bir ip olduğu halde -ateşe atılacaktır.- (Ömer Nasuhi Bilmen)

— Alevi olan bir ateşe girecektir. Eşi de; odun hamalı (ve) boynunda bükülmüş bir ip (bağlanmış) olarak. (Ali Bulaç)

Kur'an'ın en beliğ ve en veciz anlatımlarından birini teşkil eden *hammâlet'el-hatab* tabiri, yukarıdaki misallerde görüldüğü gibi *lafzen* yorumlanmış ve her nedense ayrıca bir açıklamaya da ihtiyaç duyulmadığından bu ifadenin bütün vurgusu zâyi olup gitmiştir. Meâl sahipleri tarafından, 'odun taşımak', 'odun yüklenmek', 'odun hamalı' gibi ifadelerle karşılanan bu deyim, Arap dilinde *nemmâm, koğucu, dedikoducu, öteye beriye laf taşıyan fesatçı kimseler* hakkında *mesel* olarak kullanılmakta; tıpkı kocası gibi, Hz. Peygamber'in (s.a) şedîd düşmanlarından olan Ebu Leheb'in karısının fesatçılığını, Hz. Peygamber'in aleyhindeki tezvirâtını ve bu tezvirâtının neticesinde başına gelecekleri gayet veciz bir surette tasvir etmektedir. Ne var ki bütün bu mânâların metnin kendisinden çıkarılabilmesi için, mezkur tabirin *ideomatik* anlamının tesbit edilmesi ve ayetin bu anlam doğrultusunda Türkçe'ye çevirilmesi gerekirdi. Bu yapılmadığı, yapılamadığı gibi, cümleler anlamsız bir şekilde kesik kesik tercüme edildiği için, aslındaki akıcılık ve harmoni tamamen kaybolup gitmiştir.

6. Sonuç

Kur'an'da geçen deyimsel ifadelerin, Kur'an'ın mesajını anlamadaki rolünü vurgulamayı amaçladığımız bu metinde, bazı misallerden hareketle ve ancak bir *giriş* mahiyetinde olmak üzere bu konudaki kanaatlerimizi serdetmeye çalıştık. Verdiğimiz misallerin seçimi esnasında gözönüne aldığımız hususların neler olduğunu özellikle belirtmek isteriz:

Birincisi; misallerin seçimi, hatalı olarak yorumlanan ayetlerin, işbu hatalı yorumlardan hareketle tercümeye kalkışıldığı şeklindeki bir tesbitten hareketle yapıldı. Diğer bir ifadeyle, verilen bu misallerdeki hataların, müfessir ve mütercimlerin esasen pek tabii görülebilecek bir biçimde kendi tercih haklarını kullanmalarından değil, ifadelere aceleyle ve üzerinde doğru-dürüst düşünmeksizin, dahası herhangibir kaynağa da başvurmadan anlam vermelerinden kaynaklandığı gösterilmek istendi. Bu bakımdan, misallerin bir kısmı, hatta önemli bir kısmı, 'farklı anlaşılan' değil, 'yanlış anlaşılan' ayetlerin çevirilerine aittir; dolayısıyla yaptığımız değerlendirmelerde, ayetlerin niçin *farklı* anlaşıldıklarına değil, niçin anlaşılmadıklarına ya da *yanlış* anlaşıldıklarına işaret etmeye çalıştık.

İkincisi; Kur'an'da geçen kelime ve terkiblerin, Arap dilindeki deyimsel karşılıklarının ihmal edilmesi ya da ciddiye alınmaması durumunda ne gibi anlam sapmalarıyla karşılaşılabileceğini göstermek maksadıyla verdiğimiz misallerin bir kısmı, müfessir ve mütercimlerin ayetleri yanlış yorumlamalarıyla değil, (bizce) yanlış yorumları tercih etmeleriyle alâkalıdır. Binaenaleyh bazı misalleri verirken, ayetlerin düpedüz yanlış anlaşıldıklarını söylemekten ziyade, gerekli tedkiklerin ve mu-

kayeselerin yapılmaması, yapılamaması nedeniyle, karar altına alınmış standart yorumlara —bu yorumlar herhangibir eleştiri süzgecinden geçirilmeksizin— sahiplenildiği ve tabiatıyla bu yanlış tercihlerin genel okuyucuya 'öylece' aktarıldığı îma edilmektedir.

Üçüncüsü; sıralanan misaller, müfessir ve mütercimlerin Kur'an'a yönelirken beraberlerinde getirip metne dahil ettikleri önanlamların, önkabul ve önyargıların, onların metni yorumlama tarzlarını nasıl etkilediklerini gösterecek bir şekilde seçildi. Nitekim *Fıkhî* terminolojinin ayetlerin yorumlarına etkisinin tartışıldığı bölümde, bu hususun özellikle altını çizmeye gayret ettik. Çünkü —verilen misallerden de anlaşılacağı üzere— müfessir ve mütercimler, ilgili kelime ve terkibleri anlamlandırırken, bu kelime ve terkibleri, Kur'an'ın nâzil olduğu dönemdeki karşılıklarıyla değil, kendi dönemlerinde yaygınlaşmış anlamlarıyla yorumlamak gibi bir zaaf içerisindedirler.

Dördüncüsü; kelime ve terkiblerin anlam alanlarının daralması ya da değişmesi ve bu sürecin her toplum hayatında yaşanılması kaçınılmaz bir zorunluluk olduğundan, Kur'an ayetlerini yorumlarken *zamanın* 'anlam' üzerindeki etkisine dikkat edilmesi ve mümkün mertebe muahhar anlamlara yenik düşülmemesi gerekirken, müfessir ve mütercimlerin çoğu, sözkonusu tarihsel değişimin farkında olmaksızın ayetlere anlam vermişler ve Kur'an'ın ifadelerini aslına uygun bir biçimde aktaracaklarına, *muahhar* gelişmelerin etkisiyle oluşmuş anlamları, buna hiç de hakları olmadığı halde Kur'an'a mâlederek günümüze taşımışlardır. İmam Gazâlî'nin "*tebdil-i elfaz'dan gaflet etmek*" şeklinde adlandırdığı bu yaygın zaaf, hem Gazâlî'nin, hem de bizim verdiğimiz misallerle tebarüz ettirilmeye çalışılmıştır.

Beşincisi; ayetlerin doğru anlaşılması kadar, anlaşılan mânânın doğru bir biçimde ifade edilmesinin de önemli olduğu sanırız izahtan varestedir. Bu nedenle, bilhassa meâllerde Kur'an ayetlerine bulunan Türkçe karşılıkları da değerlendirme kapsamına aldık ve böylelikle çevirilerdeki başarı derecesini, sadece ayetlerin doğru anlaşılıp anlaşılmaması nokta-i nazarından değil, aynı zamanda düzgün ve anlaşılır bir biçimde ifade edilip edilmemesi açısından da belirlemeye çalıştık. Arap dilindeki (özellikle belağâtın zirvesinde olan Kur'an'daki) deyimsel ifadelere başka bir dilde karşılıklar bulmanın pek o kadar kolay becerilebilecek bir iş olmadığı ve kendi dillerinde bir ustalık kazanamamış olan zevâtın —ki bilebildiğimiz kadarıyla zikredilenler arasında bu yönüyle temayüz etmiş kimseler bulunmamaktadır— özellikle bu alanda yetersiz kaldıkları meselesine böylelikle değinmek imkânı bulduk. Bu husus çok önemliydi; zira deyim ve terkibleri, hatta Arap dilinde kullanılan *hazf, izmar, kalb, takdim-tehir, cinas, mecaz, istiâre, kinaye, ta'riz* gibi söz sanatlarını bilmek önemli olduğu kadar, bu sanatların başka bir dilin yapısı içerisinde ifade edilmesi de çok mühimdir. Nitekim verilen misallerin bir kısmında olduğu gibi, bazı ayetlerin mütercimler tarafından doğru olarak anlaşılmasına rağmen, çoğu kez Türkçe'ye başarılı bir biçimde aktarılamadığı müşahade edilmektedir.

Burada sorunun kapsamı ister istemez genişlemekte ve mütercimin zihnindeki doğru anlam, Türkçe'de buna uygun bir karşılık bulun(a)madığı ya da bu konuda gerekli zahmete giril(e)mediği için, 'tuhaf' ve 'garib' bir mahiyete bürünmektedir. Mütercimlerin, bu tür sorunlarla karşılaştıklarında, birtakım açıklama notlarına başvurmaları ve okuyucularını —verilen misallerde gö-

rüldüğü gibi— 'tuhaf' ve garib' ifadelerle başbaşa bırakmaları gerekirken, büyük çoğunluğunun böyle bir âdeti bulunmadığından, okuyucu meâl meâl, tefsir tefsir dolaşmak zorunda kalmakta ve bu zahmete katlanamayanlar ise bu tür ifadeleri, kelimenin tam anlamıyla *atlamaktadırlar.*

Hâsılı, elden geldiğince ve pek tabii ki belli sınırlar dahilinde kalmak kaydıyla, Kur'an'ı anlamada deyimsel ifadelerin rolü ve önemi üzerine birtakım mülâhazaların serdedildiği bu metni yazmaktaki amacımız, ilim adamlarımızın bu konuyla daha yakından ilgilenmelerini temin etmek ve bu sorunları bir an evvel aralarında müzakereye açmalarının elzem olduğunu kendilerine hatırlatmaktır.

III. Kur'an Çevirileri Üzerine Notlar

1. Kur'an Çevirilerinin Güvenilirliği Sorunu

Kur'an çevirilerine ne kadar güvenebiliriz?

Bu suali, "herhangi bir çeviriye ne kadar güvenilebilirse, Kur'an çevirilerine de o kadar güvenilebilir" şeklinde cevaplamak mümkün ise de mesele sanıldığı kadar basit değildir; zira herhangibir çeviride rastladığınız anlamsız bir ifade hakkında, "böyle saçma şey olur mu!?" diyebilir, hatalı bir ifadeyi ya da yanlış bir görüşü tenkid edebilirsiniz. Fakat Kur'an çevirileri hakkında böyle bir tavır takınabilir misiniz? Meselâ bir ayet çevirisi hakkında, "böyle saçma şey olur mu?" diyebilir misiniz?

• Okuduğu Türkçe çeviride kendisinin "tarla"ya benzetildiğini gören bir müslüman kadın, böyle bir benzetmenin, —en hafif tabiriyle— 'şık' olmadığını i-

tiraf edebilir mi? (Kız öğrenciler buna cesaret edemiyorlar ve "Cenab-ı Allah nasıl buyurmuşsa öyledir" meâlinde cevaplar veriyorlar; fakat sorunun Türkçe'nin azizliğinden veya daha doğrusu mütercimlerin yetersizliğinden kaynaklandığını anladıklarında, bu sefer hislerini daha rahat açığa vuruyorlar.)

• Bir müslüman, okuduğu Kur'an çevirisinde, "dünya hayatı"nın *su*ya benzetildiğini okusa ne düşünür? Meselâ, "bu ne biçim bir benzetme?" diyebilir mi? (Görebildiğim kadarıyla okurlar, çeviride bir sorun olup olmadığını anlamak yerine, bu tür mânâsız benzetmelerden hikmetler çıkarmaya yöneliyorlar.)

• Bir Kur'an çevirisinde, "Allah hiçbir nefse taşıyamayacağı yükü yüklemez" cümlesini okuyan bir müslüman, birkaç satır aşağıda, kendisinden, "Rabbimiz! Bize taşıyamayacağımız yükü yükleme!" şeklinde dua etmesinin istendiğini görse, "Allah Teâlâ, hiçbir nefse taşıyamayacağı yükü yüklemediğine göre, niçin benden muhal olan birşeyi talep etmemi istiyor?" diyebilir; okuduğu metinden şüphelenebilir mi? (Görebildiğim kadarıyla okurlar, çevirde hata arayacaklarına, kendi akıllarından şüphelenmeyi takvaya daha yakın buluyorlar.)

Hâsılı, müslümanlar bu tür çelişkileri farketmedikleri gibi, Kur'an çevirilerinde rastladıkları mânâsız benzetmeleri de görmüyorlar. Ehli olmadığı veya bir başkası kendisine göstermediği sürece, müslüman zihni, okuduğu çevirideki mânâsızlıkları, kaba benzetmeleri, bayağı ve çirkin ifadeleri hissetmiyor, hissedemiyor; çelişkilerin, tutarsızlıkların, saçmalıkların farkına varmıyor, varamıyor. Bu nedenle de okuduğu metinle hesaplaşabileceğini, hatta hesaplaşması gerektiğini aklına bile getiremiyor.

Niçin? Çelişkileri farkedecek bir zekâ düzeyine mi sahip değil? Benzetmelerdeki mânâsızlıkları ve kabalıkları görmesini sağlayacak edebî zevk ve kültürden mi yoksun? Kültürsüzlük mü, eğitimsizlik mi, nedir bu körlüğü oluşturan temel etmen?

Zikredilen ihtimallerin hiçbiri bu körlüğün asıl sebebi değil! Bilakis asıl sebep, müslüman okur'un, okuduğu çevirinin, en nihayet herhangibiri tarafından yapılmış herhangibir çeviri olduğunu unutup Kur'an'ın orijnal metniyle çevirisi arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmak hatasını işlemiş olmasıdır.

Ne yazık ki bugün zihinlerde Kur'an'la Kur'an çevirileri özdeşleşmiş bir haldedir ve bu *özdeşleştirme* zaafı sebebiyledir ki bir müslüman, okuduğu Kur'an çevirisinde rastladığı çelişkili bir ifadenin, mânâsız, çirkin ve kaba bir benzetmenin üzerine gidemiyor; biraz gayret edip başka bir çeviriyle karşılaştırır da aynı ibareyi orada da görürse, bu sefer yerinden hiç kımıldayamıyor; —hâşâ— Kelâmullah'tan şüphelenmek veya Allah Teâlâ'nın Kelâmı'nda bir hata aramak gibi bir *cürm-i kebîr* işlemiş olacağını zannediyor.

Bu yüzyılın başlarında, Kur'an'ın Türkçe'ye çevrilmesine karşı çıkan âlimlerin başlıca endişesi, Kur'an ile çevirilerin birbirleriyle özdeşleştirilebileceği korkusuydu.

İtiraf etmem gerekirse, önceleri bu gerekçeyi birçokları gibi ben de pek ciddiye almamış, daha doğrusu bunun abartılmış bir korku, lüzumsuz bir vehim olduğunu düşünmüştüm. Oysa henüz bu asır sona ermeden, *vehim* olarak nitelediğimiz durum bir *gerçek* halini aldı.

Bir arkadaşım, "İki kızkardeşi bir arada tutmayın" ayetine (!) istinaden eşiyle baldızını aynı odaya sokma-

dığını söyleyince çok gülmüştüm. Yine bir arkadaşım, Hz. Eyyüb'ün, karısına "yüz dalı olan bir sopa" ile vurduğuna dâir bir ayet (!) nakledince çok şaşırmıştım. Kur'an'ı Türkçe'ye çeviren genç bir aydına (!), "dünya hayatı ile su arasında ne alâka var?" diye sorduğumda, onun hemen *âb-ı hayat*'ın (!) ontolojik ve epistemolojik temellerinden söz açtığına tanık olmuştum. Bir defasında bir ilahiyat hocasını, "ölüleri saymak" (!) şeklindeki çeviriden hareketle nüfus sayımının faydalarını anlatırken dinlemiştim.

Bayram hutbesinde Kevser Sûresi'ni tefsir ederken Kurban Bayramı ile Bayram Namazı'nı anlatan bir imam arkadaşıma, bir fırsatını bulup, Mekke'de nâzil olan bir sûrede Bayram Namazı'nın ne işi olduğunu sorduğumda, bu sualin cevabını kendisinin de bulamadığını söylemişti. Kezâ bir hocaefendinin Kur'an ayetlerine istinaden, Âdem ile Havva'nın çocuklarının üreme biçiminden *ensest* ilişkinin o zaman için bir *zaruret* olduğunu söylediğini; sonra da "zaruretler haramları mübah kılar" kaidesini delil diye öne sürdüğünü duyunca, "zaruret insanlar içindir, Allah için zaruret olmaz" demiş; bu arada fıkhî bir kaidenin mebde ve meâda dâir mesâilde nasıl olup da istimal edildiğini anlayamamıştım.

Cenab-ı Allah'ın Kitabı'nı bu tür zaaflardan, hatalardan, anlatım bozukluklarından ve ifade düşüklüklerinden tenzih ederim; ucuz çevirilerin zaaflarını fırsat bilip Allah'ın Kitabı'na ta'n etmeye kalkışan cahilleri şiddetle reddederim. Mütercimleri ise Allah'ın adaletine havale etmeyi bir vazife bilirim.

Halka gelince, keşke, "Bu halk, böylesine ucuz çevirilere/yorumlara lâyık değil" diyebilseydim!

2. Kur'an'da "zevc-imrae" Kelimelerinin Anlamı

Kur'an'ın hikmetlerini, Kur'an'ın mesajını Türkçe çevirilerin açtığı pencereden izlemeye çalışanlar, umumiyetle Arap dili'nin kendine mahsus inceliklerini küçümsemek eğilimindedirler. Arap dili bir yana, Kur'an dilini bile dikkate alanların sayısı pek azdır. Haliyle, bir dilden bir dile yapılan çeviri işleminin kaynak metindeki mânâ zenginliğini yok ettiğini savunanların, mübalağa etmekle suçlanmalarını çok görmemek gerekir.

Filhakika bu itirazların haklı tarafı yok da değildir. Ancak dinini ciddiye alan bir müslümanın, iman etmiş olduğu Kitab'ın dilini de ciddiye alması bir vecibedir. İşte bu nedenle Kur'an mütercimlerince özen gösterilmeksizin Türkçe'ye aktarılan iki sözcüğü misal olarak vermek istiyorum: *zevc* ve *imrae*.

Kur'an her defasında Hz. Adem'in *zevc(e)*sinden bahsederken, buna mukabil Hz. İbrahim, Hz. Zekeriya, Hz. Lut ve Hz. Nuh'un, hatta Firavun ile Aziz'in "imrae"lerinden söz eder. Kezâ Kur'an'da *zevc* (çoğ. *ezvac*) kelimesinin çok çeşitli kullanımları olduğu ve fakat dişil (*zevce*) formunun bulunmadığı malumdur.

Bu kelimelerden ilkini (*zevc*) 'eşi', diğerini (*imrae*) ise 'karısı' veya 'kadını' diye Türkçe'ye çevirmek mümkün. Ne ki bu sözcükler, Kur'an mütercimlerinin çoğu tarafından gelişigüzel bir biçimde Türkçe'ye aktarılmış, meselâ *imrâe* sözcüğüne mukabil herhangibir tefrikte bulunmaksızın "hatun, hanım, eş, karı, kadın" sözcükleri kullanılmıştır.

"Hz. İbrahim'in eşi" ile "Hz. İbrahim'in karısı" demek arasında Türkçe açısından bir fark var mıdır? Sözgelimi Türkçe'de "Firavun'un eşi" deseniz ne olur, "Fi-

ravun'un karısı" deseniz ne olur? Türkçe açısından hiçbir şey olmaz; zira bugün Türkçe'de, filanın "eşi, karısı, hanımı" gibi tabirler umumiyetle *eşanlamlı* olarak kullanılır; ancak bazı bölgelerde (msl. İstanbul'da) 'eşi' ve 'hanımı' tabirleri, 'karısı' tabirinden daha kibar bir kullanım olarak kabul edilir ve özellikle tek başına 'karı' tabirini kullanmak bir *kabalık* sayılır.

Peki Kur'an dilinde böylesi bir eşanlamlılık mevcut mu? Hayır! Çünkü Kur'an, a) *ihanet*, b) *inanç farklılığı*, c) *dulluk*, d) *kısırlık* gibi unsurların bulunduğu yerlerde 'zevc' (*eş*) sözcüğünü kullanmaz. "Aziz'in eşi" demez; zira kadın kocasına ihanet etmiştir. "Firavun'un eşi", "Lut'un eşi", "Nuh'un eşi" demez; zira bu kadınlar kocalarının dininden değildir (Firavun'un karısı mü'min, diğer ikisi kâfirdir). "İmran'ın eşi" demez; zira Hz. Meryem'in annesi duldur. Kezâ "İbrahim'in eşi", "Zekeriya'nın eşi" demez; zira her iki kadın da kısırdır. (Hz. Zekeriya evlat sahibi olmakla müjdelenince, Kur'an hemen onun hakkında 'zevc' (=*eş*) sözcüğünü kullanacaktır.)

Zevciyyet (bir erkekle bir kadının birbirlerine eş olmaları), Kur'an diline göre; a) *sadakat*, b) *muhabbet*, c) *viladet* ve d) *nikah* unsurlarından birinin eksik oluşuyla ortadan kalkar. Sözgelimi sadakat yoksa (=ihanet) veya muhabbet kalmamışsa (=inanç farklılığı) *zevciyyet* (=eşlik) karı-koca için kullanılabilir bir sıfat olmaktan çıkar; kadın, kocasının 'eşi' değil, 'karısı' diye anılır. Bu ikinci vasıftan, aşağılayıcı ve tahkir edici bir mânâ çıkarılmamalı; sadece bir dilin mantığının başka bir dilin mantığından farklı işlediğine dikkat edilmelidir.[24]

[24] Bu konuda ciddi bir tedkik için bkz. Dr. Aişe Abdurrahman, *el-İ'câz'ul-Beyanî li'l-Kur'an*, Kahire, 1987

Bu açıklamalardan sonra, sanırım şöyle bir sual sormaya hak kazanmış sayılabiliriz: *Kur'an çevirileri, niçin bizleri bu incelikler karşısında duyarlı kılmıyorlar?*

Bu sualin doğru cevabını bulmak için, çeviriler karşısında daha eleştirel bir tutum takınmak ve böylelikle mevcut çevirilere lâyık olmadığımızı ispat etmek zorundayız diye düşünüyorum. Aksi takdirde "Adem'in zevcesi" tabirini okuyacak ve fakat, Hristiyan geleneğindeki "Havva'nın ihaneti" sendromuna Kur'an'ın verdiği beliğ cevabı görmekten mahrum kalacağız. Kezâ "Firavun'un karısı", "Nuh'un karısı", "Aziz'in karısı" tabirlerini okuyacağız ve fakat dil'le muhtevanın, üslûbla mânânın bu denli yüksek seviyedeki izdivaclarına tanıklık yapma şansımızı kaybedeceğiz.

Bu seviyeye ulaşmak için çaba harcamaz, ucuz çevirilerin ruh sağlığına zararlı anlamları ile oyalanmayı sürdürürsek, hiçbirimizin, "Firavun'un eşi", "Lut'un hanımı", "Adem'in karısı" şeklindeki çevirilere istinaden Kur'an'ı anladığımızı, anlayabileceğimizi söylemeye hakkımız olmaz.

Bu çevirileri utanmadan önümüze getirenlerin, Kur'an'ı anlama, onun feyz u hikmetinden istifade etme seviyeleri bu olursa, çevirilere mahkûm edilen halkın seviyesi nice olur? Binaenaleyh bir-iki çeviriden birkaç ayet iktibas edip ahkâm kesen *gazeteci-yazar, araştırmacı-yazar* takımına haksızlık etmeyi bırakalım da onların ellerine bu kötü çevirileri verenlerde hiç suç yok mu, bir de işin bu tarafına bakalım.

Bakalım ve merhum Elmalılı'nın şu uyarılarına kulak verelim:

> Öylelerini görüyoruz ki Kur'an'ı anlamıyor ve *tefsirlere müfessirlerin tevilleri karışmıştır* diye onları da kâle

> almak istemiyor da eline geçirdiği tercümeleri okumakla Kur'an'ı tedkik etmiş olacağını iddia ediyor; düşünmüyor ki okuduğu tercümeye âlim müfessirlerin tevili değilse, cahil mütercimin re'yi ve tevili, hatası, noksanı karışmıştır.

Bu satırların yazıldığı tarih 1935... Şimdi ise 2005 yılındayız. Ne dersiniz, şimdi daha iyi bir durumda olduğumuz söylenebilir mi?

3. Tarla, Ekin, Kültür ve Kadın

Okurlardan gelen tepkileri nazar-ı dikkate alacak olursak, "Kur'an çevirilerinin dünyası"nı bir süre daha ziyaret etmeyi sürdürmemiz gerekecek...

Bu durumdan şikayet ediyorum sanılmasın. Şahsen ben üzerime düşeni yapmaya hazırım. Lâkin bu "dünya"yı, gazete yazıları ölçüsünde ne kadar ve nasıl resmedebileceğimi şimdiden ve tümüyle kestirebildiğimi de söyleyemem. Ne ki halkın Kur'an'ı anlayabilmek, o'nun hidayetinden müstefid ve müstefiz olabilmek maksadıyla başvurduğu —neredeyse— yegâne vasıta olan Kur'an çevirilerinin (*meâllerin*) ne idüğünü ortaya koymanın ve bu çevirilerin Kur'an'ın hidayetini gölgelemelerine izin vermemenin, kendisinden kaçınılamayacak bir *vecibe* olduğunu da biliyorum.

Bu nedenle mesaimizin bir kısmını Kur'an çevirilerinin dünyasına ayıracak ve hiç değilse bir süre daha bu dünyanın sorunlarını paylaşmaya çalışacağız. Bu dünyayı tanımak ve Kur'an ayetlerini kendi anadilleriyle daha sağlıklı olarak anlamak arzusunda olanlar, umarım bu yazılardan istifade ederler; ellerinde ve evlerinde bulundurdukları meâllerin sıhhat derecelerini de bu vesileyle kontrol etmek imkânına kavuşurlar.

Bazı okurlar, bir önceki yazımda sözünü ettiğim Bakara: 223 ayetinin anlamına ve çevirilerine ilişkin eleştirime açıklık getirmemi istiyorlar; zira güvendikleri bazı kimselere (!) sözkonusu eleştirimi naklettiklerinde, *hars* kelimesinin Türkçe'deki karşılığının *tarla* olduğu ve dolayısıyla yapılan çevirilerde bir hata bulunmadığı cevabını almışlar. Bu sebeple bana da —haklı olarak— "Siz *hars* kelimesine hangi anlamı veriyorsunuz?" diye soruyorlar.[25]

Önce şu hususa bir açıklık getirelim: Arapça'daki *hars* kelimesinin Türkçe'deki karşılığı *tarla*'dır; yani biz, bu kelimenin "tarla, mezrâ, ekinlik, ekin yeri" mânâsına gelmediğini söylüyor değiliz. Bilâkis bizim eleştirimiz, buradan sonra, yani *hars* kelimesinin Türkçe'de ancak *tarla* kelimesiyle karşılanabileceğini kabul ettikten sonra başlıyor. Çünkü biz, "kadınlarınız sizin tarlanızdır" ifadesiyle yapılan benzetmenin (kadınların *tarla*'ya benzetilmesinin), *Türkçe açısından* 'şık olmayan', hatta 'kaba ve yakışıksız' bir benzetme olduğunu söylüyoruz.[26]

"Türkçe açısından" diye üzerine basa basa vurguluyorum; zira Arapça ve Türkçe'de bu kelimenin

[25] Marmara İlahiyat Fakültesi'nde düzenenlen bir panele katılmış ve orada da bu misali vermiştim. Y'rd. Doç. Hidayet Aydar'ın bu konuşmamı esas alarak yazdığı bir tenkid yazısını (*Kur'an'daki Teşbihlerden: Kadınlarınız Sizin Tarlanızdır,* "Kur'an Mesajı", sy. 3, sh. 52-58, Ocak-1998) bilahare okumak fırsatını buldum. Sayın Aydar'ın tartışmanın üzerinde cereyan ettiği zemini tam mânâsıyla kavrayamadığı anlaşılıyor. Binaenaleyh görüşlerimi *yazılı* olarak açıklamak bakımından bu makalenin şimdilik yeterli olduğu kanaatindeyim.

[26] Ziya Gökalp'in Fransızca *culture* kelimesini *hars*'la karşılamasından cesaret alan bazı sağcı sosyologların, "*hars u nesli* yok etme çabasından" söz eden bir ayeti (Bakara: 205), "kültür düşmanlığı"yla izah etmek gibi komiklikler yapmalarına sadece tebessümle mukabele ediyorum.

mecazî kullanımı bakımından tam bir mütekabiliyet bulunmamaktadır.

Bilindiği üzere kelimeler, biri *hakikî,* diğeri *mecazî* olmak üzere farklı mânâlar taşırlar. *Hars* kelimesi de böyledir ve bu kelime hem Arapça'da, hem de Türkçe'de "tarıma elverişli olan, sınırlı ve belirli bir toprak parçası" anlamına gelmektedir. Bu anlam, *hars* kelimesinin *hakikî* anlamıdır ve burada bir sorun yoktur. Sorun kelimenin *mecazî* anlamındadır; zira Arapça'da bu kelimeyle kadının 'kadınlık uzvu' kastedilerek *doğurganlığına* atıf yapılmakta ve böylelikle kelimeden ikincil bir anlam (*mecâzî anlam*) elde edilmektedir. Nitekim Kur'an'da da *hars* kelimesi hem *hakikî* anlamıyla, hem de *mecazî* anlamıyla kullanılmıştır. [Msl. Kur'an'da *ahiret ekini, dünya ekini* mânâsında *hars'ul-âhire, hars'ud-dünya* (Şûra: 20) tabirleri geçer.]

Bakara: 223 ayetine gelince, burada kelime *hakikî* anlamıyla değil, *mecazî* anlamıyla kullanılmaktadır (*ve hâzâ mecâzun;* Zemahşerî). Kezâ Elmalılı Hamdi Yazır da bu hususa dikkat çekmiş ve bu tabirle kadının kadınlık uzvunun *yere/toprağa,* erkeğin nutfesinin *tohuma,* doğacak çocuğun da *hâsılâta/mahsûle* benzetilerek bir 'istiâre' yapıldığını söylemiştir. [Bu izahın, Caferî mezhebine ait bir yoruma cevap teşkil ettiğini de belirtmek isterim.]

Peki Türkçe'de *tarla* kelimesi, Arapça'daki gibi bir mecazî anlama sahip midir? Türkçe'de 'kadın' ile 'tarla' kelimeleri arasında edebî bir münasebet kurulmuş mudur? *Tarla* kelimesi, kadınlarla ilgili bir benzetmenin unsuru olarak kullanılmakta mıdır?

Hiç kuşkusuz ki bu sualler cevaplanmadıkça, *hakikî* anlamlar arasındaki eşdeğerliliğin bize bir yararı olmaz;

zira tartışma, hakikî değil, 'mecazî' eşdeğerlilik üzerinedir. Ne ki *hars* kelimesinin mecazî anlamına denk olmak kaydıyla *tarla* kelimesinin mecazî bir anlamı bulunmamaktadır. Binaenaleyh "*nisâukum harsun lekum*" ayetini okuyan bir Arab'ın aklına *hars* kelimesinin *mecazî* anlamı; "kadınlarınız sizin tarlanızdır" şeklindeki çeviriyi okuyan bir Türk'ün aklına ise, —ister istemez— *tarla* kelimesinin *hakikî* anlamı gelecektir. Bu sebepten olsa gerek, birçok yerde *hars*'ı *ekin*'le karşılamaktan çekinmemiş olan merhum Elmalılı, bu ayete gelince, kelimeyi Türkçeleştirmekten şiddetle kaçınmış ("Kadınlarınız sizin için bir *hars*tır. O halde *hars*ınıza...") ve ardından gerekli açıklamaları yaparak kelimenin Arapça'daki mecazî anlamını iknâ edici bir biçimde ortaya koymuştur.

Hâsılı bizim talebimiz, okuru *tarla* kelimesine mahkûm eden piyasa mütercimlerinin bu kadarcık bir zahmete katlanmaları; Said-i Nursî'nin şu sözünü hep akıllarında tutmaları:

> Mecâz ilmin elinden cehlin ehline düşerse hakikate inkilâb eder, hurafâta kapı açar.

4. "Saf Anlam" ve/veya "Yorumsuz Çeviri"

Çeviri ve *yorum* sözcüklerinin delâlet ettiği faaliyetin keyfiyetini bilenler, hiç kuşku yok ki her çevirinin en nihayet bir 'yorum' değeri taşıdığını da bilirler. Çeviri işlemi, mütercimin kaynak-metin'le amaç-metin arasında tam bir *eşleştirme* yapması demek olmadığı gibi, kaynak metnin tüm hususiyetlerini amaç-metne taşıması da demek değildir. Sözgelimi, "no smoking!" şeklindeki bir bildiriyi, "sigara içilmez" diye Türkçe'ye çevirebilir ya da bu bildiriyi, "üzerinde çarpı işareti olan bir sigara" resmiyle gösterebilirsiniz. Bu takdirde bildiri her iki dilde de *eşdeğerli* olarak gerçekleşecektir. Ne ki bildi-

rilerin tamamı bu tür standart göstergelere yüklenerek iletil(e)mez.

Kur'an'ın hikmet ve mesajını, çeviriler (*meâller*) yoluyla anlamaya, kavramaya çalışan kimselerin, evvelemirde akıllarında tutmaları gereken şey, bu hikmet ve mesaja, en nihayet herhangibirinin herhangibir çevirisi vasıtasıyla (yani, bir aracılık kurumunun süzgecinden geçtikten sonra) muhatab olduklarıdır. Acaba bu süzgecin delikleri, ne kadar ince, ne kadar kalın?

Zihinlerinde, metin'le çevirisi arasındaki mesafeyi ortadan kaldırıp ikisini özdeşleştirmiş olanların işi zor. Farklı çeviriler yapmak ve tabiatıyla farklı yorumlar bulunmak ihtimali olmasaydı, belki bu özdeşleştirmenin hoş görülebilir, katlanılabilir bir tarafı olabilirdi. Ne ki fiilî durum böyle değildir; zira ortalık hem farklı çevirilerle, hem de farklı yorumlarla dolu.

Peki bu halde Kur'an çevirilerine muhatab olan insanlar ne yapacak, farklı çeviriler karşısında, Kur'an'ın hikmetinin bunlardan hangisi olduğuna nasıl karar vereceklerdir?!

Bir meâl okuyucusu, piyasadaki herhangibir Kur'an çevirisini açıp Bakara: 102 ayetinde, "Babil'de *Harut* ve *Marut* adlı iki meleğe sihir indirildiğini" okusa, 'sihir' gibi yapılması şer'an haram ve yasak olan bir fiilin nasıl olup da Allah tarafından meleklere öğretildiği sualine ne cevap verecektir?

Bu, en nihayet bir yorum meselesidir ve yorum ehlinin eserlerine (tefsir kitaplarına) başvurmak sûretiyle zâhirdeki bu müşkil giderilebilir, hiç değilse bu yolda bir gayret gösterilir. Bu durumda, eldeki çeviriler, okuru, kendileri dışındaki kaynaklara göndermiş, hatta mahkûm etmiş olmayacaklar mıdır? Bu bir.

İkincisi; aynı okur, bu sefer başka bir çeviriye (msl. Diyanet İşleri'nin yayımladığı meâle) bakmayı akıl ederse ve orada da "Babil'de Harut ve Marut adlı iki meleğe sihir indirilmediğini" okursa, bu sefer ne yapacak, iki çeviriden hangisini Kur'an'ın gerçek ve asıl beyanı olarak kabul edecektir? Bu metinlerde herhangibir ek açıklama yapılmadığına göre, çevirilere mahkûm olan okur, bu işin içinden nasıl çıkacak, bu konuda üçüncü kişilere Kur'an'ın beyanının hangisi olduğunu nasıl söyleyecektir?

Kezâ, bir meâl okuyucusu, piyasadaki herhangibir Kur'an çevirisini açıp Âlu İmran: 7 ayetinde, "Müteşabih ayetlerin mânâsını ilimde râsih olanlar da dahil Allah'tan gayrı kimsenin bilemeyeceği" şeklinde bir hükümle karşılaşsa ve bir *akide* hâlini almış bu hükmü kendisine esas tutarak başkalarına tam da müteşabih ayetleri tevil etmemek gerektiğini söyleyeceği sırada, bir başka çeviride, "Müteşabih ayetlerin mânâsını hem Allah'ın, hem de ilimde râsih olanların bildiğini/bilebileceğini" okusa, ne yapacaktır? Bu iki müteârız hükmün arasını nasıl bulacak, bu iki çeviriden hangisini Kur'an'ın gerçek ve asıl beyanı olarak kabul edecektir?

Tekrarlayacak olursak, bu durumda, eldeki çeviriler, okuru, kendileri dışındaki kaynaklara göndermiş, hatta mahkûm etmiş olmayacaklar mıdır?

Bu sualler muvacehesinde dile getirmeye çalıştığımız sorun şudur: Kur'an çevirilerinin en birincil ve en önemli zaaflarından biri, anlamı standardize etmeleri, bu çevirilerin en nihayet birer *yorum* değeri taşıdığını u-

nutan okuru alternatifsiz anlamlarla karşı karşıya bırakmalarıdır. Öyle ki bir tek anlamla ve üstelik hiçbir ek açıklamaya müsadif olmaksızın karşı karşıya gelen okur, bu bir tek anlamı, Kur'an'ın gerçek ve asıl beyanı sanmakta, Kur'an adına, hesaba çekilmemiş ve en nihayet birer *yorum* oldukları unutulmuş olan piyasa çevirilerini aktarmayı bir marifet addetmektedir.

Tefsirlerin hurafelerle, israiliyâtla dolu olduğuna ikna edilip Kur'an çevirilerinde *saf ve sade anlamı* bulacaklarına inandırılan insanlar, bugün artık tefsir kitaplarına bakma alışkanlıklarını kaybetmişler, *mukayeseli meâl okuma* denilen ucuz bir yönteme başvurmak sûretiyle kendilerini kolayca *Ehl-i Kur'an* ilan etmişlerdir.

Doğrudur, tefsir kitaplarında *hatalı* yorumlar, Kur'an'ın asaletine yakışmayan *lüzumsuz* bilgiler, belgeler vardır; fakat bu doğru yorumlar da, farklı anlamlar da aynı kitaplarda mevcuttur. Binaenaleyh en kısa, en zayıf, hatta en gayr-ı muteber tefsir kitaplarında dahi doğru yorumlar da, yanlış yorumlar da birarada yer almakta, farklı görüşler, farklı bilgiler bu kitaplarda değişik seviyelerde kendilerine yer bulabilmektedirler. Okur'un yapacağı iş, biraz gayret edip bu farklılıklar arasında doğru tercihtir.

Peki ya çeviriler? Tek ve sabit anlam... Alternatifsiz yorum... Açıklamasız, izahsız bir yorum despotluğu... Üstelik saflık ve sadelik aldatmacası... Evet, tam halka göre... tembellere göre, emir erlerine göre... Sığlık, basitlik, teklik, tembellik... Peki sonuç?

Sonuç: "Biz bu kadar ucuz çevirilere layık değiliz" demeyi öğrenebileceğimiz günü beklemek...

5. Kur'an'da 'din' Kelimesinin Kullanımı

"Din'i yalan sayanı (*yalanlayanı*) gördün mü?" [Mâun: 1]

Bu cümleyi okuduğumuzda aklımıza ne gelir ve yalanlanan şeyin (!) ne olduğunu düşünürüz?! Pek tabii ki din'in... 'Din' sözcüğü ya da "Din'in yalanlaması" neyi çağrıştırır? Elbette İslâm Dini'ni... Kur'an çevirilerinin kâhir ekseriyetinde bu şekliyle yer alan ifadenin anlamı, acaba gerçekte, metinde kastolunan anlam mıdır?

Ebu'l-A'lâ Mevdudî'nin *Kur'an'da Dört Terim* adlı eserini üstünkörü okumuş olanların, *din* teriminin medlûlâtı hakkında söyleyecekleri çok şeyin olduğunu tahmin edebiliyorum. Bu kimselerin, *din* kavramının siyasal içeriği üzerine uzun söylevler çekebileceklerinden; din'i yalanlayıp reddetmenin, bir hayat tarzını, bir yönetim biçimini reddetmek demek olduğuna dâir temellendirmelere girişeceklerinden hiç kuşkum yok. Nitekim isimlerini vermek istemediğim bazı dergilerde Mâun Sûresi'nin mezkur ayeti hep bu bağlamda yorumlanmış; Kur'an çevirilerini esas alanların tamamına yakını, hep ilk akla gelen bu mânânın etrafında dolaşıp durmuşlardır. Fakat Kur'an çevrilerinin tuzağına düşen bu kimselerin akıllarına, Kur'an'ın kasdının bu olmadığı nedense hiç gelmemiştir.

Kur'an'ın bilhassa *Medenî* ayetleri nazar-ı dikkate alınırsa, *din* kelimesinin, "İslâm Dini" terkibinde yer alan 'din'in mânâsıyla eşdeğerli olduğu söylenebilir ve bu meyanda birçok misal de zikredilebilir. Fakat Mekkî ayetlerde (bilhassa ilk inen ayetlerde) kullanılan *din* kelimesi, tamamiyetle değilse bile umumiyetle farklı bir anlam taşır ve bu kelime ya 'yevm' kelimesiyle izafete girer (*yevm'ud-din*), ya da 'bâ' edatıyla birlikte 'kezzebe-saddaka' fiillerini tümler (*kezzebe/saddaka bi'd-din/bi-*

yevmi'id-din). [Misaller için bkz. Fatihâ: 4; Tin: 7; Mutaffifin: 11; İnfitar: 9, 15, 17-18; Meâric: 27; Müddessir: 46; Zâriyat: 12; Vâkıa: 56; Sad: 78; Saffat: 20, vs.]

"Din Günü" terkibindeki *din* kelimesi, 'cezâ' (=*karşılık*) mânâsına gelir ve basitçe bu terkible, "insanın dünyada iken yapıp ettiklerinin karşılığını göreceği an" kastedilir. Binaenaleyh insanın "din günü"nü yalanlaması ya da doğrulaması, işte bu ânı, yani ölüp dirildikten sonra amellerinin gerçek karşılığını göreceği ânı yalanlaması veya doğrulaması demektir. Bu kelime, Mâun: 1 ve İnfitar: 9 ayetlerinde olduğu gibi, *yevm* kelimesiyle izafete girmeksizin tek başına kullanılsa da bu mânâyı taşır; zira gerek kelimenin kök anlamı, gerek "kezzebe-bi" formuyla kullanılıyor olması, gerekse ilgili ayetlerin siyak-sibakı, bu mânâyı teyid edici karinelerdendir.

Klasik müfessirlerin açıkça işaret ettikleri üzere, sadece lugavî karineler değil; tefsir otoritelerinden, erken dönemlerden itibaren nakledilen açıklamalar da bu doğrultudadır. Ne ki Türkçe Kur'an çevirilerinin sahipleri, bu terimin kullanımları üzerinde ne kendileri mesai sarfetmişler, ne de klasik tefsir eserlerine bakmayı akıl edebilmişlerdir. Böylelikle ezbere ve alelacele yaptıkları çevirilerle okurlarını aldattıkları yetmiyormuş gibi, onların Kur'an'ın hikemiyât ve füyûzâtından istifade etmelerini de engellemişlerdir.

Türkçe Kur'an çevirilerinin, ikinci dereceden muhatapları nasıl etkilediğine dâir bir örnek verelim:

Demokratik Sol Çözüm dergisinin Ağustos 1998 tarihli sayısında imzasız bir makale yer alıyor: *Kur'an'ı Anlayarak Okumak!* Kur'an'ın anlaşılmasına dâir gelişigü-

zel biraraya getirilmiş birkaç ayeti sıraladıktan ve aralarda beylik bazı laflar ettikten sonra adı meçhul yazar şöyle diyor:

> Burada değinmediğimiz *Türkçe ibadet* konusu da Kur'an'ı anlayarak okunmaya başlanmasının ardından, kendiliğinden çözüme kavuşabilecek bir konudur. Dinsel yaşama çekidüzen verme gayretlerinin belli bir süre sonra başarıya ulaşacağından kuşku duymuyoruz.

Önümüzdeki Ramazan'a şimdiden hazırlık mı yapılıyor bilemiyoruz ama, yazarın çok iddialı olduğu muhakkak. Her neyse bu cümlelerin altını çizip iddialarıyla birikimi arasında ciddi bir mesafenin bulunduğu anlaşılan yazarımızın şu sözlerine bir bakalım:

> Aşağıda Maun suresi'nin şiirsel ve akıcı bir dille Türkçe çevirisi yer almaktadır. Surenin bu şekilde okunmasının vereceği manevi hazzın, Arapça okunmasının vereceği manevî hazla kıyaslanmasını siz okurlarımıza bırakıyoruz:
>
> Dini yalanlayan kulu gördün mü?
> Dini yalanlamak kişiye ün mü?
> Yetimlere bakmaz hiçbir kez onlar
> Yoksulu doyurmak istemez onlar
> Vay haline, vayki onlar hep sapık
> Bu haliyle namaz kılan münafık
> Onlar namazından şüphesiz gafıl
> Onlar riyakardır, riyakar bil
> Zekatı vermezler, vermezler onlar
> Hakka hakikate ermezler onlar.[27]

[27] Bu zât, 7 ayetlik sûreyi 10 ayete çıkarmış. Oysa daha önce Behçet Kemal Çağlar, bu sûreyi 5 ayete indirmişti. (*Kur'an-ı Kerim'den İlhamlar*, sh. 52, Ankara, 1995)

Kur'an'a biraz saygı duyan, Türkçe'yi biraz bilen bir kimsenin; Kur'an'ı tahrif, Türkçe'yi katleden bu çeviriden değil manevî, edebî bir haz dahi alabileceğini sanmıyorum. Bu arada, şekerleme kağıtlarındaki mânileri andıran bu manzumenin nâzımına da Allah'tan korkmasını, kullardan utanmasını salık veriyorum.

Bu manzumenin, piyasa çevirilerinden istifadeyle hazırlandığında şüphe bulunmadığından, asıl kabahati ikinci el pazarlamacılarda değil, Allah'ın Kitabı'nı yalan-yanlış Türkçe'ye çevirip böylesi cahillere fırsat veren meâl sahiplerinde aramak gerekiyor.

Bu yargımı *ağır* bulanlar varsa, ellerindeki Kur'an çevirileriyle yukarıdaki manzumeyi karşılaştırmayı denesinler lütfen!

6. Kur'an ve Cumhuriyet

İbrahim Kardeş, 2 Eylül 1998 tarihli *Yeni Şafak*'taki "Dil Burcu" köşesinde, İsmail Ferruh Efendi'nin Kur'an tercümesinin 1323 tarihli matbu bir nüshasını bir arkadaşının kütüphanesinde gördüğünden bahisle, hem "Osmanlı döneminde Kur'an-ı Kerim'in dilimize çevrilmediği, buna izin verilmediği, Cumhuriyet döneminde ve Cumhuriyet sayesinde halkın Kitab'ına erişebildiği" iddialarına temas etmiş, hem de bu tercümenin II. Meşrûtiyet'ten evvel tab'edildiğine işaret ederek zihnine takılan bazı sualleri dermiyan etmiş.

Sevgili İbrahim Kardeş'in bu vesileyle yaptığı nazikâne atfı da bir fırsat addetmek suretiyle hem matbu çeviriler tarihinin ilk örneklerinden biri olan İsmail Ferruh Efendi'nin çevirisi hakkında bazı bilgiler vermek, hem de mezkur iddialarla ilgili bazı kanaatlerimi serdetmek isterim:

İsmail Ferruh Efendi'nin *Tefsir-i Mevâkib* adlı eseri, Hüseyn b. Ali el-Kâşifî'nin (öl. 1494) *el-Mevâhibu'l-Aliyye* adlı Farsça Tefsirinin Türkçe tercümesinden ibarettir: *Terceme-i Tefsir-i Mevâhib.*

Daha önce XVI. asırda (1575'de), Ebu'l-Fadl Muhammed el-İdrisî el-Bitlisî (öl. 1595) tarafından Türkçe'ye çevrilen bu Farsça Tefsir, XIX. asrın başlarında (1830'da), İsmail Ferruh Efendi tarafından ikinci kez Türkçe'ye kazandırılmış, bu tarihten otuzbeş yıl sonra (1865'de) İstanbul'da iki cilt halinde de tab'edilmiştir. Bu eser II. Meşrûtiyet'e kadar tam yedi kez basılmıştır: 1865, 1870, 1879, 1899, 1902-1903, 1905, 1905-1906. (Ben bunların sadece üç basımını tedkik edebildim.)

Âyıntabi Mehmed Efendi'nin *Tibyan* (1841-42) adlı Türkçe Tefsiriyle birlikte, II. Meşrûtiyet öncesi en ziyade basılan ve okunan eserlerin başında gelen *Tefsir-i Mevâkib,* 1959 yılında Süleyman Fahir tarafından Latin harflerine aktarılmış ve son olarak 1987 yılında Ahmet Ağırakça ile Beşir Eryarsoy tarafından, *Nüzûl Sebepli Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli* adıyla yeniden düzenlenerek neşredilmiştir.

Sevgili İbrahim Kardeş'in naklettiği diğer iddialara gelince, onlara da bir nebze temas etmekte fayda mülâhaza ediyoruz:

Kur'an'ın matbu tercümesi Tanzimat'la (Tibyan ve Mevâkib'le) başlar ve bugün bizim 'meâl' adını verdiğimiz formdaki ilk müstakil neşri de 1914'de yayımlanır. Mütercimi *Zeki Meğamiz* adlı Katolik bir hristiyan olan bu çevirinin sadece beş forması basılıp devamı gelmemiş, fakat daha sonra İzmirli İsmail Hakkı'ya redakte ettirilip 1926 yılında tamamı neşredilmiştir.

Osmanlıların Kur'an'ın Türkçe'ye çevrilmesine karşı çıktıkları iddiaları doğru değildir. Bilakis Kur'an birçok defalar tercüme edilmiş ve bu tercümelerin bir kısmı da matbu olarak yayımlanmıştır. Bu yöndeki iddialar, Samuel M. Zwemer adlı bir oryantalistin 1915'te söylediği şu sözlerin bir tekrarıdır sanıyorum:

> In the days of Abdul Hamid a translation of the Koran into Turkish would have been an impossibility, owing to Moslem prejudice, yet during his reign copies of the Arabic Koran with Turkish Commentary in the margin, were freely published.[28]

Zwemer'in bu sözleri, daha sonraları bazı Arap yazarlar tarafından da yinelenmiş ve II. Abdülhamid'in Kur'an'ın Türkçe'ye tercümesine karşı olduğu söylenmiştir:

> Ve vakafe's-Sultan [Abdülhamid'us-Sânî] bi-vechi hâzihi'l-haraketi mânian iyyahâ min tahkîki ma'ribihâ...[29]

İttihad-ı İslâm siyasetinin hükümfermâ olduğu günlerde *Kazan, Orenburg, Bakü, Tiflis* gibi diğer Türk bölgelerinde matbu Türkçe Kur'an çevirilerinin ellerde dolaşıyor olmasına gelince, bunun sebebi herhalde izahtan vârestedir. Kur'an'ın Türkçe'ye çevrilmesi teşebbüslerinin bugün 'meâl' adını verdiğimiz müstakil çeviriler şeklinde ortaya çıkması ve bilhassa Tefsir yazımının terkedilerek metnin her türlü yoruma açık hâle getirilmesi ise, hiç kuşku yok ki Cumhuriyet döneminin bir marifetidir.

28 Zwemer, *Translation of the Koran*, "The Moslem World", V/258, 1915; Bu makale, daha sonra "Studies in Popular Islam" (London, 1939) içerisinde de yer almıştır.

29 Dr. Muhammed Salih el-Bundak, *el-Müsteşrikûn ve Tercemetü Kur'ani'l-Kerim*, sh. 69, Beyrut, 1980

Peki o halde, "Cumhuriyet döneminde ve Cumhuriyet sayesinde halkın Kitab'ına erişebildiği" iddiası karşısında ne diyeceğiz?

İsterseniz bu iddia karşısında şimdilik birşey demeyelim ve sadece iddia sahiplerinden —şöyle bir suali vaz'etmek suretiyle— iddialarını temellendirmelerini isteyelim: "Halkımız, Cumhuriyet döneminde ve Cumhuriyet sayesinde Kitab'ına erişebildi mi, gerçekten de Kitab'ını daha iyi anlar bir hâle geldi mi?"

Evet, iddia etmek kolay, iddiaların hesabını vermek ise zor, hem de çok zordur!

7. Kur'an'ın İlk Emri: "Oku" mu?

Kur'an-ı Kerim'in evvelemirde sözlü kültüre sahip bir topluma, 1400 küsur yıl öncesi Arap toplumuna hitaben nâzil olduğunu, bu nedenle de Kur'an'ın kelime hazinesinin sözlü kültürün normları çerçevesinde şekillendiğini ihmal eden, Kur'an'ın esas itibariyle *sözlü metin* olduğunun farkına var(a)mayan bir zihniyetin, hiç tereddüt etmeksizin Kur'an'ın hikmet ve tebligâtını anlamakta başarısız olacağını söyleyebiliriz. Çünkü bu zihniyet, Kur'an kelimelerini Kur'an'ın nâzil olduğu dönemdeki anlamlarına değil, sonradan kazandıkları anlamlara istinaden yorumlamaya kalkışacak, dolayısıyla bir kelimenin *sözlü kültür* çerçevesinde taşıdığı anlamdan ziyade, yazılı kültüre geçtikten sonraki anlamına itibar etmek hatasını işleyecektir. Nitekim bu zaaftan kaynaklanan hatalara dâir Kur'an çevirilerinden ve tefsir kitaplarından çeşitli misaller vermek mümkündür.

Kur'an âlimlerinin ekseriyeti, Hz. Peygamber Efendimize (s.a) ilk nâzil olan ayet öbeğinin, Mushaf'ta 96. sırada yer alan Alak Sûresi'nin ilk beş ayeti olduğu ka-

naatindedir. Bu ayet öbeğinin ilk cümlesi, Türkçe Kur'an çevirilerinin çoğunda şu şekilde ifade edilmiştir:

Rabbinin adıyla oku!

Bu ayette geçen *bâ* edatının (*bi-ismi*) işlevini farklı bir biçimde değerlendiren kimseler, mezkur ayete şu şekilde anlam vermektedirler:

Rabbinin *adına* oku! (Burada Türkçe'deki "Kanun nâmına..." deyişini hatırlayınız.)

Bâ edatının bu cümledeki rolünün önemini teslim etmekle birlikte biz şimdilik bu hususu bir kenara bırakıp cümlenin anlamını belirleyen 'oku' (*ikrâ*) emrinin delâletini bahis mevzûu edeceğiz. Öyle ya, Kur'an'ın ilk inen ayetinde geçen 'oku' emrine muhatab olan kimseler, yerine getirmekle mükellef oldukları bu eylemi nasıl tanımlıyorlar? Bu emri nasıl anlıyorlar?

Yaygın kanaati şu şekilde özetleyebiliriz: Bu ayet, öncelikli olarak Efendimize (s.a) hitab ediyor ve kendisinden *Kur'an* okuması isteniyor. Efendimizin Hira mağarasında Cebrail'den vahyi telakkî ettiğine ve kendisinin "Ben okuma bilmem" dediğine dâir rivayetler mevcuttur. Binaenaleyh 4. ayetteki "Kalemle öğretti" ifadesi de dikkate alınırsa *okuma-yazma bilmenin faydaları* anlaşılır. Kezâ Kalem Sûresi'nin ilk ayetinde okuma-yazma araçlarına verilen değer açıkça belirtilmektedir. Bütün müslümanlar okuma-yazma öğrenmeli, okumaya çok önem vermelidirler. [Bu noktadan sonra, *okuma-yazma araçları* ve *okuma-yazmanın önemi* hakkında nakledilecek rivayetlerin, sarfedilecek sözlerin miktarını varın siz hesaplayın.]

Bu minvaldeki görüşleri temsilen şu alıntıyı yapmakla yetiniyorum:

Okuyup yazmaya dair olan beş ayetin inişini kaplayan bütün şartlar, Peygamber'in tuttuğu yol, bilginin, İslâm'ın beş esası arasında yer alması gerektiğini göstermektedir. Okuma, bilginin aracı olarak emredilmiştir. Şu halde bu beş esas arasına şehadet kelimesi'nden sonra, *bilgi edinmek için yetiştirici ve öğretici Allah adına okuyup yazma* da eklenmelidir.[30]

Kitab kelimesini bugünkü anlamıyla 'kitab' (yazılı metin), *Kalem* kelimesini de kezâ bugünkü anlamıyla 'kalem' olarak anlayan bir kültür muhitinin mensupları, hiç kuşku yok ki *okumak* denince de hemen yazılı bir metni okumaktan söz edildiğini düşüneceklerdir. Yazılı kültürün hâkim olduğu bir toplumda *kitap, kalem, defter, kırtas* (kağıt) gibi okuma-yazma araçları öne çıkıp ezber (*hıfz*) ve yineleme (*tekrar*) ikinci plana itilirken, sözlü kültürlerde tam aksi bir eğilimin olması tabiidir. Binaenaleyh bu tür sözcüklerin yazılı kültüre geçildikten sonra kazandıkları mânânın Kur'an'daki emsâlleri için de geçerli olduğunu düşünmek fevkâlede yanıltıcı olacaktır.

İşte şu *kitap* ki onda hiçbir şüphe yoktur. (Bakara: 2)

Bu ayeti okuyan bir kimsenin aklına ister istemez *mushaf* gelmekte ve o da bu sözcükle elindeki yazılı metnin kastedildiğini sanmaktadır. Oysa bu ayet nâzil olduğunda, müslümanların ellerinde bugünkü gibi bir *Kitab* bulunmuyordu.[31]

[30] Nevzat Ayasbeyoğlu, *İslâmiyet'in Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'an-ı Kerim'in Eğitim ile İlgili Ayetlerinin Tahlili,* sh. 68-69, İstanbul, 1991

[31] *Zâlike* (*şu*) ism-i işaretiyle ilgili teviller hatırlanmalıdır: Niçin *bu* değil de *şu*? Bu arada *Mushaf*'ın yazılı metnin (yazılan/okunan metnin), *Kur'an*'ın ise sözlü metnin (söylenen/dinlenen metnin) ismi olduğu; birinin "mektub ve mebsûr", diğerinin ise "meşfuh ve mesmû" bulunduğu unutulmamalıdır.

Oku emri için de aynı itiraz geçerlidir; hem Hz. Peygamber okuma-yazma bilmiyordu, hem de önünde okuması gereken yazılı bir metin bulunmuyordu; bu emrin Kur'an'ın ilk inen ayetinde yer aldığı kabul edildiği takdirde, Hz. Peygamber neyi nasıl okuyacaktı?

Arapça'da *kıraat* (okuma) kelimesi, bugün olduğu gibi kişinin kendi başına gerçekleştirdiği bir eylemin adı (=*read*) değil, üçüncü kişilere yönelik bir eylemin adıdır. Kitab'ı (metni) okumak, onu üçüncü kişilere okumaktır. Fiil *lâzım* (=pasif) değil, *müteaddi* (=aktif) karakterdedir. Nitekim Türkçe'de "şarkı okumak", "meydan okumak", "canına okumak" deyişlerindeki "okumak" gibi, Kur'an Arapçasında da "okumak" fiili, farklı bir okuma türüne işaret eder.

"Kur'an okunduğunda" (A'raf: 204) susulur ve dinlenilir. Çünkü Kur'an söylenilen ve dinlenilen bir metindir; dolayısıyla "ikra" ('oku' emri), "yazılı bir metni okumak" anlamına gelmez; herhangibir kitabı okumak anlamına ise hiç gelmez. [Burada kadîm Arapların *ikrâ selâmî alâ fulânin* (selâmımı filana oku=götür/ilet/bildir) şeklindeki sözü hatırlanmalıdır.]

Kitap okumayı, okuma-yazma öğrenmeyi, ilim-irfan sahibi olmayı teşvik etmek maksadıyla Kur'an kelimelerinin orijinal anlamlarını bozmak, Kur'an'ın anlam dünyasını değiştirmek yerine bu zengin dünyaya nasıl dahil olabileceğimizin hesabını yapmak, hem dünyamız, hem de ahiretimiz için daha isabetli ve daha hayırlı bir tercih değil midir?

8. Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e

Kur'an-ı Kerim 23 küsur yıllık bir zaman diliminde peyderpey nâzil oldu. İlk önce, yeryüzünün belli bir

bölgesinde (Hicaz'da) yaşayan insanlara, Peygamber Efendimiz'in zamanında ve onun yaşadığı topraklarda yaşayan insanlara hitab etti; büyük ölçüde okuma-yazma bilmeyen *ümmî* insanlara... İşte bu nedenle Kur'an'ın nâzil olduğu toplum, bir yazısız toplum (*without writing society*) idi; "okuma-yazma bilmeyenler topluluğu" anlamında değil, okuma-yazma'nın gerekli kıldığı alışkanlıklara ve kavramlara sahip olmayanların yaşadıkları bir dünya anlamında bir *yazısız toplum* idi. Kur'an böyle bir topluluk içerisinde yaşayan bir zâta, Ümmî Nebî'ye (s.a) nâzil oldu ve o da aldığı vahyi çevresindeki insanlara (başkalarına) *okudu/duyurdu*.

Kur'an'ın Türkçe çevirilerinde "Yaratan Rabbinin adıyla/adına oku" (Alak: 1) şeklinde yer alan ayet, yaygın kanaate göre Kur'an'ın ilk inen ayeti olduğundan, burada cevaplanması lâzım gelen bazı sualler vardır: Hz. Peygamber *okuma-yazma* biliyor muydu? Hz. Peygamber'den okuması istenen *şey* neydi?

Peygamber Efendimizin okuma yazma bilmediği, genel kabul görmüş bir kanaattir ve zâten sıfatlarından biri de ümmî'dir. Bu kelimenin çoğulu (*ümmiyyûn*), Kur'an'da bazen "Ehl-i Kitab olmayanlar/Araplar" (msl. 3: 20), bazen "Kitab'ı bilmeyenler/Kitab'ın içindekilerden cahil olanlar" (msl. 2: 78), bazen de "Yahudi olmayan" (İbranice *goyim*, İngilizce *gentile*) mânâsında (msl. 3: 75, 62: 2) geçer ki bu sonuncusu, Yunanca'daki *barbar*, Arapça'daki *acem* kelimesinin eşanlamlısıdır.

Bu kelime Hz. Peygamber'e nisbet edildiğinde (*en-nebiyy'ul-ümmî*) hangi anlama gelir? Elmalılı Hamdi Yazır şöyle cevap veriyor:

a) Anasından doğduğu hâl üzere kalmış, fıtratı bozulmamış;

b) Araplara mensup olan kişi, ki Araplar hesap-kitap bilmezlerdi;

c) Umm'ul-Kurâ'ya mensup/Mekkeli.

Bu üç nisbetin üçünde de *ümmî* kelimesi, "okuyup-yazmakla uğraşmamış" mânâsında bir vasıftır. (*Hak Dini Kur'an Dili,* IV/2297)

İkrâ kelimesinin kök anlamının yanısıra, bu açıklamalar da gösteriyor ki Ümmî Nebî'den istenen yazılı bir metni okuması değildi; üstelik ortada böyle bir *yazılı metin* de yoktu.

İngilizce çevirilerde Alâk: 1 ayetine verilen bazı karşılıklara bir bakalım: "*Read...*" (George Sale, Marmaduke Pickthall, Muhammed Esed); "*Recite...*" (Arberry); "*Proclaim*! (or *Read*!)..." (Yusuf Ali: *İqrau* my mean 'read', or 'recite or rehearse', or 'proclaim aloud').

Mütercimlerin *read* yerine *recite* veya *proclaim* kelimelerini seçmeleri, hiç kuşku yok ki Kur'an'ın orijinalinde bulunan "ilan etmek, inşâd etmek, ezbere okumak, tekrarlamak, dile getirmek, duyurmak" şeklindeki vurguyu gösterebilmek endişesine matuftur. Çünkü buradaki *okuma*, bir "yazılı metni okuma" anlamına gelmemektedir. Ancak Muhammed Esed, bu *sözlü okuma* edimine işaret etmekle birlikte kelimeyi bilhassa *read* ile çevirmektedir. Gerekçesi de şudur: *Sözlü okuma*; yani şiir ve şarkı okumada olduğu gibi *meşfuhen* (dudak vasıtasıyla ve ezbere) okuma, zihinde bir önhazırlık yapmayı, ezberlemeyi, anlayarak veya anlamadan dil ile söylemeyi gerektirir. Oysa yazılı bir metni okumak böyle değildir. O dışarıdan alınan bir şeyi yüksek sesle olsun ya da ol-

masın, ama anlamak niyetiyle bilinçli olarak zihne nakşetmeyi ifade eder.[32]

Hz. Peygamber'in yazılı bir metne muhatab olmadığı ve yazılı bir metni de okumadığı anlaşıldığına göre, Kur'an kendisine nâzil olduğunda, onu insanlara *meşfûhen* (sözlü olarak) okumuş/duyurmuş, muhatabları da Kur'an'ı *mesmûen* (yine sözlü olarak) telakki ve tefehhüm etmişlerdir. Nitekim Kur'an ayetleri bu konuda gayet sarihtir: "Kur'an *okunduğunda* onu *dinleyin*" (7: 204); "Kendisine ayetlerimiz *okunduğunda*, sanki hiç *işitmemiş* gibi..." (31: 7); "Bu Kur'an'ı *dinlemeyin*..." (41: 26); "Rasûl'e indirileni *işittiklerinde*..." (5: 83), vs.

Bu durumda 'oku' (ikrâ) emrinin nesnesi olarak akla Hz. Peygamber'e nâzil olan Kur'an gelmektedir ki zâten bu kelimenin anlamı da *okunan*'dır. Bu takdirde ayet, "(Sana indirileni, insanlara) Rabbinin adıyla oku/duyur!" şeklinde Türkçe'ye çevrilebilir ve böylelikle Kelâmullah'a *Kur'an* (=*Okunan*) adının verilmiş olmasının bir sebebine de işaret edilmiş olur.

Fiilin nesnesini tayin bakımından umumî kanaat böyle olmakla birlikte, biz farklı bir yorumun kapısını aralamanın da mümkün olduğunu düşünüyoruz. Sözgelimi şu ayetlerin grameri üzerinde biraz duralım:

- "Rabbi'nin azîm ismini (*bi-ismi rabbike'l-azîm*) tesbih et!" (Vâkıâ: 74, 96; Hâkka: 52)
- "Rabbinin yüce ismini (*isme rabbike'l-a'lâ*) tesbih et!" (A'lâ: 1)
- "Rabbinin ismini (*isme rabbike*) zikret!" (Müzzemmil: 8; İnsan: 25; A'lâ: 14)

[32] Esed'in çevirisi: "The Message of the Qur'an", 1996 yılında İşaret Yayınları tarafından "Kur'an Mesajı: Meâl-Tefsir" adıyla Türkçe'ye kazandırılmıştır.

- "Rabbinin ismi (*ismu rabbike*) yüce, çok yüce!" (Rahman: 78)

Rabbin isminin *zikr*, *tesbih* ve *tebrik* (takdis) edilmesiyle alâkalı bu kullanımlar, acaba "ikrâ bi-ismi rabbike..." formuyla birlikte düşünülebilir mi? Acaba ayetteki *ikrâ* emri, *Rabbin ismi* terkibini kendisine nesne olarak alabilir mi? Cenab-ı Allah, Peygamber Efendimize ilk inzâl eylediği bu ayette, ondan *ismini ilan ve inşâd* (zikr u tesbih) etmesini istiyor olabilir mi?

Hiç kuşkusuz ki bu sualler, bir yazıyla geçiştirilemeyecek denli mufassal cevaplara muhtaç. Bu nedenle biz şimdilik bu meseleyi ehline havale edip burada, Tevrat'ta geçen bir ibareyi nazar-ı dikkatlere sunalım:

- "Ve İbrahim, *Rabb'in ismini çağırdı.*" (Tekvin, 12: 8 ve 13: 4)

Arapça'ya *deâ bi-ismi'r-Rabb*, İngilizce'ye *called on the name of the Lord* şeklinde çevrilen bu ibarenin aslı (İbranicesi) *kârâ bâşem yahwe*'dir. Yahve *rabb*, bâşem *bi-ismi* demektir. *Kârâ* ise (*ikrâ*'nın) geçmiş zaman kipidir.

Sizin anlayacağınız, aşılacak çok tepe var ve fakat henüz tâlib yok!

9. Kur'an Çevirilerinin Söylem Düzeyi

Kur'an çevirileriyle ilgili yazdığım yazılar ve yaptığım eleştiriler neticesinde bazı okurlar, çevirilere olan güvenlerinin sarsıldığını söyleyip kendilerine "güvenilir bir çeviri" tavsiye edip edemeyeceğimi soruyorlar; hatta bazıları, verilen örnekleri farklı çevirilerden kontrol ettiklerini, işaret edilen hataların hemen hepsinde mevcut olduğunu gördüklerinde ise kendilerini çaresiz hissettiklerini dile getiriyorlar.

Verilen misallerin, Türkçe çevirilerde yaygın ve mebzul miktarda bulunan hatalar arasından seçilmesi, hiç kuşku yok ki bazı okurları tedirgin ediyor. Bugüne kadar itimad ettikleri, güvendikleri, "Allah'ın ayeti" diye başkalarına aktarıp naklettikleri söz demetlerinin, mütercimlerin kişisel yetersizliklerinden ve ciddiyetsizliklerinden kaynaklandığını, Cenab-ı Hakk'ın Kelâmı'na yaraşır bir emek ve gayrete koyulmaksızın kısa süreler içerisinde ve alelacele *meâl koturmak* işgüzarlığından beslendiğini farkettiklerinde, haklı olarak soruyorlar: "Bunların arasında okuyup istifade edilebilecek, hiç değilse diğerlerine nazaran daha az hata içeren bir Türkçe Kur'an çevirisi yok mu?!"

Bu ve benzeri taleplerden anlaşılan o ki Kur'an çevirileri hakkındaki eleştiriler, işaret etmeye çalışılan müşkillerin derecesini bazı okurlara yeterince ifham ettirememiş. Çünkü meâllerdeki hataların sadece mütercimlerin beceriksizlikleriyle alâkalı olup ehil bir mütercimin elinden çıkan herhangibir çevirinin bulunması halinde, kendisine işaret edilen sıkıntıların son ereceği, hiç değilse hafifleyeceği ümir ediliyor.

Bu bir bakıma doğru. Çünkü mevcut meâllerin ekseriyeti, beceriksiz ve yetersiz mütercimlerin marifetleri yüzünden itibara lâyık değil. Üstelik ticarî hırs ve tamâ'ın insan nefsini alabildiğine kamçıladığı hesaba katılacak olursa, bu gayr-ı muteber ve gayr-ı mutemed çevirilerin Kelâm-ı İlâhî'yi niçin *anlaşılamaz* bir hâle getirdiğinin, o Mübarek Kitab'ı neden *zevksiz ve seviyesiz metinler* haline dönüştürdüğünün bir kısım gerekçeleri de kendiliğinden ortaya çıkar. Doğru dürüst Türkçe bilmeyen, çarşı-pazar ağzını Kelâmullah'ı ifade etmek maksadıyla kullanmaktan kaçınmayan, o güzelim Türk-

çe'nin, hele hele o şirin ve lâtif İstanbul ağzının letafetinden nasibi olmayan kimselerin yüzünden çevirilerin *okunamaz* bir durumda olduğu da bir hakikat. Lâkin bizim eleştiri konusu yaptığımız hususlar, bunlardan ibaret değil!

Bir çeviride asla sadakatin yanısıra edebî bir güzelliğin bulunmasının da lâzım geleceği, sanırım herkesin malumudur. Fakat müşkilât, sadece sadakât, dil ve üslûb sorunlarının giderilmesiyle ortadan kalkacak gibi görünmüyor. Çünkü bütün bu meseleler hallolunsa bile, bu sefer karşımıza hem bu çevirilerin formuyla alâkalı sorunlar, hem de dillerarası mütekabiliyet meselesi çıkıyor. Nitekim *Kur'an Tedkikleri Dizisi* başlığı altında yayımlamış olduğumuz kitaplarda bu ve benzeri sorunların önemli bir kısmı tartışılmış, hatta *Kur'an'ı Anlama'nın Anlamı* (İstanbul, 1995) adlı eserimizde, çevirileri bu hâle getiren zihniyetin eleştirisi yapılmak suretiyle bazı çözüm yollarına da işaret edilmişti. Kezâ, Kasım 1995'de *Matbû Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu*[33] başlığıyla sunduğumuz uzunca bir tebliğde de mezkur sorunlara mufassal bir surette temas etmek firsatını bulmuş ve mevcut sıkıntıların aşılabilmesi yolunda bazı hususlara, halkın değilse bile, ilim adamlarının dikkatlerini çekmeye çalışmıştık.

Müstakil yazılarda da benzer bir vazifeyi yerine getirmeye çalışıyorum: Hadi Kur'an'ı bir kenara bırakalım, tefsir kitaplarıyla dahi alâka kuramayan, tefsir kitaplarına dalmaktan değil; bakmaktan çekinen, "tefsir kitaplarında hurafe var, israiliyât var, mezhep taassubu var" gerekçesiyle piyasa meâlleriyle avunmayı marifet

33 Bkz. Bu eserin ilk bölümünü teşkil eden metin.

sanan geniş bir okur kitlesinin itildikleri, sürüklendikleri noktanın çok esaslı zaaflarla malul olduğuna, çağdaş okurun eskisine nazaran daha vahim neticeler tevlid edebilecek bir *okuma* türünün tuzağına yakalandığına, çeviriler karşısında *eleştirel bir tutum* geliştirilemediği takdirde günümüz müslümanlarının zaten taşıyor olduklarına inandığım zihnî ve akidevî hastalıkların bünye üzerindeki tesirâtının ziyadesiyle artacağına dikkat çekip duruyorum.

Eleştirilerimi temellendirmek üzere seçtiğim hata örneklerinin, tek tek çevirilerin zaaflarını sergilemek gibi basit bir amaca hizmet ettikleri düşünülmemeli; bilakis bu hataların mevcûdiyetini mümkün kılan hâl-i hazır *fikrî ve kültürel yapı* eleştiri kapsamına alınmadıkça, Kur'an çevirilerinin dünyasında hiç kimse için emniyetli bir yolun bulunamayacağının söylenmeye çalışıldığı farkedilmeli...

Kur'an'la köklü ve ciddi alâkası olmayan bazı çevrelerin *mukayeseli meâl okuma yöntemi* adı altında, genç ve körpe zihinlerin gelişmesini engelledikleri, kendi cehaletlerinin anlaşılmasına mâni olmak maksadıyla onları ucuz sloganlara, hesaba çekilmemiş dogmalara bağladıkları ve böylelikle genç nesillerin İslâm'ın köklü ve derinlikli ilim geleneğinden habersiz kalmalarına, hatta bu ilim geleneğine düşmanca bir tavır takınmalarına yol açtıkları açıkça müşahede edilebilecek bir hakikat.

Siyasî merkezin, bu tahrib edici marjinalliği besleyip büyüttüğü ve bir kısım medyatik aracılar kullanmak yoluyla seviyesizliği geniş kitleler nezdinde cazip ve kullanışlı bir hâle getirdiği ise, hiç kuşku yok ki basiret sahiplerinin malumu.

Bu bakımdan, nice zamandır ortaya koyduğumuz eleştirilerin, filan çevirideki hatanın veya falan mütercimin beceriksizliğinin gözler önüne serilmesinden öte bir maksadının bulunduğunu söylememiz gerekir. Çünkü biz İslâm'ın ve müslümanların bu seviyesiz piyasa çevirilerine lâyık olmadıklarına inanıyoruz ve bu nedenle bir yandan halkı dikkatli olmaya çağırırken, diğer yandan da mütercimleri ciddiyete davet ediyoruz. Peki bunca çabadan sonra maksat hâsıl oluyor mu?

Doğrusu bu sualin cevabını tam olarak bilemiyorum ve *sadece gayret bizden, tevfîk Allah'tan* demekle yetiniyorum.

10. Kur'an Çevirilerinde Kopyalama Yöntemi

Türkçe Kur'an çevirilerinin en önemli zaaflarından biri de hiç kuşkusuz ki *kopyalama yöntemiyle üretilmiş metinler* olmalarıdır. Mütercimlerin kahir ekseriyeti, önce önlerine birkaç Türkçe çeviri alıp mânâyı bunlardan hareketle zihinlerine nakşetmekte, daha sonra da bu mânâyı metnin *Arapçasına* indirgeyerek çeviri işlemini gerçekleştirmektedirler. Birden fazla çevirinin aynı mânâda ittifak etmesi, yapılan hatanın görülmesini engellediğinden, bu tür ittifaklar, ne gariptir ki tembel mütercimlerce tekrarlanan hataların en kuvvetli delilleri haline geliveriyorlar.

İsrâ: 103

- "Derken onları o yerden sürüp çıkarmak istedi." (Hasan Basri Çantay)
- "Firavun bunun üzerine onları memleketten sürmek istedi." (Diyanet Meâli)
- "Firavun onları o ülkeden sürüp çıkarmak istedi." (Süleyman Ateş)

- "Derken, Firavun onları ülkeden çıkarmak istedi." (Ali Özek, vd.)
- "Bunun üzerine Firavun onları ülkeden çıkartmak istedi." (Bekir Sadak)
- "Firavun onları o topraktan çıkarmak istedi." (Yaşar Nuri Öztürk)
- "Böylelikle onları o yerden sürüp-sarsıntıya uğratmak istedi." (Ali Bulaç)
- "(Fir'avn) onları o yerden (Mısır toprağından) çıkarmak istedi." (Abdülvehhap Öztürk)
- "Bunun üzerine Fir'avn onları oradan sürmek istedi." (Mustafa Hizmetli)
- "Firavun onları ülkeden çıkarmak istedi." (Şaban Piriş)

Hemen hemen aynı mânâyı ifade eden ve birbirlerinden kopya yoluyla çoğaltıldığı anlaşılan bu çevirilere göre: Firavun, Hz. Musa'yı ve kavmini (İsrailoğulları'nı) Mısır'dan sürüp çıkarmak istemiş. Nitekim "o yerden, oradan, o ülkeden, memleketten, o topraktan, Mısır toprağından" şeklinde Türkçeleştirilen ibarenin aslı *min'el-arz*'dır. Kezâ, "çıkarmak, sürmek, sürüp çıkarmak, sürüp-sarsıntıya uğratmak" şeklinde Türkçe'ye çevirilen fiil de *yestefizzu*'dur. Türkçe ifade bakımından taşıdıkları zaafları bir kenara bırakırsak bu çeviriler yoluyla dile getirilen anlam, tefsir kitaplarımızda da yer almaktadır. Lâkin bu anlamı gözü kapalı kabul eden mütercimlerin, biraz düşünmekle akla gelebilecek şu sualerin cevabını vermeleri gerekmez miydi?

- Kur'an'ın beyanâtına göre İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarmak isteyen kişi Hz. Musa, onların çıkmasına mâni olan da Firavun değil midir? Nasıl oluyor da Hz. Musa, İsrailoğulları'nı Firavun'un elinden kurtarıp

özgürlüklerine kavuşturmak istediği ve ondan İsrailoğulları'nı bırakmasını, Mısır'dan ayrılmalarına izin vermesini ısrarla talep ettiği halde, bu ayette tam tersi bir mânâ dile getirilebiliyor?

Başlarına gelen azaplardan kurtulmaları şartıyla, Hz. Musa'ya, "İsrailoğulları'nın kendisiyle birlikte gitmeleri izni verileceği" va'dedilmemiş midir? Kezâ Firavun'a, "Artık İsraioğulları'nı bizimle gönder, onlara azab etme!" diyenler ve dahi İsrailoğulları'nı geceleyin Mısır'dan çıkaranlar Hz. Musa ile Hz. Harun değil midir? Hal böyle olduğu halde, niçin Firavun İsrailoğulları'nı Mısır'dan sürmek istesin, neden onları ülkeden çıkarmak istesin? Firavun, hâkimiyeti altında tuttuğu ve köleleri haline getirmiş olduğu bir kavmi, niçin ülkesinden dışarı çıkarmaya çalışsın, öldürdüğü, öldürmek istediği insanları neden ülke dışına sürmeye çalışsın?! (*İstefezze* fiili niçin *nefy u ihrac* mânâsına gelsin?)

Ne yazık ki bu ayetten muradın ne olduğu meselesi mütercimlerin zihnini meşgul etmemiş; aksine kendileri, ciddi bir emek sarfetmeksizin bu mânâları birbirlerinden kopyaladıkları intibaını verecek bir yolu izlemişlerdir.

"Bu mânâ tefsir kitaplarında da bulunduğuna göre, niçin birbirlerinden kopyalamış olsunlar? Belki de mezkur zevât, bilinen tefsir kitaplarından istifade ettikleri için bu hususta ittifak etmişlerdir!?" denebilirse de bu ihtimali zayıflatan nedenlerin bulunduğunu düşünüyoruz. Çünkü bu mânâ, tefsir kitaplarında yer alan mânâlardan sadece biridir. Şayet mütercimler (özellikle sonrakiler), *taklid* değil, *tahkik* yolunu izleselerdi, verdikleri mânâ üzerinde düşünürler, diğer ihtimalleri nazar-ı itibara alırlar, en nihayet yine bu mânâyı tercih edecek

olsalar bile, okurlarını alternatif anlamlardan mahrum etmek kolaycılığına kapılmazlardı. Kezâ değil sadece klasik tefsirlere, bazı ciddi çevirilere dahi bakmak akıl edilseydi, edilebilseydi, belki o zaman mezkur ibareyi farklı bir şekilde Türkçe'ye aktarmanın kapısını açmak mümkün olabilirdi:

> "Derken [Firavun] onları arz'dan belinletmek istedi." (Elmalılı)
>
> "Firavun (İsrailoğullarını) yeryüzünden söküp atmak istedi." (Ö.R. Doğrul)
>
> "Ve sonunda Firavun onları yeryüzünden söküp atmaya karar verdi." (Esed)

Firavun'un İsrailoğullarını "ülkeden sürüp çıkarması" ile "yeryüzünden silip süpürmesi" arasındaki farkı, birtakım filolojik delillere istinaden tebarüz ettirmeye çalışmak ve/veya ikinci gruptaki mütercimlerin çevirisini savunmak vazifesini ilgililerine bırakıyorum. Ayrıca bazı okurlar, bir köşe yazısında bu tür ayrıntılı açıklamalara yer vermemi, *anlamayı zorlaştırıcı* bir hususiyet olarak telâkki ettiklerinden, bu meselede daha fazlasını söylemeyi şimdilik zâid addediyorum.

Türkçe Kur'an çevirileri, mütercimlerin bu işi bir *ticaret vasıtası* haline getirmeleri nedeniyle *üstüste* sıralanamıyorlar. 1990'lı yıllarda yayımlanan Kur'an çevirileri, 1980'li yıllarda yayımlanan çevirilerden daha başarılı olmadıkları gibi, 1980'li yıllarda yayımlananlar da öncekilerden daha başarılı değil. (Doğrusu söylemek gerekirse, 30'lu, 40'lı yıllarda yayımlananlar, sonrakilerden daha başarılı ve daha seviyeli.)

Mevcut çevirileri gözünüzün önüne getiriniz: Son yarım asır içerisinde yayımlanan o kadar çeviriden hangisi, Elmalılı'nın, İzmirli'nin, Ömer Rıza Doğrul'un,

Hasan Basri Çantay'ın Kur'an çevirisiyle kabil-i kıyas olabilir?! Bence hiçbiri! Çünkü —istisnalar hariç— Kur'an mütercimlerinin tamamına yakını, bu çevirileri *aşmak* yerine, bu çevirilerden *aşırmak* yolunu tercih etmişlerdir. Sebebi ise gayet basit: *aşmak* için cehd ve samimiyet, *aşırmak* için hırs ve tamâ' gerekiyor. Türkiye'de ise birincisi yok, ikincisi çok.

O halde, hep birlikte şu sualin cevabını aramaya başlayalım: "Var var da yok niçin yok?"

11. Kur'an Çevirilerinde Köksüzlük Sorunu

Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Tarihi (İstanbul, 1997) adlı eserimde, Kur'an'ın nüzûlünden günümüze kadar süregelen anlama-yorumlama faaliyetlerini üç kategoriye ayırmış ve Kur'an'ın a) "doğrudan", b) "dolaylı", c) "modern" olmak üzere üç farklı muhatab türünün bulunduğunu söylemiştim. Bu taksimi yapmaktaki maksadım, Kur'an'ı anlama-yorumlama faaliyetlerinin zaman içerisinde kendine mahsus *anlama formları* ürettiğini ve anlama çabasındaki öznelerin Kur'an'a ister istemez bu *formlar* düzeyinde yaklaştıklarını göstermekti. Çünkü ilk ve doğrudan muhatabların bir "sözlü metin" olarak ve herhangibir vasıtaya başvurmaksızın *Kur'an*'a ve bir süre sonra da "yazılı metin" olarak *Mushaf*'a; Kur'an'ın dolaylı muhatablarının *Tefsir*'e (tefsir kitaplarına, tefsirle çerçevelenmiş bir metne); modern muhatabların ise *Meâl*'e (Kur'an çevirilerine) muhatab oldukları reddedilemez bir vâkıaydı.

a) "Kur'an-Mushaf", b) "Tefsir", c) "Meâl" şeklinde niteleyebileceğimiz bu formlar, hiç kuşkusuz ki Kur'an'ın hitabına muhatab olan kimselerin anlama derecelerini etkilemiştir. İkinci şıkta yer alan metin formu

(*Tefsir kitapları*), "İslâmî ilimler geleneği" tarafından bir usûle tâbi olarak inşâ edildiğinden, *Kur'an* metninden *Tefsir* metinlerine geçişin sakıncaları büyük ölçüde giderilmişti. Ancak üçüncü şıkta yer alan metin formu (*meâller*), herhangibir usûl ve yönteme bağlı kalmaksızın, gelişigüzel ve keyfî bir biçimde oluşturulduğu için, bugün çeviri keşmekeşi hâlâ sürmekte, hâl-i hazırda ciddi bir yöntem arayışının bulunmaması nedeniyle de *Kur'an'ın modern muhatabları* bu başıbozukluğun faturasını çok ağır bir biçimde ödemektedirler. Nitekim bizim gerek diğer çalışmalarımızda, gerekse son müstakil olarak kaleme aldığımız yazılarda dile getirdiğimiz sorunlar ve verdiğimiz örnekler, mevcut keşmekeşin neredeyse içinden çıkılamaz bir hâle dönüştüğünün en önemli göstergelerinden biridir.

Kur'an çevirilerindeki hataların listesini çıkarmakla veya bu çeviri hatalarını tek tek sıralayıp eleştirmekle bir yere varılabilir mi?

Sanmıyoruz; zira Türkçe Kur'an çevirilerinin güvenilemez oluşu, defalarca söylediğimiz gibi sadece mütercimlerin kişisel yetersizlikleriyle ya da beceriksizlikleriyle izah edilemez. Sorun *kişisel* değil, umumîdir. Çünkü sorun yöntemsizliktir; bir asla, usûle, esasa dayanmak, tutarlı ve sağlıklı bir çeviri yöntemi vaz'edip bu yönteme göre Kur'an'ı çevirmek basiretinin gösterilemeyişidir; hepsinden de önemlisi, Tefsir mirasımızın insafsız bahanelerle ihmal edilip modern okurun bir boşluğa itilmesidir. Binaenaleyh ciddi ve köklü bir eleştiri hareketi başlatılmadığı sürece, Kur'an çevirilerine muhatab olan modern okur, birbirinin kopyası olan piyasa çevirilerinin kurbanı olmaya devam edecektir; zira çevirilerin ortaya çıkışını mümkün kılan zihniyetin

zaaflarla malul olmasının yanısıra, Kur'an mütercimlerinde İslâm yorum geleneğinden yararlanmak niyeti bulunmamaktadır.

İşte bu nedenle bu yazımızda, İslâmî yorum geleneğini ihmal etmenin mevcut çevirilerin düzeyini nasıl etkilediğini bir misal vermek suretiyle göstermeye çalışacağız.

Hemen hemen mevcut bütün meâllerde Mâide: 20 ayeti, eleştirimize konu edineceğimiz tarzda çevrilmiş olmakla birlikte (yer darlığını gözönüne alarak) biz burada diğerlerini de temsilen sadece yaygın dört çeviriye işaret edeceğiz:

• Musa, milletine: "Ey milletim! Allah'ın size olan nimetini anın: içinizden peygamberler çıkarmış ve *sizi hükümdar yapmıştı*, dünyalarda kimseye vermediğini size vermişti." (Diyanet Meâli)

• Musa, kavmine demişti ki: "Ey kavmim, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; zira (O), aranızda peygamberler var etti, *sizi krallar yaptı* ve size dünyalarda hiç kimseye vermediğini verdi." (Süleyman Ateş)

• Musa, kavmine şöyle demişti: "Ey toplumum! Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. İçinizde peygamberler vücuda getirdi, *sizi krallar yaptı*, âlemlerden hiç kimseye vermediklerini size verdi." (Yaşar Nuri Öztürk)

• Hani, Musa kavmine (şöyle) demişti: "Ey kavmim. Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın; içinizden peygamberler çıkardı, *sizden yöneticiler kıldı* ve alemlerden hiç kimseye vermediğini size verdi." (Ali Bulaç)

Mütercimlerin, bu ayeti Türkçe'ye aktarırken yaptıkları diğer hatalarla ilgili eleştirilerimizi mahfuz tutmak kaydıyla, burada sadece "sizi hükümdar yapmış-

n/sizi krallar yaptı/sizden yöneticiler kıldı" cümleleriyle alâkalı bazı sualler soracağız:

Ayetin devamından anlaşıldığı üzere, Hz. Musa bu ihtarı yaptığı dönemde, İsrailoğulları henüz arz-ı mukaddes'e girmemiş, daha bir vatan tutmamış ve üstelik henüz *Krallar* (*Mülûk*) devrine girmemişti. O halde nasıl oluyor da Hz. Musa, kavmine hatırlattığı nimetler sırasında, kendilerinin *krallar* yapıldığından söz edebiliyor? Üstelik ayette, "İçinizden peygamberler çıkardı (varetti) ve sizi mülûk eyledi (krallar yaptı)" denilmekte; yani hepsinin değil, *bir kısmının* peygamber yapıldığını ve fakat buna mukabil bir kısmının değil, *hepsinin* mülûk kılındığı belirtilmekte iken, "*Sizden* yöneticiler kıldı" denilebilir mi?

Ayrıca, "krallık dönemi ileride (istikbalde) gerçekleşecek olmasına binaen, gelecek geçmiş kipiyle ifade edilmiştir" diye itiraz edilecek olursa, niçin bu husus metinde veya bir dipnotta tasrih edilmemiştir?

Hiç kuşkusuz bu sualleri artırmak ve meseleyi daha da açmak mümkündür. Ancak bizim maksadımız tek tek ayetlerin anlamlarını vuzuha kavuşturmak ve mevcut çevirilerde rastlanan hataları ortaya koymak değildir; bilakis piyasa çevirilerinin en büyük zaaflarından birinin, İslâmî yorum geleneğinden yararlanmaksızın keyfî bir biçimde ve alelacele hazırlandıklarını göstermektir. Çünkü mütercimler, değil öyle klasik tefsirlerden herhangibirine bakmayı akıl etmek, daha Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirine bakmak zahmetine bile katlanmamışlardır. Binaenaleyh klasik mirasımız bir yana, bu mirasın çağdaş bir temsilcisinden bile istifade edemeyecek kadar köksüz ve sığ çabalardan nasıl bir hayır ve bereket beklenir?

Elmalılı, bu yukarıda naklettiğimiz anlamları ele alıp tahlil ettikten sonra, Süddî ve sâir müfessirlere ittibaen, *mülûk* kelimesinin *ahrâr* (hür/özgür kimseler) anlamında kullanıldığını, *hürriyet*ten muradın da "tam mânâsıyla hürriyet, yani hürriyet-i şahsiyye ve siyasiye'ye şâmil bir mânâ" olduğunu belirtmekte ve uzun uzun açıklamalar yaparak şöyle demektedir:

> Bu mânâ hem nazm-ı ayete daha muvafık ve hem faide-i zâide'yi mutazammındır.

Bu konuda son olarak, yorum geleneğini ihmal etmeyen çağdaş bir Kur'an mütercimінin (Muhammed Esed'in) çevirisini de dikkatlerinize sunmak isterim:

> Allah'ın size bahşettiği nimetleri hatırlayın ki O, (...) sizi *kendi-kendinizin efendisi* yapmış[tı]...

"Tefsirlerde hurafe var, israiliyat var, taassub var" şeklindeki modern söylem, madalyonun sadece bir kısmına işaret ediyor ve fakat tefsirlerde hurafeyle birlikte hakikatlerin, israiliyatla birlikte doğruların, taassubla birlikte alternatiflerin de aynı anda yer aldığını söylemiyor, gizliyor; üstelik işaret ettiği zaafların modern Kur'an çevirilerinde ayniyle vâki olduğunu itiraf etmekten kaçınıyor.

Bana "bunları niçin söylüyorsun?" diyorlar; peki ama, ya ben öleyim mi söylemeyince?![34]

12. Cevabını Arayan Sualler

Günümüzde Kur'an-ı Kerim'i anlamak, onun hitabını kavramak isteyen kimseler, ister istemez Kur'an'ın Türkçe çevirilerinden istifade etmek durumundadırlar.

[34] Bu yazımıza Ali Bulaç tarafından verilen cevaplar için bkz. Zaman, 3-5-7 Kasım 1998; değerlendirmesi için bkz. V. Bölüm

Farklı *çevirilere*, farklı *tefsirlere* ya da müstakil *Kur'an tedkiklerine* müracaat etmek de çağdaş Kur'an okurunun kendisinden kaçınamayacağı bir durum. Binaenaleyh işaret ettiğimiz bu zorunluluk, özelde Kur'an çevirilerinin, genelde Kur'an tefsirleri ile Kur'an tedkiklerinin sıhhatini, güvenilirliğini sınama ve hesaba çekme gibi bir yükümlülüğü de beraberinde getirmekte, çağdaş Kur'an tasavvurunu oluşturan bu *aracı kaynaklar* karşısında daha eleştirel bir tutum takınmak, Kur'an okuru için, "ihmal edilemeyecek bir vecibe" halini almaktadır.

Hâkim söylem tarafından üfürülen malum hava nedeniyle, Kur'an okurları kendilerine sunulan çevirileri, umumiyetle ciddi bir tahkike koyulmaksızın okumakta ve hemen mevcut verileri bir *esas* ittihaz ederek "ahkâm kesmek" (bu verilerden hareketle gelişigüzel yargılarda bulunmak) kolaycılığına kaçmaktadır.

Bir düşünelim bakalım bu seviye düşüklüğü kimlerin işine gelir?

Mütercimlerin işine gelir; zira eleştiri mekanizmalarının devrede olmadığı bir ortamda, önüne gelen bir çeviri hazırlayıp piyasaya sürer ve bu zevâtın yaptıkları yanlarına kâr kalır. Nitekim eleştirilme korkusu olmaksızın hazırlanan piyasa çevirilerinin hâl-i pürmelâli ortadadır.

Yayıncıların işine gelir; zira halkın zaaflarını istismar eden, Kur'an'ın hikmet ve füyüzâtına susamış insanların taleplerini karşılamak maksadıyla alelacele bir çeviri hazırlayıp piyasaya süren mütercimlerin ihtirasıyla, bu hırsı paraya çevirmek vazifesini üstlenmiş olan sorumsuz yayıncıların ihtirası kolayca bir noktada buluşur ve "birlikten kuvvet doğar" fehvasınca bu ittifaktan *ticarî bir rant* meydana gelir. Nitekim neredeyse her ya-

yınevi sahibinin "Bizim de bir meâlimiz olsun" demesi, oldukça düşündürücüdür.

Okurların işine gelir; zira eleştiriden azâde, alternatif anlam ve yorumlardan arındırılmış Kur'an çevirileri, sıradan okurun niteliklerine ve alışkanlıklarına uygundur. Eline aldığı bir meâli okuyup tüketmek, soru sormayı bilmeyen insanlar için bulunmaz bir nimettir. Eleştiri, soru sorma, hesaba çekme gibi bir tavrın eşlik etmediği bir okuma türü, insanı *iddiacı* yapar. İddia etmek, büyük laflar sarfetmek; bi'l-umûm herkese bir-iki çeviriye istinaden kafa tutmak, sıradan zekâlar için, kolay zaferler elde etmenin en cazip yollarından biridir. Nitekim bugün *Kur'an* hakkında bilen-bilmeyen herkesin atıp tutmasını mümkün kılan, eleştiri görmemiş çevirilere dayanmak hafifliği değil midir?

Kur'an muhaliflerinin işine de gelir; zira bu kadar düzeysiz çeviriler yoluyla temsil edilen ilahî bir metni bir çırpıda reddetmek, eleştirmek, hatta "alay konusu yapmak", Kur'an'a hürmeti olmayan her sıradan zekânın başvurabileceği bir yoldur. Herhalde dünyada hiçbir din mensubu, düşmanlarına bu kadar ucuz bir "saldırı aracı" hediye etmemiştir. Üç-beş kuruş para kazanacak diye hiçbir mü'minin, iman etmiş olduğu bir Kitabı bu dereceye düşürmemesi, Kitabının bu düşük düzeylerde temsil edilmesine gönlünün razı olmaması gerekirken aksi olmakta ve bu hırs u tamâ'dan Kur'an düşmanları istifade etmekte, Kur'an'a ve İslâm'a saldırmak için bu hatalı çevirileri kendilerine mesned almaktadırlar.

Hâsılı, *mütercimlerin*, *yayıncıların* ve *okurların* ihtiras ve zaaflarının yaşamasına müsaade ettiği Türkçe Kur'an çevirileri ve bu hatalarla dolu çevirilerin tahkim ettiği

düşük düzeyli ortam, en nihayet Kur'an muhaliflerinin işini kolaylaştırmakta ve âdeta "alan memnun, satan memnun" şeklinde nitelenebilecek özel bir sektör meydana gelmektedir.

Peki bütün zaaflarına rağmen Kur'an çevirilerinin, çağdaş okura hiç mi faydası olmamaktadır? Oturup herkesin Arapça mı öğrenmesi gerekir? Herkes İslâmî ilimleri tahsille mi uğraşmalıdır? Bir insanın hiç değilse Kur'an'ın ne dediğini anlamak maksadıyla bir meâl alıp okumasında ne mahzur vardır? Kur'an'ı anlamaya çalışmanın ve bu amaçla da bir veya birkaç Kur'an çevirisinden istifade etmenin suçlanacak, ayıplanacak tarafı nedir?

Bu ve benzeri masum suallere ve dahi itirazlara ziyadesiyle muhatab olduğumdan, açık ve kesin bir şekilde ifade etmek isterim ki: 1) Bütün zaaflarına rağmen Kur'an çevirilerinin, çağdaş okura bazı faydaları vardır; 2) Oturup herkesin Arapça öğrenmesi ve herkesin İslâmî ilimleri tahsille uğraşması gerekmez; 3) Bir insanın Kur'an'ın ne dediğini anlamak maksadıyla bir meâl alıp okumasında mahzur bulunmadığı gibi, Kur'an'ı anlamaya çalışmanın ve bu amaçla bir veya birkaç Kur'an çevirisinden istifade etmenin suçlanacak, ayıplanacak bir tarafı da yoktur!

Bununla beraber belirtmeliyim ki benim işaret etmeye çalıştığım zaafların bu itirazlarla *doğrudan bir münasebeti* bulunmamaktadır. Çünkü ben, münferid çabaların ve şahsî gayretlerin kendilerinde kınanacak bir taraf aramadığım gibi, bilakis bu çaba ve gayretlerin *şâyân-ı takdir* olduğuna kaniim. Kur'an çevirilerinin Kur'an'ı anlamak için bir *imkân*, hatta gözardı edilemeyecek *önemli bir imkân* olduğuna inanıyorum. Binaenaleyh bu hususları tekrarlamaya gerek görmeksizin ve

bardağın dolu tarafını konuşmayı zâid addetmek sûretiyle, eleştirilerimi buradan başlatıyorum ve ben, asıl şu suallerin cevabını arıyorum:

1) Hiç kuşkusuz Kur'an çevirilerinin çağdaş okura bazı yararı var. Peki zararı yok mu? Kur'an çevirilerinin bazı şeyleri görmemizi mümkün kıldığı doğru! Peki bu çevirilerin görmemize mâni olduğu hakikatler yok mu ve bunların sayısı zannedildiği gibi çok mu az?

2) Kur'an okurunun ve genel olarak halkın Arapça öğrenmesi, İslâmî ilimleri tahsille üst derecede meşgul olması gerekmez. Peki, *Kur'an* hakkında iddia ve dâvâ sahibi olanların veya Kur'an'ı Türkçe'ye çevirmeye kalkışanların ya da Kur'an'ı üst düzeyde anlamaya-kavramaya çalışanların da mı bu niteliklere sahip olması gerekmez?

3) Aşağıya baktığımızda Kur'an çevirilerinin hâl-i hazır seviyesinden memnun olabiliriz. Peki yukarıya baktığımızda, yani piyasa çevirilerini düzeyli çevirilerle ve tefsirlerle mukayese ettiğimizde karşımıza çıkacak sonuç nedir? Sözgelimi, neşrinin üzerinden yarım asır geçtiği halde Elmalılı'nın çevirisinin hâlen aşılamaması hepimiz için büyük bir ayıp değil midir?

Cevaplarının bulunması lâzım gelen sualler sadece bunlar değil elbette. Ancak inanın, bu kadarının bile konuşulması, tartışmaya açılması bu ülkede çok zor!

13. Kur'an Çevirilerindeki Seviyesizliğin Nedenleri

Kur'an çevirilerinde *kopyalama* yönteminden söz ettiğimiz bir yazımızda; çoğu mütercimin Kur'an ayetle-

rine anlam verirken, gerek cümle yapılarının çözümlemesinde, gerekse kelimelerin Kur'anî delâletlerinin tesbitinde *bizzât* ve *şahsen* gayret göstermek yerine *kopyalama* yöntemine başvurduklarına işaret etmiş, böylelikle bir Kur'an çevirisinde bulunan hatanın diğer çevirilere de sirayet etmesinin umumiyetle bu *kopyalama* zaafından kaynaklandığı göstermeye çalışmıştık. (10 Ekim 1998)

Kur'an mütercimleri, niçin kopyalama yöntemine başvurmaktadırlar?

Bizce bunun *ilmî* ve *ahlâkî* olmak üzere başlıca iki nedeni var: *yetersizlik* ve *acelecilik*.

a) Yetersizlik

Kur'an'ı Türkçe'ye çevirmeye kalkışan birinin, iyi seviyede her iki dili de (Arapça ile Türkçe'yi) bilmesi gerektiği izahtan vârestedir; zira kaynak metnin dilini (Arapça'yı) iyi bilmediği takdirde kişi metinde kastedilen mânâyı kavrayamaz, amaç metnin dilini (Türkçe'yi) iyi bilmediği takdirde ise, kavramış olduğu mânâyı sağlıklı bir biçimde başka bir dile aktarmayı beceremez. Binaenaleyh, yetersizliğin objektif kriterlerinin başında *dil hâkimiyeti* gelir. (Belirtmemiz gerekirse, burada *Arapça* ile kastedilen, bugünkü Arapça değil, Kur'an'ın nâzil olduğu dönemdeki Arapça'dır; Kur'an Arapçası'dır.)

İkincisi, çeviri bir bilimdir ve çeviribilimle ilgilenmemiş bir kimse, ne kadar dil bilirse bilsin, yöntemli bir çeviriyi gerçekleştiremez. Çünkü çeviri sanatının kendisine mahsus incelikleri vardır. Dolayısıyla bu inceliklere vâkıf olmayanların elinden çıkmış lâ ale't-ta'yin bir çevirinin "ilmî bir kıymeti" olmadığı gibi, "edebî bir değeri" de bulunmaz.

Üçüncüsü, surete ilişkin bu vasıfların yanısıra, mütercimin, çeviriye konu olan metnin *muhtevasına* da hâkim olması gerekir; zira Arapça ve Türkçe bilen, çeviriyle ve çeviribilimle uğraşmış bir kimse Kur'an'ın muhtevasını ve bu muhtevanın dile getiriliş biçimlerine (*üslûbuna*) nüfuz edememişse, üstelik ayetlerin mânâ ve yorumları hakkındaki ihtilafların, tartışmaların, problemlerin farkında değilse, bu kimsenin Kur'an'ı başka bir dile sağlıklı bir biçimde aktarması mümkün değildir. Bu nedenle, bir Kur'an mütercimінin üst düzeyde Tefsir İlmi'ni ve Tefsir Usûlü'nü bilmesi lâzımdır. Bir insan bu ilimleri bilmiyor olabilir; o halde bu vasıftaki kimsenin haddini bilmesi ve "Kur'an'ı başka bir dile çevirmek" gibi muazzam bir işe kalkışmaması gerekir.

Kur'an'ı Türkçe'ye çeviren kimselerin, biyografilerini ve varsa eserlerini inceleyiniz; göreceksiniz ki bu zevâtın kâhir ekseriyetinin çeviri sahasındaki *ilk* (ve muhtemelen *son*) tecrübesi, Kur'an'ı Türkçe'ye çevirmekten ibarettir. Hatta bu kimseler arasında, Kur'an'ı anadilinden değil, Batı dillerinden Türkçe'ye çevirenleri bile vardır. (1980'den sonra ortaya çıkan çevirilerin büyük bir çoğunluğunun Türkçe'yi (!) esas alarak yapıldığı unutulmamalıdır.)

Hayatında hiç çeviri yapmamış bir kimsenin, ilk teşebbüsünde *Kur'an-ı Kerim* gibi bir metinle işe başlaması ve bu düzeyde bir işe teşebbüs etmek suretiyle *acemilik* devresini geçirmesinin makul bir izahı olabilir mi?

Bizce bu sualin cevabı, lâf u güzaftan ziyade, ortaya konulan eserlerin kendisinde aranmalıdır. Oysa Türkçe Kur'an çevirileri sahasında henüz böyle bir mu'cizeye şahid olabilmiş değiliz.

Yıllarca *Kelâm, Tasavvuf, Fıkıh, Hadîs, Tarih/Siyer*, vb. ilimlerle meşgul olan veya şu ya da bu şekilde İslâmiyet'e alâka duyup sathî tedkiklerde bulunan kimseler, bir bakıyorsunuz, "Ben üç yaşımdan beri, beş yaşımdan beri Kur'an'la meşgul oluyorum" deyip Kur'an'ı Türkçe'ye çevirmeye kalkışıyorlar. Bu kimselerin böyle bir işe teşebbüse cür'et etmelerinin nedeni, hiç kuşku yok ki mevcut çevirilerin hâl-i hazır seviyeleridir. Bu denli düşük bir seviye, insanları cür'etkâr kılmakta ve yayınevi sahiplerinin "Bizim de bir meâlimiz olsun" mantığıyla hareket etmeleri de teklif bekleyen bu cüretkârların iştahını kabartmaktadır.

Piyasa meâllerinin mebzul miktarda çeviri hatalarıyla malul olmaları, Türkçe bakımından yüzüne bakılamayacak derekelerde seyreylemeleri ve bu tür çevirilerin miktarının her geçen gün artmasının nedeni, acaba sadece teknik zaaflarla izah edilebilir mi?

Bizce edilemez; zira bu manzaranın ortaya çıkmasındaki diğer bir etken de *acelecilikle* vasıflandırılabileceğimiz ahlâkî bir tutumdur.

b) Acelecilik

Çağdaş bir âlim, "Sadece Allah rızasını kazanmak maksadıyla bir kimsenin Kur'an'ı çevirmeye kalkışması doğru değildir" diyor: Kur'an'ı Türkçe'ye çevirecek kişinin, ya önceki çevirilerden daha sağlıklı bir çeviriyi ortaya koymak gibi bir iddia taşıması gerekir, ya da suret itibariyle (farklı formatta) —denenmemiş— bir tarz ve üslûpla ortaya çıkması gerekir. Oysa her geçen gün yeni bir çeviri ortaya çıktığı halde, bu çevirilerin sahipleri şu suallerin cevaplarını verecek durumda değillerdir: Yaptığınız çevirinin diğerlerinden ne farkı var? Daha sağlıklı bir çeviri mi yaptınız? Daha güzel ve daha latif

bir Türkçe'yle mi yazdınız? Daha farklı bir üslûb ve tarz mı denediniz? Nedir sizin çevirinizin hususiyetleri?

Bu suallerin ne anlama geldiğini (ne denmeye çalışıldığını) bile kavramaktan âciz müteşebbislerin cirit attığı bir ülkede, mizanpaj oyunlarıyla sûrelerin yerlerini değiştirip "Nüzûl Sırasına Göre Kur'an Meâli" hazırlamak veya kitapları farklı ebatlarda ve farklı kağıt türlerine basmayı bir marifet sanmak ya da imlâ değişiklikleri yapıp birkaç kelimeyi, hatta birkaç değişik mânâyı tercih etmekle *farklılık* iddiasında bulunmak, ne yazık ki yukarıdaki suallerin cevabı sadedinde zikredilebilmekte, insanlar kalkıp bir-iki senede, a'zamî birkaç senede Kur'an-ı Kerim gibi bir kitabı Türkçe'ye çevirdikleri için övünebilmektedirler.

Her şeyden evvel bu aceleciliğin hesabı verilmeli, bu kadar kısa bir zaman diliminde Allah'ın Kitabı'nı başka bir dile aktarıp insanların huzuruna çıkmanın izahı yapılabilmelidir. Şayet bu yapılmıyorsa, yapılamıyorsa, bu *bereketsizliğin* cevabı boşuna başka yerlerde aranmaya kalkışılmamalıdır.

Kur'an çevirilerinin seviyesi, hiç kuşku yok ki sadece "şöyle olmalıdır, böyle olmalıdır" gibi bazı noksanlara işaret etmekle yükselmez; yükselmiyor da zaten. Yapılması gereken: yöntemsizliğe ilişkin ciddi ve küllî bir eleştiri hareketinin başlatılması ve okurun mevcut çeviriler karşısında sürekli uyarılmasıdır. Eleştiriyi *yöntemsizliğe ilişkin* olmakla sınırlandırıyor, *küllî* olmakla da niteliyoruz; zira temel sorun şahsî değil, usûlî'dir.

14. "Elmalılı Tefsiri"nin Yazma Nüshası

Türkçe Kur'an ve/veya *Türkçe İbadet* meselesi ne zaman bahis konusu olsa, hiç kuşku yok ki hemen Elma-

lılı Hamdi Yazır'ın tefsirinin mukaddimesinde yer alan "Türkçe Kur'an mı var behey şaşkın?" sözü akla gelir. Bu söz, yıllarca Elmalılı'nın *kendi sözü* olarak anlaşılmış ve tabiatıyla bu konularda yazıp çizenler de bu tabirin Elmalılı Hamdi Yazır'a ait olamayacağı ihtimalini hiç akıllarına getirmemişlerdir. Ne var ki yaptığımız araştırmalar esnasında, 1920-22 yılları arasında Şer'iyye ve Evkaf Vekilliği yapan sâbık Bursa mebûsu Mustafa Fehmi Gerçeker'in (1868-1950), 17 Mart 1930 tarihli bir şiirinde bu tabire bir *beyit* olarak yer verdiğini tesbit etmiş, aylar önce yazdığımız bir yazıda da bu hususa dikkat çekmiştik. (*Yeni Şafak*, 11 Haziran 1998)

Acaba bu durum, garip bir tesadüften mi ibaretti? Her iki şahıs da aynı sözü birbirlerinden habersiz olarak söylemiş olamazlar mıydı? Gerçeker'in şiiri 1930 yılında yazıldığına ve "Elmalılı Tefsiri"nin ilk cildi ise 1935 yılında neşredildiğine göre, Elmalılı Hamdi Yazır'ın, bu tabiri, Gerçeker'in şiirinden aldığı düşünülemez miydi? İlk bakışta bütün bu ihtimaller doğru olabilirdi ve fakat o zamanlar biz henüz sağlıklı bir tercih yapmak imkânına sahip değildik. Şimdi ise durum farklı; zira artık hem Elmalılı Tefsiri'nin orijinal yazma nüshası elimizde, hem de bu orijinal nüshada, ihtilafı ortadan kaldıracak kesin ifadeler mevcut.

Nüshalar Arasındaki Farklar

Bu hafta içerisinde yazdığım yazılarda,[35] Diyanet İşleri Reisliği'nin neşretmiş olduğu 1935-39 tarihli matbu nüsha ile bu nüshanın ofset baskılarının *sansürden geçirildiğini, bazı eksiklikler ve atlamalarla malul* bulunduğunu

[35] *Yeni Şafak*, 27-28-29 Ekim 1998

yazmış ve iddialarımı teyid edecek misaller vereceğimi vadetmiştim. İşte şimdi size bazı mukayese örnekleri:

- *Cehaleti ileri gidenlerden* bazılarını da duyuyoruz ki "Kur'an tercemesi" demekle dahi iktifa etmiyor da "Türkçe Kur'an" demeğe kadar gidiyor. *Hatta bundan dolayı mebuslardan birisi yazdığı bir manzumede:* "Türkçe Kur'an mı var behey *şaşkın/ Oynamaktır bu, dîn u imanla" demiştir. Filvâki öyledir.*[36]
- Bazılarını da duyuyoruz ki "Kur'an tercemesi" demekle iktifa etmiyor da "Türkçe Kur'an" demeğe kadar gidiyor. Türkçe Kur'an mı var behey şaşkın?[37]

Dikkat edilecek olursa, yazma nüshada *italik* olarak gösterilen ibareler, Diyanet İşleri Reisliği'nin neşrettiği matbu nüshada bulunmamaktadır. Meselâ "Cehaleti ileri gidenlerden bazılarını duyuyoruz ki" cümlesi, "Bazılarını duyuyoruz ki" şekline dönüşmüş, "Hatta bundan dolayı mebuslardan birisi yazdığı bir manzumede..." ifadesiyle birlikte şiirin ikinci beyti de metinden çıkarılmıştır. Sözü geçen *mebus*, yukarıda da belirttiğimiz gibi Bursa Mebusu Mustafa Fehmi Gerçeker'dir; kıt'anın tamamı ise şöyledir:

Bir imam eylemiş namaza kıyam
Kendi zu'münce Türkçe Kur'an'la
Türkçe Kur'an mı var behey şaşkın
Oynamaktır bu dîn u imanla

Elmalılı Tefsiri"nin başına gelenler, hiç kuşku yok ki bundan ibaret değil. Çünkü yaptığımız sınırlı tedkikâttan bile anlaşıldığı kadarıyla bu kıymetli eserin aslındaki birçok cümle hazfedilmiş ve ayet tercümelerinde bulunan kimi kısımlar da atlanılmıştır. Öyle ki her nedendir bilinmez *bazı masum ifadelere* bile yer verilmemiştir:

- Sen duyurmazsan ben duyamam, *sen göstermezsen ben göremem, sen bildirmezsen ben bilemem,* sen söyletmezsen ben söyleyemem, *sen istetmezsen ben isteyemem,* sen sevdirmezsen ben sevdiremem... (yazma nüsha: I/2)
- Sen duyurmazsan ben duyamam, sen söyletmezsen ben söyleyemem, sen sevdirmezsen ben sevdiremem... (matbu nüsha: I/7)

Bir de matbu *nüshada hiç yer almayan* şu pasajlara bakalım:

- ... *İlm*'i *bilgi*'den ziyade sevdiğim noktalar gördüm. Pek mühim ve şâyi olan ilmî ıstılahları yenilemeye kalkışmadım. *İsm-i has* gibi bir terkibi kullanacağım sıra, *has isim* demedim.
- ... Mevlid dinlerken, "Yâ ilahî kılma bizi dâllîn, bu duâya cümleniz deyin âmin" diye herkesin tanıdığı *dâllîn* cem'ini tefsirde şerhetmek üzre Fâtiha'nın meâlinde aynen kullanmayıp nihayetini *âmin*'e yaraşmaz kısa bir hece ile kesmeği, dilimizin lehinde değil aleyhinde buldum. Çünkü 'dalâlete düşenler' veya 'yanlış gidenler' yahud 'dâll olanlar', yahud 'şaşkınlar, sapgınlar, kendini yitirenler, yitikler' denildiği zaman, bunların ukalâdan oldukları halde dalâlete düştükleri anlatılmamakla beraber, dalâlete düşenlerin sonundaki medîd iniltileri de duyurulmuyor. İmtidadlı bir sesle bitmesi lâzım gelen kelâm tıknefes oluveriyor. Meâ-hâzâ böyle cem'ileri nâdir kullandım. Daha sonra...
- ... Mektebde coğrafya okuduğum zaman da Arabistan'ı *bizim* diye belledim.

36 *Hak Dini Kur'an Dili*, yazma nüsha, cilt. 1, sh. 10, 1354

37 *Hak Dini Kur'an Dili*, sh. 1/15, Diyanet İşleri Reisliği Neşriyatı. İstanbul, 1935

- ... Kendimden fazla Türk olmağa özenmedim. *Dedi* diyecek yerde, bazı eski tefsirlerde görüldüğü üzre *ayıttı* demeğe kalkışmadım.

Bilindiği üzere merhum Elmalılı ile Diyanet İşleri Reisliği arasında bir mukavele yapılmıştı. Bu mukavele, matbu nüshada müstakil *yedi madde* olarak gösterilirken, yazma nüshada sadece beşinci maddeye bağlı *sekiz şık* olarak yer almakta olup matbu nüshadan "nâsih-mensûh'la ilgili şık" çıkarılmıştır. Mukaveleye girişin ilk cümlesinde de *Diyanet* unsuru nedense yine dışarıda bırakılmıştır:

- Diyanet İşleri Riyasetiyle yapılan mukavelede program şu idi: ... (yazma: I/14)
- Mukavelede verilen program şu idi: ... (matbû nüsha: I/19)

Peki sizce aşağıdaki *farklılığın* sebebi nedir?

- Lisanımızda mukabili *bulunmayan* veya başka mânâ *ifade eden* kelimeleri tefsirine müracaat edilmek üzere aynen iktibas ettim. (yazma nüsha: I/12)
- Lisanımızda mukabilini *bulamadığım* veya başka mânâ *ifade ettiğini gördüğüm* kelimeleri... (matbû nüsha: I/17)

Bu tür *farklılıklar* bir kenara bırakılıp tek başına matbu nüshanın bile ciddi olarak tedkik edilmesi halinde, eserin *meâl* kısmında birçok atlamanın, düşmenin ve hatta sehven yapılmış hataların bulunduğu anlaşılır.

Yazma Nüshadaki Zaaflar

Elmalılı Tefsiri'nin matbu nüshasında varolduğunu bildiğimiz bazı "hatalar" vardı ve biz bu hataların bir kısmına, 1993'de neşrettiğimiz *Hak Dini Kur'an Dili:*

Kur'an-ı Kerim ve Meâli adlı eserin önsözünde işaret etmiştik. Yazma nüshaya ulaşmak imkânı bulur bulmaz, ilk yaptığımız işlerden biri, tesbit ettiğimiz bu hataların *mürettib* (tashih) hatasından kaynaklanıp kaynaklanmadığını kontrol etmek oldu. Tedkiklerimiz sonucunda, bu hataların bir kısmının mürettibden kaynaklandığı anlaşılmakla beraber (msl. Hacc: 5), bir kısmının *yazma nüshada* da bulunduğu görüldü.

Belki birgün hamiyet sahibi müslümanlar, bu büyük eserin yazmalarından hareketle *ciddi/ilmî* bir neşrini gerçekleştirmek basiretini gösterirler ümidiyle ve bu müstakbel neşrin —tıpkı daha önceki neşirler gibi— zaaflarla malul olmaması amacıyla, müstakbel nâşirlere yardımcı olabileceğini zannettiğim bazı uyarılarda bulunmayı kendime bir vazife telâkki ettim. İşaret ettiğim zaafların, aşağıda zikredilenlerden ibaret olduğu düşünülmemelidir. Verdiğim cilt ve sayfa numaraları her ne kadar yazma nüshaya aitse de matbu nüshalarda da aynı hatalar mevcuttur.

Sehven Yapılan Hatalar

"Celâlim hakkı için onu *aranızda* evirip çevirmekteyiz..." (Furkan: 50, VII/291)

Doğrusu: "Celâlim hakkı için onu *aralarında* (insanlar arasında) evirip çevirmekteyiz."

Bu hatanın hem Ali Bulaç'ın taht-ı riyasetinde yapılan sadeleştirmede, hem Doç. Muhammed Nur Doğan'ın yaptığı sadeleştirmede, hem de Ahmed Davudoğlu imzasıyla yayımlanan ve Mehmed Emre adlı bir müftü tarafından redakte edildiği söylenen müstakil bir meâlde *aynen* yer alması sizce düşündürücü değil midir?

"Peygamber mü'minlere nefislerinden daha evlâdır, zevceleri de *analarınızdır.*" (Ahzab: 6; VIII/55)

Doğrusu: "... zevceleri de *analarıdır.*"

Peki sizce, bu hata, çok daha önce düzeltilmiş olduğu halde, nasıl oluyor da hem Doç. Muhammed Nur Doğan'ın, hem de Prof. Said .Çöğenli'nin yaptığı sadeleştirmelerde *aynen* yer alabiliyor?! Elmalılı'nın hatasını *sehven* diye niteledik; lâkin sonrakilere ne ad vereceğiz?

Ayet Tercümelerindeki Atlamalar

Aşağıda işaret edeceğimiz atlamalarla sadece "yazma nüsha" değil, "matbu nüshalar" da maluldür:

"Siz ve bütün arzda bulunanın cemîsi..." (İbrahim: 8, VI/276)

Doğrusu: *Musa dedi ki:* Siz ve bütün arzda bulunanın cemîsi...

"... ki Rabbin hakkı için biz onların hepsine mutlak ve muhakkak soracağız." (Hicr: 92-93, VI/321)

Doğrusu: "... ki Rabbin hakkı için biz onların hepsine *bütün yaptıklarından* mutlak ve muhakkak soracağız." (93. ayet tümüyle atlanmıştır.)

"Bunun üzerine yine gittiler, nihayet bir karyenin ehline vardılar ki bunları misafir etmekten imtina ettiler." (Kehf:77, VII/41)

Doğrusu: "Bunun üzerine yine gittiler, nihayet bir karyenin ehline vardılar *da oranın ahalisinden yiyecek istediler.* Onlar da bunları misafir etmekten imtina ettiler."

"Onun için bana bir veli ihsan eyle..." (Meryem: 5, VII/68)

Doğrusu: "Onun için *tarafından* bana bir veli ihsan eyle..."

"Şimdi şu küfredip de..." (Meryem: 77, VII/80)

Doğrusu: "Şimdi şu *ayetlerimize* küfredip de..."

"... Bunlar ondan uzaklaştırılmışlardır ve bunlar canlarının istediğinde muhalled kalacaklardır." (Enbiya: 101-102, VII/120)

Doğrusu: "Bunlar ondan uzaklaştırılmışlardır; *onun hışıltısını bile duymazlar.* Ve bunlar canlarının istediğinde muhalled kalacaklardır."

"Allah O ki gökleri ve yeri altı günde yaratmış..." (Secde: 4, VIII/48)

Doğrusu: " Allah O ki gökleri ve yeri ve *aralarındakini* altı günde yaratmış..."

"Ey o peygamber! Biz bilhassa sana şunları helâl kıldık: (...) ammin kızlarından, dayın kızlarından, teyzen kızlarından...." (Ahzab: 50, VIII/87)

Doğrusu: "Ey o peygamber! Biz bilhassa sana şunları helâl kıldık: (...) ammin kızlarından, *halan kızlarından,* dayın kızlarından, teyzen kızlarından...."

"(...) Onun için Allah'tan korkun ve bana itaat edin; işte bu yegâne doğru yoldur." (Zuhruf: 63-64, VII-1/364-365)

Doğrusu: "(...) Onun için Allah'tan korkun ve bana itaat edin. *Haberiniz olsun, Allah benim Rabbim, sizin de Rabbiniz ancak O'dur; onun için hep O'na ibadet edin.* İşte bu, yegâne doğru yoldur."

"Karşısında ayetlerimiz okunurken 'eskilerin masalları' dedi. Haberiniz olsun ki..." (Kalem: 15-17, X/284)

Doğrusu: "Karşısında ayetlerimiz okunurken 'eskilerin masalları' dedi. *Yakında biz onu hortumunun üzerinden damgalayacağız.* Haberiniz olsun ki..." (16. ayet tümüyle atlanmıştır.)

Verdiğimiz bu misallerden de anlaşılacağı üzere, "Elmalılı Tefsiri"nin matbu nüshalarında bulunan hataların bir kısmı, yazma nüshadan kaynaklanmış; ve ne yazık ki müfessirimiz, *sehven* meydana gelen bu hataları

düzeltme fırsatı bulamamıştır. Erbabının pekâlâ bildiği üzere, yazma da olsa her eserde bu tür hataların olması tabiidir. Binaenaleyh burada önemli olan, eserin yayıma hazırlanması sırasında bu zaafların giderilmesi ve elden geldiğince mükemmel bir neşrin (tahkikli neşrin) gerçekleştirilmesidir.

"İlim adamı" kisvesi taşıyanların sadeleştirme katliamını alkışladıkları bir ortamda, tahkikli neşirden söz açıp böylesi hayallere kapılmanın boşuna olduğunu bilmez değilim. Ne var ki bizlerin hiç değilse *tarihe kayıt düşmek* gibi bir vazifemiz de var. O halde ümit kesmemeli, gelecek nesillere yardımcı olup bir an evvel tarihe kayıt düşmeli.

VE şimdi, evet şimdi tarihe küçük bir kayıt düşülmüş oldu.

15. "Elmalılı" Sadeleştirmelerinin Sefaleti

Türkçe Kur'an çevirileriyle ilgili birçok eleştiri yazısı kaleme almış biri olarak bugün huzurunuza bir Kur'an çevirisinin müdafaasını yapmak üzere çıkıyorum; bana ilmi, hikmeti, yorumu, yormayı, yorumsamayı öğreten bir Kur'an çevirisinin müdafaasını yapmak üzere. Çukurlarda, eteklerde dolanmaktan sıkıldığım, ümitsizliğe düştüğüm sıralar, bana çıkılabilecek *zirveler* de bulunduğunu gösteren kadîm bir ustanın ruhunun daha ziyade muazzeb kılınmasına isyan etmek üzere. Yarım yamalak çeviriler arasında yol bulmaya çalıştığım günlerde, *aşağılara* değil *yukarılara* bakmam gerektiğine işaret eden bir allâmenin ruhunu şâd etmek amacıyla huzurunuza çıkıyorum.

Evet şimdi sizlere; Türkçe'nin zevkini, selikasını, letafetini en üst düzeyde hissettiren bir metnin ehliyetsiz

ellerce nasıl bozulduğunu, tahrib ve tahrif edildiğini, sonra da bu muharref metnin yalan yere "Elmalılı Tefsiri" diye halka sunulduğunu göstermeye çalışacak ve Kur'an'ın Türkçe'ye çevrilmesi teşebbüslerinin en ciddi örneklerinden biri olan bu kıymetli eserin *temsil kabiliyetinin* nasıl acımasızca yok edildiğine dâir bazı misaller vereceğim. Misallerimi ise, *Azim Yayıncılık*'ın neşredip *Zaman* gazetesinin okurlarına promosyon olarak dağıttığı sadeleştirmenin *Tefsir* kısmından değil, *Meâl* kısmından seçeceğim; zira her sayfasında sayısız sadeleştirme hatasının yapıldığı *Tefsir* kısımlarından örnekler vermenin, işin ehlince "kolaya kaçmak" olarak niteleneceğini biliyorum; zira bu kitabı eline alan herkes, yapılan sadeleştirmelerin hemen her satırının hatalarla malul olduğunu görebilir. Bu bakımdan, usta bir kalemin elinden çıkmış Türkçe bir meâl üzerindeki gelişigüzel tasarrufların öyle sanıldığı *gibi masum müdahaleler* olmadığını göstermek maksadıyla, eleştirilerimi şimdilik *Meâl* kısmıyla sınırlı tutacağım:

1. Çok merhamet edici bir rahman olan Allah'ın ismiyle
2. Rahman-Rahim olan Allah'ın ismiyle
3. Rahman-Rahim olan Allah ismiyle (=adıyla)
4. Rahman-Rahim olan Allah nâmına
5. Rahman, Rahim, Allah'ın ismiyle
6. Rahman, Rahim Allah ismiyle
7. Allah-ı Rahman-ı Rahim ismiyle
8. Allah-ı Rahman-ı Rahim'in ismiyle

Merhum Elmalılı Hamdi Yazır, *besmele*yi yukarıda sıralanan *sekiz farklı tarzda* Türkçe'ye çevirdikten ve herbirinin zaaflarını sıralayıp bu çevirilerin hiçbir surette besmele'nin aslını kâmilen temsil etmediğini/edemediğini hem de ısrarla belirttikten sonra şöyle diyor:

> O halde ne müfredâtını ve ne terkiblerini tamamen terceme mümkün olmayan ve hele vücûh-i belâğatı, ahenk-i beyanı hiçbir suretle kabil-i nakl olmayan, dudaktan başlayıp bütün batnı devrile yine dudakta nihayet bulan hurûfunun nizam halâveti bile başlı başına bir bedia olan ve bununla beraber her müslümanın ve her Türk'ün pekâlâ bildiği ve az çok anladığı bir vecize bulunan besmele'yi bir "ile" veya "adıyla" tabiri nâmına *terceme etmeğe kalkışmayıp her halde aslıyla söylemek ve bu gibi izahlar ve tefsirlerle de mefhumunu tasavvur ve mütalaaya çalışmak* bir emr-i zaruridir.

Merhum Elmalılı, bu kanaati taşıdığı içindir ki eserinde *besmele*yi Türkçe'ye çevirmeyip olduğu gibi bırakmış, ancak bununla beraber mefhumunu okurlarına kavratmak maksadıyla uzun uzun açıklamalar yapmaktan da geri durmamıştır.

Yeterince *açık* olduğunu zannettiğim bu izahâttan sonra, şimdi de *Azim Yayıncılık*'ın neşredip *Zaman* gazetesinin okurlarına promosyon olarak dağıttığı "Elmalılı Tefsiri"nin sadeleştirmesinde besmele'nin ne hale getirildiğine bir bakalım:

> "Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle." (cilt, 1, sh. 65)

Bu çeviri, Elmalılı'nın bizzat yaptığı sekiz çeviri arasında bulunmamaktadır; zira dikkat edilecek olursa, merhum, *Rahman-Rahîm* kelimelerinin arasına Kur'an'da bulunmayan bir "ve" ayracı eklememiştir. Daha da önemlisi, "Rahman-Rahim *olan...*" şeklindeki çeviri hakkında (ilk dört şıkka dâir) şu değerlendirmeyi yapmıştır:

> Lâkin evvelemirde bu dört suretten herbirindeki "olan" rabıta-i vasfiyesi bir sû-i îhamı mutazammın o-

luyor. Çünkü "olmak" fiili, lisanımızda hem *keynûnet* ve hem *sayrûret* mânâlarında müşterek bulunduğundan, *evvel değil imiş de sonradan Rahman-Rahîm olmuş* gibi bir mânâ-yı hudûs'u îhamdan hâli değildir.

Diğer açıklamaları zikretmeye gerek görmüyorum, arzu edenler gidip sadeleştirmeye esas teşkil eden metnin aslını okuyabilirler. Bu arada biz başka misaller verelim:

Aslı: "Hamd, o rabb'ul-âlemîn..." (Fatiha: 2)

Sadeleştirmesi: "Hamd o alemlerin rabbi..." (c. I, sh. 65)

Bu sadeleştirmede masum bir değişiklik yapıldığı sanılabilir ve "rabb'ul-âlemîn" ile "âlemlerin rabbi" ifadeleri arasında *ciddi bir fark* olmadığı düşünülebilir. Oysa bu doğru değildir. Çünkü merhum Elmalılı, *âlemler* kelimesinin *âlemîn*in değil, *avâlim*in karşılığı olduğunu söylemekte ve bu mânâ verildiği takdirde Kur'an'daki mânânın zâyi olacağına inandığından ibareyi aslıyla bırakıp *Tefsir* kısmında uzun açıklamalar yapmaktadır. O halde soralım: Sadeleştirmecilerin, Elmalılı'nın çevirisini "piyasa meâlleri" derekesine indirmeye hakları var mıydı?

Aslı: "Ammâ o küfre saplananlar, ha inzar etmişin bunları ha etmemişin onlarca müsavidir, imana gelmezler." (Bakara: 6)

Sadeleştirmesi: "Şu muhakkak ki inkar edenleri uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir. Onlar inanmazlar." (c. I, sh. 189)

Bu ayet-i kerimeye, bilhassa ayetin başındaki "inne" âmilinin mânâya katkısı üzerine âlimlerimiz sayfalar tahsis etmişler ve "kalplerin mühürlenmesi"yle ilgili bir sonraki ayeti izah ederken bu inceliğe vurgu yap-

mışlardır. Nitekim merhum Elmalılı da "innellezîne keferû" ibaresini bu nedenle "küfre saplanmak" şeklinde Türkçe'ye aktarmış ve *Tefsir* kısmında da bu ibareye "şüphesiz ki küfürleri takarrür etmiş olanlar" mânâsı vermiştir. Türkçe'nin selîkasına biraz vâkıf olan bir kimse bile hemen bu ifadeyle "batağa saplanmak" tabiri arasındaki alâkayı farkedecektir. Elmalılı'nın bu pasaja neden *ammû* ile başladığını anlamak içinse, daha önceki ayetlerde *muttakîlerin sıfatlarının* sayıldığını hatırlamak ve merhumun açıklamalarını biraz olsun dikkate almak yeterlidir.

Yine soralım: Sadeleştirmecilerin Elmalılı'nın gözettiği bütün incelikleri yok etmeye hakları var mıydı? Şayet Kur'an'ı kendileri Türkçe'ye çevirselerdi belki birşey demez, onları kendi çevirileriyle başbaşa bırakırdık. Fakat bu çeviri bir başkasının çevirisi ve bu kimseler, metnin seviyesine yükseleceklerine, metni kendi seviyelerine indirmek cür'etinde bulunmuşlardır; üstelik buna rağmen eseri de Elmalılı'ya mâl etmekten çekinmemişlerdir.

Bir düşünelim bakalım, "imana gelmezler" ifadesiyle "Onlar inanmazlar" ifadesi arasında ciddi bir alâka var mı?

Yok, zira ilkinde, defalarca imana davet edildiği halde imana gelmeyen inatçılardan söz edilirken ve bu ibare mezkur cümlenin bir parçası olarak zikredilirken, sadeleştirmeciler bu inceliği anlayamamışlar ve "Onlar inanmazlar" şeklinde müstakil ve dümdüz bir cümle icad etmişlerdir.

Hem sormamız gerekmez mi: Elmalılı'nın ifadesinde *anlaşılmayan ne vardı* ki bu insanlar kalkıp bu ifadeyi böylesine ruhsuz bir şekle dönüştürmek ihtiyacı hissettiler?!!

Aslı: "Allah kalplerini ve kulaklarını mühürlemiş ve gözlerine bir perde inmiştir ve bunların hakkı azîm bir azaptır." (Bakara: 7)

Sadeleştirmesi: "Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde bir de perde vardır. En büyük azab onlarındır." (c. I, sh. 190)

Bir kez daha soralım: "gözlerine bir perde inmiştir" ifadesi —ki yazma nüshada *indirmiştir* şeklinde geçmektedir— hangi sebebe, hangi ihtiyaca binaen "Gözlerinin üzerinde bir de perde vardır" diye sadeleştirilmiştir? Burada sadeleşen ne? Türkçe'nin letafetinden haberdar olan herhangibiri bile, "perde in[dir]miştir" ifadesiyle "perde vardır" ifadesi arasında önemli bir vurgu farkının olduğunu anlar. Meselâ eskiden evlerde perdelerin bugün olduğu gibi sadece sağdan sola veya soldan sağa açılıp kapanmadığını, aynı zamanda *yukarıdan aşağıya da indiğini* bilenler, merhum Elmalılı'nın *gözkapağının inmesi* ile *perdelerin inmesi* arasındaki benzerlikten hareket ettiğini farkedeceklerdir. Üstelik bu ifade yine cümlenin bir parçası iken, hangi hakla ve niçin "müstakil bir cümle" haline getirilmiştir?

Şayet "Tefsir kısmında, *gözlerinin üzerinde de bir perde vardır* mânâsı verilmiştir" denilirse, bizim, "O halde niçin okurlarınızı her iki ifade tarzını da okumaktan mahrum ettiniz?" diye sormaya hakkımız olmayacak mı?

Hangi insaf sahibi, "En büyük azab onlarındır" şeklindeki bir sadeleştirmenin, "Bunların hakkı azîm bir azaptır" ifadesini temsil ettiği iddiasında bulunabilir? *Sadeleştirme* dedikleri, en nihayet halkın anla(ya)madığı ve gündelik dilde kullanılmayan bazı kelime ve tabirlerin yerine daha anlaşılır olanlarını koymak olduğuna göre, niçin Elmalılı'nın binbir emekle meydana ge-

tirdiği cümle yapıları bozulmuş, neden böylesine muazzam bir dil klasiğinin ifadeleri, *gündelik gazete dili* seviyesine düşürülmüş, o harikulâde tedâiler (çağrışımlar) okurun elinden insafsızca alınmıştır? Elmalılı Meâl ve Tefsiri'nin neresinde *Elmalılı'nın kendisi* vardır? Varlığın meskeni dil ise şayet, dili kendisine mesken edinmiş bir usta'nın o ustalıkları nerede, sadeleştirmecilerin tahammülü güç sakîl ifadeleri nerede?

Evet, soruyoruz: *Elmalılı* bu sadeleştirmenin neresinde?!!

Aslı: "İnsanlar içinden kimisi de vardır ki "Allah'a ve Son Gün'e iman ettik" derler de mü'min değillerdir." (Bakara: 8)

Sadeleştirmesi: "İnsanlardan öyleleri de vardır ki inanmadıkları halde "Allah'a ve ahiret gününe inandık" derler." (c. I, sh. 200)

Sizce bu ayet çevirisi niçin sadeleştirilmiştir? *Son Gün* ifadesi hangi gerekçeyle *ahiret günü* haline getirilmiştir?

Aslı: "Ha! Doğrusu bunlar, ortalığı ifsad edenlerdir bunlar; lâkin şuurları yok, farkında değillerdir." (Bakara: 12)

Sadeleştirmesi: "İyi bilin ki onlar ortalığı bozanların ta kendileridir, fakat anlamazlar." (c. I, sh. 200)

Ya bu ayet çevirisinin başına gelenleri nasıl izah edeceğiz? Acaba "ortalığı ifsad etmek" ifadesi, niçin "ortalığı bozmak" şeklinde kişiliksiz bir sûrete büründürülmüş, tekid ifadeleri (*bunlar ... bunlar*) niçin kaldırılmıştır? Ayrıca "anlamazlar" kelimesi, "şuurları yok, farkında değillerdir" ifadesinin mukabili olabilir mi? Olmazsa, olamazsa *Elmalılı* imzasıyla yayınlanan metne ne ad vereceğiz?

Aslı: "Hakkı bâtılla bulayıp da bile bile hakkı gizlemeyin!" (Bakara: 42)

Sadeleştirmesi: "Hakk'ı batıla karıştırıp da bile bile hakkı gizlemeyin!" (c. I, sh. 284)

İlk bakışta aynı gibi görünen bu ifadelere biraz dikkat edilecek olursa, çevirinin aslında, Hakk'ın bâtılla bulanmaması, Hakk'ın üzerinin bâtılla örtülmeye çalışılmaması kastedilirken, sadeleştirmede mânâ tamamen değişmiş ve Hakk'ın bâtıla karıştırılmamasından söz edilmiştir; oysa mevzû-i bahs olan, Hakk'ın bâtıla değil, bâtılın Hakk'a bulanmak istenmesidir. Buna rağmen sadeleştirmeciler hem Elmalılı'nın çevirisini, hem de ayetin kendisini anlamaksızın metni çalakalem sadeleştirmişler ve tabiatıyla mânâyı da tersine çevirmişlerdir.

Bir de *bulamak* kelimesinin yerine *karıştırmak* kelimesinin kullanılmasının, tıpkı diğerleri gibi lüzumsuz ve hatta tahrib edici bir müdahale olduğunu söylemeliyim. Biraz Türkçe bilen herkes, her halde "bir şeyi bir şeyle *bulamak*" ile "bir şeyi bir şeye *karıştırmak*" arasındaki farkı bilir. Bu yüzden daha fazla açıklama yapmaya gerek görmüyor ve sadeleştirmecileri Elmalılı'nın Türkçesini, kendi Türkçeleriyle *bulamış* olmakla suçluyorum.

"Şu ifadelerin Türkçesinde sadeleştirme yapacak ne vardı?" diye sormak hakkımız değil mi?

- "ne de [o] sapgınların" (**sad:** "ne de sapmışların")
- "yalancılık ettikleri için" (**sad:** "yalan söylemelerine karşılık")
- "yeryüzünü fesada vermeyin" (**sad:** "yeryüzünde fesat çıkarmayın")

Lütfen burada "evi ateşe vermek" deyişini hatırlayınız.

- "Allah, ... tuğyanları içinde bocalarlarken kendilerini sürüklüyor." (**sad:** "Allah, ... taşkınlıkları içinde serserice dolaşmalarına mühlet verir.")

- "yolunu tutmuş da değillerdir" (**sad:** "doğru yolu da bulamadılar")
- "İman edip salih ameller işleyenlere..." (**sad:** "İnanıp yararlı işler yapanlara...")
- "Bilmeli ki Allah..." (**sad:** "Muhakkak ki Allah...")
- "Ve düşün ki Rabbin..." (**sad:** "Bir zamanlar Rabbin...")

Elmalılı Meâli'nin aslıyla sadeleştirmeleri arasındaki farkları görmek için şu misallere de bakılabilir:

- "Bunların meseli şunun meseline benzer ki bir ateş yakmak istedi." (**sad:** "Onların durumu, bir ateş yakanın durumu gibidir.")
- "O, sizi ve sizden evvelkileri yaratmış olan Rabbinize kulluk ve ibadet edin ki korunur muttakîlerden olasınız" (**sad:** "Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk edin ki (Allah'ın) azabından korunasınız.")
- "... onunla türlü mahsûllerden size bir rızk çıkardı; siz de bilecek halde iken tutup da Allah'a menendler koşmayın" (**sad:** "... onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkardı. Öyleyse siz de bile bile, Allah'a eşler koşmayın")
- "Eğer kulumuza ceste ceste indirdiğimiz Kur'an'dan şüphede iseniz, haydi onun ayarından bir sûre meydana getirin..." (**sad:** Eğer kulumuz (Muhammed)a indirdiğimiz (Kur'an)dan şüphe içinde iseniz, haydi onun gibi bir sûre getirin...")
- "... o halde çırası insanlarla o taşlar olan o ateşten sakının, o kâfirler için hazırlandı." (**sad:** "... o halde yakıtı insanlar ve taşlar olan, inkârcılar için hazırlanmış ateşten sakının.")
- "... ki Allah'ın ahdini, misak ile bağlandıktan sonra bozarlar..." (**sad:** "Onlar ki söz verip anladıktan sonra Allah'a verdikleri sözü bozarlar...")

- "Şüphe yok ki Allah herşeye kâdir, daima kâdirdir." (sad: "Şüphesiz Allah herşeye kâdirdir.")
- "O herşeyi bilir bir alîmdir." ("sad: "O herşeyi bilir.")
- "Her halde ben sizin bilemeyeceğiniz şeyler bilirim." (sad: "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim:")
- "Bizim için senin bize bildirdiğinden başka ilim ne mümkün!" (sad: "Bizim, senin bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur.")

Hiç mübalağa etmeksizin söylenebilir ki: bu sadeleştirmenin ayıplarına, kusurlarına, tahriflerine yüzlerce, hatta binlerce misal verilebilir. Ancak ne gazetenin sayfalarını, ne de okurların tahammüllerini daha fazla zorlamaya lüzum görmüyoruz. Bu ve ayrıca liste halinde verilen diğer misallerin yeterince açık olduğuna inanıyor ve değil sadece ilgililerinin, sıradan okurların bile teslim edecekleri üzere bu sadeleştirmeyi, Elmalılı Tefsiri'nin göz göre göre tanınmaz bir hale getirmiş olmakla vasfediyoruz.

*Azîm Yayıncılık*ın neşredip *Zaman* gazetesinin okurlarına promosyon olarak dağıttığı bu sadeleştirme, ticarî maksatların ilmî endişe ve hassasiyetleri nasıl da körleştirdiğinin en önemli ibret vesikalarından biri olarak tarihteki yerini almış durumda.

Diğer Elmalılı sadeleştirmelerinin durumunun bundan pek farklı olmadığına daha evvel işaret etmiş ve *hepsini aynı kefeye koyduğumuzu* ısrarla belirtmiştik.

Doğrusunu söylemek gerekirse, bu sadeleştirme cinayetlerinin altına imza atanların bu eleştirilerden gocunacaklarını sanmıyorum; zira "nasıl olsa halk bu tür ayrıntılar üzerinden yürütülen tartışmalarda ne dendiğini, kimin haklı kimin haksız olduğunu anlamaz" tesellisiyle bu eleştiri fırtınasının dinmesini bekleyecekler, za-

ten halkın ekseriyetinin muttali olamayacağını zannettikleri bu yazıların bir *saman alevi* gibi söneceği ümidiyle avunacaklardır. Muhtemelen haklı da çıkacaklardır. Çünkü bu hep böyle olmuş, kısa bir süre sonra tenkitlerin tesiri sona ermiş, umumiyetle kimse bir daha bu çığlıkları hatırlamaz olmuştur.

Olsun, ne çıkar?!

Ben bu satırları, dostları (!) küstürmek ya da okurları memnun etmek için değil, merhum Elmalılı'nın ruhunu şâd etmek için kaleme aldım. O büyük tefsir ustası, zamanında kendi üzerine düşeni yapmış ve bizlere istifade edebileceğimiz ciddi bir eseri miras bırakmıştı.

Bu yazılar, bu ustanın emeklerinin boşa gitmesine razı olmayacak talebeleri bulunduğunu göstermek ve hiç değilse istikbâle dâir umutlarımızı muhafazaya hak kesbetmek için yazılmıştır.

Hâsılı herşey aşk için ve ehl-i aşkın hatırına!

IV. Parantezsiz Meâl'in Eleştirisi

(I)

Kitap Dergisi'nin son sayısında (sy. 92), Yaşar Nuri Öztürk'le yapılan uzunca bir söyleşi yer alıyor. Söyleşi'nin en ziyade dikkatimi çeken tarafı, sayın Öztürk'ün şu sözleri oldu:

> Ben eleştiriye hasretim. Keşke birileri beni eleştirse de istifade etmiş olsam!

Sayın Öztürk, kendisinin eleştirilmediğini, bilakis kendisine *küfür, hakaret* ve hatta *iftira* edildiğini söylüyor. Haksız sayılmaz; zira yazılıp çizilenlerin ekseriyeti, gerçekten de bu nitelikte. Oysa *eleştiri* başka, *sövmek* başka bir şeydir. Bu tesbite binaen, kendilerinin, "hasretle eleştirilmeyi bekliyorum" şeklindeki sözlerini, ciddi ve samimi bir davet olarak kabul edip neşretmiş oldukları Kur'an çevirisi hakkındaki eleştirilerimi yazmaya karar verdim. İnşaallah bir yararı olur.

Önce şu "Parantezsiz Meâl" iddiasını ele alalım. Çünkü sayın Öztürk, her defasında, *parantezsiz* oluşunu, kendi çevirisinin *müsbet bir özelliği* olarak sunuyor:

> Yorumlardan arındırarak, tek bir paranteze dahi yer vermeden, Kur'an metnine en küçük bir ekleme yapmadan, herkesin anlayacağı Türkçe'yle...

Bu iddianın doğru olup olmadığını anlamak için sayın Öztürk'ün Kur'an çevirisine şöyle bir göz gezdirmek yeterli:

- "İnsanı embriyodan/ilişip yapışan bir sudan/sevgi ve ilgiden yarattı." (Alak: 2)

10 kelimeden oluşan bu cümlenin orijinali 4 kelimedir.

- "Andolsun zamana/çağa/gündüzün iki ucuna/sabah namazına/ikindi vaktine/Asr-ı Saadet'e ki..." (Asr: 1)

12 kelimeden oluşan bu ayet çevirisinin orijinali 2 kelimedir.

- "Çöktüğü zaman karanlığın/gelip çattığı zaman göz perdelenmesinin/tutulduğu zaman ayın/battığı zaman güneşin/taştığı zaman şehvetin/soktuğu zaman yılanın/ümit kırdığı zaman musibetin şerrinden." (Felak: 3)

25 kelime'den oluşan bu ayet çevirisinin orijinali, '6' (evet yanlış okumadınız tam 'altı') kelimelik bir yarı cümleciktir.

Burada kaynak-metin'le amaç-metin *arasında sözcük eşlemesi* yapıyor değilim. Çünkü bir dilden başka bir dile çeviride kelime sayısının farklılaşması gayet tabiidir. Ancak yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere sayın Öztürk, bir kelimeyi, bir cümleyi bir 'anlam yığını' ile

karşılamış ve üstelik çevirisini, "yorumlardan arındırdığını" ve "Kur'an metnine en küçük bir ekleme yapmadığını" iddia etmiştir. Oysa "parantezsiz meâl" iddiası sözde bir iddiadır ve aradaki fark (evet tek fark) *parantez* işareti yerine, *eğik çizgi* işareti kullanmaktan ibarettir.

Sayın Öztürk! Şimdi tüm samimiyetimle ve makul bir cevap almak amacıyla size soruyorum:

Çeviriniz bu tür örneklerle mâlâmâl iken, nasıl olup da bizlerden, "yorumlardan arınmış bir çeviri yaptığınıza" ve "Kur'an metnine bir tek kelime bile katmadığınıza" inanmamızı bekliyorsunuz? Bir dilden bir dile gerçekleştirilen çeviri işleminin, yorumdan bağımsız bir süreç olarak tanımlanamayacağı hakikati karşısında öne sürebileceğiniz bir tek makul gerekçe var mıdır?

Lütfen açıklar mısınız, bir tek *alak* sözcüğü için, hem "embriyo", hem "ilişip yapışan bir su", hem de "sevgi ve ilgi" anlamlarını nereden buldunuz? Bunların üçü de üç ayrı yorum değil midir?

Öyledir; zira birincisi, "bilimsel yorum" (*et-tefsir'ul-ilmî*) ekolünün icad ettiği bir anlamdır ve icad tarihi henüz yarım asrı bile bulmamıştır. İkincisi, 'alak' kelimesinin klasik tefsir kitaplarında mevcut lugavî anlamıdır. Üçüncüsü ise, "simgesel yorum" (*et-tefsir'ul-işârî*) ekolünün —hadi biz buna "tasavvuf ehlinin" diyelim— verdiği bir anlamdır.

Kezâ, bir tek 'asr' sözcüğü için bu kadar karşılığı nereden bulduğunuzu sormak hakkımız değil mi? Bu karşılıklar Kur'an tefsirlerinden bulunulup getirilmedi mi? Bu sözcük (*asr*) için, "ikindi vakti", "sabah namazı" ve "asr-ı saadet" karşılıklarını, hangi usûle istinaden aynı cümle içerisinde kullanıyorsunuz ve diğer üç anla-

mın yanısıra bu üç anlamı da —doğru olup olmadıkları bir yana— aynı anda aynı sözcüğün karşılığı olarak nasıl düşünebiliyorsunuz? Üstelik Kur'an metnine, tefsirlerdeki onca yorumu *parantez* işareti yerine *eğik çizgi* işareti aracılığıyla yerleştirdiğiniz halde, metne en küçük bir ekleme yapmadığınızı nasıl iddia edebiliyorsunuz?

Bunun bir 'yorum meselesi' olduğunu söylemeyiniz; zira siz, eserinize *Türkçe Yorum* değil, *Türkçe Çeviri* adını vermiş bulunuyorsunuz. Üstelik benim gibi, "her çevirinin bir yorum olduğuna" da inanmıyor, bilakis çevirinizi yorumlardan arındırdığınızı iddia ediyorsunuz.

Gördüğünüz gibi, size hakaret etmiyorum, sizi küfürle, dalâletle suçlamıyorum ve size iftira da atmıyorum. Sizi sadece eleştiriyorum ve parantezsiz meâlinizin yorumlardan arındırılmış olduğuna dâir iddianızın gerçeğe aykırılık taşıdığını, daha da önemlisi çevirinizin çok ciddi hatalar içerdiğini söylüyorum.

Örnekler vermeye devam edeceğim.

(II)

Geçen yazımda, sayın Yaşar Nuri Öztürk'ün Kur'an çevirisini eleştireceğimi söylemiş, sonra da *parantezsiz* olmakla ve "yorumlardan arındırmak ve Kur'an metnine en küçük bir ekleme yapmamak" iddiasıyla halka sunduğu Türkçe çevirinin, bu iddiasını nakzedecek örneklerle dolu olduğu iddiasında bulunmuştum. İddiamı delillendirmeye devam ediyorum:

"Onların *kafa gözleri* üstünde perde vardır." (Bakara: 7)

Ayette geçen *ebsar* sözcüğüne, 'kafa gözü' anlamı verilmiş. Bununla kafadaki (!) göz kastediliyor olsa gerek. Oysa sadece 'göz' demek yeterliydi. Çünkü sadece

diğerleri (msl. "kalp gözü") izafetle kullanılır. Üstelik kafadaki (!) göz'ün Arapça'daki karşılığı da *ebsar* (tekili 'basar') değil, *ayn*'dır. Kafırler de a'mâ değildir; yani perde onların kafa gözlerinde değil, kalp gözlerindedir.

> "Temiz bir toprakla teyemmüm edin." (Mâide: 6)

Kur'an'da geçen *teyemmüm* sözcüğü, fıkıh'taki *teyemmüm* teriminden farklı bir anlam taşır: "yönelmek, kasdetmek, aramak". Buradaki hata, fıkhî terminolojiyi ezbere kullanıp Kur'anî anlamı dikkate almamaktan kaynaklanmıştır.

> "Temizle giysini!" (Müddessir: 4)

Ayette geçen *siyab* sözcüğüne 'giysi' anlamı verilmiş ve ayetin Kur'an'ın ilk inen pasajlarından birine ait olduğu nedense gözden kaçmış... Bu hata, tefsir kitaplarında yer alan fıkhî yorumun gözü kapalı tekrarlanmasından kaynaklanmaktadır; zira bu kelime *nefis*'ten kinaye olarak kullanılır. Doğru çeviri şöyle olmalıydı: "Nefsini arındır".

> "İnkârları yüzünden gönüllerine buzağı içirildi." (Bakara: 93)

Bu cümle yanlış değil, anlamsızdır. Orijinal 'deyim' doğru (*anlamlı*) bir biçimde Türkçe'ye çevrilememiş. Keşke bir açıklama yapılsaydı.

- "Üzerlerine zillet, eziklik ve yoksulluk damgası vuruldu." (Bakara: 61)
- "Başları avuçları arasına düşürülüp de..." (A'raf: 149)

Bu hatalı çevirilerin de sebebi aynıdır: emek sarfetmemek ve standart çevirilerdeki yanlışları tekrarlamak.

> "Şu iğreti hayatın durumu gökten indirdiğimiz suya benzer." (Yunus: 24)

Dünya hayatının (=iğreti hayatın) durumu suya benzemez. Bu çeviri hatalıdır ve ayetin grameri yanlış çözümlenmiştir; zira sayın Öztürk, metinde ne söylenmek istendiğini anlamamıştır.

> "Her insanın uğursuzluk kuşunu boynuna takmışızdır." (İsrâ: 13)

Tâir sözcüğüne başka çevirilerde 'amel kuşu' anlamı verilmektedir. Oysa Türkçe konuşulan memleketlerde bu cins kuşlar (!) bulunmamaktadır; insanların boynuna uğursuzluk kuşunun nasıl takıldığı da ayrı bir meseledir. Sayın Öztürk'ün, Elmalılı'nın çevirisinden etkilendiği, ama tefsirine bakmaya ihtiyaç duymadığı anlaşılıyor.

> "Elini boynuna asma. Ama onu büsbütün de açma. Sonra kınanır, hasret içinde bir köşede büzülüp kalırsın." (İsrâ: 29)

Yasaklanan davranışla âkibeti arasındaki ilgi boşlukta kalmaktadır. Niçin insan elini boynuna astığı ya da açtığı için bir köşede büzülüp kalsın? Bu garabetin sebebi, ayetteki deyimselliğin ustaca Türkçe'ye aktarılamamış olmasıdır.

> "Sizin için davarlardan sekiz çift indirmiştir." (Zümer: 6)

Allah Teâlâ bu davarları nereden indirmiştir? Davar, indirilen bir şey midir? Bu Türkçe cümleyi okuyan bir kimse ne anlar? Bu hata, *inzâl-tenzîl* (=indirmek) fiilinin kök anlamını dikkate almamaktan kaynaklanmıştır. Şayet standart çevrileri tekrarlamak yerine biraz zahmete girilseydi, okur, Kitabullah'a lâyık görülen bu garabet karşısında şaşırıp kalmazdı.

> "Ve doğurana ve doğurduğuna da yemin olsun ki..." (Beled: 3)

Bu ayette kimler üzerine ve niçin yemin edilmektedir: doğuran kimdir, doğurulan kimdir? Meselâ anneler mi kastediliyor? (Böyle olsaydı eril/müzekker form seçilmez, *vâlid* ve *veled* sözcükleri kullanılmazdı.) Bu ihtimali tercih edersek, annelere ve çocuklara yemin edilip biyolojik bir olguya dikkat çekildiğini nasıl temellendireceğiz? Üstelik klasik müfessirlerin, ayette Hz. İbrahim'le Hz. İsmail'in kastedildiğine yönelik tevcîhlerini hangi gerekçeyle görmezden geleceğiz?

Özetle buradaki zaaf, ayette ne söylenmekte olduğunu anlamaya çalışmak yerine, diğer Türkçe çevirileri tekrarlamaktan kaynaklanmıştır.

Şimdilik yeterli olduğu düşüncesiyle örnekleri artırmaya lüzum görmüyorum. Çünkü çeviri hatalarını göstermenin yanısıra, "bir dilden bir dile gerçekleştirilen çeviri işleminin, yorumdan bağımsız bir süreç olarak tanımlanamayacağı" şeklindeki kanaatimi de bu vesileyle bir kez daha delillendirmiş olduğumu sanıyorum.

Sayın Öztürk! Allah'ın Kitabı'nın bir tek ayetinin bile sizin kişisel hatalarınız yüzünden yanlış anlaşılmasına gönlünüzün razı olmayacağına, olamayacağına inandığım için bu eleştiri yazılarını kaleme aldım. Gördüğünüz gibi size hakaret etmedim, sizi küfürle, dalâletle suçlamadım ve size iftira da atmadım. Sizi sadece eleştirdim ve parantezsiz meâlinizin yorumlardan arındırılmış olduğuna dâir iddianızın gerçeğe aykırılık taşıdığını, daha da önemlisi çevirinizin çok ciddi hatalar içerdiğini söyledim. Bazı delillerimi de sıraladım. Takdir sizin.

(III)

Eleştirilerime, kaldığım yerden devam ediyorum:

> "Bilip durduğunuz halde gerçeği gizliyorsunuz." (Bakara: 42)

Doğru çeviri, " bile bile hakkı gizlemeyin!" şeklinde olmalıydı. Bu hata, fiilin yapısına ('nehy' ifade ettiğine) dikkat etmemekten kaynaklanmıştır. Bazıları, bu kadar basit bir cümleyi bile Türkçe'ye çevirmeyi beceremediğine bakıp mütercimin Arapça bilgisinden kuşkulanabilirler. Bence bu kadarı haksızlık olur. Çünkü hatanın asıl sebebi bilgisizlik değil, ciddiyetsizliktir.

> "Aldatıp oyaladı o çokluk yarışı sizleri, öyle ki ziyaret edip saydınız kabirleri." (Tekâsür: 1-2)

Ayetin aslında, "kabirleri saymak" mânâsını akla getirecek değil bir kelime, bir îma bile bulunmamaktadır. Mütercim, tefsir kitaplarında yer alan zayıf bir rivayete teslim olmuş ve okuru —çoğu piyasa çevirilerinde olduğu gibi— bu çarpık anlamla karşı karşıya bırakıvermiştir. Oysa "kabirleri ziyaret" tabirinin, *ölmekten kinaye* olduğu bilinseydi, belki o zaman ayetin, "Mezara girene (=ölene) değin mal-mülk biriktirmek sevdası peşinde koştunuz; ömrünüzü servet sahibi olmak yolunda tükettiniz" anlamına geldiği anlaşılabilirdi. Ne ki sayın Öztürk'te, iddialarına muvazi bir cehd u gayret görülmüyor.

> "Kadınlarınızı diri bırakıyorlar/kadınlarınızın rahimlerini yoklayıp çocuk alıyorlar/kadınlarınıza utanç duyulacak şeyler yapıyorlardı." (Bakara: 49)

Bizce, sayın mütercimin, bu kadınlara neler yapıldığına bir an evvel karar vermesi gerekir.

> "Rabbimizin adı/kudreti/işi/gayreti çok yücedir." (Cin: 3)

Rabbimizin nesi yüce imiş: adı mı, kudreti mi, işi mi, gayreti mi? Önce işin doğrusu öğrenilmeli, sonra çeviri yapılmalıdır. Çeviri yapılmış, ama doğrusu öğrenilmemiş.

> "Andolsun çekip koparanlara/yay çekenlere/kuyudan su çekenlere/bağsız-bekçisiz koşan atlara/ayrılık yüzünden hasret çekenlere/daldırıp daldırıp çıkaranlara." (Nâziât: 1)

Üç kelimeden (*ve'n-nâziâti garkan*) oluşan bu ayette kimlerin üzerine yemin ediliyor? 'Yay çekmek', 'kuyudan su çekmek' ve 'hasret çekmek' mefhumları arasında, *çekmek* sözcüğünden gayrı ne gibi bir münasebet vardır? Bu tür sözcük oyunları, bize göre münasebetsizcedir.

> "Andolsun rahatça, incitmeden çekenlere/düğümü hünerle çözenlere/bir yerden bir yere gidenlere/coşkuyla iç çekenlere." (Nâziât: 2)

"Rahatça, incitmeden çekmek" ile "coşkuyla iç çekmek" mefhumları arasındaki bu alâkasızlık, tek kelimeyle insana ah çektirecek cinsten.

> "Andolsun ki biz sana ikişerlerden/ikililerden/ iç içe kıvrımlar halindeki çift mânâlılardan yedi taneyi... verdik." (Hicr: 87)

Mütercimin, ayetlerin mânâ ve medlûllerini kavramakta zorluk çektiği çok açık. Türkçe'den de pek nasibi olmadığı ortada. Fakat buna rağmen, ziyadesiyle cüretkâr. Kendileri, Kitabullah'ı böylesine gülünç kılıklara sokmanın vebalini oturup bir düşünmeliler.

> "Andolsun o ardarda gönderilenlere /meleklere/rüzgarlara/vahyin bölümlerine /kalplere inen doğuşlara..." (Mürselât: 1)

"Yorumlardan arındırmak" şeklindeki iddiasıyla çelişse de bu lüzumsuz eklemeleri, mütercimin okura yardımcı olmak istediği şeklinde bir hüsn-i tevillc açıklayabilir miyiz? Çevirisi aşağıdaki gibi garabetlerle dolu olmasaydı, belki bu yola gidilebilirdi:

- "Rabbinin arşını, o gün onların üstündeki *sekiz* taşır." (Hâkka: 17)
- "Üzerinde *ondokuz* vardır onun." (Müddessir: 30)

Sayın mütercim, anlamadığı cümleleri anlamlı bir şekilde ifade edemeyeceğini bir türlü kavrayamıyor. Çünkü kendisi, bu *sekiz, ondokuz* gibi rakamların mânâsını ya biliyordur, ya da bilmiyordur. Biliyorsa niçin yazmamış, bilmiyorsa neden çeviri gibi ciddi bir işin altına girmiş: "Burası Türkiye" diye mi?

"O kıvılcım sanki sarımtırak bir halat/bir deve kervanı/bakırdan bir ip gibidir." (Mürselât: 33)

Soru: Bu kıvılcım neye benziyor?

Cevap: hem deve kervanına, hem bakırdan bir ipe, hem de sarımtırak bir halata.

Birileri mütercime, "Kur'an'daki İslâm bu mu?" diye sorsa, ne cevap verecek gerçekten merak ediyorum.

- "Cinsiyet organlarını koruyanlardır onlar." (Mü'minûn: 5)
- "Bunlar, cinsiyet organlarını titizlikle korurlar." (Meâric: 29)

Mütercimin bu müstekreh ifadeleri savunmaya kalkışacağını sanmıyorum; zira birileri bu takdirde kendisine, *fûruc* sözcüğünü niçin başka yerlerde şöyle çevirmiş olduğunu sorabilirler:

"ırzlarını/bellerini", "ırzlarını/eteklerini" (Nûr: 30-31)

İsterseniz biraz da şu cümleler üzerinde düşünelim:

"Meryem'in oğluyla annesini birer ayet kıldık." (Mü'minûn: 50)

Yani: Meryemoğlu'nu (İsa'yı) ve annesini (Meryem'i)...

"Allah'ın eceli geldiğinde ertelenmez" (Nuh: 4)

Yani: Allah'ın takdir eylediği ecel gelince...

Bir de şu örneklere bakalım:

- "Sağ elindekini yere bırak. Onların sanayi olarak ortaya çıkardıklarını yalayıp yutsun. Onların sanayi olarak ürettikleri sadece bir büyücünün hilesidir." (Tâhâ: 69; krş. Hûd: 16)
- "Barışa yönelik değer üretenler" (Bakara: 25); "barışçıl amel sergileyenler" (Hûd: 11; krş. İnşikak: 25; Beyyine: 7). [Mütercimin, bu ifadeleri "salih amel işleyenler" karşılığında kullandığı unutulmamalı.]
- "Gerçek şu ki insan, öz benliği üzerine yönelmiş keskin ve derin bir bakıştır." (Kıyamet: 14)

Sayın mütercimin üslûbu hakkındaki kişisel kanaatlerimi ifade etmek istemiyorum. Fakat "Keşke böylesi tasarımları kendi telifi olan eserlere özgü kılsaydı da Allah'ın ayetlerini bu tür üslûb oyunlarına aracı kılmasaydı!" diye düşünmekten de kendimi alamıyorum.

Sayın Öztürk! Lütfen şu insanlara, "*Kur'an*'daki İslâm" ile "*Parantezsiz Meâl*'deki İslâm'ın" birbirinden farklı şeyler olduğunu söyleyiniz. İnanın biraz gayret etseniz, bu kadarcık tevazuyu siz bile gösterebilirsiniz.

Size bu konuda yardımcı olmak üzere, örnekler vermeye devam edeceğim.

(IV)

Parantezsiz Meâl'in hatalarla dolu olduğu şeklindeki iddiamı yeterince delillendirmiş olduğumu sanıyorum. Nitekim okurlardan gelen müsbet tepkilerin miktarı da bu sanımı doğrulamakta. Ancak ben yine de meselenin

vehametini iyice tebarüz ettirmek ve sayın Öztürk'ün, Kur'an-ı Kerim'i *çalakalem* ve *baştansavma* bir surette Türkçe'ye çevirdiğini —hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak derecede— göstermek için eleştirilerimi bu hafta da sürdürmek niyetindeyim. Bu ısrarımın başka sebepleri de var:

Birincisi: Okur, şayet verilen örnekleri piyasadaki diğer çevirilerle karşılaştırmak zahmetine girerse, hataların çoğunun onlarda da aynen vâki olduğunu görecektir. Binaenaleyh bu eleştiriler vesilesiyle okurun sadece *Parantezsiz Meâl* hakkında değil, diğer Türkçe Kur'an çevirileri hakkında da bir fıkir edinebilmesi mümkün olacaktır.

İkincisi: Sayın Öztürk'ün "Kur'an İslâmı" dediği şeyin, muhatablarının bilgisizliğinden beslenen, retoriği güçlü ve fakat muhtevası kof bir söylem olduğunu tartışmak, ancak böyle bir eleştiri sonrasında verimli olabilir. Çünkü "Kur'an İslâmı" iddiasıyla üretilen bu söylemin Kur'anî temelleri, —sanılanın aksine— fevkalâde zayıf ve güçsüzdür. Bu zaaf gösterilmedikçe, suyun dibine *derinlik* sebebiyle mi, *bulanıklık* sebebiyle mi inilemediği anlaşılamaz kanatindeyim.

İşbu gerekçeyle, kaldığım yerden devam ediyorum:

> "Andolsun incire, zeytine, Tûr-i Sîna'ya ve şu güvenli kente ki..." (Tîn: 1-3)

Bu çeviriden, iki yiyecek türüne ve iki beldeye yemin edildiği (*dikkat çekildiği*) anlaşılıyor. Acaba niçin? *Tûr-i Sina*'nın Hz. Musa'ya, *Beled-i Emin*'in (Mekke'nin) ise Hz. Muhammed'e vahyin geldiği mukaddes beldeler olması sebebiyle bu iki yerin zikredildiği malum. Fakat *incir* ile *zeytin*'in bu siyak içerisinde zikredilmesinin hikmeti nedir?

Mütercim, bırakalım klasik tefsirleri, hiç değilse merhum Elmalılı'nın tefsirine bakmayı akıl etseydi, ya da bakmışsa bile orada ne denildiğini biraz anlasaydı, okurlarını böyle bir garabet karşısında bırakmazdı. Nitekim bu vesileyle şu anektodu zikretmek isterim:

Birçok kaynakta yer aldığına göre, Mustafa Kemal Atatürk, karşılaştığı din adamlarının cahil olup olmadıklarını anlamak için, bu sûreyi okutturur ve sonra onlara *Tîn* ile *Zeytûn*'un mânâsını sorarmış. Ayeti *İncir* ve *Zeytin* diye çevirip, bu iki yiyeceğin hikmetini sıralamaya başlayanları susturur, onların ilimlerine itibar etmezmiş. Nitekim 1925'de Samsun'da İstiklâl Ticaret Mektebi'nde okuduğu nutukta yer alan şu satırlar, bir fikir verebilecek mahiyettedir:

> Hoca Efendi bir fikrini izah etmek için *Ve't-Tîni ve'z-Zeytûni* ayetini kendince tefsir ettiler; incir ve zeytin çekirdeğinden düsturlar çıkardılar. Birindeki kesreti, diğerindeki vahdeti işaret ettiler. Ayetin medlûlü bu mudur, değil midir birşey diyemeyeceğim. Yalnız bu seyahatim sırasında bi't-tesadüf bu ayetin mazmûnunu ben diğer bir hoca efendi'den sormuştum. Bunun için yarım saat kadar mütalaaya ihtiyaç olduğunu söyledi.

Sayın Öztürk, klasik tefsir eserlerine ne kadar itibar eder bilemiyorum. Fakat hiç değilse yakın tarihimize ait birkaç eseri karıştırsaydı, sanıyorum bu ayetin mazmûnunu birkaç dakikada çevirmeye kalkışmazdı.

> "Allah bir sivrisineği, hatta onun da üstündeki bir varlığı örnek göstermekten sıkılmaz." (Bakara: 26)

"Sivrisineğin üstündeki varlık" ile kastedilen nedir? Sözgelimi kuş mu? Meselâ serçe, kanarya veya karga mı? Cenab-ı Allah, misal sadedinde niçin sivrisinekten, hatta üstündeki bir varlıktan söz ediyor?

Mütercim ayette ne denmek istendiğini anlamadan ibareyi çevirmeye kalkışmıştır. Çünkü burada 'fevka' (*üst*) sözcüğü, "küçüklük bakımından daha üstünü" mânâsındadır. Dolayısıyla ayette, "sivrisineğin, hatta ondan daha küçük birşeyin bile misal getirilebileceği" söylenmek istenmektedir.

"Ve o, kesin bilginin tam gerçeğidir." (Hâkka: 51)

"Kesin bilginin tam gerçeği" ne demektir? Şahsen bir mânâ veremedim. Üstelik bu ibare, bir isim tamlaması. Oysa orijinali, bir sıfat tamlaması: "el-hakk'ul-yakîn". Mânâsı da kabaca "kesin gerçek" demek.

Peki mütercim ne yapmak istiyor?

Bunu ifade etmek istemiyorum. Fakat şu kadarını söyleyeyim ki çeviri ciddiyet isteyen bir iştir!

"Sana şaşmaz ve kesin bilgi gelinceye kadar ibadet et." (Hicr: 99)

Hz. Peygamber'den, kendisine gelene kadar ibadet etmesinin istendiği şey nedir? "Şaşmaz ve kesin bilgi".

Peki bu ibarenin aslı nedir? *Yakîn* sözcüğü...

"Şaşmaz ve kesin" sözcükleri, *yakîn*'in karşılığı olduğuna göre, "bilgi" sözcüğünün karşılığı nerede?

Yok! Olsun, her çeviride böyle şeyler olur. Biz cümlenin ne dediğine bakalım, sonra da şu çeviriyle ikisini karşılaştıralım:

Sana yakîn (*ölüm*) gelinceye kadar ibadet et!

Sayın Öztürk, Kur'an'da bir sözcüğün her kullanımında aynı anlamı taşımadığını öğrenmenin bir yolunu bulmalı. Şayet "Bu kadarını ben de bilirim" diyorsa, hiç beklememeli hemen ilminin gereğini yapmalı.

"Eğer bilmiyorsanız, Zikir/Kur'an ehline sorun." (Nahl: 43)

Bu çeviriyi bir de şu şekilde yazmayı deneyelim: "Eğer bilmiyorsanız, Zikir (*Kur'an*) ehline sorun."

İnsaf ehli biri çıksa da aradaki farkın ne olduğunu bize söylese! Fakat söyleyemeyecektir; zira arada *parantez işareti* yerine, *eğik çizgi* kullanmaktan başka hiçbir (evet hiçbir) fark yoktur. Sayın Öztürk, şayet *parantez* kullansaydı, okur, kendisinin, 'zikir' sözcüğünü en azından böyle yorumladığını düşünürdü. Ancak *eğik çizgi* kullandığı ve Kur'an'ı yorumlardan arındırdığı iddiasında bulunduğu için, bu ayeti okuyanlar, haklı olarak metinden *Zikir=Kur'an* mânâsını çıkaracaklardır.

"Maksad hâsıl olduktan sonra ne mahzuru var?" diyebilirsiniz. Ne ki maksad hâsıl olmamaktadır; zira ayette geçen "ehl-i zikir" ile "ehl-i Kur'an" değil, "ehl-i Kitab", yani yahudiler ve hristiyanlar kastedilmektedir.

İşin hakikati bir yana, sayın Öztürk'ün kalkıp bize itiraz ettiğini varsayalım; bu takdirde kendileri bir *çeviriyi* mi, yoksa bir *yorumu* mu savunmuş olacaklardır?!!

Cevabı verilmesi gereken asıl sual bizce budur!

(V)

"Parantezsiz Meâl"le ilgili eleştirilerimi, sayın Öztürk'ün daveti üzerine yazmaya karar vermiştim. Nitekim bu konuda dört yazı yazdım ve çeşitli örnekler vererek kendisinin, *parantezsiz meâl*'in yorumlardan arındırılmış olduğuna dâir iddiasının gerçeğe aykırılık taşıdığını ve üstelik çevirisinin çok ciddi hatalar içerdiğini söyledim. Bu son yazıda, başka örnekler vermeyecek ve sadece Sayın Öztürk'ün çevirisinde nasıl olup da bunca hatanın yer alabildiğinin sebepleri üzerinde duracağım:

1. Yöntemsizlik

Parantezsiz Meâl'in en büyük zaafı, —tıpkı diğer çeviriler gibi— bir çeviri yöntemine uyulmaksızın gelişigüzel yapılmış olmasıdır. Eserin mütercimine, "Bu ibareyi niçin bu şekilde çevirdiniz?" diye sorulduğunda, vereceği muhtemel cevaplar, "Keyfim öyle istedi de ondan" demekten başka bir mânâya gelmeyecektir. Oysa bir yönteme riayet edilseydi, eleştiri doğrudan ilkeler düzeyinde cereyan edebilir ve hataların kişiselleşmesi önlenebilirdi.

2. Ciddiyetsizlik

Yöntemli çeviri, herşeyden evvel ciddiyet ve mesuliyet ister. Oysa "Parantezsiz Meâl"in diğer bir zaafı, ciddiyet ve mesuliyet duygusundan yoksun bir çabanın ürünü olmasıdır. Hatırlayabildiğim kadarıyla, sayın Öztürk, bu çeviriyi üç yılda yaptığını söylemişti. Üç yılın ne kadarını bu işe ayırdıkları ayrı bir konu; fakat mesuliyet sahibi bir insan, üç yılda Amme Cüzü'nü bile çeviremez.

"Ben üç yaşından, beş yaşından beri bu işlerle uğraşıyorum" şeklindeki sözlerin bir anlamı yoktur. Kur'an'ı Türkçe'ye çeviren meâl sahiplerinin özgeçmişlerini ve yayımladıkları eserleri tedkik ediniz, çoğunun, ömürlerini *Kur'an ilimleri dışındaki işlere* hasrettiklerini göreceksiniz. Yıllarca *Tefsir İlmi* yerine; fıkıh, tasavvuf, kelâm, tarih, vs. tahsil edip genel bir Arapça bilgisiyle ve bir-iki yıl bile emek sarfetmeden Kur'an çevirisi gibi muazzam bir işin altından kalkılabileceğini sanmak, ne yazık ki bizim çağdaş hocalarımıza özgü bir zaaftır. (İlahiyat hocası olmak, Kur'an'ı Türkçe'ye çevirmek için belki iyi bir başlangıç olabilir.)

3. Vukûfsuzluk

Bizim düşünce geleneğimizde, tefsir ilminin bir aslı-usûlü vardır, fakat Kur'an çevirisi, *uluslaşma* sürecinde ortaya çıkan yeni bir olgudur; bir bid'at-ı ecnebiyyedir. Bu yüzden, "Parantezsiz Meâl"in zaaflarından biri diğeri de çeviribilim tahsil etmemiş bir kalemin elinden çıkmasıdır. Modern anlam ve yorum teorileri ve bu alanda oluşmuş muazzam literatür, daha da önemlisi bu literatür'den çok daha seviyeli ve çok daha derinlikli bir kitabiyât üretmiş olan İslâm dilbilim ve mantık geleneği, sayın Öztürk'ün ilgi ve ihtisas alanı dışında kaldığından, "Parantezsiz Meâl", basit üslûb oyunlarının sergilendiği bir metin olup çıkmış; meâl sahibi ise yıktığını söylediği putların (!) kurbanı olmuştur.

4. Ufuksuzluk

İnsanları etkilemek ve heyecanlandırmak başka bir şeydir; onları eğitmek ve zihnî melekelerini beslemek başka bir şeydir. Sayın Öztürk, bizim geleneksel kültürümüzde önemli fonksiyonlar icrâ eden vâizlerin ve kıssacıların yaptıklarını hatırlatır bir biçimde halkı Kur'an'a ve İslâm'a davet ediyorlar. Bu yüzden her müslüman gibi ben de kendisini destekliyorum; dolayısıyla eleştirilerim, yaptıklarını görmezden gelmek veya küçümsemek maksadına matuf değildir. Bilakis beni bundan sonrası ilgilendiriyor. Düzgün bir hitabetle halkı etkilemeyi başardınız: sevindirdiniz veya ağlattınız diyelim. Peki sonra? İşte sayın Öztürk'ün bir sonrası yoktur ve olmayacaktır!

"Parantezsiz Meâl"in bu kadar hatalarla dolu olması da böylesi bir ufuksuzluğun sonucudur. Halkımızın bilgisizliğini, cehaletini ölçü alırsak, belki büyük bir hizmet yapıldığı, hiç değilse insanlarımızın yanlış-doğru

birkaç ayet çevirisini okumalarına vesile olunduğu söylenebilir. Fakat aşağıya değil de yukarıya bakarsak, meselâ o muazzam İslâm ilim geleneğinin ürünlerini esas alırsak, yapılanların kıymeti nedir? İşte ufuk'tan kastettiğim böyle birşey.

5. Köksüzlük

Âkif'in o meşhûr, ilhamı Kur'an'dan alıp İslâm'ı asrın idrakine söyletmeye müteveccih çağrısı, ne yazık ki bu yüzyılın modernleşme temayüllerinin Kur'an ayetlerine yansıtılması neticesini doğurdu. Şûra Sûresi'ni *Parlamento Sûresi* haline getiren teşebbüsler, işbu zihniyetin ürünüdür. Bilimsel keşifleri, parlatılan siyasî eğilimleri, entellektüel jargonun cazip terimlerini Kur'an'da arayıp bulmak, yanlış ve yanlış olduğu kadar da yanıltıcıdır. Diyanet İşleri Başkanı bile, bundan böyle *alâk* sözcüğünün *embriyo* olarak çevrileceğini ilan etmeyi bir marifet sanıyor. Kur'an çevirisine el atan herkes de bu sakat bakış açısının aktörlüğüne soyunmuş durumda.

Netice itibariyle halkı etkilemek, imanı kurtarmak, hatta Kur'an'ın revnâkını artırmak gibi iyi niyetlerle, Kur'an'ın sadece *ontolojik* değil, *epistemolojik* temelleri de yerle bir ediliyor. Son bir asır, bu iyi niyetli çabalar sonucunda, Kur'an'ı tanınmaz hâle getirdi. Tıpkı ceviz ağacından yapılmış, sedef işlemeli, kendisine değer biçilemez nâdir bir Osmanlı rahlesinin üzerini, "eskidir" diye plastik boyayla boyayan cahil mirasçılar gibi, birileri kalkıp "putları yıkıyoruz, hurafeleri siliyoruz" diyerek Cenab-ı Allah'ın hikmet dolu ayetlerinin üzerini ucuz sloganların parlak renkleriyle kapattılar. İşin acı tarafı, bütün bunları İslâm'a hizmet adına yaptıklarına inandıklarından dolayı da yüzümüze bakıp şöyle dediler: "Nasıl güzel olmuş mu?"

Sizleri bilmem ama benim bu suale cevabım acı bir tebessümden ibarettir.

6. Tarihsizlik

"Parantezsiz Meâl"in tarihi olmamasının nedenleri ve örnekleri üzerinde uzun uzun durmak isterdim. Fakat diğer yazılarımda bu konuyu yeterince ele aldığımdan daha fazla mütalaada bulunmaya ihtiyaç duymuyorum.

Sonuç

"Parantezsiz Meâl"in eleştirisi göstermiş olmalı ki müslümanların sorunları sanıldığından daha fazla derinlerde. Bu sorunları aşmak için üç özelliğe birden sahip olunması gerekir: *Siyaset, samimiyet, cehd.*

Tek başına *cehd* kapının içeriden açılmasını engelleyemez; tek başına *samimiyet* başka kapıların açılmasını sağlayamaz; tek başına *siyaset* ise sizi komik duruma düşürür.

Üçü birden olursa, ne mi olur?

Elbette tarih tekerrür eder.

V. Türkçe Anlam'ın Eleştirisi

(I)

17 Ekim 1998 tarihli makalemde,[38] "İslâmî yorum geleneğinden yararlanmaksızın keyfî bir biçimde ve alelacele hazırlanmış olmalarını", *piyasa meâllerinin* en büyük zaaflarından biri olarak göstermiş ve bu eleştirimi temellendirmek amacıyla da Mâide: 20 ayetinin —diğerlerini de temsilen— dört farklı çevirisini *misal* sadedinde zikretmiştim. Misaller arasında sayın Ali Bulaç'ın çevirisine de yer vermiş olmam sebebiyle kendileri şöyle diyorlar:

> Sayın yazar beni de diğerleri arasına katarak, "tefsir geleneğinden uzak, köksüz ve sığ bir meâl hazırlamak"la suçluyor.[39]

[38] *Kur'an Çevirilerinde Köksüzlük Sorunu*, "Yeni Şafak". (Bu makaleye III. Bölüm'de yer verilmiştir.)

[39] Bkz. Ali Bulaç, *Meal Tartışması (I-III)*, 3-5-7 Kasım 1998

Sayın Bulaç doğru anlamış; zira ben kendisinin, tefsir mirasımıza vâkıf olmaksızın ve ayetlerin medlûlâtını kavramaksızın Kur'an'ı Türkçe'ye çevirdiği kanaatini taşıyorum. Nitekim zaten kendileri de yaptıkları savunmayla iddiamın doğruluğunu teyid ettiler:

> Merhum Elmalılı —çok değer verdiğim bir müfessir olmakla beraber— maalesef Süddi'nin hiçbir tarihî ve gerçeklik temeline dayanmayan hatasına düşüp bu ayeti yanlış tefsir etmiştir.

Kendi tabiriyle, "... ne dil, ne hadis, ne de tefsir bilgimiz bu işi kendi başımıza yapmamıza yetecek kadar değildir" itirafında bulunan bir kimsenin, Süddî gibi tâbiûn'dan bir âlimin ya da Elmalılı Hamdi Yazır gibi "bu işi tek başına yapacak kadar dil, hadis, tefsir bilgisi olan" bir zâtın yorumunu bu kadar *pervasızca* reddetmesi şaşırtıcı değil midir? Öyle ya, dikkati çekilmeseydi farkında bile ol(a)mayacağı ciddi bir yorum hakkında "hiçbir tarihî ve gerçeklik temeline dayanmayan hata" (!) gibi bir ifadeyi, kendi seviyesini herkesten daha iyi bilen bir aydın nasıl oluyor da bu kadar *fütursuzca* kullanabiliyor?

Bu zât, kendi hatasını savunmak adına, meâlinin önsözünde zikrettiği kaynaklar arasında yer almayan İranlı müfessir Tabatabaî'nin *el-Mizan* adlı tefsirine istinad ediyor. Oysa biraz yakından bakılacak olursa, sayın Bulaç'ın, tıpkı Elmalılı gibi Tabatabaî'nin de ne dediğini *anlamadığı* ve fakat buna rağmen şöyle bir göz gezdirmek suretiyle bu eserden kendisine alelacele bir dayanak bulmaya çalıştığı görülecektir. Çünkü Tabatabaî, sayın Bulaç'ı değil, açıkça Süddî ile Elmalılı'yı teyid etmekte ve *mülûk* kelimesine hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak şekilde "*müstakillîne bi-enfusikum hâricîne*

min..." ibaresini kullanmak suretiyle mânâ vermektedir. (V/310)

Burada sayın Bulaç'ı "yetersiz olmak"la vasfederken, kendisini açıkça techil ettiğimin farkındayım; ancak bunu hakaret için değil, bilakis kendisinin "nefsi müdafaa sâikiyle Tabatabaî'nin ifadelerini kasden gizlemiş ve saptırmış" suçlamasına maruz kalmaması amacıyla yapıyorum; zira gaflet ve cehalet en nihayet hoş görülebilir ve fakat *Kur'an* gibi bir mevzuda halkı bile bile aldatmaya çalışanları kimse hoş görmez.

Sayın yazar bu arada, "Söylemezsem öleyim mi? türünden anlaşılması güç bir psikoloji..." içinde olduğumu îma eden laf oyunlarına kalkışıyor. Oysa benim ifadem gayet açıktı:

> Bana bunları niçin söylüyorsun? diyorlar; peki ama ya ben öleyim mi söylemeyince?!

Herhalde *ölmek* sözcüğünün çağrışımlarından olsa gerek bu ifadeden böyle bir mânâ çıkarmışlar. Fakat kendileri, bu sözün, Yunus Emre'nin "Behey Yunus sana söyleme derler/Ya ben öleyim mi söylemeyince?" beytinden mülhem olduğunu ve pek tabii ki ne denmek istendiğini lâyık-ı vechile takdir edebilecek bir seviyede olsalardı, sanıyorum o zaman böylesi îmalara ihtiyaç duymazlardı.

Hâsılı, Ali Bulaç'ın Mâide: 20 ayeti hakkındaki derme çatma bilgilerine dayanarak yaptığı gayr-ı ciddi açıklamaları "zevâhiri kurtarmak" çabasının bir sonucu olarak gördüğümden ve üstelik hem eleştirinin kendisi, hem de Bulaç'ın savunması ortada olduğundan, daha fazla izaha hâcet bulunmadığı kanaatindeyim.

Türkçe Anlam'a gelince, kendileri de gayet iyi biliyorlar ki o konuda söylenecek çok söz var!

(II)

Sayın Ali Bulaç, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı* adlı çevirisini hazırlarken birkaç tefsir ile 20 küsûr meâle başvurduğunu söylemekte ve şöyle demektedir:

> ... Çünkü ne dil, ne hadîs, ne de tefsir bilgimiz bu işi kendi başımıza yapmamıza yetecek kadar değildir, esasında böyle bir cür'eti de aslâ göze alamazdık. Bu bakımdan bu çalışmamıza ancak 'hazırlanmış' gözüyle bakılabilir.

Ne gariptir ki aynı kişi, kendi çevirisini eleştirmeye kalkışacak kimselerde ise şu özellikleri aramaktadır:

> İkinci nokta, eleştiri yapacak kimselerin, yeterli donanıma ve birikime sahip olmaları gereğidir. Çünkü Kur'an hakkında ileri derecede görüş ve düşünce yürütebilmek için *yeterli bir dil bilgisi, zengin bir tefsir kültürü ve en önemlisi sağlıklı bir hadis bilgisine* sahip olmak vazgeçilmez bir şarttır.

Bir kimsenin, kendisinin sahip olmadığı vasıfları başkasında aramaya kalkışması bir yana, sormak gerekmez mi: bir dilden bir dile çeviri yapmak, en az iki dili de iyi bilmeyi icab ettirmez mi diye?![40] Oysa sayın Bulaç'ın Arapçası da Türkçesi de —bizzat itiraf ettiği üzere— *Kur'an'ı tercüme edecek düzeyde* değildir.

Bu zaafını gidermek için sayın Ali Bulaç ne yapmış? Bazı klasik tefsir kaynakları ile Türkçe meâllerden istifade etmiş.

Sayın Bulaç'ın ikide bir hatırlattığı şu klasik tefsir kaynaklarına bir bakalım:

[40] Nitekim Metin Önal Mengüşoğlu, yıllarca önce Ali Bulaç'a bu soruyu yöneltmiş ve çevirisindeki Türkçe zaaflarına işaret etmişti: "Kriter", sy. 43, sh. 12-15, Mayıs 1984

Kurtubî, Beydavî, Medarik, İbn Abbas, İbn Kesir, Celaleyn.

Başka? Bir de İsfehanî'nin *Müfredat*'ı, Mahluf'un *Kelimâtu'l-Kur'an*'ı, sonraki düzeltmelerde ise Ebu'l-Bekâ'nın *Külliyât*'ı.

Evet, sayın meâl hazırlayıcısının yararlandığını söylediği bütün klasik tefsirler *altı* taneden ibaret. Üstelik Kur'an-ı Kerim ile bunların en erken tarihlisi arasında *yedi asır* var. Mezkûr tefsirlerin hakkının verilip verilmediği meselesini şimdilik bir kenara bırakarak söyleyelim ki: tefsir ilmine biraz meraklı bir İlahiyat öğrencisinin kütüphanesinde bile bundan daha fazla tefsir kaynağı vardır.[41]

Bir de sayın Bulaç'ın yararlandığı çağdaş müfessirlerin kim olduklarına bir bakalım:

Elmalılı, Hasan Basri, Seyyid Kutup, Ali Rıza Sağman, Celâl Yıldırım ve Süleyman Ateş.

Başka? Bir de adları meçhûl *20 meâl*.

Kendisine "Bize bu yirmi meâlin isimlerini tek tek verebilir misiniz?" diye rica etsek, acaba ne derler?!

Belirtmemiz gerekirse, Bulaç'ın beyanının aksine Hasan Basri (Çantay) ile Ali Rıza Sağman *müfessir* değillerdir; zaten kendileri de böyle bir iddiada bulunmamışlardır. İkincisi, Süleyman Ateş de bu meâl hazırlandığı sırada henüz tefsirini yayınlamış değildi. (Nitekim kendisi de zaten Ateş'in tefsirine değil, meâline atıf yapmaktadır.) Ayrıca Ali Bulaç bu eserlere *çağdaş* oldukları için değil, *Türkçe* oldukları için atıf yapmaktadır.

[41] O muazzam tefsir geleneğimizin tüm mirasını burada sıralamaya imkân yoksa da *Taberi*, *Zemahşeri* ve *Razi* gibi zirvelere çıkıl(a)mamış olması dahi, "Türkçe Kur'an çevirisi" hazırlamaya cür'et eden biri için çok büyük bir ayıp değil midir?

Dört yıl hazırlama süresi, onaltı yıl gözden geçirme fırsatı. Hedef kitle ise:

> İslâm'a ve Kur'an'a şu veya bu ölçüde —hangi niyet ve nedenlerle olursa olsun— belli bir merak, ilgi ve yakınlık duyan geniş aydın, öğrenci ve halk kitleleri...

Peki alınan netice ne?!

Düzeltilmeden kalan ve düzeltilmesi de mümkün olmayan yüzlerce hatayla malul 300.000 nüsha... İşte bu nedenle bu çeviri: "tefsir geleneğinden uzak, köksüz ve sığ" ve yine bu nedenle üzeri, "geniş bir müşteri kitlesine hitab etmek" gibi parlak ve cazip bir maskeyle örtülü.

Ne yapalım?! En iyisi Tanpınar gibi, "Bir insanın bile bulunduğu yerde söylenecek çok şey vardır" diyelim ve Cumartesi günü, bu örtünün geri kalan kısmını da açmaya çalışalım.

(III)

Sayın Bulaç, çevirisinin önsözünde birkaç Arapça tefsirden ve bu arada yirmi küsûr da Türkçe Kur'an çevirisinden yararlandığını söylüyor ve ekliyor:

> Yer yer bu saydığımız bütün çalışmalara gerek anlam, gerekse kavramlara verilecek karşılık bakımından muhalefet etme gereği duyduk ve fakat her defasında farklı karşılık verdiğimiz yerlerin mutlaka bir kaynakta karşılığını araştırıp tespit ettik.

Yani demek istiyorlar ki: Bu eserlerden istifade ediyoruz diye ne gördükse almadık, aksine bazen muhalefet de ettik. Fakat bunu da kendi keyfimize göre yapmayıp muhalefetimizi diğer kaynaklarla destekledik.

Oysa biz, bu beyanın hakikati yansıtmadığını, çünkü Ali Bulaç'ın saydığı o birkaç Arapça tefsirden dahi

gereğince istifade etmediğini; sadece Elmalılı ile Çantay'ın (bilhassa *ikincisinin*) Türkçelerini bozmaktan başka ciddiye alınabilecek bir şey yapmadığını ve daha da kötüsü o binbir emekle ve dikkatle ifade edilmiş inceliklerin üzerinden silindirle geçtiğini iddia ediyoruz.

Diğer yirmi meâle gelince, bunlar okurun gözünü boyamak için söylenmiş sözlerdir ve ciddiye alınabilecek bir hakikati hâiz değillerdir. Çünkü sayın Bulaç, "bir meâlin kapağını açıp bakmak" ile "o meâlden yararlanmayı" birbirine karıştırıyor. Üstelik adı geçen iki meâlden de gereği gibi yararlanmamış, bilakis o meâlleri insafsızca yaralamıştır. Ayrıca kendisi ne Elmalılı'ya, ne de Çantay'a muhalefet edebilecek bir birikimin sahibi olmadığı gibi, bu zâtların ustalıklarını takdir edebilecek *Arapça* ve *Türkçe* bilgisinden, hem de gerekli *tefsir* ve *hadis* kültüründen yoksundur.

Bu iddialarımın birer *itham* değil, bizâtihi *hakikat* olduğunu isbat etmekle mükellef bulunduğuma göre, bazı misaller vermek üzerime vacib oldu. Binaenaleyh ben de bu vucûbiyeti yerine getirmekten kaçınmayacağım.

Çantay: "İşte o, *hoşnud bir hayât* içindedir." (Hakka: 21)

Bulaç: "Artık o *hoşnut bir yaşama* içindedir."

"Hoşnut bir yaşama"nın ne demek olduğunu sorabilir ve Ali Bulaç'ı o meşhûr *Türkçe bilmezliği* ile suçlayabilirsiniz. Türkçe bilmediği, bilmek bir yana dilin inceliklerini hissedemediği ortada. Ancak asıl sorun bu değil. Asıl sorun, bir başkasının ifadesini bozup "meâl hazırladım" diye ortaya çıkmakta.

Çantay: "(Allah *buyurur:*) ..." (Hakka: 30)

Bulaç: "(Allah *buyruk verir:*) ..."

Parantez içindeki bu ifade ayetin çevirisi değil, fakat sayın Bulaç yine de bu ifadeyi kendi eserine almış.

Alabilir, fakat Türkçesini bu şekilde bozmaya hakkı var mıydı?

Çantay: "(Kendisi) yoksula *yemek (yedirmek* şöyle dursun, *başkalarına da) vermiye* teşvıyk etmezdi. (Hakka: 34)

Bulaç: "*Yoksula yemek vermeye* destekçi olmazdı."

Çantay'ın "yemek yedirmek" ve "başkalarına da vermeye teşvik etmek" ifadeleri arasındaki farkı hesaba katmayan sayın Bulaç, parantez cümlesini atınca, "yoksula yemek vermeye destekçi olmak" gibi garip bir ifade icad etmiş. (Şimdi burada "ziyafet vermek" tabirini ve ikisinin arasındaki farkı anlatmaya kalkışsak, bilgiçlik yapmış olmaz mıyız?!)

Çantay: "(O), âlemlerin Rabbinden *indirilme*dir." (Hakka: 43)

Bulaç: "Alemlerin Rabbinden *bir indirilme* dir."

Çevirinin sıhhati bir yana, yanlış yerde kullanılan bir 'bir'in bile insanın başına ne işler aşabileceğini farkedebilecek hassasiyetiniz yoksa, elbette "çeviri" yerine "hazırlama" demekten başka bir çareniz kalmaz.

Çantay: "*İsteyen* bir inecek azabı istedi." (Meâric: 1)

Bulaç: "*Istekte bulunan biri*, (muhakkak) gerçekleşecek olan bir azabı istedi."

"İstemek" ile "İstekte bulunmak" arasındaki farkı izah etmeye kalkışsak, okura ayıp olmaz mı?

Çantay: "Allah yeri sizin için bir döşek yapmışdır; *onun geniş yollarında* gezip dolaşınız diye." (Nuh: 20)

Bulaç: "Allah, yeri sizin için bir yaygı kıldı. Öyle ki, *onun içinde geniş yollarında* gezip-dolaşırsınız, diye."

Hani sayın Bulaç, yirmi küsûr meâlden yararlanmıştı?

Çantay: "... sizi *(yeni) bir çıkarış*la (tekrar) çıkaracak." (Nuh: 18)

Bulaç: "... ve sizi *(diriltici) bir çıkarış*la diriltip-çıkaracaktır."

Acaba bu *diriltici bir çıkarış* tabirini kim ve hangi yolla icad etti dersiniz?!!

Çantay: "Allaha nasıl olup da *küfrediyor* (Onun varlığını ve birliğini nasıl inkâr ediyor)*sunuz*?" (Bakara: 28)

Bulaç: "Nasıl oluyor da Allah'ı *inkâr ediyorsunuz*?"

Kur'an'ın muhalifleri Allah'ı inkâr etmiyorlardı; bilakis O'na şirk (ortak) koşuyorlardı. Binaenaleyh sözkonusu olan *inkâr* değil, *küfran-ı nimet*, yani *nankörlük*tür.

O halde sayın Bulaç, "Ne yapayım, merhum Çantay ne dediyse ben onu tekrarladım" mı diyecek?

Derse, biz de kendisine "Bu sırada, yararlandığınızı söylediğiniz diğer kaynaklar neredeydi?" demeyecek miyiz?!!

Şimdi de Bulaç'ın çevirisiyle Elmalılı'nın çevirisi arasında küçük bir mukayese yapalım:

Elmalılı: "Bugün de ona yok *kanı sıcak bir hısımı*." (Hakka: 35)

Bulaç: Bundan dolayı bugün, kendisine hiçbir *sıcak dost* yoktur."

Elmalılı: "Ve ağyârın *diyeceklerine* sabret..." (Müzzemmil: 10)

Bulaç: "Onların *demelerine karşı sen* sabret..."

Elmalılı: "Allah'ın tutuşturulmuş ateşi ki *çıkar gönüller üstüne*!" (Hümeze: 6-7)

Bulaç: "Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir. Ki o, *yüreklerin üzerine tırmanıp çıkar*."

Bu birkaç misalden de anlaşılmış olmalı ki sayın Bulaç, bir ayet veya bir cümle ya da bir kelime için farklı kaynaklardan yararlanmış ve içlerinden en doğrusunu, en güzelini seçmiş değildir. Aksine Hasan Basri ile Elmalılı'nın çevirilerini önüne koyup onların Türkçelerini boza boza meâli hazırlamış ve fakat bazı yerlerde de (herhalde ayıp olmasın diye) aynı işlemi diğer çevirilere uygulamıştır. "Farklı kaynaklardan yararlanmak" demek, "o kaynakların içinden gelişigüzel bazı ifadeleri almak, bütünlüklerini gözetmeksizin makasla kesmek ve sonra anlamlarını bozarak onları başka bir sayfanın üzerine yapıştırmak" demek değildir.

Benim misal vermekten yorulmayacağımı, bilenler bilir. Fakat bu arada benim misallerimi beklemekten yorulanlar varsa, üşenmesinler bu meâli açıp kendileri okusunlar; zira bu meâldeki ifade zaaflarını görmek için biraz Türkçe bilmek ve biraz da ciddiyet sahibi olmak yeterlidir.

(IV)

Son iki yazımda, sayın Ali Bulaç'ın *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı* adlı çevirisinin gerek kaynakları, gerekse bu kaynaklardan istifade etme şekli hakkındaki kanaatlerimi dile getirmiş ve özetle şöyle demiştim:

1) Bu çeviri, Kur'an'ın *orijinal Arapça metni* esas alınarak hazırlanmamış, bilakis daha önce yayımlanmış Kur'an çevirilerinden (bilhassa *Çantay* ve *Elmalılı* meâllerinden) "kopyalama" yöntemiyle çoğaltılmıştır; zira hazırlayan kişinin hem *Arapçası* ve *Türkçesi*, hem de *İslâmî ilimlere vukûfiyeti* böylesine ehemmiyetli bir mevzûda kalem oynatacak *yetkinlikte* değildir.

2) Bu yetersizlik sebebiyle, İslâm tefsir geleneğinin büyük ustalarının huzuruna çıkılamamış ve hiç değilse

birkaç tanesinden istifade etmek imkânı bulunmuşken, bu imkân dahi heba edilmiştir. Binaenaleyh geriye, kala kala "pekâlâ istifade edilebilecek ve hatta hakları verildiği takdirde kişiyi en azından ciddi hatalar yapmak tehlikesinden koruyabilecek" birkaç tane Türkçe eser kalmış, ancak bu fırsat da yine sözkonusu *yetersizlik* nedeniyle boşa harcanmıştır.

Öne sürdüğüm bu yargıların, *çok ağır* ve *çok sert* suçlamalar içerdiğini biliyorum. Lâkin *mübalağa* da, *iftira* da, *haksızlık* da etmiyor, sadece tedkiklerimin neticesini —hem de çok açık misallerle— kamuoyuna duyuruyorum.

Üslûbumu ve tarzımı 'ağır' (ilzam edici) bulanlar olabilir. Ancak unutulmamalıdır ki bu 'ağırlık' mevzûun ve dahi melzumun ağırlığıdır; manzumun değil! Çünkü *melzum* ağır oldukta, *lâzım*ın da ağır olması zaruridir. Binaenaleyh fikirlerimi ve eleştirilerimi birtakım îmalarla gizlemek veya sırf birilerinin işine gelmez diye kanaatlerimi açıkça dile getirmekten kaçınmak hakkına sahip değilim. Hele hele ilmî bir meselede, "halkı ve okuru hakem tayin etmek" ya da "okurun beklentilerini okşamak" gibi ucuz yollara başvurmayı veya "sesli düşünmek" gibi kendime her an sıvışabileceğim açık kapılar bırakmayı *ahlâkî* bir tutum olarak görmüyorum.

Kanaatlerim işte ortada ve herkesin gözü önünde. Dileyen karşı çıkabilir, itiraz edebilir ve kalkıp bana 'asıl siz yanılıyorsunuz' diyebilir. Ancak hiç kimsenin, oturduğu yerden "Çok haklısınız, eleştirilerinizin doğruluğuna inanıyorum. Fakat bunları yazmasanız olmaz mı?!" demeye hakkı yoktur.

Allah'ın Kelâmı hakkında konuşup yazmanın büyük bir vebali bulunduğunu her müslüman iyi kötü bilir. Bu

bakımdan bidayetinden bu *yana Kur'an'ın bir tek harfinin, hatta bir tek harekesinin bile* değişmemiş/değiştirilememiş olmasıyla övünen bir geleneğin çocukları, artık iyice haddini aşmış bir hale gelen *anlamı bozmak, mânâyı tahrif etmek, yorumları saptırmak* gibi müdahaleler karşısında susamazlar, sırf birilerinin hatırına bu keşmekeşe seyirci kalmak gafletine prim veremezler.

Bu mülâhazalara binaen, kaldığım yerden devam edecek ve hepsinden önemlisi, gelecekten ümitvar olmaya hak kesbetmek için kanaatlerimi açıklamaktan kaçınmayacağım.

O halde şimdi aşağıdaki ayet çevirisinden ne anladığınızı söyleyiniz ve mümkünse bu cümleyi öğelerine ayırmayı deneyiniz; sonra da vardığınız neticeyi, yukarıda iki şıkta özetlenen "ağır yargılar"la karşılaştırınız:

> **Bulaç:** "Dünya hayatının örneği, ancak gökten indirdiğimiz, onunla insanların ve hayvanların yediği yeryüzü bitkisi karışmış olan bir su gibidir." (Yunus: 24)

İkinci teklifim şu: Aşağıdaki iki farklı çeviriyi herhangibir ortaokul öğrencisine okutup ona aralarındaki farkları sorunuz:

> **Çantay:** "Çünkü bizim yanımızda (ağır) bukağılar var, yakıcı bir ateş var; boğazda tıkanıb kalan bir *yiyecek* var. (Bunlardan başka da) *elem verici* bir azâb var." (Müzzemmil: 12-13)
>
> **Bulaç:** "Çünkü Bizim yanımızda bukağılar ve cayır cayır yanan bir ateş vardır: Boğazı tıkayıp kalan bir *yemek* ve *acı* bir azap vardır."

Siz düşüne durun, ben misaller vermeye devam edeceğim.

(V)

Sayın Bulaç'ın *Türkçe Anlam* adıyla hazırladığı çevirinin, bilhassa Elmalılı ile Çantay meâllerinden *kopyalama* yöntemiyle çoğaltıldığını ve fakat kopyalamanın da çok *acemice* yapıldığını söylemiştim. O halde şimdi şu misal üzerinde biraz duralım:

> **Elmalılı:** "Yârab! Mâlumun, onlar bana isyan ettiler ve malı ve veledi *kendisine* hasardan başka bir şey arttırmayan *kimsenin* ardınca gittiler." (Nuh: 21)
>
> **Çantay:** "Ey Rabbim, hakıykat onlar bana ısyan ettiler. Mal(lar)ı ve evlâd(lar)ı (*kendilerinin*) hüsrân(ın)dan başkasını artırmayan *kimselere* uydular."

Dikkat edilecek olursa, Elmalılı ibareye *tekil* (kendisine... kimsenin) olarak mânâ verirken, Çantay, aynı ibareyi parantezler yoluyla *çoğul* (kendilerinin... kimselere) hale getirmiştir. Bakalım sayın Bulaç, bu ibareye hangi *Türkçe anlamı* vermiş?!

> **Bulaç:** "Rabbim, gerçekten onlar bana isyan ettiler; mal ve çocukları *kendisine* ziyandan başka bir şeyi arttırmayan *kimselere* uydular."

Biraz düşünelim: Sayın Bulaç burada ibareye *tekil* mi, *çoğul* mu anlam vermiş? İkisinden birini küstürmemek için olsa gerek hem *tekil*, hem de *çoğul* mânâ vermiş. Çünkü ilk sözcüğü (*kendisine*) Elmalılı'dan, ikincisini (*kimselere*) ise Çantay'dan almış ve böylelikle Türkçe kurallarına aykırı garip bir söz dizimi icad etmiş.

Birçokları gibi bu misal de ispatlıyor ki:

1) Sayın Bulaç, meâlini hazırlarken hiçbir sûrette Kur'an'ın Arapça aslından istifade etmemiş, edememiştir;

2) Kendisi, yukarıda adı geçen iki çeviriyi (bilhassa *ikincisini*) önüne koymuş ve Kur'an'ın Arapça aslına bak(a)madığı ve Türkçesi de fevkalade yetersiz olduğu için bu iki çevirinin ibarelerini boza boza yeni bir metin üretmeye çalışmıştır.

3) Üstelik "Arapça tefsirlerden istifade ettiği" iddiası da tam manâsıyla doğru değildir; zira önsözünde atıf yaptığı tefsirlerden bilhassa *Beyzâvî, Celâleyn, Medarik* üçlüsü, Çantay'ın dipnotlarının her satırında zikredilen standart kaynaklardır ve kendileri, mütemadiyen *Çantay*'ı kopyaladıklarından, "bu kaynaklara sahiplenmek herhalde benim hakkımdır" diye düşünmüşlerdir.

Bu tesbitlere binaen, *Türkçe hataları müstesna* sayın Bulaç'ın eserindeki çeviri yanlışlarını eleştirmenin câiz olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü *Türkçe Anlam* adıyla piyasaya sürdüğü Kur'an çevirisinin *doğruları* kendisine ait olmadığı gibi, *yanlışları* da kendisine ait değildir. Kopyaladığı kaynaklar doğru ya da yanlış hangi mânâyı vermişlerse, sayın Bulaç bunları kendi eserine aktarmış, sadece ayıp olmasın kabilinden "geniş aydın, öğrenci ve halk kitlelerinin" beklentilerine uygun kimi değiştirmelerde bulunmuştur. İşte sorun da burada ortaya çıkmış; hangi cümle üzerinde kalem oynatmışsa, o cümlenin Türkçe yapısını ve mânâsını bozmuştur.

Dilerseniz, şu ayet çevirileri üzerinde biraz düşünüp diğer çevirilerle karşılaştırabilirsiniz:

- "Gözlerinin üzerinde de *perdeler* vardır." (Bakara: 7)
- "Allah'ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni *şaşırtmamaları için diye* onlardan sakın." (Mâide: 49
- "Kim Allah'a ve O'nun elçisine isyan ederse, içinde *ebedi kalıcılar* olmak üzere *onun* için cehennem ateşi vardır." (Cin: 23)

- "*Gözleri 'korkudan ve dehşetten düşük'* yüzlerini de bir zillet kaplamış." (Meâric: 44)
- "*Kapıları kilitlenmiş bir ateş* onların üzerinedir." (Şems: 20; krş. Hümeze: 8))

"Geniş aydın, öğrenci ve halk kitleleri" böylesi fıkaralıkları umursar mı? Pek sanmıyorum. Zaten bana da bazı dostlar, "alan memnun, satan memnun, sana ne?!" diyorlar. Zaman zaman düşünüyorum, sahiden bütün bunlardan bana ne diye?! Fakat ne yapayım ki Kelâmullah'ın bu hallere düşürülmesine bir türlü gönlüm razı gelmiyor ve *tarihe kayıt düşmek* adına ister istemez vaktimi ziyan ediyorum.

(VI)

Mantık bilmeyenin ilmine güvenilmez!

Hüccetimiz İmam Gazâlî, *Mustasfâ* adlı eserinde böyle söylüyor. Acaba niçin *tahsis* cihetine gitmemiş de *umûmî* bir ifade kullanmış? Çünkü *mantık ilmi*, hangi ilim dalıyla meşgul olursa olsun herkesin evvelemirde bilmesi lâzım gelen ilkelerden söz eder. Bu nedenledir ki mantık ilmi, bizim ilimler geleneğimiz içerisinde bir alet ilmi olarak yerini almış ve muhakkak her talebenin, tıpkı alfabeyi öğrendiği gibi, yeterli seviyede *mantık* tahsil etmesi bir *zaruret* addedilmiştir.

Sayın Ali Bulaç'ın, hususen Elmalılı Tefsiri'ndeki ve büyük ölçüde de Çantay Meâli'ndeki bütünüyle *dil* ve *mantık* örgüleri arasından akıp gelen o büyük çaba ve birikime nüfûz edememesinin ve bu zâtların yüksek seviyedeki *dil* ve *mantık* bilgilerine istinaden Kur'an ayetlerine kılı kırk yararcasına verdikleri Türkçe mânâları bir türlü anlayamamasının nedeni, hiç kuşku yok ki kendisinin gerekli *dil* ve *mantık* formasyonundan mah-

rum bulunmasıdır. Sayın Bulaç'ın *dil bilmezliğini* gösterir misaller vermiştim; şimdi de *mantık bilmezliğini* gösterir bir misal vereceğim:

> Tutarlı bir önermenin doğru bir önermeden daha önemli olduğu hurafesini *Aristo*'ya borçluyuz. O günden beri tutarlı bir sistem kurabilenler, doğruluk ilkesine aldırış etmeksizin kitleleri peşlerinden sürükleme imkanını ele geçirmiş oldu. Tutarlı bir önerme ile doğru önerme arasındaki fark nedir? Bunu bir örnekle görelim: "Deve dört ayaklıdır;/İnsan iki ayaklıdır;/Öyleyse insan yarım devedir." Bu yürütmeden, aksine bir sonuç da çıkarabiliriz: O zaman sonuç önermesini şöyle değiştirmemiz icap edecek: "Deve iki insandır." Her iki sonucu itibariyle bu önerme *tutarlı*'dır; ama asla *doğru* değildir. Çünkü deve ile insan arasında mahiyet/nitelik farkı vardır. Benzerlik şekli (nicelik) kıyasa konu olsa bile, mahiyetin doğruluk prensibi dolayısıyla kıyasa manidir.[42]

Sayın Bulaç'ın bu açıklamalarının tamamı yanlıştır; zira "tutarlı bir önermenin doğru bir önermeden daha önemli olduğu hurafesi"nin *Aristo*'yla hiçbir alâkası yoktur. İkincisi, yazarın kullandığı bağlamda *tutarlılık* ile *doğruluk* kavramlarının içi boştur. Üçüncüsü, *tutarlı önerme/doğru önerme* tabirleri uydurmadır. Dördüncüsü, *nitelik* mahiyet'in, değil keyfiyet'in; *benzerlik şekli* de nicelik'in değil, vech-i şebeh'in karşılığıdır. Beşincisi, *tutarlı önerme* için verilen örnek de tıpkı "Kediler süt içer/İnsan da süt içer/O halde insan da kedidir" türünden bir *mugalata* örneğidir ve *doğru* olmadığı gibi *tutarlı* da değildir. Altıncısı, yazar *hadd-i evsât*'ın (orta terim'in) bulunmadığı önermeler zincirinden bir netice çıkmayacağını

42 Ali Bulaç, *İnsan yarım deve mi, yoksa deve iki insan mı?*, "Yeni Şafak", 30 Mayıs 1996

bilmediğinden temsîl (analoji) ile ta'lil'i (dedüksiyon'u) birbirine karıştırıp kendisinin uydurduğu bir safsatadan başka bir safsata elde etmiş, sonra da hiç çekinmeden kendi safsatasından Aristo'yu mesul tutmuştur. Yedincisi, insan zihnini böylesi mugalata ve safsatalardan koruyacak olan ilmin adı Mantık'tır ve *Mantık* hakkında bilinen ilk yazılı eser, yazarın kendisini hiç tanımadığı ve haksız yere suçladığı Aristo'ya aittir. Sekizincisi, müslümanlar *Aristo Mantığını* alıp geliştirmişler ve bilhassa Gazâlî sonrası tüm İslâm uleması (hem *ehl-i beyan*, hem *ehl-i burhan*, hem de *ehl-i irfan*), bu ilmi sayın yazarın *kıyas* (*ta'lil*) zannettiği mugalataların çözümünde kullanmışlardır. Dokuzuncusu, avâm arasında *Aristo mantığı* tabirinin olumsuz mânâda kullanılması, tamamen modernizmin klasik mantığa yönelik kasıtlı propagandalarının sonucudur ve yazar da bu dedikoduların kurbanı olmuştur. Onuncusu, "haddi bilmek", sadece *İlm-i Mantık*'ın değil, *İlm-i Edeb*'in de maksatlarındandır. Çünkü mantık ilmindeki *had* (tanım) kişiyi tasavvurât-ı sahiha'ya, edeb ilmindeki *had* ise a'mâl-i sadıka'ya ulaştırır.

Özetle söylemek gerekirse, Sayın Bulaç'ın Kur'an çevirisi, işbu bilmezliklerin muhassalasıdır.

VI. Açıklamalı Meâl'in Eleştirisi

(I)

Zaman gazetesi, bu Ramazan ayında okurlarına Prof. Suat Yıldırım'ın hazırlamış olduğu *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli* (Almanya, 1998) adlı eserini dağıttı.

Sunuş, "30 Haziran 1998" tarihini taşıdığına göre, bu eser daha önce hazırlanmış ve mezkur tarihte gazete yetkililerine teslim edilip bu Ramazan'a yetiştirilmek üzere alelacele basılmış. *Alelacele* diyorum; zira hem Suat Yıldırım'ın sunuştaki açıklamaları, hem de eserdeki tashih hatalarının miktarındaki ziyadelik, bu kanaatimizi pekiştiriyor. (Bizim tesbit edebildiklerimizden başka, sadece Meâl'le birlikte dağıtılan *Yanlış-Doğru Cetveli*'nde dahi birçok kelime ve cümlenin yanısıra *iki ayetin* atlandığını görmek mümkün.)

Bu meâlin dağıtımına başlandıktan sonra aldığım okur iletilerinde birçok kişi bu *Meâl* hakkındaki kanaatlerimi sorup durdular. Bunun üzerine ben de bir nüsha e-

dindim ve eseri tedkik ettim. Böylelikle hem bu mübarek ayda bir Kur'an-ı Kerim meâli okumuş oldum, hem de şahsen kıymet verdiğim ve diğer eserlerinden tanıdığım sayın Yıldırım'ın bu önemli çalışması hakkındaki merakımı gidermek fırsatı buldum.

Piyasa meâlleri gibi baştansavma bir biçimde hazırlanmayıp ciddi bir mesainin mahsulü olacağı ümidini taşıdığım bu eseri bu vesileyle tedkik etmiş ve kenarlarına gerektikçe notlar düşmüş isem de okurlardan gelen suallere ayrıntılı cevap vermek imkânı bulamadım. Binaenaleyh, şahsen tanımadığım birtakım insanların herbirine tek tek ve kendilerine delillerimi de etraflıca zikretme şansından mahrum bir surette kanaatlerimi açıklamamın hem Kur'an'a, hem de mütercime karşı haksızlık ve saygısızlık yapmak demek olacağına inandığımdan ve üstelik sayın Yıldırım'ın sunuşunda şu *açık daveti* de gördüğümden, bu *meâl* hakkındaki kanaatlerimi derli doplu bir biçimde ve misaller vermek sûretiyle yazmanın faydalı olacağı neticesine vardım:

> İnşaallah önemli hata ve eksikler yoktur. Olmasa bile, eksiğin sonu gelmez. Nasib olursa ileriki senelerde ikmâle çalışırız. Keremi bol Rabbimden, zatına yaraştığı üzere, hasenâtımın ağır basması halinde noksanlarımı af buyurmasını umuyorum. Ama O'nun kullarından bunu beklemeye hakkım olmadığını da biliyorum. Zira kullar kulluklarını yapacaklardır. Hem yapsınlar! Eleştirilerini lütfen ortaya koysunlar. Nefsim memnun olmasa da insaflı tenkidler elbette değer ifade edecek ve tarafımızdan değerlendirilecektir. (s. 3)

Sayın Yıldırım, "Allah hataları affeder ama kullar kullukları gereği affetmeyebilirler" diyor. Bu tesbit çok doğru; zira Allah Teâlâ, kendisine karşı yapılan hataları

(*kendi hakkını*) affeder, affedebilir; lâkin kullarına karşı yapılan hataları (*kul hakkını*) affetmek, kulların kendi insaflarına kalmış bir iştir; VE kulların okuması için inzâl edilmiş bir Kitab'ı tercüme edip o kulların istifadesine sunanlar, şayet bu *Kitab* hakkında onları yanlış bilgilendirmişlerse, kullardan (*okurlardan*) da helâllik dilemeleri gerekir. Nitekim sayın Yıldırım da bu hakikati teslim etmekte ve eseriyle alâkalı *insaflı tenkidler* beklediğini samimiyetle ifade etmektedir.

Diyorlar ki:

> Nefsim memnun olmasa da insaflı tenkidler değer ifade edecek ve değerlendirilecektir.

Oysa nefislerinin insaflı tenkidlerden memnun olması gerekmez mi? İnsaflı tenkid *haklı tenkid* demek değil midir? Değilse, tenkid *haksız* oldukta, insaflı olsa ne olur, insafsız olsa ne olur? Öte yandan tenkid *haklı* oldukta, insafsız olsa ne olur, insaflı olsa ne olur?

Her neyse... İtidali arayalım ve diyelim ki: Bir tenkid hem *haklı*, hem *insaflı* olmalıdır. Çünkü bu takdirde, haklı ve insaflı tenkidler hem hakkı ve insafı arayan nefisleri memnun edecek, hem de böylelikle sıhhatli çevirilere giden yolun kapısı aralanacaktır.

(II)

Bir önceki yazımda sayın Suat Yıldırım'ın yeni yayımlanmış bulunan *Açıklamalı Meâlı* hakkındaki kanaatlerimi yazacağımı va'detmiş, gerekçelerimi de kısaca zikretmiştim. Binaenaleyh köşeyazılarının sınırlarına riayet zaruretinden ötürü, tesbit ve tenkidlerimi önce *umumî* surette zikredecek, sonra da bu tesbit ve tenkidlerimi hususen misallendireceğim.

Açıklamalı Meâl —adından da anlaşılacağı üzere— diğer Türkçe çevirilerde pek rastlanılmayan *müsbet* bir özellik taşımakta ve metinde, ayet çevirileriyle birlikte bazı açıklamalara da yer verilmektedir. Muhammed Esed'in *Meâl-Tefsir*'ini okumuş olanlara tanıdık geleceğini bildiğim bu yazım tarzını fevkalâde önemsiyor ve bu çevirisiyle sayın Yıldırım'ın, *açıklama notları konulmaksızın çeviri yapılamayacağı* gerçeğinin anlaşılmasına mühim bir katkıda bulunduğunu düşünüyorum. Ancak —bir önceki kısımda da işaret ettiğim üzere— Meâl'in basımında çok acele edilmiş ve *Kur'an Meâli* gibi önemli bir konuda neşriyat yapmanın ehemmiyeti (vebali?) yeterince idrak edilemediğinden olsa gerek, hem *tashihlerle dolu* bir metin ortaya çıkmış, hem de gerekli mizanpaj inceliklerine riayet edilmediği için, eser, okurun metni takip etmesini fevkalâde zorlaştıran bir *açıklamalar yığınına* dönüşmüştür.

Sanırım, dikkatli okurlar, âdeta gelişigüzel bir biçimde ayet aralarına boca edilmiş izlenimini veren bu açıklama öbeklerini, kitabın sayfalarını karıştırmaya başlar başlamaz farkedeceklerdir. Sıradan okurlara gelince, onlar da birkaç sayfa sonra metni takip edemeyip ya okumaktan vazgeçecekler, ya da sadece bazı ayetlerin çevirilerine bakmak veya bu metni diğerleriyle karşılaştırmak suretiyle *kullanmayı* tercih edeceklerdir. Fakat bu çeviriyi baştan sona okumayı başaracak sabırlı kimselerin sayısı her halükârda çok az olacaktır. Oysa mevcut açıklama notları numaralandırılarak *metnin altına* konulsaydı, bu mahzurların hiçbiri vârid olmayacaktı. Bu zaafı gidermek zor olmasa gerek; zira sayın Yıldırım, okurun gözünü yormamak için *apostrof* kullanmaktan kaçındığını söylemekte ve yine benzer bir nedenle *parantez işareti* kullanmamaktadır.

Açıklama notları koymanın hiç kuşku yok ki bir *mantığı*, bir *yöntemi* olmalıdır. Nitekim sayın Yıldırım da sunuşunda, açıklama notları koyarken dikkate aldıkları birtakım hususlara işaret etmiş bulunuyorlar. Lâkin bu açıklama notlarında, bazen ayetleri anlamak için gerekli olan arkaplan bilgilerine (rivayetlere), bazen de ayetlerde mündemiç hüküm ve hikmetlerin izahlarına yer verilirken, nedense alternatif mânâ ve yorumlar çoklukla ihmal edilmiş, meselâ çeviri sırasında mütercimin *tasarruflarının keyfiyeti* hususunda okura açıklamada bulunmak ihtiyacı hissedilmemiştir. Üstelik mütercimin —şahsen çok cüretkârâne bulduğum bir tarzı benimseyerek— çevirisinde parantez işareti kullanmaması sebebiyle, açıklamaları, sadece tefsir kültürümüzden bîhaber olan cahil kesimlere onları tatmin edecek sıradan *ansiklopedik bilgiler* vermek seviyesinde kalmıştır.

Hiç kuşku yok ki bu da bir hizmettir ve muhakkak faydası da vardır. Lâkin *piyasa meâlleri* arasında boğulan ve *seviyeli çevirilere* susamış bulunan seçkin okurları nazar-ı itibara aldığımızda, bu açıklamalar onlar için büyük ölçüde *malumu i'lâm* mânâsına gelecek, herhangibir kitapta bulabilecekleri bilgileri bir kez daha ve fakat bu sefer *muhtasaran* okumuş olacaklardır.

Herkese hitab eden meâl olur mu? Bizce olmaz. Fakat ne yazık ki sayın Suat Yıldırım, çevirisinde herkese (!) hitab etmeye çalışmış ve açıklamalarını da adına *herkes* (!) denen bir kitle için yazmış.

Herkese hitab eden açıklamalar, alt seviyeleri gözetmeyi gerektireceğinden, bu tür eserler, alt seviyelere hitab eden eserlerdir. Ben böyle bir yolu tercih ettiği için mütercimi kınıyor değilim; sadece, kendisini eserlerinden tanıdığım ciddî bir ilim adamının, *herkes* gibi eser vermek yolunu tercih etmiş olmasına hayıflanıyorum.

(III)

Suat Yıldırım'ın meâlinin müsbet taraflarından birinin, Kur'an'ın başka bir dile, açıklama notları konulmaksızın çevrilemeyeceği gerçeğinin anlaşılmasına yaptığı önemli katkı olduğunu söylemiş ve bu notların hem *şekil*, hem de *muhteva* bakımından taşıdığı hususiyetlere yönelik kanaatlerimi kısaca zikretmiştim. Bu yazımda ise, kendilerinin Kur'an'ı *parantez* işareti kullanmadan çevirmek yolunu tercih etmelerinin niçin *hatalı bir tercih* olup eserin ilmî kıymetini azalttığının sebepleri üzerinde duracak ve zaten *parantez kullanmamak* şeklinde yaygınlaşan zararlı bir modaya prim vermelerini ise neden tasvib etmediğimi izah etmeye çalışacağım.

Parantezsiz çeviri olur mu? Bizce olmaz, olamaz. Nitekim çağdaş bir çeviri ustası, bunun en önemli sebeplerinden birini şöyle açıklamaktadır:

> Kur'an'ın anlamını, aynı *veciz* tarzda işlemeyen bir dile çevirmek için, aslında bulunmayan —*özellikle açıkça belirtilmeyen*— düşünce bağlantıları mütercim tarafından parantez içi eklemeler ile gösterilmelidir. Bu yapılmadığı takdirde sözkonusu Arapça ifade, tercüme edilmekle bütün anlamını kaybeder ve çoğu zaman anlamsız bir kelimeler yığını haline gelir.[43]

Bu durumda *parantezsiz meâl* modasının nereden çıktığı ve niçin revaç bulduğu sorulabilir. Bizce bu yönelimin muhtelif sebepleri vardır:

1) Batı dillerindeki Kur'an çevirilerinin çoğu parantezsizdir; zira Batılılar Kur'an çevirilerinde *Kitab-ı Mukaddes* (Bible) çevirilerini örnek almışlardır.

[43] M. Esed, *Kur'an Mesajı: Meâl-Tefsir*, s. XXV, İstanbul, 1996

2) Kitab-ı Mukaddes mütercimlerinin çoğu Protestan'dır ve malum olduğu üzere Protestanlar, Kilise'nin *geleneksel* (traditional) yorumlarından arındırılmış, saf ve arı bir metin hayalinin peşinde olduklarından, onlar için *parantezsiz çeviri* aslında *yorumsuz çeviri* demekti.

3) Kitab-ı Mukaddes'in *Ahd-i Cedid* (İncil) kısmının orijinal nüshası elde olmadığından, mütercimler ya eldeki en eski *Yunanca* nüshaya ya da Kilisece muteber *Latince* nüshaya dayanmak zorundaydılar. Bu ise Kitab-ı Mukaddes mütercimlerini orijinal metinde bulunmayan bir ifadeyi dışarıda tutmak külfetinden kurtarıyordu.

4) Bu yüzyılın başında İslâm'ın millileşmesinden ve modernleşmesinden yana tavır koyan kimseler de benzer gerekçelerle Kur'an'ın Türkçe'ye çevrilmesini arzu etmişler ve tabiatıyla *hurafâttan âri* (!) çeviriler meydana getirmek çabasında olmuşlardır. (Burada *hurafâttan âri* sloganı, "geleneksel İslâm tasavvurâtından arındırılmış" anlamına gelmektedir.) Hâsılı, "Kur'an'ın parantezsiz (saf ve yorumsuz) çevirisini okumak" hayali, *protestanlaşmış müslümanların* hem kendilerini, hem de zavallı halkı kandırarak peşinden koştukları modern bir hurafedir.

5) Meselenin aslına vâkıf olsun olmasın *parantezsiz meâl* iddiasıyla otaya çıkan kimselerin, zahirde kendilerine örnek aldıkları metin, Elmalılı'nın meâlidir. Oysa Elmalılı'nın müstakil bir meâli olmayıp çevirisi bir tefsir içerisinde yer almaktadır. Nitekim Âkif'in, çevirisini ilgililere teslim etmemesinin en önemli nedenlerinden biri de eserinin *bu tefsir olmaksızın* basılacağını duymuş olmasıydı. Hem unutulmamalıdır ki merhum Elmalılı'nın meâli, *tefsirî* değil, *harfî* tercüme idi.

Suat Yıldırım'ın meâline gelince, kendileri tam da aksine *harfî* değil, *tefsirî* tercüme yaptıkları halde şöyle demişlerdir:

> ... meâllerimizin çoğunda rastlanan çok sayıdaki parantezlere yer vermedik. *Asla bağlı kalacağım diye* Türkçe anlatımın muğlak bırakılmasının veya Türkçenin imkânlarının değerlendirilmemesinin, meâllerden istifadeyi azalttığını zannediyorum.

Sayın Yıldırım'ın —bizzat söyledikleri gibi— *asla bağlı kalmak* gibi bir endişeleri olmamış ve buna rağmen Türkçe'nin imkânlarını da yeterince kullanmamışlardır. Oysa merhum Elmalılı'nın en büyük endişesi *asla bağlı kalmak kaydıyla Türkçe'nin imkânlarından faydalanmak* idi.

(IV)

Açıklamalı Meâl'in müsbet bir diğer özelliği de ayetler arasında irtibatı mümkün kılan referanslarla zenginleştirilmiş olmasıdır:

> Meâlimizin ikinci ve bildiğimiz kadarıyla başka hiçbir meâlde bulunmayan özelliği, Kur'an'ın yine Kur'an'la tefsirini ihtiva etmesidir. Tefsir usulünde bildirildiği üzere Kur'an'ı tefsir etmek isteyen her insanın yapacağı ilk iş, ayeti açıklamaya yardım eden diğer ayetleri bulmaktır. Zira "Kur'an'ın bir kısmı diğer kısmını açıklar" diye hükme bağlanmış bir prensip oluşmuştur. İşte bunlara işaret etmek üzere ayet meâllerinin sonunda *binden fazla ayeti* referans vermiş bulunuyoruz

Sayın Yıldırım'ın, "bu hususiyetin başka hiçbir meâlde bulunmadığı" şeklindeki ifadesi tashihe muhtaçtır; zira kendisinden çok önceleri Sale (*The Koran*, 1822), Kasimirski (*Le Koran*, 1832), Palmer (*The Koran*, 1880), Yusuf Ali (*The Holy Qur'ân*, 1934), Rudi Paret (*Der Ko-*

ran, 1962), Esed (*The Message of the Qur'ân*, 1981), Hamidullah, (*Le Saint Coran*, 1981) gibi birçok Kur'an mütercimінin neşrettiği çevirilerde ayetler diğer ayetlerle irtibatlandırılmış ve dipnotlarda —farklı sıklıklarda da olsa— referans numaraları verilmiştir. Özellikle Yusuf Ali ile Muhammed Esed'in *İngilizce*, Rudi Paret'in ise *Almanca* çevirisi bu konudaki ciddiyetleri bakımından müstesna bir kıymeti hâizdir. (Kezâ biz de 1993'de neşrettiğimiz *Elmalılı Meâli*'nde çapraz referanslar vermek sûretiyle okurun eserden istifade seviyesini artırmaya gayret etmiş idik.) Bütün bunlara rağmen Türkçe meâllerin geneli açısından bakıldığında ve sayın Yıldırım'ın bu konudaki gayreti de hesaba katıldığında, —isabet edip etmemesi bir yana— kendisinin hayırlı bir hizmet yaptığı ve bugüne kadar birçok mütercimin özel bir mesâi harcamak zahmetine katlanmaktan kaçınıp yapamadıkları bir işi gerçekleştirdiği inkâr olunamaz bir hakikattir.

Batı dillerinde yayımlanan Kur'an çevirilerinde ayetlerin ayetlerle irtibatlandırılmasına önem verilirken, acaba niçin Türkçe çevirilerde bu hususiyet pek bulunmamaktadır?

Bunun en önemli nedeni, bizim bir çeviri geleneğimizin olmamasıdır. Batılı mütercimlere gelince, onlar bu konuda Kitab-ı Mukaddes çevirilerini kendilerine örnek almışlar ve çevirilerinde bu tür irtibatlara ehemmiyet atfetmişlerdir; zira Protestanlar tarafından yapılmış Kitab-ı Mukaddes çevirilerinin en önemli özelliklerinden biri de dipnotlarının ayet referanslarıyla doldurulmuş olmasıdır. Meselâ sadece bugünkü Türkçe Kitab-ı Mukaddes çevirilerine kaynak teşkil eden 1885 tarihli Osmanlıca nüshaya bakıldığında bile, "*Ki-*

tab-ı Mukaddes'in Kitab-ı Mukaddes'le açıklanması" şeklindeki Protestan geleneğinin üst seviyedeki numûnelerinden biriyle karşılaşılacaktır. (Dikkatsizce kullanıldığı takdirde bu cazip yöntemin ne tür zararlı tasarrufların bahanesi/maskesi haline gelebileceğini, daha sonra izah edeceğiz.)

Sayın Yıldırım'ın *Açıklamalı Meâl*inde, kitapta geçen başlıca yer isimlerini gösterir bir de *harita* bulunmaktadır. Bu da bir yeniliktir ve hiçbir Türkçe Kur'an meâlinde mevcut değildir. Oysa herhangibir Kitab-ı Mukaddes çevirisini açınız, hemen baştarafında böyle bir haritanın yer aldığını göreceksiniz. Kezâ Kitab-ı Mukaddes çevirilerinin bir diğer önemli özelliği de ayetlerin tek tek numaralandırılmış olmalarıdır ve bizde ayetleri tek tek numaralandırmak suretiyle Kur'an'ı Türkçe'ye çevirenler, farkında olmadan bir Protestan geleneğini takip etmektedirler.

Sayın Yıldırım da ne yazık ki bu modaya uyarak hem *Kur'an'ın yapısına*, hem *dil kurallarına*, hem de *Tefsir İlmi'nin esaslarına* aykırı olan bu yolu tercih etmişler ve bu yüzden Türkçe Kur'an çevirilerine sirayet etmiş bulunan bu Protestan bid'atının yaşamasına katkıda bulunmuşlardır. Bir ayet, bir *cümle* demek değildir. Bir cümle birkaç ayetten meydana gelebilir. Binaenaleyh bir cümlenin *unsurlarını* numaralandırarak herbirini bir paragrafbaşından başlatmanın ne gibi haklı bir gerekçesi olabilir?!

(V)

Açıklamalı Meâl hakkındaki kanaatlerimi önce *umumi sûrette* yazacağımı, daha sonra da *misaller vereceğimi* va'detmiştim. Nitekim önceki yazımda bazı hususlara

dikkat çekmiştim; bu sefer de yine aynı sınırlar dahilinde bazı misaller vermeye çalışacağım.

Lüzûmsuz açıklamalar

- Bu pasaj şunu hatırlatmak istiyor: Canlı ve cansız bütün kâinatı, güneşten, aydan, yıldızlardan, atmosfer küresinden, topraktan, sudan, madenlerden, kuşlardan, balıklardan, koyunlardan, ineklerden, meyvelere, zerrelere kadar bütün kâinatı insana hizmet ettiren ne insanın kendisi, ne başka insanlar, ne cinler, ne başka varlıklar ve ne de kör tesadüfler olamaz... (s. 288)

- Aynı su ile sulanan, aynı toprakta binlerce çeşit ürünün yetişmesine dikkat edip, tesadüfe en ufak bir yer olmadığını bilmek gerekir. (s. 366)

- İnsanların ihtiyaçları için hazırlanmış demir, bakır, altın, gümüş, krom, çinko, kurşun, fosfalt, kalay, uranyum, volfram, kömür, boraks... filizleri ve yatakları. Trilyonlarca yaratıkların muhtaç oldukları ne varsa hazırlanmış. Tesadüfe en ufak bir yer bulunabilir mi? (...) Böylece Kur'an fizik, kimya, jeoloji, botanik, zooloji gibi tabiat bilimlerini bu ve başka birçok ayette teşvik eder. (s. 436)

- Dünya içkilerinin kokusu ve tadı pis olup mideyi olumsuz yönde etkiler. Daha sonra beyine tesir edip baş döndürür, karaciğerin çalışmasını aksatarak bünyeyi harap eder." (s. 466)

- Denizleri yaratan, suya kaldırma özelliklerini veren ve gemileri yapan insanlara zekâ, güç ve kuvvet veren Allah'tır. (s. 531)

- Başlıca yakıtlar olan kömür, taşlaşmış odun, petrol ise milyonlarca yıl toprak altında kalan ve aslında bitki olan organizmanın sıvılaşmış artıklarıdır. (s. 535)

Ortaokul öğrencileri nazar-ı itibara alındığında bu tür açıklamalar *lüzumsuz* ve *faydasız* sayılmazsa da bu bilgileri bir *meâlde* değil, okul ansiklopedilerinde görmeyi tercih edecek insanların miktarı, sanırım hiç de az değildir.

Keşke Kur'an okurları *çocuk yerine* konulmasaydı...

Keşke okurlar ciddiye alınsalardı; ve keşke bundan *çok daha fazlasına* ihtiyaç duydukları unutulmasaydı...

Tek taraflı açıklamalar

> İsrâ/60: Bu ayette rüya 'düş' anlamına olmayıp, 'dış dünyada görülen şey' mânâsındadır. Miraca işarettir. Sadece düş olsaydı, insanlar için ciddi bir imtihan olmazdı. (s. 287)
>
> Tâhâ/96: Samiri bu sözü ile şunu demek istemişti. "Ben onların görmediklerini, yani Hayat bineği üzerinde sana gelen Cebrail (a.s)ı gördüm. Kalbime bu duygu geldi, onun izlerinden bir avuç toprak aldım, onun bereketinden yararlanmak istedim." (s. 317)
>
> Tâhâ/97: Samirinin bundan sonra ağır bir bulaşıcı hastalığa yakalanması sebebiyle yalnızlığa terkedilmesi mümkündür. (s. 317)
>
> İnşirah/1: Mirac gecesi Efendimiz Kâbenin yanında iken melekler tarafından göğsünün yarılıp zemzem suyu ile yıkanıp ilim ve hikmetle doldurulmasına işarettir. (s. 596)

Sayın mütercimin bu tür açıklamaları, *muhtelif yorumlar* arasından seçilmiş olup en nihayet kendi şahsî tercihlerdir; ve takdir edileceği üzere bir kimseyi sadece *şahsî tercihlerinin sıhhati* bakımından eleştirmenin sonu gelmez. Ancak okurlarını diğer alternatif (*muteber*) yorumlardan haberdar etmeleri *daha ilmî/daha öğretici* bir tutum olmaz mıydı? Üstelik kendileri zaman zaman

bu yola da başvurduklarına göre, niçin bu kadar *keyfî açıklamalar* yapmışlar, çok önemsiz yerlerde *farklı* yorumlara işaret ederlerken, ciddi meselelere sıra geldiğinde neden hemen *standart* yorumları ayetlerin altına dercedivermişlerdir?

Temennimiz, ileriki baskılarda bu açıklamalara hem *seviye*, hem de *tutarlılık* kazandırılmasıdır.

(VI)

*Açıklamalı Meâl*deki açıklama notlarını —bütün zaaflarına rağmen— olumlu bir adım olarak gördüğümü söylemiş ve fakat çeviride *parantez* kullanılmamasının da 'olumsuz bir özellik' olduğuna işaret etmiştim. Nitekim *açıklamalar* mütercimin tercihlerini, yorumlarını ve tasarruflarını izah etmesi için bir *fırsat* iken bu fırsat heba edilmiştir. Kezâ sayın mütercim farklı yorum ve mânâlar arasında kararsız kaldığında ikincil mânâları göstermek amacıyla *parantez* işaretinden yararlanabilecekken bu imkândan da istifade etmemiştir. Binaenaleyh çeviri metnine farklı yorumların *sıkıştırılması* nedeniyle hem Türkçe'nin selikasına riayet edilmemiş, hem de mânâlarda vuzûh kalmamıştır. Hiç değilse bir meâlde takip edilecek çeviri yöntemleri üzerinde *biraz* durulmuş olsaydı, karşılaştığımız mahzurların önemli bir kısmı ortadan kalkar veya bunların makul bir izahı bulunurdu. Muradımı bir iki misal vermek suretiyle açıklamaya çalışayım:

Bizi doğru yola, Sana doğru varan yola ilet. (Fatiha: 6)

Burada sayın Yıldırım'ın "doğru yol"u, "Sana doğru varan yol" olarak yorumladığı açık. Lafza bağlı kalmak istiyorsa birinci mânâyı, değilse ikinci mânâyı zikretmekle yetinebilir; yahut birincisini metinde bırakır-

ken, ikincisini ya açıklama notuyla ya da paranteze almak suretiyle gösterebilirdi.

> Nefsinizin kötü arzularını kesin, Allah yolunda kendinizi öldürün. (Bakara: 54)

Sayın Yıldırım, *açıklama notu*nda cümlenin ilk kısmının *mecazî*, ikinci kısmının *hakikî* mânâ (yorum) olduğunu söylediği halde çevirisinde ibarenin hem mecazî, hem de hakikî anlamını *bir tek cümle suretinde* yanyana vermektedir. Oysa tercih ettikleri yoruma göre ayeti Türkçe'ye çevirip diğerini dipnotta zikredebilir veya hiç değilse birini paranteze alabilirlerdi. Yaptıkları açıklamalar, işte bu nedenle sorunu çözmeyi mümkün kılmayacak, metni okuyanlar ister istemez *iki yorumdan müteşekkil bu cümle* karşısında şaşırıp kalacaklardır. Yukarıdaki çeviriyi bir de şu ayetin çevirisiyle karşılaştıralım:

> Ama siz Musa'nın ayrılmasından az sonra, buzağıyı ilah edinip öz canınıza kıymıştınız. (Bakara: 51: krş. 84-85)

"Öz canınıza kıymıştınız" ifadesinin anlamı nedir? Niçin buzağıyı ilah edinenler "öz canlarına kıymış" olsunlar? *Ve entum zâlimûn* ifadesini bu kadar çetrefilli bir biçimde Türkçeleştirmenin makul bir izahı olabilir mi? Varsa, muhtelif açıklamaların yapıldığı bir eserde niçin *bu kadar iddialı bir çevirinin* izahı yapılmamış? Üstelik, aynı ibarenin geçtiği yerlerde niçin bu tercih sürdürülmemiş ve meselâ —kelimesi kelimesine— aynı ibare, altı sayfa sonra niçin şu şekilde Türkçe'ye çevrilmiş: "Siz öyle zâlimlersiniz işte!" (Bakara: 92)

> Yusuf dedi ki: "Onların bu şahitliklerine lüzum görmem... (...) Bununla beraber nefsimi de temize çıkarmam..." (Yusuf: 52-53)

Sayın Yıldırım, âdetleri hilafına bu iki ayeti çevirirken birleştirmişler, hatta müteâkib sayfa 53. ayetle başlıyor olmasına rağmen bu sayfayı 54. ayetin çevirisiyle başlatmakta bir beis görmemişler. Pek denemedikleri halde burada Berkenar Mushaf'ın sayfa düzenine uymamalarında bizce bir mahzur yoktur. Lâkin aktarılan ifadenin Hz. Yusuf'a ait olduğu da nereden çıkıyor? Sayın Yıldırım, tefsir kitaplarında mevcut olan bir yorumu tercih edebilir ve tercih haklarını da özgürce kullanabilirler; ancak *ihtilaflı* (bizce *hatalı*) bir yorumu, "Kur'an'a aidiyeti kesin olan bir husus" imişcesine *doğrudan* zikretmelerinin gerekçesi nedir? Kendileri bu konuda yakîn hâsıl etmiş olsalar bile okurdan kısa bir açıklamayı niçin esirgemişler ve kıssanın akışını etkileyen bu *tasarrufları* hakkında neden hiçbir bilgi vermemişlerdir?

Sayın Yıldırım, "asla bağlı kalmak" düsturuna itibar etseydi, basit bir *parantez* işaretiyle böylesi veballerin altına girmekten pekâlâ kurtulmuş olurdu.

(VII)

Açıklamalı Meâl'in en müsbet özelliklerinden birinin de Kur'an ayetlerine atıf yapmak suretiyle *Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri* meselesine dikkat çekmesi olduğunu söylemiş, ancak bu cazip yöntemin hakkı verilmediği takdirde tehlikeli sonuçlara yol açabileceğine de bilhassa işaret etmiştim. Nitekim Kitab-ı Mukaddes (*Bible*) çevirilerinde sıkça kullanılan ve Protestanlar nezdinde revaç bulan bu tekniğin yol açtığı zaaflara mevcut Kitab-ı Mukaddes neşirlerinde *ziyadesiyle* rastlamak mümkündür.

Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri bizim ilim geleneğimiz içerisinde asırlardan beri uygulanan bir yöntem olmasına

rağmen, niçin tehlikeli olsun, neden bu teknik *Protestanlaşma* temayüllerine hız kazandırsın?

Sual sahiplerinin, bu haklı sual sadedinde önce şu hususlar üzerinde düşünmelerinde fayda mülahaza ediyorum:

1) Herhangibir ayetin başka bir ayet tarafından tefsir edildiğine *kim* karar verecektir?

2) Bir ayetin başka bir ayeti açıklamak için nâzil olduğu *nasıl* tesbit edilecektir?

3) Efendimizden ve ashabından gelen rivayetlerin *mahdud* olduğu bilindiğine göre, başkalarının şahsi (keyfi?) tasarruflarına *nasıl* itibar edebileceğiz?

4) Yorumların şahsîliğinde, o yorumlara itibar edenlerce bir mahzur görülmeyebilir; ancak bu şahsî yorumlar *Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri* gibi bir kisveyle ortaya çıktığında, okur *ne* yapacaktır? İtiraz ettiğinde, bir *şahsın* mı, yoksa *Kur'an'ın* mı yorumunu karşısına almış olacaktır?

5) "*Kur'an'a göre...*" veya "*Kur'an'da...*" ön-ekiyle başlayan kitap ve makalelerin sayısında ziyadesiyle artış olduğu ve her önüne gelenin bu tür *ön-ekler* kullanmak suretiyle kendi sığ görüşlerini *Kur'an adına* piyasaya sürdüğü erbabının malumudur. Meselâ "Kur'an'da başörtme emri *vardır* veya *yoktur*" şeklindeki iki zıt yorum da *Kur'an adına* öne sürülmekte ve görüldüğü kadarıyla bu ihtilafın hallinde *Kur'an* değil, *hevâ vü heves* hakemlik yapmaktadır. Binaenaleyh neyin "Kur'an'a göre" olduğunu, neyin "Kur'an'a göre" olmadığını tefrik edemeyen sıradan okur bu durumda *ne* yapacaktır?

Bu sualler muvacehesinde bir de şu misal üzerinde düşünelim:

eş-Şınkıtî (öl. 1973) adlı bir âlimin "Kur'an'ı Kur'an'la Tefsir" iddiasıyla kaleme alınmış olduğu *Advâ-u'l-Beyan fî İzah'il-Kur'an bi'l-Kur'an* adlı hacimli bir eseri vardır. Bu zât, Fatiha Sûresi'nde geçen "kendilerine nimet verilenler" (ayet: 7) ifadesini açıklarken, bu ayetin tefsiri sadedinde haklı olarak *Nisa: 69* ayetine atıf yapmakta ve "Allah'ın *kendilerine nimet vermiş olduğu* nebîler, sıddıklar, şehidler ve salihler" ibaresinde geçen *sıddıklar* kelimesinden hareketle Hz. Ebubekir *es-Sıddık*'ın hilafetinin sıhhatini ispata çalışmaktadır. Acaba burada eş-Şınkıtî'nin *Kur'an'ı Kur'an'la tefsir ettiği* söylenebilir mi?[44]

Ne ilginçtir ki sayın Yıldırım da Fatiha Sûresi'nin çevirisinde Nisa: 69 ayetine atıf yapmışlar ve fakat bu ayetle başka bir ayeti (6. ayeti) tefsir etmişlerdir; oysa mezkur ayet *es-sırat'el-müstakim*'i değil, bilakis *ellezîne en'amte aleyhim*'i tefsir eder.

Bu şekilde daha birçok misal verebilirim. Fakat maksadım bu değil, başka birşeyi anlatmak: Varsayalım ki sayın Yıldırım kendi *alfını* savunmaya kalkışmış olsun ve ben de kendisine cevap verip *bu itirazımı* gerekçelendirmiş olayım. Böyle bir durumda *Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri* iddiası nerede kalacak ve en nihayet "Suat Yıldırım'ın tercihi" mi, "Dücane Cündioğlu'nun tercihi" mi *Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri* olacak?

İşte bütün *sorun*, bu *soru*'nun sorgusunda!

(VIII)

Suat Yıldırım'ın *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli* adlı çevirisiyle ilgili kanaatlerimi (sadece bir kısmını)

[44] Kendisinin niçin bu tür bir yoruma başvurduğu üzerinde düşünülecek olursa, bu âlimin *Selefî* (biraz da *Suudî*) olduğu ve *Şiîlerin* iddialarına cevap yetiştirmek maksadıyla böylesi zorlamalara kalkıştığını görmek zor olmaz.

yazmış bulunuyorum. Bir gazetede *köşe yazıları aracılığıyla* bu tür ilmî meseleleri ele almanın güçlüğü sanırım takdir edilecektir. Gerek ele alınacak konuların, gerekse verilmesi lâzım gelen misallerin miktarı sırf bu tür bir form içerisinde yazmak *zorunluluğu* nedeniyle sınırlı tutuldu. Zorunluluktan söz ediyor olmam yadırganabilir ve pekâlâ bu meseleleri ilmî dergilerde de yazmak imkânının bulunabileceği söylenebilir. Ancak *Kur'an çevirileri* meselesinin artık ilmî mahfilleri aşan bir mahiyet kazandığı, halkın (ilgili ilgisiz herkesin) *Kur'an hakkındaki tasavvurâtını* doğrudan etkilediği ve hepsinden de önemlisi bu tesirler dolayısıyla bir Kur'an çevirisini okuyan, hatta gelişigüzel sayfalarını karıştıran herkesin *dinimiz* hakkında *uluorta* konuştuğu düşünülecek olursa, birilerinin çıkıp piyasaya neredeyse sel gibi akan bu çeviriler hakkında halka bazı uyarılarda bulunmasının bir zaruret kesbettiği anlaşılır.

Daha önce de bazı çeviriler hakkında kanaatlerimi serdetmiş, hatta bilhassa *sert bir üslûb* kullanmaktan çekinmemiştim. Sebebi basitti: *ticarî rant* gayesiyle piyasaya sürülen bu çevirilerden halkı sakındırmak, cür'etkâr ve iştahlı mütercim adaylarının ise hiç değilse utanmalarını sağlayıp kendilerini insaf ve ciddiyete davet etmek.

Sayın Suat Yıldırım'a gelince, kendisinin ilmî birikimi ve ciddiyeti benim takdirime ihtiyaç duymayacak kadar müsellem bir hakikattir. Binaenaleyh *Açıklamalı Meâl* hakkındaki kanaatlerimi yazarken kendilerini incitmemeye ve bâhusus insafı elden bırakmamaya çalıştım; zira Kur'an'ın ve Kur'an ilimlerinin öğrenim ve öğretimine yıllarca emek vermiş bir insanın gayretlerini görmezden gelemezdim. Ancak —açıkça söylemem gerekirse— çevirisini tedkik ettiğimde, beklediğimin çok

daha azıyla karşılaştım. Sözgelimi, yıllarca *Tefsir İlmi ve Usûlü*yle meşgul olduklarını ve gayet ciddi tedkikler neşrettiklerini bildiğim birinin, çeviri meselesinin de bir *ilim* ve *usûl*e dayandığını dikkate alacağı ve diğerlerinin aksine *daha yöntemli, daha titiz* bir çeviriyle okurlarının karşısına çıkacağı ümidini taşıyordum. Lâkin kendileri her çevirinin girişinde karşılaşılabilecek kısa bir izahâtla yetinmişler ve hem bu izahâtın, hem de bizzat çeviri metninin tanıklık ettiği üzere kendilerinden yapmamaları beklenen hataları yapmışlardır.

Meselâ sayın Yıldırım'ın *Bakara: 42* ayetinin Arapçası oldukça basit bir ibaresini dahi "*Hakkı batıla karıştırmayın*" şeklinde çevirmesi fevkalâde düşündürücü olmalıdır. Kezâ kendileri Türkçe konusuna önem verdiklerini söylüyorlar ve fakat —kendilerini temin ederim ki— yine de yüzlerce *Türkçe hatası* yapıyorlar. (Buradaki *yüzlerce* tabiri mübalağa ifade etmemektedir.)

Hem *Kur'an'da Ulûhiyet* adlı eserlerinde, hem de *Açıklamalı Meâl*de yer alan notlarda "Arapların Allah Teâlâ'yı inkâr etmediklerine" dâir izahat vermelerine rağmen kalkıp *Bakara: 28* ayetini, "*Ey kâfirler! Allah'ı nasıl inkâr edebilirsiniz ki...*" diye çevirmelerini nasıl açıklayacağız, bu tür hatalı çeviriler yapmalarına neden olan zaafı nasıl ve ne surette teşhis edebileceğiz?

Hiç kuşku yok ki hiçbir Kur'an çevirisi *hatalardan ârî* olamaz ve ben de zaten sayın mütercimin hatalarının dökümünü yapmak gibi *lüzumsuz* bir işe kalkışmadım. Maksadım, Kur'an-ı Kerim'i başka bir dile çevirmenin *sanıldığından çok daha güç* bir iş olduğunu göstermek ve bu vesileyle bir ilim adamımızın elinden çıkmış bulunan bir çeviriden hareketle hâl-i pür melâlimize bu ülkenin Kur'an sevdalısı insanlarının dikkatini çekmekti.

(IX)

Yaklaşık dört yıl önce, okurlardan gelen talepler muvacehesinde Suat Yıldırım'ın —Zaman gazetesinin promosyon olarak dağıttığı— *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali* hakkında 5-16 Ocak 1999 tarihleri arasında bu köşede yayımlanan müteselsil 8 yazı kaleme almış ve bu vesileyle değerlendirmelerimi kamuoyunun nazarına sunmuştum. Belirtmeliyim ki o zaman eleştirilerimi mütercimi incitmemeye özen göstermek suretiyle yazmış, irfanına tevkilen esasa müteallık misallerin ve dahi vurguların yeterli olabileceğini düşünmüştüm. Yanılmışım.

Sebebini izah edeyim:

Geçen yıl kitabın 2. baskısı yapılmış. Yurt dışında bulunduğumdan bu baskıdan henüz haberim oldu. Biraz tedkik edince, mütercimin üstlendiği bu ağır vazifenin mesuliyetini idrak edemediğini teessüfle bir kez daha gördüm.

Benim yıllardan beri Türkçe Kur'an çevirilerine yönelik temel eleştirim *yöntemsiz* oluşları noktasındadır. Nitekim Yıldırım'ın çevirisi de bunlardan biriydi. Verdiğim misaller hep bu zaafı tebellür ettirmeye matuf iken işaret ettiğim hususları hiç ama hiç anlamamışlar, üstelik nezaket ve hassasiyetime şu şekilde mukabele etmekten çekinmemişlerdir:

> Mealimiz 1998 yılında Zaman gazetesi tarafından yayınlanıp okuyuculara hediye olarak dağıtılmıştı. Geçen süre içinde takdirlerini ifade eden çok sayıda okuyucu arasında, on beş kadar ihtisas ehlinin bulunması şükrümüze vesile olmuştur. Muttali olduğum sadece bir tenkit oldu ki o da esasa yönelik olmayıp, eserimiz vesilesiyle, yazarın genel olarak meal çalışmalarına yönelttiği eleştirilerini ihtiva ediyor-

du. Kolay anlaşılan, munis ifadeler kullanmamızı, avama yönelik bir meal olarak değerlendiren *bu eleştiriyi nazar-ı itibara almaya değer bulmadım.* (...)

İmdi, lütfen şu çeviriyi dikkatle okuyunuz:

51— (...) İşte o sırada Vezirin eşi "..." diye itiraf etti.

52-53— Yusuf dedi ki: "Onların bu şahitliklerine lüzum görmem, benim vezire gıyabında hainlik etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin hilesini iflah etmeyeceğini, onun da bilmesi içindir. Bununla beraber, nefsimi de temize çıkarmam. (...)"

Biz o zaman bu çevirinin doğrudan Kur'an'ın aslına müdahale olduğuna işaret etmiş ve mütercimi uyarıp şöyle demiştik:

Sayın Yıldırım âdetleri hilafına bu iki ayeti çevirirken birleştirmişler, hatta müteâkib sayfa 53. ayetle başlıyor olmasına rağmen bu sayfayı 54. ayetin çevirisiyle başlatmakta bir beis görmemişler. Pek denemedikleri halde burada Berkenar Mushaf'ın sayfa düzenine uymamalarında bizce bir mahzur yoktur. Lâkin aktarılan ifadenin Hz. Yusuf'a ait olduğu da nereden çıkıyor?

Sayın Yıldırım, tefsir kitaplarında mevcut olan bir yorumu tercih edebilir ve tercih haklarını da özgürce kullanabilirler; ancak *ihtilaflı* (bizce *hatalı*) bir yorumu, "Kur'an'a aidiyeti kesin olan bir husus" imişcesine *doğrudan* zikretmelerinin gerekçesi nedir? Kendileri bu konuda yakîn hâsıl etmiş olsalar bile okurdan kısa bir açıklamayı niçin esirgemişler ve kıssanın akışını etkileyen bu *tasarrufları* hakkında neden hiçbir bilgi vermemişlerdir?

Sayın Yıldırım, "asla bağlı kalmak" düsturuna itibar etseydi, basit bir parantez işaretiyle böylesi veballerin altına girmekten pekâlâ kurtulmuş olurdu."

Peki bu eleştirinin yayımlanmasından sonra ne olmuş?!?

Sayın Yıldırım, hemen eserinin 2. baskısında bu ayetlere daha önce verdiği anlamı tamamen değiştirmiş ve uyarılarımıza uygun bir biçimde yeni bir mânâ vermiş.

Dilerseniz şimdi eleştirimizin nasıl bir sonuca yol açtığına biraz daha yakından bakalım:

> **51**— (...) İşte o sırada Vezirin eşi "..." diye itiraf etti.
>
> **52-53**— Ve devamla şöyle dedi: "Bunu böylece söylüyorum ki eşim vezir de (Yusuf'a sahib olmaya yeltenmemle beraber) kendisinden gizli olarak ona (fiilen) hiyanet etmediğimi ve Allah'ın hainlerin hilesini iflah etmeyeceğini bilsin. Doğrusu, ben nefsimi temize çıkarmam. (...)"

Çevirinin Türkçesi yine felaket bir halde. Üstelik hâlâ tercüme ve tefsir hatalarıyla malul. Lâkin her şeye rağmen açıkça görülüyor ki meal sahibi eleştirimiz üzerine dersine biraz çalışmış ve daha önce fütursuzca ve çalakalem Hz. Yusuf'a isnad ettiği sözü, bu sefer asıl sahibinin ağzından aktarmayı başarabilmiş. Hatta bununla da kalmamışlar 9 satırlık bir açıklama notu ekleyerek (İbn Kesir'e atfen) şöyle demişler:

> Fakat ilk tefsir Hz. Yusuf (a.s.)'ın makamına ve Kur'an'ın siyakına daha uygundur. (...) Bu da vezirin eşinin sözünün devam ettiğini gösterir.

Belki şaşıracaksınız ama bu misale rağmen mütercimin eleştirilerimi nazar-ı itibara almadığını söyleyebilirim. Alsaydı, yüklendiği vebalin ağırlığı —yukarıda da görüldüğü gibi— birazcık olsun azalırdı.

> (...) Eleştirilerini lütfen ortaya koysunlar. Nefsim memnun olmasa da insaflı tenkidler elbette değer ifade edecek ve tarafımızdan değerlendirilecektir.

Suat Yıldırım'ın bu ifadesini o zaman bir davet olarak telakki etmiş ve meâli hakkındaki değerlendirmelerimi Kur'an'a hürmeten "zaman israfı" olarak görmeyip uzun uzun yazmıştım. Fakat herkes eleştiriden istifade edemez, bu iş gayret ister, kabiliyet ister, ilmî olgunluk ister, hepsinden önemlisi söyleneni anlamayı, anlamaya hazır olmayı ister.

Bakınız mütercim ne diyor?

> Kolay anlaşılan, munis ifadeler kullanmamızı, avama yönelik bir meal olarak değerlendiren bu eleştiriyi nazar-ı itibara almaya değer bulmadım. İlmî olmak için, karmaşık olmayı şart gören bu anlayışa katılmadığımı ifade etmekten çekinmiyorum. Meal geniş kitle için hazırlandığına göre, doğru bilgileri kolay anlaşılacak tarzda vermek tercih edilmelidir.

"İlmî olmak için karmaşık olmayı şart gören bir anlayış"ın sahibi olmadım, böyle bir şeyi de ne savundum, ne teklif ettim. Oysa ben çok daha farklı bir şey söylemiş ve mütercimin dilinin seviyesini değil, açıklama notlarının seviyesini eleştirmiştim:

> Herkese hitab eden meâl olur mu? Bizce olmaz. Fakat ne yazık ki sayın Suat Yıldırım, çevirisinde herkese (!) hitab etmeye çalışmış ve *açıklamalarını* da adına herkes (!) denen bir kitle için yazmış. Herkese hitab eden *açıklamalar*, alt seviyeleri gözetmeyi gerektireceğinden, bu tür eserler, alt seviyelere hitab eden eserlerdir. Ben böyle bir yolu tercih ettiği için mütercimi kınıyor değilim; sadece, kendisini eserlerinden tanıdığım ciddî bir ilim adamının, herkes gibi eser vermek yolunu tercih etmiş olmasına hayıflanıyorum.

Bu eleştirimi de uzun uzun örneklendirmiş ve şöyle demiştim:

> Ortaokul öğrencileri nazar-ı itibara alındığında *bu tür açıklamalar* lüzumsuz ve faydasız sayılmazsa da bu bilgileri bir meâlde değil, okul ansiklopedilerinde görmeyi tercih edecek insanların miktarı, sanırım hiç de az değildir. Keşke Kur'an okurları çocuk yerine konulmasaydı... Keşke okurlar ciddiye alınsalardı; ve keşke bundan çok daha fazlasına ihtiyaç duydukları unutulmasaydı...

Hakikat bu... Fakat daha önce de işaret ettiğim gibi eleştiriden istifadeye salih olmak gerekir. Değilse fikri müdafaa yerine, nefsi müdafaa yapılır ve sonuçta onca mürekkeb boşa akıtılmış olur.

Üstelik ben mütercimin Türkçesini 'kolay' ve 'munis' olmakla değil, "hatalı' ve 'yetersiz' olmakla nitelemiştim:

> Meselâ Suat Yıldırım Hoca'nın Bakara: 42 ayetinin Arapçası oldukça basit bir ibaresini dahi "Hakkı batıla karıştırmayın" şeklinde çevirmesi fevkalâde düşündürücü olmalıdır. Kezâ kendileri Türkçe konusuna önem verdiklerini söylüyorlar ve fakat —kendilerini temin ederim ki— yine de yüzlerce *Türkçe hatası* yapıyorlar. (Buradaki *yüzlerce* tabiri mübalağa ifade etmemektedir.)

Ayette hakkın batıla değil, batılın hakka karıştırılmasından söz edildiğini ve arada pek muazzam bir farkın bulunduğunu açıkça yazsaydım ayıp olmaz mıydı?! Biraz da mütercim zahmete girmeli, bu eleştiri lütfundan istifade edecek kadar olsun gayret göstermeli değil miydi?!?

Hz. Salih'e hitaben:

> "Yahu Salih!" dediler... (Hud: 62)

Hz. Şuayb'a hitaben:

> "Aferin, amma da akıllı, uslu bir adamsın ha!" (Hud: 87)

'Yahu', 'ha!' gibi ifadelerin sahibinin Türkçesinde mûnislik aranır mı? Yahut, Hud/57'yi "Muhakkak ki Rabbim her şey üzerinde *Nigehbandır*" diye çeviren birinin Türkçesinde?...

Kendileri de çok hafif bulmuş olacaklar ki "Yahu Salih!" hitabı 2. baskıda usulce "Ey Salih!" oluvermiş.

Sözün özü, neredeyse önüne gelen her hocanın, her ilahiyatçının, her ilahiyatlının bir meal kotarmaya cüret ettiği böylesi keşmekeşte *eleştiri*, üstelik *yöntemli eleştiri* lüzumludur, hatta ehline vaciptir. Bu arada mütercim taifesine düşen de eleştirileri lütuf ve nimet bilmek, tebrik kartvizitlerinin miktarıyla öğünmek ya da meal nüshalarına anket kağıdı iliştirmek yerine oturup derslerine çalışmak suretiyle vâki hatalarını düzeltmektir. Aksi takdirde, mütercim taifesinden el uzattıkları bu meselede ısrarla ciddiyet ve hassasiyet talep etmemizden daha tabii bir durum olamaz.

Aslen eleştiri İlahiyat camiasının içinden çıkmalı. Lâkin yetersizlik ve hiyerarşi buna mani oluyor.

O halde mesuliyet yine Kur'an talebelerinin omuzlarında.

(X)

Suat Yıldırım'ın *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meâli*nin ikinci basımı dolayısıyla yaptığım değerlendirme üzerine kendileri bir 'açıklama' göndermek ihtiyacı hissetmişler. Bu açıklamayı aşağıda okuyacaksınız; benim kısa sürecek olan değerlendirmemi de onun ardından.

Ancak daha evvel, lüzumlu gördüğüm bir iki noktaya kısaca işaret etmek isterim: Son iki yazıyı yazmamın nedeni, Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmek gibi ciddi bir işe soyunan birinin, kendi tercümesi hakkında kale-

me alınmış 8 yazılık bir eleştiriye karşı takındığı o hiç de hoş olmayan müstağni tutumdu. Daha önce de söylediğim gibi eleştiriden istifade etmek gayret ister, kabiliyet ister, ilmî olgunluk ister, hepsinden önemlisi söyleneni anlamayı, anlamaya hazır olmayı ister.

Sayın Yıldırım, o zaman yaptıkları çok fahiş bir çeviri ve yorum hatasını bu eleştiri sayesinde tashih ettikleri halde müteşekkir olacaklarına, bari hiç değilse sükutla geçiştireceklerine bu eleştirileri "nazar-ı itibara almaya değer bulmadıkları" şeklinde hilaf-ı hakikat bir söz sarfetmekten çekinmemişlerdi. Lâkin bu sefer çok daha ilginç bir yola sapıyorlar ve önce açıkça "muttali olduğum sadece bir tenkit oldu" dedikleri halde, şimdi "Sizinle alâkalı ağzımdan bir tek kelime bile çıkmadı, siz boşa konuşuyorsunuz" demeye getiriyorlar.

Çaresiz bana da düşen kendilerinin bu beyanını hakikat, benim ise *boşuna* değilse de *boşa* konuştuğumu kabul ve itiraf etmek.

İmdi *boşa* konuştuğumu kabul ediyor ve ilgili açıklamayı aynen sunuyorum:

> Sayın D. Cündioğlu,
>
> Yeni Şafak gazetesinde 21-22/12/2002 günlerinde "Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali" adlı kitabım hakkında yazdıklarınızla ilgili olarak şu açıklamayı uygun buldum:
>
> 1- Ben hiçbir zaman size hitaben bir yazı kaleme almış değilim. Varsa ortaya koyunuz. Böyle iken sizi tenkid etmişim iddiasıyla şahsımı itham etmeniz, normal bir davranış olarak nitelendirilemez.
>
> 2- Yayınlanan kitap eleştirilebilir. Hata yapan yazar tenkitleri yerinde bulursa yanlışlarını düzeltir. Makul

bulmazsa isterse kendi gerekçesini gösterebilir. Bütün bunlar normaldir. Ben samimi ve isabetli tenkide sadece minnettar kalırım. Nitekim eleştiri ve görüşlerini almak için ekserisi, İlahiyat Fakültelerinde tefsir hocaları olan 150 kadar zevata birer nüsha hediye takdim ettim. Çoğundan, sizin hilafınıza teşvik edici yazılar aldım. Ama emin olun, onlar içinde beni daha çok sevindiren, işaret edilen tenkitler oldu. Zira kitabın eksiğinin azalması yazarı en çok sevindiren şeydir. Samimi ve ehliyetli tenkid, her zaman dinleyecek kulaklar bulur.

3- Hatalı saydığınız iki yerin (Hud: 62 ve Yusuf: 52-53 ayetlerindeki anlamlarının) eleştirdiğiniz 2. basımda giderildiğini zaten yazıyorsunuz. Şu halde onlar hakkında tenkit, insafsız bir kimsenin bile hakkı olamaz.

Bakara, 42 ayetine verdiğimiz "Hakkı batıla karıştırmayın" anlamı, başta Diyanet İşleri Başkanlığı'nın meali olarak mevcut meallerin çoğunda tercih edilen bir ifadedir. Bir ilim dalında ekseriyetin tercihinin bir şey ifade ettiği kabul edilmelidir. Bu arada hata varsa bile müsamaha ile karşılanmalı ve daha isabetlisi güzel bir üslupla hatırlatılmalıdır. Aksi halde, binlerce doğruyu görmeyip ufak bir habbeyi kubbe yapmak uygun bir davranış sayılmaz. Geriye sadece Hud: 87 ayetindeki bir cümleciğin anlamı kalıyor. "Aferin, amma da akıllı, uslu bir adamsın ha!" diye çevirmişim. Tefsirlerin bildirdiği üzere, kafirler bu sözü Şuayb (a.s.) ile alay etmek için söylemişlerdir. Kur'an da hitab üslubu yaygındır. Onların hitaplarındaki maksadı, bu tarzda ifade etmeyi tercih etmişim. Bu, olsa olsa bir üslup ve tercih meselesidir. Bundan dolayı, böylesine bir savletle yüklenen insan, başkasına acımıyorsa bile, bari kendisine acımalı, enerjisini daha lüzumlu yerlere sarf etmelidir.

4- Hepsi de tercih meselesi sayılabilecek bu dört hata dışında bir yanlış göstermiyorsunuz. Halbuki iki günkü sütunlarınız, mesela en az otuz hataya işaret etmeye yeterdi. Böyle yapsaydınız okuyucular da, ben de yararlanırdım. Ama bunu yapmayıp büyük bir tehevvürle şahsımı küçük düşürücü töhmetlerle alanınızı doldurmanız, hatta bununla da yetinmeyerek bütün meal yazarlarını ve ilahiyat camiasını "yetersizlik"le itham etmeniz üzücüdür. Mesnetsiz iddialar, muhatabından ziyade sahibini zor duruma düşürür.

Saygılarımla
Suat YILDIRIM

Sayın Yıldırım'ın açıklamasıyla alâkalı değerlendirmem sırasıyla şöyle:

1. Açıklamanızda "şahsıma hitaben bir yazı kaleme alınadığınızı" beyanla sanki beni tenkid etmişsiniz gibi size karşılık vermiş olmamı 'itham'la vasfedip bu durumu anormallikle nitelendiriyorsunuz. Oysa ben sizin "şahsıma *hitaben*" bir yazı kaleme aldığınızı söylemedim; sadece 2. basımın girişindeki ilgili pasajı "şahsıma *dair*" yazılmış kabul edip bunu bir "nezaketsizlik' olarak yorumladım. İkincisi, sizin beni *tenkid* değil, bilakis "nezaket ve hassasiyetime malum olduğu vechile *mukabele* ettiğinizi" söyledim. Her halukârda ben *boşuna* değilse bile gerçekten *boşa* konuştuğumu anlamış bulunuyorum.

Ancak sayın Yıldırım! Şu andan itibaren size terettüb eden, aşağıdaki mübhem (!) ifadelerin, mealiniz hakkında Yeni Şafak'ta yayımı iki hafta süren ilk ve tek eleştirinin sahibi olan *şahsıma dair* olmadığını (tevile ihtiyaç göstermeyecek surette) açıklamaktır:

Muttali olduğum sadece bir tenkit oldu ki o da esasa yönelik olmayıp, eserimiz vesilesiyle, yazarın genel olarak meal çalışmalarına yöneltriği eleştirilerini ihtiva ediyordu. (...) Bu eleştiriyi nazar-ı itibara almaya değer bulmadım. (...) İlmî olmak için, karmaşık olmayı şart gören bu anlayışa katılmadığımı ifade etmekten çekinmiyorum.

Daha açık ifade etmem gerekirse, bu tasrihi kendi nefsim namına değil, aksi takdirde sizin haysiyetinizin şâibe altında kalacağından endişe duyduğum için talep ediyorum.

2. "İlahiyat Fakültelerinde 150 kadar meslektaşınıza birer nüsha hediye takdim edip çoğundan, benim hilafıma teşvik edici yazılar aldığınızı" beyan buyuruyorsunuz.

Ne kadar hoş! Alkış her zaman nefse hoş gelir ve benim buna hiçbir itirazım yok. Boşuna "Mürüvvete endaze olmaz" dememişler. Umarım, Dekanınız Zekeriya Beyaz beyefendinin de tebrik ve teşviklerine mazhar olmuşsunuzdur.

3. Hatalı saydığım Yusuf: 52-53 ayetlerinin ilk çevirisini 2. basımda düzelttiğinize göre bu hususu tenkid konusu yapmamam gerektiğini söylüyorsunuz. Oysa bu ikinci atfa lüzum görmem 'inkâr-ı istifade' vâkıası sebebiyleydi. Ancak belirtmem gerekirse çeviriniz bu haliyle de fahiş hatalar içeriyor. Binaenaleyh tefsir kaynaklarını biraz daha dikkatli tedkik etmeli ve istifadeye yetecek miktarda mesai harcamalısınız.

Bakara: 42 ayetine verdiğiniz anlamın hatalı olduğu, tartışmaya gerek olmayacak kadar açık. Lütfen bu kadar nazik bir hususu gurur meselesi yapmayınız. Binaenaleyh nefsinizin direnişine boyun eğmeyip ilk fırsatta hatanızı düzeltmeyi fazilet biliniz. Bu hatalı anlamın

"başta Diyanet İşleri Başkanlığı'nın meali olmak üzere" piyasa meallerinin çoğunda tercih edilmesi ilmî bir müdafaa olmadığı gibi, esasen "Bir ilim dalında ekseriyetin tercihinin birşey ifade ettiği kabul edilmelidir" şeklindeki sözünüz de lüzumsuz ve mânâsızdır.

İlim tarihi "ekseriyet"in kendisine itimad edilemeyecek kadar aldatıcı bir mesned olduğunun ibretâmiz delilleriyle doludur. Bu mesele —erbabının da teyid edeceği üzere— kesinlikle bir üslub ve tercih meselesi değildir.

4. "Hepsi de tercih meselesi sayılabilecek 4 hata dışında bir yanlış göstermediğimi" söyleyip iki günlük sütunumun "en az 30 hataya işaret etmek için yeterli olduğunu" belirtiyorsunuz. Eğer böyle yapsaymışım okuyucular da, siz de yararlanırmışsınız.

Sayın Yıldırım! Bu beyanınızı ciddiye almamakta mazurum. Çünkü değil sadece çeviri ve yorum hatalarıyla, bizzat eksik ayet mealleriyle bile malul olan mealiniz hakkında yaklaşık dört yıl önce 8 yazı yazmış ve bilhassa sizi incitmemeye özen göstererek belli başlı karakteristik hatalarınıza işaret etmiştim. Son iki yazı ise sadece *zeyl* kabilinden yazılmıştı. Ben size asla ithamda bulunmadım, sadece çevirinizi eleştirdim. Ne yapalım ki siz bu eleştiri nimetinden istifade etmeyi beceremediniz. Bu bakımından maalesef daha ayrıntılı bir eleştiri lütfunu hak etmiyorsunuz. Bundan böyle meslektaşlarınızın teşvikleriyle yetinmeyi sürdürmelisiniz.

Bilenler bilir, ben misal vermekten ne çekinirim, ne yorulurum. Keşke çeviriniz öyle 30-40 tane misal vermekle tashih edilebilecek türden olsaydı! (Öyle ki 2. baskı benim bile gözümü korkuttu.) Fakat değil!

Son olarak, beni *bütün* (!) meâl yazarlarını ve ilâhiyat camiasını yetersizlikle itham etmekle suçluyorsunuz ve böylelikle iletişimi imkansız kılıyorsunuz. Çünkü bırakınız ne demeye çalıştığımı, ne dediğimi dahi anlamamak için elinizden geleni yapıyorsunuz.

"Eleştiri'nin İlahiyat camiasının içinden çıkmasına yetersizlik ve hiyerarşi'nin mani olduğu" şeklindeki tesbitimin *hiyerarşi* tarafı anlaşıldığına göre, belki gayret edilirse öteki tarafı da anlaşılır.

Hasılı, ben ancak işaret edebilirim, teşhir edemem.

VII. 28 Şubat Meâli'nin Eleştirisi

Nuh'u da tahtalardan ve çivilerden oluşan gemiye bindirdik!

Siz böyle bir cümleyi bir belağat hârikası olan Kitabımıza yakıştırabilir, Cenab-ı Hakk'ın böylesine özürlü ifadeler aracılığıyla kullarına seslendiği iddiasını kabul edebilir misiniz?

Daha da ötesi, bu tür komik ifadeleri "Kur'an ayetlerinin Türkçe çevirisi" sıfatıyla bizlere sunan kimsenin, bizzat Diyanet İşleri Başkanımız olduğuna inanabilir ya da din ve diyanetimizden sorumlu makamın başındaki bu zâtın *kefere* kelimesinin bile anlamını bilmediğine hiç ihtimal verebilir misiniz?

Bu suallere cevabınız olumsuz ise, size bu yazıyı *dikkatle* okumanızı öneririm.

Dostlar alışverişte görsün!

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz'ın bir *Kur'an Meâli* hazırlamış ve yayımlamış olduğu, kamuoyuna ilk kez 14 Şubat 1999 tarihli *Sabah* gazetesinde yer alan bir haber-röportaj vasıtasıyla duyuruldu. *Yeni Kur'an Yok Sattı* başlıklı bu haber-röportajda, sayın Başkan'ın "bir yıl geceli gündüzlü çalışarak Kur'an'ı yıllar sonra yeniden günümüz Türkçesine çevirdiği" bildiriliyor ve 10.000 nüsha basıldığı halde (piyasaya da sürülmemiş olmasına rağmen) yok sattığı söylenen bu çevirinin Genelkurmay eski Başkanı İsmail Hakkı Karadayı ile *Türk Müslümanlığı* kavramını gündeme getiren emekli Orgeneral Ahmet Çörekçi'ye hediye edildiği ise bilhassa vurgulanıyordu. Bu arada sayın Başkan da eserinin özelliklerini sıralarken, "çevirisini sade bir Türkçe ile yaptığını, yorum getirmeyip ne anladıysa onu yazdığını ve vatandaşa tercih hakkı bırakmadığını" söylemiş ve eklemiş:

> Kur'an'la vatandaşı başbaşa bıraktım!

Kendileri yayımladıkları çevirinin sunuşunda da şu bilgileri veriyorlar:

> Hazırladığımız bu meâlde kullanılan dilin sade ve anlaşılır olmasına özellikle dikkat ettik. Okuyucuların, özellikle gençlerin meâlimizi daha iyi anlamaları için gerekli hassasiyeti gösterdik. İlmî, dinî, fıkhî bir yanlış yapılmaması konusunda titizlikle durduk.

Sayın Başkan'ın bu iddialarının hakikatle ne kadar kabil-i telif olduğu meselesi bir yana, "dikkat ettik, hassasiyet gösterdik, titizlikle durduk" gibi ifadeler ağızlarına dahi yakışmıyor.

Evet yakışmıyor; zira bugüne kadar ilmî seviyesini (!) test etmemize imkân verecek bir tek eseri dahi olma-

yan ve hepsinden önemlisi *ilmî* kariyeri sebebiyle değil, *idarî* (siyasî) marifetleri sebebiyle o makamı işgal etmekte olduğu bilinen sayın Başkan'ın Allah'ın Kitabı'nı "bir yıl" gibi kısa bir zaman dilimi içerisinde tercüme etmeye kalkışmaları bile, kendilerinin *dikkat, hassasiyet, titizlik* kelimelerini kullanacak en son kişi olduklarının bir delilidir. "Bir yıl geceli gündüzlü çalıştığını" iddia eden sayın Yılmaz'a sormak gerekmez mi:

— Diyanet İşleri Başkanlığı gibi devletin mühim bir makamını işgal etmiş olan zât-ı âliniz, nasıl oldu da devlet ve millet hizmetinde harcadığınız mesâinizden vakit bulup da *geceli gündüzlü çalışarak* Kur'an'ı Türkçe'ye çevirebildiniz?!

Bu tercüme *resmî* değil, *şahsî* bir çabanın ürünü ve üstelik Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları'ndan neşredilmeyip özel bir şirket (*Kürsü Yayıncılık, İnş. Ticaret Ltd. Şti.*) tarafından basılmış. Hal böyleyken birileri çıkıp bu "geceli gündüzlü çalışılan 1 yılın" hesabını kendilerine sormayacak mıdır?

Hadi bu ifadenin bir mübalağa içerdiğini kabul edelim ve kendilerinin mesaî haricinde durup dinlenmeden çalışmış olduklarını varsayalım. Bu durumda *dikkat, hassasiyet, titizlik* kelimelerini nasıl açıklayacak, değil Kur'an'ın tamamını, Yâsin Sûresi'ni bile *1 yılda* çeviremeyeceği her halinden belli olan sayın Başkan'ı hangi gerekçeye binaen ciddiye alacağız?

Bu acelenin sebebi nedir?

Acaba sayın Başkan'ı bu denli acele ettiren asıl sebep neydi? İlmî birikimleri hiç de müsait olmamasına rağmen, acaba niçin Allah'ın Kitabı'nı *1 yıl* gibi kısa bir sürede içerisinde Türkçe'ye çevirmek cür'etinde bulundular?

Bu suallerin cevabını verebilmek için, elbette 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden beş ay sonra Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla iki genç ilahiyat asistanına (*Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay*) görev verilerek 8-9 ay içinde (*Kasım 1960-Ağustos 1961*) hazırlattırılıp bastırılan Diyanet Meâli'ni hatırlamak icab ediyor. Çünkü bu Kur'an çevirisine de yine aynı şekilde yukarıdan gelen *resmî* bir emirle başlanmış ve kısa bir sürede bitirilmesi sağlanarak neşredilmişti.

Ne ilginçtir ki her iki çeviri arasında başka benzerlikler de var. Meselâ *27 Mayıs Meâli*'nin ilk baskısı da piyasaya sürülmeyip hem o devrin komutanlarına hediye edilmiş, hem de bürokratlara bedava dağıtılmıştı. Nitekim *28 Şubat Meâli* de 10.000 nüsha basıldığı halde piyasaya sürülmemiş ve hem komutanlara, hem de bürokratlara hediye edilmiştir. Ancak bu sefer —herhalde *özel bir şirket* bastığı için— farklı bir yol tutularak Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin bu çeviriyi zorla satın almaları sağlanmıştır. Bizce bu yollara tevessül etmekten vazgeçilmelidir; zira bu durumda birileri tarafından, bir zamanlar, Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasıyla ve Türkçe tefsirler yoluyla *İslâmî terör olamayacağını kanıtlamaktan* söz eden sayın Başkan'a (Aktüel, 8-14 Nisan 1993), "Diyanet personeline zorla meâl satılmasının *İslâmî Terör* (!) kapsamına girip girmediği" sorulabilir.

Başkanlık ve mesuliyet

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz'ın yayımladığı Kur'an Meâli'ndeki hataları zikretmeden önce, esas itibariyle bu çeviriyi ilmî bir eleştiriye lâyık bulmadığımızı bilhassa belirtmek isteriz. Çünkü sayın Mehmet Nuri Yılmaz'ın ciddiye alınabilecek derecede ne *Türkçesi*, ne *Arapçası*, ne de *Tefsir ve Tercüme İlmi'ne* vu-

kûfiyeti vardır; binaenaleyh 1 yıl gibi kısa bir zaman içerisinde hazırlanmış bu çeviriyi bir tedkik ve tenkidin konusu yapmamızın en önemli nedeni, sadece sayın Yılmaz'ın işgal ettiği 'makam' ve taşıdığı 'ünvan'dır.

Bir zamanlar merhum Rifat Börekçi'lerin, Şerefeddin Yaltkaya'ların, Ahmed Hamdi Akseki'lerin, Ömer Nasuhi Bilmen'lerin işgal ettikleri bu makam bugün bu derekelere düşürülmemeliydi ve bu makamı işgal eden zât, Allah'ın Kitabı hakkında böylesine boyunu aşan işlere kalkışmamalıydı. Nitekim sayın Başkan'ın bu lüzumsuz ve cür'etkâr teşebbüsü, gerek *Diyanet*, gerekse *İlahiyat* câmiasına mensup birçok kıymetli ilim adamı tarafından esefle izlenmekte ve fakat mesele Allah'a havale edilip bu hususta sükût ihtiyar edilmektedir.

Merhum Elmalılı Hamdi Yazır tarafından hazırlanan *Hak Dini Kur'an Dili* gibi muhalled bir eserin altında imzası bulunan bir kurumun Başkanı'nın *Diyanet* ve *İlahiyat* câmiasının başını öne eğdirecek bir çeviriyle kamuoyunun önüne çıkmasının, hiç kuşku yok ki eleştiri'yi gerekli hâle getiren bir hususiyeti vardır. İşte bu hususiyete binaen bu eleştiri yazısı kaleme alınmış ve fakat yer darlığı sebebiyle tesbit edilen yüzlerce hatadan sadece bir kısmına işaret etmekle yetinilmiştir.

Türkçe'ye vukûfiyetsizlikten kaynaklanan hatalar

Sayın Başkan'ın Türkçesi hakkında bir fikir sahibi olabilmek için beş-on dakikalik bir beyanâtını dahi kendi sesinden dinlemenin yeterli gelebileceği düşünebilirse de Türkçe'ye vukûfiyet derecelerini eldeki çeviriye istinaden tesbit etmek daha isabetli olacaktır.

— Nuh'u da *tahtalardan ve çivilerden oluşan gemiye* bindirdik! (Kamer: 13)

— Şüphesiz bunda *aklı olan veya huzurlu bir kalp ile kulak veren kimse* için elbet ders vardır! (Zariyat: 37)

— Namaz için gece kalk; *uyuyacağın birazı* hariç. (Müzzemmil: 2)

— Allah da biliyor ki *sen O'nun şüphe götürmez peygamberisin*! (Münafikun: 1)

— *Sudan bir insan yaratarak* aralarında soy ve akrabalık bağları kuran O'dur! (Furkan: 54)

— Boyun eğme, *her çok yemin eden* aşağılanmışa. (Kalem: 10)

— Gerçekten *şu beyinsizimiz* Allah hakkında pek saçma şeyler söylüyordu. (Cin: 4)

— İşte *sana gerçek olarak anlattığımız bunlar*, Allah'ın varlığının delilleridir. (Casiye: 6)

— *İçimizden birisi olan bir insan*a mı uyacağız?" (Kamer: 24)

— Şüphesiz bu *Allah'tan korkanların dışındakiler*e ağır gelir. (Bakara: 46)

— ... demiştiniz de *gözünüz göre göre* sizi yıldırım çarpmıştı. (Bakara: 55)

— Allah'a *karşı gelmekten korkanlardan* olabilmeniz için... (Bakara: 63)

— Doğrusu insanlar için kurulan ilk mabet, Mekke'deki *kutsal* ve âlemlere hidayet olan Kâbe'dir. (Âlu Imran: 96)

— Müminlerden *özür sahibi olanlar dışında oturanlar* ile mal ve canlarıyla Allah yolunda savaşanlar eşit olmaz. (Nisa: 95)

— Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından bir *yaşama*, bir selam verin! (Nûr: 61)

— Şüphesiz o Kur'an şerefli bir peygamberin *Allah tarafından gönderilme*, sözüdür. (Hakkâ. 40)

Arapça'ya ve Tefsir İlmi'ne vukûfiyetsizlikten kaynaklanan hatalar

Aşağıdaki misallerde ayrıca Türkçe zaaflarına işaret etmeye gerek görülmemiştir.

> Şüphesiz benim bildiğimi siz bilemezsiniz. (Bakara: 30)

"Muhakkak ki ben sizin bilemeyeceklerinizi bilirim" şeklinde Türkçe'ye çevrilebilecek olan ibarenin grameri mütercim tarafından hiç anlaşılmamış ve bu nedenle ayet tamamen yanlış çevrilmiştir.

> Hendeğe atılanlar öldürüldü. (Buruc: 4)

"Öldürüldü" şeklinde çevirilen fiil (*kutile*), *kahrolsun* anlamına gelmekte, *Ashab-ı Uhdud* ile de "hendeği atılan müminler" değil, bilakis "müminleri hendeğe atanlar" kastedilmektedir.

> Çok olmakla övünme yarışı kafanızı o kadar meşgul etti ki nihayet kabirleri ziyaret edip onları bile saymaya kalkıştınız. (Tekasür: 1-2)

Cümlenin ilk kısmı tamamen yanlış tercüme edilmiştir. İkinci kısma gelince, "... ölüleri saymaya kalkışmak" ifadesinin Kur'an'da hiçbir karşılığı bulunmamaktadır. "Kabirleri ziyaret etmek" ise Arapça'da ölmekten kinayedir ve *mezara girene/ölene kadar...* anlamına gelir.

> Allah'ın size geçiminiz için verdiği mallarınızı *beyinsizlere* vermeyin. O mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin! (Nisa: 5)

'Beyinsizler' diye Türkçe'ye çevrilen kelime (*süfehâ*), esasen kendi başlarına menfaatlerini takdir edemeyecek durumda olan, yani yasal olarak vesayet altında tutul-

ması icab eden yetimler (*çocuklar*) mânâsındadır ve bu siyak içerisinde *hakaret* (!) anlamı taşımamaktadır.

> Elbiseni temiz tut, kötü şeyleri terket. (Müddessir: 4-5)

"Nefsini arındır ve şirkten kaçın!" anlamına gelen bu ayetlerdeki *siyab* ve *rucz* kelimelerinin birer deyim oldukları hiç farkedilmemiştir.

> Üzerlerine ebabil kuşlarını salıverdi. (Fil: 3)

"Tayran ebabil" bir kuş cinsine işaret etmez ve *sürü sürü kuşlar* (kuş sürüleri) anlamına gelir.

> Eğer siz benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, onlara [müşriklere] gizli muhabbet besliyorsunuz demektir. (Mümtahine: 1)

Ayetin aslında burada söylenenin tam tersi kastedilmiştir: Mütercim, ilk cümlenin cevabının *hazf edilmiş* olduğunu anlayamamış, herhangibir tefsire bakıp işin doğrusunu öğrenmeyi de akıl edememiştir.

> İnkâr edenlere gelince, onları uyarsan da uyarmasan da birdir, onlar imana gelmezler. (Bakara: 6; krş. Münafıkûn: 6)

Kâfirleri uyarıp uyarmamak nasıl bir olur? Mütercim bu ve diğer ayette ne söylenmek istendiğini anlamamıştır. Burada kastedilen uyarıp uyarmamanın *onlarca* bir olduğudur (*sevâun aleyhim*); yoksa uyaran açısından mesele hiç de böyle değildir.

> Allah rızası için .... mal veren... (Bakara: 177)

Doğrusu, "*sevdiği halde/sevmesine rağmen*... mal veren" olacaktır. Mütercim zamirin merciini takdir, harf-i cerin işlevini tayin edememiştir.

> Ey Nuh, eğer bu davaya son vermezsen mutlaka taşlanmışlardan olacaksın, dediler. (Şuara: 116; krş. Duhan: 20)

"Taşlanmışlardan olmak" şeklinde bozuk bir biçimde Türkçe'ye çevirilen ifadenin aslı, *taşlanarak katledilmekten* kinayedir ve "katledileceksin/öldürüleceksin" demektir.

Bir gazete yazısında Arapça'nın ve Tefsir İlmi'nin inceliklerine daha fazla dalmayı gerekli bulmadığımız için şimdilik bu misalleri yeterli buluyoruz. [Hatalı çevirilere misal teşkil etmesi bakımından ayrıca bkz. Bakara: 5, 25, 28, 118, 120, 171, 285; Âlu İmran: 7, 16, 42, 44, 71, 83; Nisa: 70, 80; Mâide: 6, 46; Araf: 85; Ahkaf: 11, 14, 17, 35; Hucurat: 14, Zariyat: 7-8; Vâkıa: 51; Hadid: 3; Kalem: 1-2; İnsan: 1; Mürselât: 6-7; Nebe: 1-3, 9; Naziat: 3-4; Tekvir: 7, 22; İnfitar: 9, 17-18; Beled: 3; Tin: 1; Alak: 4; Kadr: 4; Maun: 1, Tebbet: 4]

Ciddiyetsizlikten kaynaklanan hatalar

Sayın Başkan'ın çevirisinde yüzlerce tashih hatası bulunmaktadır ve bunun da eseri alelacele neşretmek isteğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu acelecilik, tashih hatalarının yanısıra pek tabii ki bırçok anlam kaymalarına ve tekrarlara sebebiyet vermiştir.

İşte birkaç misal:

> Yoksa Allah'a karşı bir şey mi söylüyorsunuz? (Bakara: 80)

Ayetin aslında geçen *bilmediğiniz* ifadesi atlanmıştır: "bilmediğiniz birşeyi mi..."

> Size vadedilen yakın mıdır, yoksa *Rabbin* onun için uzun bir süre mi koyacaktır? (Cin: 25)

Doğrusu, "yoksa *Rabbim...*" olacaktır.

> Sonra *göre göre* bunu ikrar etmiştiniz; buna *siz şahitsiniz*. (Bakara: 84)

Ayetteki *göre göre* ile *siz şahitsiniz* ifadelerinden biri gereksizdir.

> Ey Muhammed, onun için *sen* bizi anmaktan yüz çevirip de sadece dünya hayatını isteyen kimseden *sen de* yüz çevir. (Necm: 29)

İtalik dizilen kelimelerden biri gereksizdir.

> Kim *samimi olarak* yüzünü Allah'a *tertemiz* teslim ederse... (Bakara: 112)

Ayetteki *samimi olarak* ile *tertemiz* ifadelerinden biri gereksizdir.

İşgüzarlıktan kaynaklanan hatalar

Sayın Yılmaz, bir kelimenin anlamının değiştirmenin ve/veya korumanın ne denli önemli ve tehlikeli bir müdahale anlamına geldiğini takdir edemediğinden olsa gerek ki Kur'anî tabirleri *standartlaştırma* yoluna gitmiş ve meselâ *ez-Zikr, en-Nûr, el-Hadîs* kelimelerinin yerine birçok defa (msl. Talak: 10, Hicr: 9, Kalem: 51; Teğabün: 8; Kehf: 6; Kalem: 44) ve lüzumsuz yere *Kur'an* kelimesini koymuştur. Kezâ *er-Ruh* kelimesini *Cebrail*'le (msl. Mearic: 4); buna mukabil en-Nüfûs kelimesini *ruh*la (msl. Tekvir: 7); *rükû, secde-sücûd* kelimelerini *namaz*la (msl. Mürselât: 48); *ümmî* kelimesini *okuryazarlığı olmamak*la (msl. Bakara: 78; Cuma: 2), *küfür-kâfir* kelimelerini ise *inkâr*la (msl. Bakara: 28) tercüme etmeyi bir marifet bilmiş, Kur'an'ın kullandığı kelimelerin kendi siyakları içerisinde farklı vurgulara sahip olabileceklerini (*el-mücâlı ve'n-nezâire* dâir incelikleri) bir türlü takdir edememiştir.

Oysa Diyanet İşleri'nde vazife yapmakta olan hocaefendilerden hiç değilse birkaçına danışmak fetanetini gösterselerdi, sanırız onlar kendisini bu cüretkâr müdahaleler konusunda uyarırlar ve belki de aralarından biriki hamiyet sahibi çıkıp kendisine bu işten vazgeçmesini salık verirlerdi.

Halkın ihtirasa değil, cehd u gayrete ihtiyacı var!

Allah'ın Kitabı'nı kendi dillerinde okumak ve anlamak hiç kuşkusuz ki bu milletin hakkıdır ve ciddi bir Kur'an çevirisi hâlâ bu ülkenin insanları için en önemli ihtiyaçtır. Lâkin *kopyalama* yöntemiyle ve *aleluacele* hazırlanmış çevirilerle bu ihtiyacın karşılanması mümkün değildir. Nitekim Allah'tan ve Ahiret Günü'nden korkan ve Kur'an-ı Kerim gibi âlemlere rahmet olarak indirilmiş bulunan bir Kitab'ı tercüme etmenin güçlüğünü takdir edecek durumda olan kimselerin bu hakikati hiç tereddütsüz kabul edeceklerine inanıyoruz. Bu bakımdan Kur'an çevirileri, siyasî iradenin veya ticarî ihtirasın *sun'î* zorlamalarıyla değil, ilim ehlinin *tabiî* gayretleriyle ortaya çıkmalıdır.

Diyanet İşleri Başkanı sayın Mehmet Nuri Yılmaz'ın bu yazıda tenkid konusu yaptığımız teşebbüsüne gelince, hiç kuşku yok ki *milletin irfanı* bu çeviriyi lâyık olduğu yere yerleştirecek ve *tarih* de bu konudaki kesin hükmünü verecektir. *Huzur-u Mahşer*'de ise başımıza ne geleceğini hiçbirimiz bilemeyiz!

T.C.
Zeytinburnu
Cumhuriyet Başsavcılığı
Hazırlık no: 1999/4435
Karar no: 1999/2233

TAKİPSİZLİK KARARI

Davacı: K.H
Müşteki: Mehmet Nuri Yılmaz
Sanıklar: 1- Ali Teker; 2- Dücane Cündioğlu
Suç: Basın yolu ile hakaret
Suç tarihi: 26.2.1999

26 Şubat 1999 tarihli Yeni Şafak gazetesinin 9. sayfasında Dücane Cündioğlu tarafından yazılan *Diyanet İşleri Başkanı Kur'an Meâli Hazırlayabilir mi?* başlıklı makalenin içeriğine göre sözkonusu yazıda yazarın ifadede kullandığı gerek cümle ve kelimelerin herbiri, gerekse yazının bütünü normal eleştiri sınırlarını aşan bir kasdı ihtiva etmediği görülmekle, düşünce özgürlüğü mevcut olan ve demokrasi ile idare edilen ülkelerde bu tür eleştirilerin doğal sayılması gerekeceğinden suçun yasal unsurları oluşmadığından sanıklar hakkında takibat mahalline itirazı kabil olmak üzere kararın müşteki ve sanıklara tebliğine karar verildi. *23.6.1999*

Zeytinburnu C. Savcısı

VIII. Ultra-Modern Mesaj'ın Eleştirisi

(I)

Geçen sene bir yayınevinin çalışanlarından biri, Edib Yüksel'in Kur'an çevirisini neşretmeyi düşündüklerini söylemişti. "Çeviride Tevbe Sûresi'nin son iki ayetine yer veriyorlar mı?" diye sordum; "Vermiyorlar ama kendilerini iknâ etmekle meşgulüz; sanırım Edib, çevirinin basılması için buna razı olacak!" dedi.

Bu çevirinin iki ayeti içermeyen müsvedde nüshalarının ellerde dolaştığını daha önceden biliyordum. "Peki böyle bir denâete aracılık yapmak hususunda hiç Allah'tan korkmuyor musunuz?" diye sorduğumda, o genç arkadaş, masrafların *onlar* (!) tarafından karşılanacağını; aşırılıklarla dolu olduğu için çevirinin çok satacağını bildiklerini, kendilerinin de zaten bu işe ekonomik nedenlerle girdiklerini söyledi. Onlar basmasalarmış, nasıl olsa basacak birini bulacaklarmış. vs. vs.

Şimdi bu çeviri başka bir yayınevi tarafından *Mesaj: Kur'an Çevirisi* (İstanbul, Kasım 2000) adıyla basıldı;

mütercim râzı edilmiş olacak ki çeviride mezkur iki ayet de yer alıyor. Oysa Reşad Halife'nin —Edib Yüksel'in de katkıda bulunduğu— *Quran: The Final Testament* (USA, Tucson, tsz.) adlı neşrinde ayetlerin Arapçası da, çevirisi de bulunmuyor. (s. 207; izahı için bkz. *Appendix 24*, s. 669-690)

Edib Yüksel, tabir-i meşhûrla *takiyye* yapıp çevirisinde yer vermek zorunda kaldığı bu *iki ayet* hakkında şöyle demekten kendisini alamıyor:

> Muhammed peygamberi putlaştıranların [Kur'an'a] *iki hadis* ekleme girişimleri başarısızlığa uğramıştır... (s. 408)[45]

Edib Yüksel'in bu iddialarına sahiplenen ve güya *sadece Kur'an'ı* (!) rehber edindikleri iddiasında olan gençlerden biri onun Türkiye'ye gelişi üzerine cemaatin web sitesinde şöyle yazmış: *talâa'l-bedru aleynâ*!

Bu muvahhid (!) gençlerden bir diğeri ise bu meseleyle ilgili olarak hurafeci (!) muhatabını aklısıra şu şekilde ilzam etmeye çalışıyor:

> Bugün Kanada'da, Amerika'da ya da dünyanın bazı merkezlerinde Tevbe Suresi'nin son iki ayetinin çıkarıldığı Kur'anlar kütüphane raflarını *süslüyorlar...* Bu Kur'an'ı eline alıp inceleyen bir insana deseniz ki: "Elinizdeki Kur'an yanlıştır, Tevbe Suresi'ne 2 ayet daha eklenmelidir"; o insan da size, "İyi ama Al-

[45] Bu yazıya cevaben 19 org sitesinde —Edip Yüksel'in kendisi tarafından tasdik edilen— bir açıklama yer almıştır: "Eğer 9:128-129 çeviriden çıkarılsaydı çeviri kısa sürede büyük bir ihtimalle Diyanet'in girişimiyle mahkeme kanalı ile toplatılacaktı. Çevirinin bu şekilde kitlelere ulaşmasına engel olunacaktı. Eğer Türkiye de Amerika gibi demokratik bir ülke olsaydı hayal kırıklığına uğramayacaktınız." (22 Aralık 2000 Cuma, saat: 9: 17)

lah Kur'an'ı koruyacağına söz vermiştir. Neden iki ayet ekliyorsunuz Kuran'a?" derse, ona ne cevap verirsiniz?

Bilindiği üzere Reşad Halife, Amerika'ya gittikten sonra kendisine Kur'an'dan işaretler bulmakta gecikmemiş; peygamberliğini ilan da etmişti. Hasan Mezarcı'nın da Almanya'ya gittikten sonra kendisine Kur'an'dan işaretler bulduğu ve mesihliğini ilan ettiği biliniyor. Edib Yüksel'e gelince, onun daha Türkiye'de iken kendisine Kur'an'dan işaretler bulduğu, ilahî ilham ve uyarılara mazhar olduğunu söylediği zaten öteden beri bilinir. Nitekim kendisi bunu saklamaya gerek duymamış, Tanrı tarafından işaretlendiğini çeşitli vesilelerle hem îma, hem izhar etmekten çekinmemiştir.

Bir vesileyle çevirisinde şöyle diyor:

> Her mümin için bir Kadir/Yazgı gecesi vardır. Benim için Kadir Gecesi, dinadamlarının öğretilerini Tanrı'nın öğretisine eş koşmaktan vazgeçtiğim geceydi. 1 Temmuz 1986 sabahına kadar süren o gece hayatımın tümüne bedeldir. (s. 527)

Hal böyle olunca, işimiz gerçekten zor... Çünkü *özdeşlik* yetisi zaafa uğrayan birinin, *çelişmezlik* yetisi de sağlıklı olarak çalışmaz; dolayısıyla herhangibir şekilde ikna da edilemez. Üstüne gidildikçe elindekilere sıkı sıkıya tutunur; tutturur. Nitekim —güya tepkileri azaltmak gayesiyle— "*ultramodern önerilerini* çevirisine koymadığını" söyleyen bu şahıs, biraz halinin farkında olmalı ki şöyle diyebiliyor:

> Bazı yorumlarım yanlış veya ilişkisiz olabilir. Ayetlerin anlam ve işaretine sadık kalmaya özen göstermekle birlikte bazan sınırı aşmış olabilirim. (s. 12)

Oysa kendisinin tâbi olabileceği hiçbir sınır yok; zira istese de sınırda duramıyor, kendisini frenleyemiyor; ilmî, ahlâkî, itikadî hiçbir sınır kendisini durduramıyor; çünkü nefis arabasında fren pedalı yok; ya gaza basıyor, ya geri virese alıyor; ya çok ileriye gidiyor, ya çok geriye; fakat aslâ sabit bir yerde durmayı beceremiyor; yakıtını cahil muhataplarının zaaflarından devşirmesi de bundan.

İstikameti meşkuk bu nefis arabasına, kendilerine eğlence arayan çoluk-çocuktan ya da uçarı (protest) gençlerden başkasının binmeyeceğini, binmeyi deneyenlerin ise kısa bir süre sonra ineceklerini tahmin etmek akl-ı selim sahipleri için hiç de güç olmasa gerek.

Bu çeviri hakkında istemeyerek de olsa yazmaya karar vermemin nedeni, sadece ama sadece peşine takılan çocukların bizim çocuklarımız olması...

Ne emel kaldı derûnumda, ne sevda-yı mecaz desem de için için, çaresiz, bir şeyler söylemeye çalışacağım. Kimbilir belki bir yararı olur!

(II)

Önceki yazımda *Mesaj*'ın sahibi hakkındaki kanaatlerimi açıkça serdetmiş ve kendisine *tutarsızlık, çelişki, hata, sapma,* vb. şekilde nitelenmeyi hak eden örnekler vermenin niçin bir yararı ol(a)mayacağını izah etmiştim. Binaenaleyh vereceğim örnekler, henüz akl-ı selimini kaybetmemiş olduğunu ümit ettiğim genç takipçilerini muhatap alıyor. Çünkü *kadr* sözcüğünü metinde *kudret*, dipnotta *yazgı* olarak çeviren bir kimseye çelişkiden, tutarsızlıktan, yetersizlikten söz etmekte hiçbir fayda mülahaza etmiyorum.

Örneklere geçmeden önce, eleştirilerimde dikkate aldığım belli başlı ölçütleri belirtmek isterim:

1) Bu metin bir *telif* değil, bir *tercüme*; dolayısıyla Kur'an'ı çevirmeye kalkışan birinden —biri *kaynak metne*, diğeri *amaç metne* ait olmak üzere— en az iki dili ciddi düzeyde bilecek yeterliliğe sahip olmasını beklemek okurlarının en tabii hakkı.

Amaç metnin dilinin (Türkçe'nin), mütercimin *anadili* olmadığını ve bu dili sonradan öğrendiğini biliyoruz. Nitekim gerek yayımladığı kitap ve makalelerini okuyanlar, gerekse telaffuz ve şivesine dikkat edecek olanlar, mütercimin dil selikasının gelişmişlik derecesi hakkında kanaat sahibi olmakta zorlanmayacaklardır.

Kaynak metnin diline (Arapça'ya) gelince, mütercim formel bir eğitim almış olmayıp bu dili babasından öğrenmiştir. Kendisinin hem babası, hem hocası olan Sadreddin Yüksel Hocaefendi, oğlunun Arapça bilgisi hakkındaki kanaatinin *olumsuz* olduğunu, yazdığı bir makalede açıklamıştır. Ne var ki bu yargının hissî sâiklerle verilmiş olmasını nazar-ı itibara alarak biz bu tür değerlendirmeleri değil, mütercimin imzasıyla yayımlanmış çeviriyi gözönünde tutacak, hükmümüzü bu metinle sınırlandıracağız.

Hatırlatmak isterim ki burada *Arapça* ile bahis mevzu edeceğim cihet *Kur'an Arapçası*'dır; *dil* ile kastettiğim ise mücerred gramer ve sözcük bilgisi değil, bilâkis bu dilin içinden çıktığı tarih ve kültürü tanıyıp bilmek; tabiatıyla bu dili, bu tarih ve kültürü tanıtıp bildirecek klasik kaynaklara vâkıf olmaktır. Gerek klasik, gerekse modern dilbilim/anlambilim otoritelerinin ittifak ettiği üzere, gramer ve sözcük bilgisi zamanla bozulmalara uğradığından, bir metni kendi tarihinin (bağlamının) içerisinde anlamak zarureti vardır. Bu zaruretledir ki klasik bir metnin mütercimi, bu metnin dilini sadece

artsüremli değil, aynı zamanda *eşsüremli* yöntemle çözümleyebilecek yeterlilik ve yetkinliği hâiz olmalıdır. Binaenaleyh avâm lisanı olan Arapça'yı bilmekle Kur'an dili olan Arapça'yı bilmek çok farklı şeylerdir.

Laleli'de turistlere pijama satan tezgâhtarların bildikleri dilin, o dilde yazılmış edebî metinleri anlamak ve çevirmek için yeterli ol(a)mayacağını, sanırım her akl-ı selim sahibi kabul eder.

2) Klasik bir metni anlayıp çevirmenin olmazsa olmaz koşullarından biri de metnin tarihsel içeriğine vukufiyettir. Bu tarihsel içerik, ister istemez kendisini anlamaya/yorumlamaya çalışan kimseleri çoğu zaman metnin çevresinden (dışından) yardım almak zorunda bırakır. Sözgelimi *zihar* yasağıyla ilgili hükümleri kavramak için, bu yasağı içeren metin kadar, yasağa konu teşkil eden olgunun da anlaşılması gerekir. Kısacası olgular metnin kendisinde açıklıkla yer almadığı takdirde, metnin çevresine/dışına gitmek zarureti vardır. Ancak mütercimin çevirisinin, Kur'an'ın *Arapça* orijinalinden değil, Reşad Halife'nin *İngilizce* çevirisinden aktarma olduğu görüldüğünden, örnekler verilirken ister istemez bu ikircikli durum gözönünde tutulacaktır. Yine de mütercimin Türkçe, Arapça ve Tarih bilgisinin derecesini ölçmek isteyenler olursa, şimdilik onlar şu örnekle yetinebilirler:

> Ateş körükleyenin *elleri* kahrolsun, zaten *kendisi* kahroldu. (111: 1)
>
> Arapça'daki "ebu Leheb" ifadesi, alev babası, ateş sahibi, ateşçi olarak da çevirilebilir Türkçe'ye. Bu tanımın, Muhammed peygamberin amcası Abd ul-Uzza *Ibn Ebu-l-Muttalib* için kullanıldığı öne sürülür. (s. 532)

Bu kısa paragrafta yer alan onca *dil* ve *bilgi* hatasını tek tek açıklamak benim için zevkli bir uğraş olurdu; fakat bu işlemi hemen her okurun, hatta İmam-Hatiplerin orta kısmında okuyan bir çocuğun dahi yapabileceğine itimadım tam.

İfade... tanım... alev babası... ateş sahibi... ateşçi... VE meselâ bir de *Abd ul-Uzza Ibn Ebu-l-Muttalib...*

İnanın —Mesudî'nin anlattığı fıkradaki Vali'nin dediği gibi— mütercimin hangi yönünü kıskanacağımı bilemiyorum: neseb bilgisini mi, lisan bilgisini mi, imlâ bilgisini mi?

Şimdilik şu kadarını söyleyeyim ki *Manitu* bile, verse verse, kullarına ancak bu kadar başarısız bir çeviriyle *mesaj* verebilirdi!

(III)

Mesaj'ın içerdiği gayr-ı ciddî yorumlar ile bu yorumlara mesned teşkil eden gelişigüzel çeviriler, dayandıkları *19'cu söylem*in seviyesizliğiyle mütenasip olduğundan, *The Final Testament* ile Türkçe kopyasını karşılaştırmak gerekiyordu. Ben de üşenmeyip karşılaştırdım.

Her iki mütercim de laubalilik hususunda birbirinden aşağı kalmadığı için, *Mesaj*ın sahibini eleştirmek ile *The Final Testament*in sahibini eleştirmek aynı kapıya çıkıyor; aradaki tek fark birinin İngilizcesinin diğerinin Türkçesi kadar kötü olmaması. Binaenaleyh *Mesaj*ın —bazı kişisel işgüzarlıklar dışta tutulursa— Kur'an'ın orijinalinin çevirisi değil, *The Final Testament*in Türkçe kopyası olduğunu katiyetle söyleyebiliriz.

O halde, *Mesaj*ın dil ve üslûb açısından 'okunabilirlik', anlam ve yorum açısından ise 'güvenilirlik' değeri

taşımadığını farkedecek düzeydeki okurların, her halukârda yarı-sâdık bir müridle muhatab olduklarını unutmamaları gerekir.

İmdi, aralarında karbon kağıdı bulunan iki çevirinin seviye ve üslûbuna delâlet eden bazı örnekleri sırasıyla inceleyelim:

> Seni bir sapık olarak bulup doğruya iletmedik mi? (93: 7; *astray*)

Cenab-ı Hakk'ın Peygamber Efendimize (s.a) hitabını bu şekle büründürmenin, esasen dil bilmezlikle bir alâkası yoktur; gerçek neden bilgisizlik değil, edebsizliktir.

> Rabbi, bir zamanlar İbrahim'i birtakım kelimelerle sınamış; o da onlara eklemişti. (2: 124)
>
> Yani: "İbrahim yanlış eklemede bulunmuştu."

Ayetin aslında geçen *etemme* (tamamlamak) fiilini, *eklemek* diye Türkçeleştirmek, eklemede bulunmanın ta kendisidir ve hem tahrif, hem iftiradır! (Kendi peygamberi bile bu kadarını yapmamış: *he fulfilled them*)

> Şok. Hem de ne şok! Şoke edenin niteliği sana bildirildi mi? (101: 1-3; *The Shocker. What a shocker! Do you have any idea what the Shocker is?*)

Deterjan reklamlarına yaraşır ifadeler, hiç utanmadan/sıkılmadan Kur'an'a reva görülmüş. (*Mesaj*, böylesi televoleci hafifliklerle dolu.)

> Kuşkusuz gece kalkıp meditasyonda bulunmak çok daha etkili... (73: 6; *the meditation at night*)

Ne dersiniz, tam da "Allah'a hamdolsun iyi ki Amerika'da yaşıyorum" diyen dekadanlara göre değil mi?

> Kanyon halkına yazıklar olsun! (85: 4; *the people of the canyon*)

Anlamı için Teksas-Tommiks kitaplarına müracaat ediniz!

Bir de ileri geçen öncü elitler vardır. (56: 10; *the elite of the elite*)

Söze gerek var mı?

Kimin de tartıları hafif gelirse, onun da anası uçurumdur. (101: 8-9)

Yani: "Nasıl çevireceğimi ben de bilemedim; nasıl anlarsanız anlayın!" (İngilizcesi hiç değilse anlamlı: *his destiny is lowly*)

Allah bir atom ağırlığınca bile haksızlık yapmaz (4: 40); Kim bir atom ağırlığı iyilikte [veya kötülükte] bulunursa onu görür. (99: 7-8; *atom's weight*)

Bir kelime oyunu da benden: mesaj değil, masaj![46]

Onlar Allah'ın lütfunu tekelleştiremezler. (57: 29; *they have not monopolized*)

Türkçesi: "not only Quran, but only Rashad!"

Onlar hem cinlerdendir, hem halktandır. (114: 6; *be they of jinns, or the people*)

Çeviri şu sırayı izlemiş olmalı:

Komut 1: Metindeki bütün *en-nâs* sözcüklerini bul, *people* ile değiştir;

[46] *Zerre*'nin karşılığı olarak İngilizce'de ve Fransızca'da *atom* sözcüğü kullanılabilir. Nitekim birçok Kur'an mütercimince de kullanılmıştır. Ancak bu sözcük aynen Türkçe'ye aktarılınca anlam tamamen tersine dönmektedir. Türkçe'de "zerre kadar" demekle "atom ağırlığı kadar" demek arasındaki *ağırlık* (!) farkını ayrıca izah etmeye gerek olmadığını sanıyorum.

Komut 2: Metindeki bütün *people* sözcüklerini bul, *halk* ile değiştir! (Biri kendisine *people*'ın, sadece *halk* anlamına gelmediğini söylemeli.)[47]

> Onu yalanlayıp deveyi boğazladılar. (91. 14; *slaughtered her*)

Acaba nasıl etsek de mütercime develerin boğazlanamayacağını anlatsak! Yoksa Reşad Halife de mütercime hakkını helâl etmeyecek!

> O, alev sahibi bir ateşe girecektir. (111: 3; *the blazing Hell*)

Siz hiç Türkçe'de "alev sahibi bir ateş" dendiğini duydunuz mu?

Mütercim burada güya ayetin Arapçasına bakmış ve fakat yine de nasıl Türkçeleştireceğini bilememiş. Oysa İngilizce ibareyi aynen çevirseydi; ayetin kendisi değilse bile, Türkçesi anlaşılabilirdi.

> Onlara çamurdan sertleşmiş taşlar atıyorlardı. (105: 4; *hard stones*)

Peki "çamurdan sertleşmiş taşlar" dendiğini duydunuz mu hiç?

Mütercim İngilizme metni esas almasına rağmen arasıra Arapçasına da baktığından olsa gerek, tebessüm ettirici terkibler icad ettiğinin hiç farkına varmıyor. Öyle ki

[47] *İns* ve *cinn* sözcüklerinin karşıt oldukları ve Kur'an'da bu kalıbın (*ins u cinn*) sıklıkla kullanıldığı bilinir. Cinler *halk*'ın zıddı olmadığı gibi, meselâ "cin halkı" terkibi —yadırgatıcı olsa bile— yanlış bir kullanım sayılmaz. Kezâ Türkçe'de *halk* sözcüğü, genellikle *âvam* anlamında kullanılır ve zıddı olarak akla *havass* (seçkinleri) getirir. Bu arada *people* sözcüğünün Türkçe'ye *insanlar* sözcüğüyle çevrilebileceğini belirtelim.

'sert' (*harl*) dese 'çamur' (*siccil*) dışarıda kalıyor; 'çamur' dese 'sert' dışarıda kalıyor... O da çaresiz "çamurdan sertleşmiş taşlar" gibi uyduruk karşılıklar îmal ediyor.)

> Kim Rabbinin mesajından yüz çevirirse onu zorlu ve yokuşlu bir cezaya süreriz. (72: 17; *He well direct him*)

Hiç "zorlu ve yokuşlu bir ceza" denir mi? Peki "süreriz" de nereden çıkmış?

Abdulmuttalib'i *Ebu Muttalib*'e dönüştürmesi hadi önemli değil; bari burada *yesluku* fiilini *nesluku*'ya, *he*'yi de *we*'ye dönüştürmeseydi.

> Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? (2: 28; *how can you disbelieve in God*)

Mütercim'e, "Hani siz, müşrikler Allah'ı inkâr etmiyorlardı diyordunuz? Bu bir çelişki değil mi?" diye sorsak, acaba bize şöyle mi cevap verir:

— Ne bileyim, o kadar hızlı kopyaladım ki ne yazdığımı ben de bilmiyorum! İsterseniz çöpe atabilirsiniz.

Biz de zaten örnekleri oradan topluyoruz. Bu sırada kalemimiz kirlendiyse tek nedeni bu!

(IV)

Mesaj sahibinin sözcük'le terim, terim'le kavram, anlam'la yorum arasındaki ince ayrımın farkında olmaması, üstelik her fırsatta kişisel görüşlerini Kur'an'a söyletmeyi bir marifet bilmesi nedeniyle açıklamalarını uzun uzun alıntılamakta fayda görmüyoruz. Ancak bazen —*Mesaj*'ını kendisinden kopyaladığı— Reşad Halife'nin İngilizce çevirisinin etkisinde, bazen de işgüzarlığı meslek edinmesinden ötürü, ayetlerin anlamlarını açıkça tahrif etmiş, neredeyse çevirisini *yarı-telif* bir kitap haline getirmiştir.

Birkaç örnek vermek bile bu ağır gibi görünen yargıların haklılığını ortaya koymaya yetecektir diye düşünüyoruz.

> Bu uydurma bir hadis değil. (12: 111; *that is not a fabricated Hadith*)

Arapça'da *hadîs*in sözcük anlamı "(herhangibir) söz"; terim anlamı ise, "Hz. Peygamber'den rivayet edilen söz" demektir ki Türkçe'de bu haliyle kullanıldığında *terim anlamı* kastolunur. Oysa ayette terim anlamıyla değil, *sözcük anlamıyla* kullanıldığı halde, mütercim sırf hadis tartışmalarındaki kişisel tutumunu Kur'an'a onaylatmak amacıyla sözcüğün Türkçesini değil, aslını yazmış ve güya okurun zihnini ayette terim anlamının kastedildiği düşüncesine sevketmeye çalışmıştır.

> Tüm mezhepler bu konuda kuşku içindedir. (4: 157; *all factions*)

Ayette *mezhep* kelimesinin karşılığı var mı? Ayetin Arapçasında yok! (İngilizce çeviri de Türkçe'ye yanlış kopyalanmış.)

> Mezhebler (Isa'nın kimliği üzerinde) aralarında anlaşmazlığa düştüler. (19: 37; *the various parties*)

Alerji duyduğu herşeyi Kur'an'a söyletmeye çalışan bir zihniyete *ahzab* (tekili: *hizb*) ile *mezâhib*in (tekili: *mezheb*) başka başka şeyler olduğu nasıl anlatılabilir?

Bu, Kur'an'ı ucuz bir propaganda broşürüne dönüştürmek değil midir?

> Biz çeşitli tarikatlare (yollara) ayrıldık. (72: 11; *we follow various paths*)

Ayetteki *tarâik* (yollar) sözcüğünün tekili *tarikat*'tır; *turuk*/*tarikât* şeklinde de çoğul formları vardır.

Sözcüğü aynen muhafaza etmekteki amaç belli değil mi?

> ... ve türbeler, şans oyunları şeytan işi birer pisliktir. (5: 90; *and altars*)

Burada ölülere ve türbelere sövmek için mütercim Kur'an ayetini hevâsına alet etmiş, kasten *ensab* (putlar) sözcüğüne yanlış mânâ vermiştir. Bu tashih-i itikad değil, tahrif-i nass'tır!

> O'ndan başka kendilerine dahi yarar ve zarar veremeyen kimseleri evliyalar mı edindiniz? (13: 16; *masters*)

Evliya sözcüğü *veliler* demektir; evliyalar ise *veli/ler/ler...* Oysa mütercim, her yerde sözcük ve terim anlamlarıyla oynamaya ihtiyaç duymuyor (10: 62); tekil-çoğul ayrımı zaten umurunda değil, birçok yerde *dost* deyip geçiyor. Hiç de dürüstçe değil, bilâkis misyonerce. Amaç sadece yığınları etkilemek olunca, bu tür numaralar da câiz olur!

Böylesi işgüzarlıkları mütercimin otantik terimlere düşkünlüğüyle (!) açıklamak isteyecekler; lütfen şu kopyalama-örnekler üzerinde biraz düşünsünler:

> Kim bir iyiliğe aracılık ederse kendisi için ondan bir kredi var. (Nisa: 85; *a share of credit thereof*)

Boş yere gözlerinizi oğuşturmayınız; doğru okuyorsunuz.

Verilen bu ve benzeri örneklerde çevirinin sadece 'doğruluğu' değil, 'dili' ve 'kaynağı' da tartışma konusu yapılmaktadır; yani ayet Arapçasından çevrilseydi; hiç değilse yeterli düzeyde Türkçe'nin selikasına vâkıf olunsaydı, hiç kuşku yok ki *nasip, hisse, pay* gibi sözcükler varken, *kredi* sözcüğü aynen kopyalanıp "ondan bir *kre-*

di var" gibi İngilizce'den bozma özürlü ifadeler üretil(e)mezdi.[48]

> Test edilmeyeceklerini sandılar. (5: 71; ... *would not be tested*)

İnanınız, ayetin üniversite sınavlarıyla bir ilgisi yok!

> Lüks mobilyalar üzerinde. (56: 15; *on luxurious furnishings*)

Dua edin, *hûrî*yi 'hostes' diye çevirmemiş!

> İbrahim, (...) monoteist bir öncü idi. (...) İbrahim'in dinini bir monoteist olarak izlemen için... (16: 120, 123; *Abraham was ... a monotheist*)

İnşaallah gençler bu çevirilerden etkilenip de meselâ Hz. Yunus hakkında "*He was a marjinal man*" gibi ifadeler kullanmazlar; yoksa, Erkin Koray alınır.

> ... ve nefsinizi (egonuzu) öldürün. (2: 54; *kill your egos*)

Bu çeviriyi ehl-i tarîk bir zât yapsaydı diyebilirlerdi ki: "Ego öldürülebilir mi? Hadi diyelim ki denediniz hiç ego ölür mü? Siz insanları miskinleştirmeye mi çalışıyorsunuz? vs. vs."

Sizce mütercim bu emr-i ilahî'yi (!) niçin kendi egosuna tatbik edemiyor dersiniz?

> Melekleri yönetim merkezinin etrafını çevirmiş halde Rablerini överek yüceltirken görürsün. (39: 75; *around the throne*)

Demek ki insan biraz Amerika'da kalınca, *el-Arş* kelimesini "yönetim merkezi" olarak anlıyor; çok kalınca da Reşad Halife'nin yaptığını yapıyor.

48 Lütfen diğer örnekleri de bu uyarı ışığında okuyunuz.

Bazı dostlar, "Bu metne bu kadar vakit ayırmanıza lüzum var mıydı?" diye serzenişte bulunuyorlar. Tamamen haksız sayılmazlar. Ne yapalım ki burası Türkiye ve birilerinin Amerika'dan gelen misafirleri karşılaması gerekiyor.

(V)

> Dr. Reşad Halife'nin Tocson Mescidindeki ofisinde *1989 yılının son aylarında* Türkçe çeviriye başladım. Reşad bir kompüterin başında İngilizce çevirisinin ikinci ve üçüncü basımları için düzeltmeler yaparken, ben başka bir kompüterin başında Kur'an'ı Türkçe'ye çevirmeye çalışıyordum. Çeviriyi *üç ay içinde* bitirip yayımlayacaktık. (s. 10)

Verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere, Edib Yüksel —iddia ettiği gibi— Kur'an'ın orijinalini değil, Reşad Halife'nin *The Final Testament* adlı İngilizce çevirisini Türkçe'ye çeviriyordu.

Kur'an'ın üç ayda başka bir dile çevrilebileceğine inanacak bir tek akl-ı selim sahibi gösterilebilir mi?

Reşad Halife Ocak 1990'da öldürülünce, çeviri kısa bir süre kesintiye uğradı; birkaç ay sonra (1990'ın ortalarında) da bitti. Fakat basıma hazır hale gelmesi için 9 sene geçmesi gerekti. Artık sözde-peygamber hayatta değildi ve ikinci adam ilk sıraya yükselmişti.

> Geriye baktığımda, bu kesintinin *hayırlı* olduğunu görüyorum. Bu süre zarfında birçok yanlışı düzeltme imkânım oldu. (s. 10)

The Final Testament'teki gibi Tevbe Sûresinin son iki ayetine yer verilmeyen *Kuran (Türkçe Çevirisi)* adlı nüsha Türkiye'ye gönderildi; sınırlı sayıda basıldı ve ödemeli olarak dağıtılıp düzelti çağrısında bulunuldu (İsteme

adresi: *P.K. 57 Maltepe/Ankara*). Ne var ki Türkiye'deki yandaşları, Reşad Halife'ye yapılan atıfların çıkarılmasını istiyorlardı. Bu eski(miş) notların bir kısmı —ilk nüshada yayımlanacağı va'dedildiği halde— çeviriden atıldı; mezkur iki ayet çeviriye eklendi ve başlık değiştirildi. Böylece "elden geçmiş nüsha" 2000 yılının Kasım ayında piyasaya sürüldü.

Ne de olsa eski kral ölmüştü.

> Ültramodern önerilerimin, gelenecksel doğmalar içinde beyinlerini dondurmuş olanların *eleştirilerine haklılık kazandırabileceği endişesiyle*, dipnotları bu tür önerilerden ve fikirlerden korumaya çalıştım. (s. 12)

19 mucizesini *1974* yılında bulduğuna inanılan Reşad Halife'nin yerine geçen yeni kralın müridleri artık eski krala sövebilirlerdi:

> 1974 sayısında bir hikmet yok. 1971'de 'elçi' olduğunu sanan *soytarı Reşad*'ın Müddessir Suresi'nin 74.sırada olduğunu görünce buna uysun diye kurduğu *düzenbazlık* hepsi. İşin gerçeği şu: 1957-570=1383 yıl sonra 19 mucizesinin *sahih savunucusu* dünyaya gelmiştir. 570'den 1710 sene sonra saat'in vaktinin (2280) gelmesi umulur. (26 Aralık 2000 Salı, saat: 11:19)

Bu işler hep böyle olur: Kral öldü, yaşasın yeni kral!

İşin bu tarafıyla ilgili söylenecek çok söz varsa da biz bu ciheti bırakıp İngilizce'den kopyalanan *Mesaj*'ın geçtiği aşamalara dâir fikir verecek ilginç iki örnek üzerinde duralım:

DÖRTNALA KOŞANLAR (ADİYAT) SÛRESİ

> 1. Andolsun soluyarak dört nala koşanlara. (*By the fast gallopers*)

Çeviri, yeni nüshada şu hâle getirilmiş:

AŞANLAR (ADİYAT) SÛRESİ

1. Andolsun soluyarak aşanlara.

Geçmiş kuşaklar bu ayetlerden *atları* anlamışlardır. Oysa ayetteki ifadeler havadaki oksijeni yutarak ve arkasından ateş fışkırtarak giden jet uçaklarının tarifi olarak da anlaşılabilir. Bu ayetleri yüzlerce yıl önce yaşamış insanlar gibi anlamak zorunda değiliz kuşkusuz.

Herkes bilir ki insanların görüş değiştirmesi veya çevirilerinde düzeltmelerde bulunması ayıp değildir. Ancak yukarıda örneğini gördüğümüz müdahalenin biçimi hiç de ahlâkî değil!

Öyle ya sormak gerekmez mi: Daha bir yıl öncesine kadar Kur'an'ı temsil ettiğine inandığınız bir ifadeyi —o da muhtemelen bilim-kurgu meraklısı bir çocuğun uyarısıyla— değiştirmeye karar verdiğinizde, niçin "*geçmiş kuşaklar*" veya "*yüzlerce yıl önce yaşamış insanlar*" yalanını söylemek gereğini hissettiniz? Siz bile daha düne kadar ayeti böyle anlamıyor muydunuz?

İşte hem Reşad Halife'nin çevirisi, hem de Edib Yüksel'in bu çeviriden yaptığı çevirinin ilk nüshası yukarıda. Yani sözcüğü *fast gallopers* diye anlayıp çeviren kim? Reşad Halife! Peki *dörtnala koşanlar* diye anlayıp çeviren kim? Edip Yüksel! Sözcüğe *aşanlar* anlamını vermek ya da *jet uçakları* yakıştırmasında bulunmak için geçen süre ne kadar: bir yıl mı, iki yıl mı?!

İşte bu gerekçelerle "*geçmiş kuşaklar*" veya "*yüzlerce yıl önce yaşamış insanlar*" ifadelerinin okuru aldatmak için söylenilmiş birer yalan olduğunu iddia etmek cesaretini buluyoruz kendimizde.

İKİNDİ (ASR) SÛRESİ

1. Andolsun ikindiye. (*By the afternoon*)

ÇAĞ (ASR) SÛRESİ

1. Andolsun akıp giden zamana.

Yeni çeviri, Reşad'ınki çöpe atılıp bu sefer yine bir İngilizce çeviriden (!) kopyalanmış:

> Consider the fligt of time! (*Düşün zamanın akıp gidişini*; Esed, The Message of THE QUR'AN)

İnançlarını, değerlerini ve düşüncelerini bu kadar kolay çöpe atan ve üstelik hiçbir nedamet belirtisi de göstermeyen marazî nefislerin, şu an söylediklerini de birkaç dakika sonra çöpe atmayacaklarından kimse emin olamaz. Bari çevirilerinin adını şöyle koysalardı: *Mesaj: Her An Çöpe Atılması Muhtemel İfadeler Yığını.*

Cenab-ı Hakk bu işgüzarları belki beceriksizliklerinden değil ama muhakkak laubaliliklerinden ötürü muâhaze edecektir!

(VI)

Gerek Reşad Halife'nin *The Final Testament* adlı çevirisini, gerekse kopyası olan *Mesaj*'ı —tıpkı Kadıyanîler tarafından yapılan çeviriler gibi— farklı kılan bir cihet var: "kendi halklarına sadakatsizlik!" Çünkü 19'cuların merkezi Amerika'da, Kadıyanîlerin merkezi İngiltere'de.

Bu işler hep böyledir ve nedense hiç istisnası yoktur!

İddiaları kendi halklarının inançlarını zayıtlatmaya matufken; aynı iddialar, topraklarında merkezlerinin kurulmasına izin veren ülkelere güç kazandırmaktan başka bir işe yaramıyor; izin de zaten bu amaç gözetilerek veriliyor.

Eleştirisiyle meşgul olduğumuz *Mesaj*'ın bir de nev-i şahsına münhasır söylemi var: *19 Mucizesi!*

Mucidi kim? *Kabbalacılar!*

Bizdeki Hurufiliğin vulgarize edilmiş versiyonu olan bu ebced oyununun ne denli keyfî işlemlerle orga-

nize edildiğini erbabı gayet iyi bilir. Sayılar yanlış, sayımlar yanlış, çıkarımlar yanlış, çünkü usûl ü erkan yanlış. (Bırakalım, pösteki saymaktan hoşlananlar kendi aralarında bu oyunu oynamayı sürdürsünler.)

Bir de popüler bilim kitaplarından ve bilimkurgu romanlarından devşirilme bilgilerle desteklenen *bilimcilikleri* var bunların. XIX. yüzyıl pozitivizminin safdil bayilerince pazarlanan bu bilimcilik, bir tek işe yarıyor: *demagoji* (sözcük anlamı: *halk avcılığı*).

Batılılar icad ve keşiflerini doğa üzerinde yaptıkları halde, bunların keşifleri kutsal kitaplarla sınırlıdır. Doğabilimleri alanında ciddiye alınabilecek hiçbir bilimsel becerileri yoktur; ya ilâhiyatçıdırlar, ya amatör bilimseverdirler; ya da öğretmen veya mühendis, vs. Fakat kesinlikle *bilimadamı* değillerdir. Sözgelimi Reşad Halife ile Edib Yüksel'in ya da birkaç genç takipçisinin bilgisayar kullanıcısı olmaktan öte marifetleri nedir? Böyle bir marifetleri olsaydı/olabilseydi, şu tür yorumlar yaparlar mıydı?

> (Düvenin) bir parçasıyla ona (öldürülene) vurun. (2. 73)
>
> Biyokimyacılar, düvenin dokusundaki DNA'ları yaşlı dokulara transfer ederek onları gençleştirmeyi başararak bu ayetin anlattığı mucizevi olayı günümüzde bilimsel yöntemlerle gerçekleştirmişlerdir.

Benim gözlerim yaşardı; ya sizin?

> Sure başlarında 14 (7x2) ayrı harf kombizenları olup onların sayısal (ebced) değerlerinin toplamı Muhammed peygamberin izleyicilerine verilmiş olan 1709 kamerî [miladi 2280] yılı verir (s. 223); Kur'an, Dünyanın Sonunun tarihini verir. İsa'nın doğum tarihi, bu hesabı doğrulayıp destekleyen işaretlerden birisidir. Dünyanın, İsa'nın doğumundan 2280 (19x120) yıl sonra son bulacağını Kur'an ayetlerinin işaretiyle öğrenmiş bulunuyoruz. (s. 420; krş. s. 265, 433)

Bilimden anladıkları işte böyle şeyler; tam da liseli çocuklara verilecek seminerlerde kullanılacak cinsten parlak ve fakat içi boş yorumlar!

Gencin biri, "Nasıl bu kadar emin olabiliyorsunuz?" diye sorsa, verecekleri cevap şu: "İnanmıyorsan, o tarihe kadar yaşa da gör!"

> Sakar nedir bilir misin? Ne bırakır, ne de yüklenir (tam ve mükemmel), halklar için (evrensel) bir göstergedir/ekrandır. Üzerinde ondokuz vardır. (74: 27-30; krş. 85: 22)

Gençler, mütercim abilerinin *levha* ile *levvaha* sözcüklerinin aynı kökten geldikleri şeklinde yanlış bir varsayımdan hareket ettiğini (s. 517); bu nedenle muhayyilesinde bir *ekran* (monitör) canlandırıp kendisiyle birlikte başkalarını da bu ekranın üzerinde 19 mucizesinin görüntülendiği iddiasına körükörüne inandırmaya çalıştığını nereden bilsinler?

Bakınız benim formülüm daha insaflıca: "İnanmıyorsanız, sözlüklere bakınız!"

> Yavrularım bir tek kapıdan girmeyin; farklı kapılardan girin. (12: 67-68)
>
> Yakup, kalabalık bir grubun görevlilerin dikkatini çekeceğini ve sorunlar çıkarabileceğini düşünmüş olabilir. Yumurtaları ayrı sepetlere koymak istatiksel bir sigorta sağlayabilir.

Sanırım siz de benim gibi, şu irfan ile benzetmedeki şu letafet karşısında gaşyolup mütercime 'aferin sana' demekten kendinizi alamamış olmalısınız. (Bir de *istatistiksel* diyebilse!?)

Popüler faaliyetler, halka ulaşmak için abartılardan, içi boş da olsa parlak ve alımlı sloganlardan, insanların zaaflarına hitap eden ilgi çekici kavram ve iddialardan

yararlanırlar. Pazarlayıcıları, tıpkı bir kez kullanılıp atılmak için üretilen kağıt bardaklar gibi ucuz ve basit ürünleri tercih ederler; ne yazık ki netice de alırlar.

Bu yüzden bir görülürler, bir kaybolurlar.

Oysa dinlerini ciddiye alan insanlar, ufûl eden şeylere iltifat etmezler!

(VII)

Bütün bu açıklamalardan sonra *Mesaj: Kur'an Çevirisi* hakkındaki kanaatlerimi şu şekilde özetleyebilirim:

1) Bu çeviri, Reşad Halife'nin *The Final Testament* adlı İngilizce Kur'an çevirisinden —olduğu gibi— kopyalanmıştır. Bu bakımdan *Mesaj*ın "anlam açısından" doğruları da, yanlışları da Edip Yüksel'e değil, Reşad Halife'ye aittir. Yüksel, sadece İngilizce metni Türkçe'ye çevirirken yaptığı kişisel tasarruflar ile dipnotlardaki uyarlamalardan sorumludur.

2) Gerek *Mesaj*ın kendisini, gerekse Ankara'dan dağıtılan ilk nüshasını (*Kur'an: Türkçe Çevirisi*), Reşad Halife'nin diğer havarisi ve —aralarında ihtilaf çıkmadan önce— Edip Yüksel'in yoldaşı Bahattin Uzunkaya'nın çevirisiyle mukayese edecekler, her iki çevirinin de *The Final Testament*'ten yapıldığını tesbit etmekte zorlanmayacaklardır. Aradaki tek fark, Reşad'a bağlığını sürdürdüğü için Uzunkaya'nın bu hakikati açıklaması, Yüksel'in ise bunu gizlemek ihtiyacı hissetmesidir.

3) *Mesaj*'ın ilk nüshası Türkiye gönderildikten sonra, bilhassa *Reşadçılar* olarak anılan gruptan ayrılanlar (şimdi bu grup da diğerlerince *Edipçiler* olarak anılmaktadır) çeviride ve dipnotlarda yeni bazı düzeltmeler önermişler ve Türkiye'deki çeviri birikiminin kısmen *Mesaj*a yansımasını sağlamışlardır.

a) Düzeltmeler, *Mesaj*'da Reşad Halife'nin ağırlığını azaltmak, Edip Yüksel'in kendisine atıflarını sınırlamak, çevirinin tepki çekeceği bilinen özelliklerini pragmatist nedenlerle tırpanlamak ve Reşadçıların karşı çıktıkları yeni yorumlara öncelik vermek gibi belli başlı hususlara münhasır kalmıştır.

b) *Mesaj*ın tashihine Türkiye'den katkıda bulunan isimler, —Esed'in Türkçe'ye çevrilen *Kur'an Mesajı: Meâl-Tefsir* adlı eserinden etkilendikleri için— mütercimi, metnin bazı kısımlarını bu çeviri doğrultusunda değiştirmeye ikna etmiş olmalılar ki Mesaj'daki yeni yorumların bir kısmı aynen Esed'den muktebestir.

Meselâ, *mâ melekeţ eymânukum/hum* ifadesi ilk nüshada, "elinizdeki" (4. 3) "sahip oldukları (örneğin, resmi evlilik kaydı olmadan beraber yaşadıkları kişiler)" (23: 6) şeklinde yer alırken, piyasaya sürülen nüshada "yeminlerini(zi)n/anlaşmalarını(zı)n hak sahibi oldukları" diye çevrilmiştir. Mütercim, bir vesileyle şu açıklamayı yapıyor:

> Kur'an çevirilerinde "ellerinizin altındakiler=cariyeler" olarak çevrilen ifadelerin hepsi aslında "sözleşmelileriniz" olarak çevrilmelidir. (31 Aralık 2000 Pazar, saat: 7.08)

Kısacası *Mesaj*, "Esed'den önce" ve "Esed'den sonra" olmak üzere iki safhada ele alınmalı ve fakat mütercimin Esed gibi bir dil ustasının riayet ettiği incelikleri dahi takdir edebilecek düzeyden yoksun olduğu aslâ hatırdan çıkarılmamalıdır.

4) *Mesaj*, teknik açıdan Kur'an'ın orijinaliyle (Arapça metinle) karşılaştırılabilecek bir kıymeti hâiz değildir. Çünkü a) Arapça'dan çevrilmemiştir; b) anlam'la yorum arasındaki sınıra riayet edilmemiştir. Bu bakımdan eleştiri konusu yapılan çeviriler, esasen mütercimin ge-

lişigüzel yakıştırmalarından ibarettir. (Gerek duyanlar, İngilizce aslını kötü çevirilere örnek bulmak kolaylığı açısından inceleyebilirler.)

5) *Mesaj*'ın Türkçesi, *simultaneous* çevirilere güzel bir örnektir; bu çevirinin diliyle Almanya'daki üçüncü kuşak Türk çocuklarının Türkçesi veya *e-mail atmak*, *chat yapmak*, *paste'lemek* gibi kullanımlarla malul internet Türkçesi arasında çarpıcı benzerlikler vardır.

6) Dipnotlarda yeralan açıklamalar, popüler bilim dergilerinde yer alan magazin haberleri ile Kur'an ayetleri arasında —lise çocuklarının aklına gelecek türden— birtakım çağrışımsal irtibatlar kurmaktan ibarettir ve bu irtibatlar, ancak "Adem babamız elinden elmayı düşürdü" gibi bir cümleyle karşılaşan bir çocuğun yerçekimi yasasının ilk kâşifinin Hz. Adem olduğunu iddia etmesine benzer naif yorumlar düzeyindedir.

7) Mütercimin İslâm bilgi mirasına vukûfiyeti, amatör bir muhaliften (msl. İlhan Arsel'den) daha fazla değildir; Peygamber Efendimizin dedesinin adını bile yanlış yazan (*Ebu Muttalib*) veya en basit Arapça kaidelerinden bile haberdar olmadığı anlaşılan (*İbn Ebu*...) birinin, anlamak imkânından mahrum olduğu ilmî eserleri çöpe atmak istemesini tebessümle karşılamak gerekir; zira insan cahili olduğu şeyin düşmanıdır.

8) Hâsılı, "örtü, çarşaf, ferâce, çember, bürgü, ehram, yeldirme, üstlük, yazma, yaşmak, değirmi, yemenî, harmanî, türban, tülbent" gibi *kadınların*; "şapka, kasket, takke, külah, sarık, kalpak, bere, kavuk" gibi *erkeklerin* kullandıkları muhtelif başlıkların hiçbirinde "*saç*" ve "*baş*" sözcükleri geçmediğini aklına bile getirmeksizin *baş örtüsü* ile *masa örtüsü* arasında fark bulamadığını itiraf eden bir zekânın, ne çevirisine, ne yorumlarına, ne de rasyonalitesine güvenilebilir.

(VIII)

> *İbrahim* namaz, zekât, oruç ve hac pratiklerini öğretti. İbrahim'in izleyicisi *Muhammed* Son Mesaj'ı iletti. *Reşad* ise dinin evrensel kanıtını bildirdi. (*Mesajın* ilk nüshası, s. 18)

Hz. İbrahim... Hz. Muhammed... Ve Hz. Reşad...

Reşad'ın mesajının (*The Final Testament*) iki elçisi/mütercimi var. Birincisi Bahattin Uzunkaya, ikincisi Edip Yüksel.

"*Allah'ın Elçisi Bahattin Uzunkaya*" imzasıyla Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e mektup da gönderen bu hazret kendi web sitesinde şöyle diyor:

> Bugüne kadar *Allah'ın Postacısı* olarak Türkiye toplumuna Allah'ın Mesajını ilettim. 1995 yılında, Allah'ın kitabı Kuran'ın [*The Final Testament*in] Türkçe çevirisini ve 19 Mucizesi ile ilgili bir kitabı yayınlayarak Mesaj'ın insanlara ulaşmasını sağladım. Allah, Türkiye toplumunu yeterince uyarmıştır. (...) İnkar ettiler ve ilgilenmediler. O yüzden azap, şiddetli bir deprem olarak 17.8.1999 tarihinde saat 3:2'de Türkiye toplumunu vurdu. (23 Aralık 1999)

Hayatının dönüm noktası saydığı 1 Temmuz 1986 gecesini *Kadir Gecesi* olarak yorumlayan diğer hazret de kendi web sitesinde şöyle diyor:

> Kendimi bildim bileli nüfus cüzdanımdaki doğum tarihim 1957'dir. İlkokuldan başlayarak tüm kayıtlarımda bu tarih vardır. Kardeşim [Nedim] bunun yanlış olduğunu iddia ediyor. Doğum tarihimin 19'un katı gelmesi ve daha nice tevafuklar kendisini rahatsız ediyor. ***Ben Allah'ın en büyük ayetlerinden bazılarına tanık olmuş bir kişiyim*** ve bundan dolayı bir üstünlük değil, bir sorumluluk duyuyorum. (31 Aralık 2000 Pazar, saat: 7: 38)[49]

[49] Yüksel'in 'elçiler' arasında *üstünlük* değil, *farklılık* olduğunu vurgulamaktan hoşlandığı unutulmamalı.

Hazret böyle söyleyince, herhalde mü'minleri de şöyle demekte mazurdurlar:

> (...) Allah'tan bu diziş şekli konusunda aldığı işaretin gerekçesini belki Muhammed bile bilmiyordu, Allah bunu 1900'lü yıllarda *Neufel*, *Said Nursi*, *Edip Yüksel*'le gündeme gelecek olan bir kuşağa saklamış. Muhammed'den (570) 19'un katları kadar bir süre sonra (1957) dünyaya gelen Edip bey, Kadir Suresi tefsirinde 1 Temmuz 1986'da 3:81 ayeti konusunda tüm ömrüne bedel olacak bir gerçeğe tanıklık ettiğini söyler. Onun hayatını adadığı bu misyonda, matematiksel mucizenin ciddi tanıkları olan bizler ona yardımcı (ensar) olmaya çalışıyoruz. İşin özü bu." (26 Aralık 2000 Salı, saat: 11:13)[50]

İlim adına, ahlâk adına, edeb adına tevarüs ettiğimiz bütün değerlere gözlerimizin içine baka baka sövüp hakaret eden bu sözde-elçiler sürüsünün ittifak ettikleri en önemli nokta, Kur'an'ın tahrif edildiği iftirasıdır! Her üç elçi/mütercim de (Reşad, Uzunkaya ve Yüksel) çevirilerine bu iki ayeti almamışlardır.[51]

Şimdi hristiyan ve yahudi yazarlar, Tevbe Sûresi'nin son iki ayetinin yer almadığı bu nüshalara istinaden saf müslümanları yoldan çıkarmaya uğraşıyorlar.

Bir düşünün bakalım, bu Kur'an düşmanlarının tahrife yeltendikleri *Kur'an nüshaları* kimlerin işine yarıyor?

Filistin'de kurşunlanan o genç müslüman yavrularının işine mi, yoksa onları katleden *Yahudi mütecavizlerin* işine mi? Bosna'da tecavüze uğrayıp katledilen masum müslüman halkın işine mi, yoksa onlara her türlü zulmü reva gören *Hristiyan Sırp canilerinin* işine mi?

50 Dikkat edilecek olursa, artık Hz. Reşad'ın adı bile geçmiyor.

51 Sonradan bu iki ayet Mesaj'ın yeni nüshasına *takiyye icabı* konmuştur.

Bırakınız ayetleri, XIX. yüzyılda Hindistan'da hadîslerin uydurma olup olmadığı tartışmaya açıldığında bile, ne yazık ki çok az kişi, İngilizlere karşı direnen müslümanların dayandıkları *cihad hadîslerinin* boşa çıkarılmak istendiğinin farkına varabilmişti.

Bu hastalıklı zihinler, bu *Made in USA* patentli sözde elçiler, inançlarımıza saldırmakla, mukaddeslerimize sövüp saymakla; mülevves ellerini Allah'ın Kitabı Kur'an'a uzatmakla kalmıyorlar; bir de ucuz takiyye oyunlarına başvurup güya bu ülkenin mazlum insanlarıyla alay ediyorlar. Öyle zavallılar ki böyle yapmakla Kur'an'a değil, Kur'an'ın düşmanlarına hizmet etmiş olduklarını anlamak dahi istemiyorlar. Öyle reziller ki 17 Ağustos depremini bile bâtıl davalarına sermaye yapmaya çalışıyorlar. Öyle cahiller ki ne Kur'an'ı biliyorlar, ne de bilmediklerini biliyorlar.

Ömrümü hizmetine adadığım Yüce Kur'an şahittir ki *Mesaj* adıyla piyasa sürdükleri o muharref kitabı *basanlar* da, *satanlar* da, *satın alanlar* da büyük vebal içerisindedirler ve indallah mesuldürler.

Sen Kur'an'ına sahip çıkmazsan, Kur'an'ının sana sahip çıkmasını nasıl umabilirsin ey müslüman?!?

Acep şimdi *Rifat Börekçi* gibi bir Reis olaydı, Diyanet İşleri hiç böyle suskun kalır mıydı?![52]

52 Bilineceği üzere Cumhuriyet'in ilk Diyanet İşleri Reisi olan Rifat Börekçı merhum, biri Şeyh Muhsin-i Fânî'ye, diğeri Cemil Said'e ait olmak üzere 1924'ün Nisan ve Eylül aylarında yayımlanan iki Kur'an çevirisi hakkında kamuoyunu uyarıp müslüman halkı ciddi hatalarla malul bu çevirilere iltifat etmemeleri için ayrı ayrı uyarmış ve uyarısı etkili de olmuştu.